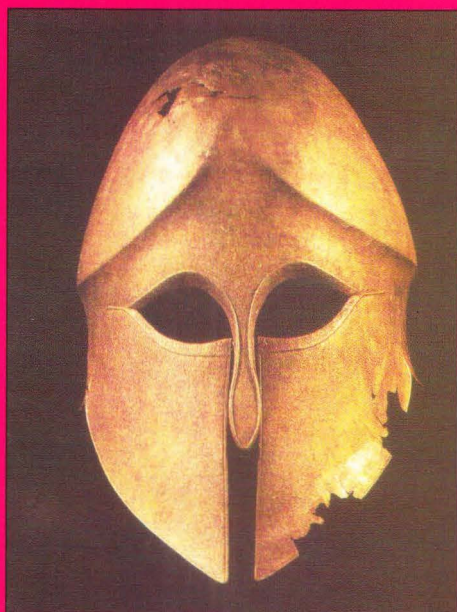

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ

(ἀναφορά στά ἑλληνοπερσικά)

ΝΕΑ
ΘΕΣΙΣ

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ
(Ἀναφορά στὰ Ἑλληνοπερσικά)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ

1η έκδοσις ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο

ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ

Ἴπποκράτους 65 - 106 80 Ἀθῆναι

τηλέφωνον: 36.34.932

τηλεμοιότυπον: 36.17.592

Τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὴν ἐποπτεία

γιά τὴν παρούσα ἔκδοσι

εἶχε ὁ ἐκδότης

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΧΟΙΝΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ

(Ἀναφορά στὰ Ἑλληνοπερσικά)

ΑΘΗΝΑΙ 1994

«Τόσον ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος,
ὅσον καὶ ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος
θά ἔπρεπε νὰ μᾶς φαίνωνται
κατασκευάσματα τῆς φαντασίας ἢ θρύλων,
ἐάν δέν καθίστατο δυνατὴ
ἡ ἀπόδειξις τῆς ἱστορικότητός των»

Βάλτερ Φόν Μπράουχιτς
Ἄρχιστράτηγος Γερμανικοῦ Στρατοῦ
σὸν Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
στους Έλληνας πολεμιστάς
του 1921-22, που έθυσιάσθησαν
για την άπελευθέρωσι της Ίωνίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ.....	11
2. ΜΑΡΑΘΩΝ.....	15
3. ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ.....	43
4. ΑΡΤΕΜΙΣΙΟΝ.....	75
5. ΣΑΛΑΜΙΣ.....	87
6. ΠΛΑΤΑΙΑΙ.....	137
7. ΜΥΚΑΛΗ.....	171
8. ΣΥΝΤΟΜΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.....	181
9. ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ.....	197

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Πρίν από 2.500 χρόνια περίπου οι Έλληνες ἐνίκησαν τούς βαρβάρους, πού ἐπετέθησαν στήν πατρίδα μας. Διεξήχθησαν τότε σκληραί μάχαι στήν ξηράν καί στήν θάλασσαν, πού προσέφεραν στό Ἔθνος μας ἀθάνατον δόξαν.

Τό παρόν βιβλίον ἀπευθύνεται στήν Ἑλληνικήν Νεολαίαν, γιά νά τῆς δείξη τά κατορθώματα τῶν προγόνων μας, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἔγραψε ὁ Σιμωνίδης, δέν ἀπέθαναν μέ τόν θάνατόν των: «Οὐδέ τεθνᾶσι θανόντες» (ἀπόσπ. Παλατινή Ἐπιθολ. 7, 251).

Κυρίως ὁμως τό βιβλίον ἐπιδιώκει νά ἐμπνεύσῃ στούς Ἕλληνας Νέους καί σᾶς Ἑλληνίδας Νέας τό ἡρωϊκόν πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τό ὁποῖον θά τούς χρειασθῇ στό μέλλον.

Γιά τούς Ἑλληνοπερσικούς πολέμους ἔχουν γράψῃ πολλοί ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρω τούς: Ἡρόδοτον, Πλούταρχον, Πausανίαν, Αἰσχύλον, Ξενοφῶντα, Στράβωνα, Θουκυδίδη, Πολύβιον, Διόδωρον, Φανίαν, Κλειδήμον, Πλάτωνα, Ἀκεστόδωρον καί ἄλλους, τῶν ὁποῖων διάφορα ἀποσπάσματα σώζονται σά Fragmenta Historicorum

Graecorum (F.H.G.) παρά Müller κ.ἄ.)

Ἄπό ἐδῶ καί ἀπό ἐκεῖ συνεκέντρωσα τά στοιχεῖα καί ἐκθέτω τά περιστατικά τῆς προετοιμασίας καί διεξαγωγῆς τῶν μαχῶν.

Ἡ ἀξία τῆς ἱστορίας ἐγκείται στό ὅτι διδάσκει τά ἄτομα καί τούς λαούς. Ἡ γνῶσις τοῦ παρελθόντος εἶναι χρήσιμος, γιά τήν ἀντιμετώπισι τοῦ μέλλοντος.

Ὁ ἀναγνώστης εὐκόλως θά παρατηρήσῃ τά ἀκόλουθα:

1. Προϋπὸθεσις τῆς νίκης εἶναι ἡ *δυναμική ἀντίληψις τῆς ζωῆς*. Οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν ὑπῆρξαν πολεμική φυλή καί διεκρίνοντο διά τό ἀγωνιστικόν ἦθος, τοῦ ὁποίου ὑπερτάτη ἀνταμοιβή θεωρεῖται ἡ δόξα καί τό κλέος.

2. Ἀξιοπρόσεκτος ἱστορική διαπίστωσις εἶναι, ὅτι ἡ *ύλική ὑπεροχή δέν ἐξασφαλίζει τήν νίκην*. Οἱ ὀλιγάριθμοι Ἕλληνες συνέτριψαν τούς πολυαριθμούς βαρβάρους, ὄχι μίαν καί δύο ἀλλά πολλάς φορές. Συνεπῶς, τό φρόνημα, τά ἰδανικά καί αἱ πολεμικαί ἀρεταί ὑπερισχύουν τοῦ πλήθους τῶν ἐχθρῶν.

3. Ἀσφαλῶς σημαντικώτατος εἶναι ὁ ρόλος τῆς ἡγεσίας. Ὅπως ἐπιγραμματικῶς λέγεται: *«ἀγέλη προβάτων μέ ἀρχηγόν λέοντα, νικᾷ ἀγέλη λεόντων μέ ἀρχηγόν πρόβατον»*. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν τήν τύχην ἢ ἦτο ἔργον τῆς Θείας Προνοίας στάς κρισίμους σιγμάς τῆς ζωῆς των νά κυβερνῶνται ἀπό μεγάλους ἄνδρας.

4. Τά ἐθνικά δίκαια δέν ἰκανοποιοῦνται μέ παρακλήσεις, ἀλλά κατακτῶνται μέ ἀγῶνας. *Ἡ ἐπιβίωσις τῶν Ἐθνῶν γίνεται μέ συνεχή πάλην καί ὄχι μέ ἐπαιτεῖαν*.

5. *Ἡ ἐθνική ἐνότης ἀποτελεῖ ἀποφασιστικόν παράγοντα νίκης*.

6. Τέλος δέν μπορεί, ἀλλά καί δέν πρέπει νά περάσῃ ἀπαράτηρον τό γεγονός, ὅτι οἱ ἡγέται πού ἔσωσαν τήν Ἑλλάδα καί ἐδόξασαν τόν Ἑλληνισμόν *κατεδιώχθησαν*. Ὁ νικητῆς τοῦ Μαραθῶνος Μιλτιάδης, ἀπεβίωσε τραυματισμένος στήν

φυλακήν. Ὁ νικητὴς τῆς Σαλαμίνοσ Θεμιστοκλῆσ, ἠναγκάσθη νά αὐτοκτονήσῃ, ἐξόριστοσ. Ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Πασανίασ, ἐθανατώθη δι' αἰτίασ. Ὁ ἐκ τῶν Στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων σπὸν Μαραθῶνα καί στήν Σαλαμίνα καί ἡγέτησ τῶν Ἀθηναίων σάσ Πλαταιάσ Ἀριστείδασ, κατεδικάσθη εἰσ ἐξορίαν. Ὁ ἐκ τῶν νικητῶν τῆσ Μυκάλησ Λεωτυχίδησ κατεδικάσθη εἰσ ἐξορίαν. Ἀχαριτία; Φθόνοσ; Μᾶλλον καί τά δύο μαζί.

Τό βιβλίο ἐγράφη στήν γλωσσική μορφὴν τῆσ ἀπλῆσ καθαρευούσῃσ, διότι πιστεύω ὅτι αὐτὴ ἀνταποκρίνεται περισσότερο στήν σοβαρότητα καί ἐπισημότητα τῶν γεγονότων, πού περιγράφονται. Αἱ χρονολογίαι ἀναφέρονται φυσικά στήν πρό Χριστοῦ ἐποχήν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ

ΜΑΡΑΘΩΝ

Είναι εϋλογον νά ἄρχουν οἱ Ἕλληνες τῶν βαρβάρων καί ὄχι οἱ βάρβαροι τῶν Ἑλλήνων: «βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκόσ, ἀλλ' οὐ βαρβάρους Ἑλλήνων». (Εὐριπίδης: «Ἴφιγένεια ἐν Αὐλίδι» 1400).

Ὁ Δαρείος ἤθελε ὅπωςδήποτε νά ὑποτάξῃ ὀλόκληρον τήν Ἑλλάδα καί ὄχι μόνον νά τιμωρήσῃ τοὺς Ἑρετριεῖς καί τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ἐβοήθησαν τήν Ἰωνικήν Ἐπανάστασιν. Τό μῖσος του κατά τῶν Ἀθηναίων συνετήρει καθημερινῶς εἰς ὑπέρετης, ὁ ὅποιος εἶχε τήν ἐντολήν νά τοῦ ἐπαναλαμβάνῃ ἀδιακόπως: ἐνθυμοῦ τοὺς Ἀθηναίους: «μεμνήσθαι μιν τῶν Ἀθηναίων».

Πρὶν ξεκινήσῃ ἡ ἐκστρατεία ἐχρειάζετο πληροφορίας διά τὰς προθέσεις τῶν Ἑλλήνων. Ἀπέστειλε λοιπόν στὰς Ἑλληνικάς πόλεις κήρυκας νά ζητήσουν «γῆν τε καί ὕδωρ» πού ἀπετέλουν δείγματα ὑποταγῆς. Στήν Ἀθήνα οἱ κήρυκες ἐθεωρήθησαν ἐγκληματίαι καί τοὺς ἐκρήμνισαν εἰς βάραθρον. Στήν Σπάρτη ἡ πρότασις γιά ὑποδούλωσι τῆς πόλεως ἐχαρκτηρίσθη βαρυτάτη προσβολή καί οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Δαρείου ἐρρίφθησαν ἐντός φρέατος, γιά νά λάβουν ἀπό ἐκεῖ γῆν καί ὕδωρ διά τόν βασιλέα τους.

Ἀφοῦ ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζει μία σχολαστική προετοιμασία τῆς ἐκστρα-

τείας. Αί ύποτελείς χώραι διατάσσονται νά στείλουν στρατόν καί πλοία. Ταυτοχρόνως οργανούται ή έπιμελητεία καί ό άνεφοδιασμός του πολυαρίθμου στρατεύματος καί του ναυτικού, τό όποϊον συγκεντρούται σά παράλια της Μικράς 'Ασίας. Στην Κιλικία άγκυροβολοῦν έξακόσια τριήρεις καί πλήθος μεταγωγικῶν, πού θά μεταφέρουν τό ίππικόν.

Ό Δαρειός παραμερίζει τον Μαρδόνιον καί άναθέτει την ήγεσίαν της εισβολής σόν νεαρόν άνεψιόν του 'Αρταφέρην καί σόν Δάτιν, ήλικιωμένον καί ίκανόν στρατηγόν τῶν Μήδων. Τό έτος 491 εἶναι όλόκληρον άφιερωμένον στην προπαρασκευήν. Όταν όλα έτελείωσαν, ό Δάτις καί ό 'Αρταφέρης πηγαίνουν σά Σούσα καί παρουσιάζονται σόν Δαρειό, ό όποϊος τούς δίδει προσωπικῶς την τελικήν έντολήν. Πρέπει νά άναχωρήσουν άμέσως. Νά διαπλεύσουν τό Αίγαϊον καί νά έξολοθρεύσουν όσας νήσους δέν ήθελον ύποταχθῆ στους Πέρσας. Όσαι παραδοθοῦν θά κυβερνηθοῦν άπό πολιτικούς, πιστούς στους Πέρσας καί θά διορισθῆ Πέρσης έπικυρίαρχος. 'Ιδιαιτέρως νά τιμωρηθοῦν ή Έρέτρια καί αί 'Αθήναι, γιά την συμμετοχήν των στην έπανάστασιν της 'Ιωνίας. Αί δύο αύται πόλεις πρέπει νά καταστραφοῦν. Οι κάτοικοί τους νά έξανδραποδισθοῦν καί νά μεταφερθοῦν στην Περσία, ένώπιον του ίδίου του Δαρείου (*ές δψιν*) ό όποϊος θά άπεφάσιζε, γιά την περαιτέρω τύχην των. Αν ή άνωτέρω διαταγή δέν έξετελείτο, τότε ό Δάτις θά έθανατοῦτο γιά την άποτυχίαν του: «*Θανάτω αὐτῷ προειπών*» (Πλάτων: «*Νόμος*», Γ, 698 γ). Συγκεκριμένως ό Δαρειός εἶπε σόν Δάτιν, πού οῦσιαστικῶς έφερε τό βάρος της έκστρατείας: νά έπιστρέψης φέρων μαζί σου τούς Έρετριείς καί τούς 'Αθηναίους, αν θέλης νά μείνη τό κεφάλι σου στην θέσιν του: «*εί βούλοιο την έαυτοῦ κεφαλήν εχειν*» (Πλάτων: «*Μενέξενος*» 10).

Μετά από αυτά ό Δάτις καί ό 'Αρταφέρης έπιστρέφουν στην Κιλικία, όπου έπιθεωροῦν τό στρατευμά τους. Διαθέ-

του περιπου 500.000 άνδρες, όπως αναφέρει ο Πλάτων στον «Μενέξενον» (10) και ο Λυσίας στον «Ἐπιτάφιον» (21). Σύγχρονοι ιστορικοί θεωρούν τον αριθμόν αυτόν υπερβολικόν και περιορίζουν εις 200.000 τούς βαρβάρους. Δυστυχώς δέν υπάρχουν ακριβή στοιχεία. Πάντως είναι βέβαιον ότι οι Πέρσαι δέν θά ἐξεστράτευαν μέ περιορισμένας δυνάμεις, αλλά θά ἐκίνητοποιουν, όπως πάντοτε ἔκαναν, μεγάλας μάζας πολεμιστῶν.

Τήν ἄνοιξιν τοῦ 490 οἱ βάρβαροι ἐπιβιβάζονται στάς τριήρεις. Ὁ ἐχθρικός στόλος κατευθύνεται πρὸς τήν Σάμον. Κατόπιν πρὸς τήν Νάξον, τήν ὁποίαν πρό καιροῦ εἶχαν ἀποτύχει νά κυριεύσουν. Οἱ ἥρωϊκοί Νάξιοι, πού βλέπουν τώρα τόν ὄγκον τῶν ἐπιδρομέων, ἀποφασίζουν νά καταφύγουν σά ὄρη καί νά ἀρχίσουν κλεφτοπόλεμον. Οἱ Πέρσαι ἀποβιβάζονται, εἰσέρχονται στήν ἔρημον πόλιν, τήν ὁποίαν πυρπολοῦν δίχως νά σεβασθοῦν οὔτε τούς ναοῦς. Ἐπειτα ἀναχωροῦν συμφῶνως πρὸς τό στρατηγικόν τους σχέδιον, γιά νά καταλάβουν ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Αἱ Κυκλάδες μοιραίως, διά νά ἀποφύγουν τήν ὀλοκληρωτικήν ἐξαφάνισιν, δηλώνουν ὑποταγήν καί ὑποχρεοῦνται νά ἀκολουθήσουν μέ στρατό τούς Πέρσας, πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ὁποίων παρέδωσαν τά παιδιά των ὡς ὀμήρους. Οἱ Δῆλιοι, ἔντρομοι ἐγκατέλειψαν τήν νήσον καί μετέβησαν στήν Τήνον. Ὁ Δᾶτις τούς εἰδοποίησε νά ἐπανέλθουν στήν πόλιν των, διότι δέν ἔχουν τίποτε νά φοβηθοῦν ἀπό αὐτόν, ὁ ὁποῖος δέν σκοπεύει νά διαπράξῃ κάτι κακόν στήν νήσον ὅπου ἐγενήθη ὁ Ἀπόλλων καί ἡ Ἄρτεμις. Πράγματι οἱ Πέρσαι ἐφαρμόζοντες τήν παγίαν τακτικήν των νά προσεταιρίζονται τούς ξένους λαοῦς προσέφεραν πολυτελῆ δῶρα στά ἱερά τῆς Δήλου καί ἐτίμησαν μεγαλοπρεπῶς τούς Ἑλληνας Θεοῦς.

Ἀφοῦ οἱ Πέρσαι ἐκυριάρχησαν σπό Αἰγαῖον, πλέουν πρὸς τήν Εὐβοίαν. Πρῶτος στόχος των ἡ κατάληψις τῆς Καρύστου,

ὥστε ὅταν ὁ στόλος των διέλθῃ τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου νὰ προσεγγίσῃ ἀκινδύνως τὴν Ἐρέτριαν.

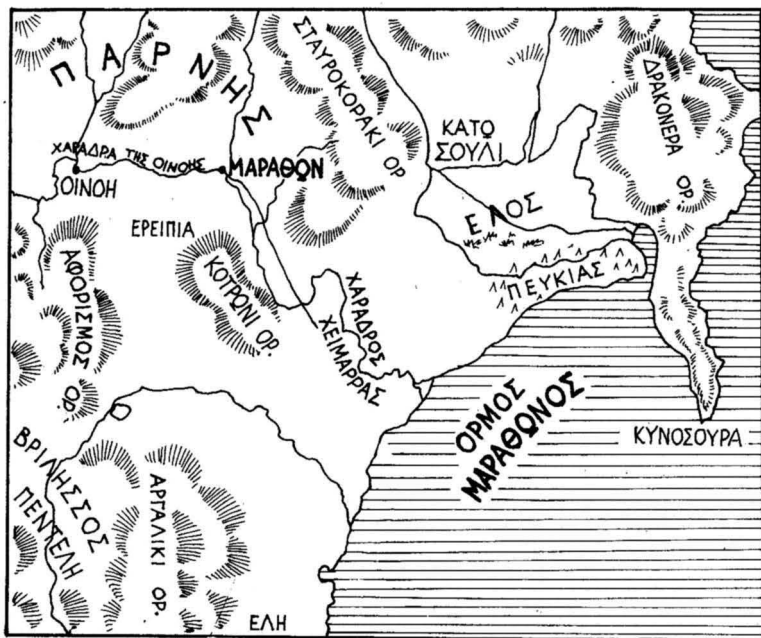
Ὅπως εἶναι φυσικόν οἱ Ἐρετρίεις παρακολουθοῦν μέ ἀνησυχίαν τὰ γεγονότα. Γνωρίζουν ὅτι εἶναι οἱ πρῶτοι πού θά δεχθοῦν τὴν ἐπίθεσιν τῶν βαρβάρων. Διατηροῦν ὁμως ὑψηλὸν τὸ μαχητικὸν των φρόνημα. Στέλλουν τοὺς θησαυροὺς των στὴν Ἀθήνα καὶ ζητοῦν βοήθεια. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνταποκρίνονται σὺν αἴτημα καὶ συνδράμουν τοὺς Ἐρετρίεις μέ 4.000 ὀπλίτας, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο στὴν περιοχὴ τῶν Χαλκιδέων.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Πέρσαι ἀποβιβάζονται στὴν παραλία τῆς Ἐρετρίας καὶ παρατάσσονται στὴν πεδιάδα τῆς περιοχῆς. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἐρετριέων ἐκτιμοῦν, ὅτι δέν συμφέρει νὰ διεξαχθῇ μάχη ἐκ παρατάξεως, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ γίνῃ εἶναι νὰ ὀχυρωθοῦν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἡ ὁποία διαθέτει πανίσχυρα τεῖχη (σῶζονται ἐρείπια). Ἐπομένως δέν τοὺς χρειάζονται οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἐσπευσμένως περνοῦν στὸν Ὠρωπὸ καὶ ὀδεύουν πρὸς Ἀθήνας.

Ἡ τακτικὴ τῶν Ἐρετριέων στρατηγῶν ἔχει δύο σκέλη. Ἀφ' ἐνὸς μὲν σθεναράν ἄμυναν ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ αἰφνιδιαστικαὶ ἐπιθέσεις ἐναντίοντῶν βαρβάρων διὰ νυκτερινῶν ἐξόδων.

Ἡ τακτικὴ τῶν Περσῶν εἶναι ἐκμετάλλευσις τοῦ ὄγκου τῶν περζικῶν δυνάμεων καὶ ἐκπόρθησις τῆς πόλεως δι' ἄλλεπαλλήλων ἐφόδων.

Ἡ σύγκρουσις στὰς ἐπάλξεις τῶν τειχῶν εἶναι φοβερά. Αἱ ἐπιθέσεις διαρκοῦν ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Τὰ κύματα τῶν Περσῶν ἀποδεκατίζονται ἀπὸ τοὺς γενναίους Ἐρετρίεις, οἱ ὅποιοι μάχονται λυσσαλέως. Τὰ πῶματα τῶν σφαγμένων βαρβάρων εἶναι ἀμέτρητα. Τὸ θέαμα φρικτόν. Καθημερινῶς συμφωνοῦνται σύντομοι ἐκεχειρία, γιὰ νὰ μαζεύουν οἱ Πέρσαι τοὺς νεκροὺς των καὶ νὰ τοὺς θάπτουν.

Περιοχή μάχης Μαραθώνος.

Μία, δύο, τρεις, αϊ ημέραι παρέρχονται, δίχως νά καταβάλεται ἡ ἄμυνα τῶν ἡρωϊκῶν Ἑρετριέων. Ὁ Δᾶτις διατάσσει ἔντασι τῶν ἐφόδων, χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἄλλαι τρεῖς ἡμέραι θά περάσουν καί ἡ Ἑρέτρια ἀντέχει νικηφόρος. Ἡ κατάσταση τῶν βαρβάρων ἀρχίζει νά γίνεται μειονεκτική. Ἐκτός τοῦ ὅτι βλέπουν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νά κυριεύσουν τήν πόλιν ἀντιμετωπίζουν μέ δυσκολίαν τὰς ἀντεπιθέσεις τῶν πολιορκουμένων.

Ἦδη, ὁ Δᾶτις ἀπαισιοδοξεῖ διά τό μέλλον. Αἱ ἀπώλειαι του εἶναι βαρεῖαι καί δέν φαίνεται διέξοδος. Ἄν συνεχισθῇ μερικᾶς ἡμέρας ἀκόμη ὁ πόλεμος, τότε τό σπράτευμά του θά καταστραφῇ. Ἴσως προστρέξουν οἱ Ἕλληνες πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἑρετρίας, ὁπότε τί θά κἀνη; Πῶς θά τοὺς ἀντιμετωπίσῃ στήν στενή ἐρετριακῆ πεδιάδα; Ἴσως Ἑλληνικά πλοῖα τοῦ ἐπιτεθοῦν ἀπό τήν θάλασσα... Αἱ σκέψεις αὐταὶ βασανίζουν τόν ἔμπειρο Μῆδο στρατηγό, ἀλλά πῶς νά ἀποχωρήσῃ, ὅταν γνωρίζει τί τόν περιμένει;

Ἡ ἑβδόμη ἡμέρα τῆς πολιορκίας εἶναι μοιραία. Δύο Ἑρετριεῖς, ὁ Εὐφορβος καί ὁ Φίλαγρος, πού ἔχουν συνεννοηθῇ μέ κατασκόπους τῶν Περσῶν, προδίδουν τήν ἐνδοξον πόλιν στόν ἐχθρόν. Τήν νύκτα μέ ἄλλους συνενόχους φονεύουν τοὺς φρουροὺς μιᾶς πύλης, τήν ἀνοίγουν καί ἀπό ἐκεῖ εἰσορμοῦν κατά χιλιάδας οἱ ἐξαγριωμένοι βάρβαροι.

Μυριάδες βάρβαροι ἔχουν περικυκλώσει τήν πόλιν καί ἐσχημάτισαν μέ τὰς ἠνωμένας χεῖρας των ἓνα δίκτυον, ὥστε νά μὴ διαφύγῃ οὔτε εἷς Ἕλλην. Ἡ Ἑρέτρια πυρπολεῖται. Τὰ ἱερά βεβηλώνονται, καίγονται. Τὰ ἀγόρια εὐνουχίζονται. Αἱ κόραι στέλλονται στούς ἀσιατικούς γυναικωνίτας. Ἡ παναρχαία πόλις, πού ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, κρημνίζεται καί ἀνασκάπτεται. Ὁ δέ λαός της μεταφέρεται ἀρχικῶς στήν νῆσον Αἰγιλίαν καί μετὰ τοὺς ὀδηγοῦν σκλάβους στὰ Σοῦσα, «ἐς ὄψιν» Δαρείου, ὁ ὁποῖος διέταξε

νά τούς ἐγκαταστήσουν στήν ἔρημο τῶν Κισσίων, ὅπου ἔζησαν γιά πολλοὺς χρόνους ἐργαζόμενοι σκληρῶς στήν ἀντλησιν πετρελαίου (Ἡρόδοτος, «Ἱστορία» Στ, 119). Ὡστόσοσιν διετήρησαν τήν γλῶσσαν καί τόν Ἑλληνισμόν των. Διεσώθησαν μάλιστα συγκινητικά ἐπιγράμματά των, πλήρη νοσταλγίας καί πόνου διά τήν χαμένην Ἐρέτριαν. Ἐλάχιστοι ἐπιζήσαντες, μέ τήν συμπαράστασιν ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ἔκτισαν ἀργότερον ἐπί τῶν ἐρειπίων πάλιν τήν Ἐρέτριαν.

Στήν μάχην τῶν Πλαταιῶν 600 Ἐρετριοί θά πολεμήσουν καί θά νικήσουν τούς ἀπέναντί των βαρβάρους.

Μετά τήν ἀνέλπιστον καταστροφήν τῆς Ἐρετρίας ὁ Δᾶτις ἐπείγεται νά ἀποβιβασθῆ στήν Ἀττικήν. Ἀπό τά πλοῖα των οἱ βάρβαροι βλέπουν τήν καταπράσινον πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος πού, ὅπως τούς συνεβούλευσε ὁ Ἴππιας, εἶναι ἰδανική διά τήν ἀνάπτυξιν τῆς στρατιάς των καί τοῦ ταλαιπωρημένου, μέσα σά μεταγωγικά, ἰππικοῦ των.

Ἀποπλέουν λοιπόν ἐκ τῆς Ἐρετρίας καί ἀγκυροβολοῦν στόν ὄρμον τοῦ Μαραθῶνος, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Σχοινιά. Ἀποβιβάζεται τό ἰππικόν καί τό πεζικόν καί στρατοπεδεύουν στήν παραλίαν τοῦ Μαραθῶνος ἔχοντες σά νῶτα των τόν περσικόν στόλον καί ἔμπρός των τήν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, πού περιβάλλεται ἀπό τά ὄρη Ἀργαλίκι, Ἀφορισμός, Κοτρῶνι, Σταυροκοράκι καί Δρακονέρα, πού καταλήγει στήν χερσόνησον τῆς Κυνοσοῦρας.

Ἀπό μακράν ἡ περιοχὴ ἐφαίνετο κατάλληλος, ἀλλά τώρα πού ἀπεβιβάσθησαν ὁ Δᾶτις διαπιστώνει, ὅτι ἡ τοποθεσία δέν εἶναι καλή. Παντοῦ ὑπάρχουν ἀδιάβατα ἔλη, μερικά ἀπό τά ὅποια διατηροῦνται μέχρι σήμερον, ἰδίως ἀριστερά τοῦ δρόμου πού ὀδηγεῖ στόν Πευκιά. Τά ἔλη ἐκείνην τήν ἐποχὴν ἦσαν πολύ περισσότερα καί βαθύτερα, καλυπτόμενα ἀπό πυκνήν βλάστησιν. Ἄρα τό ἰππικόν δέν θά ἠδύνατο νά κινηθῆ καί τό πεζικόν ἐπίσης ἐκινδύνευε νά κολλήσῃ στοὺς βάλτους. Ὁ

Δᾶτις ὡ ἐπαγγελματίας στρατιωτικός ἐξετάζει τό ἔδαφος. Τά λιμνάζοντα ὕδατα τόν τρομάζουν. Ἐπιβιβάζεται ἀμέσως ὅτι ἀπεβιβάσθησαν εἰς λάθος περιοχὴν, τῆς ὁποίας τό στερεόν ἔδαφος εἶναι στενόν καί ὄχι ὅπως ἐνόμιζαν. Τήν ἀκαταλληλότητα τοῦ ἐδάφους διά ἐλιγμούς ἵππικου συνεπλήρωσε καί ὁ ὀρμητικός χεῖμαρρος, πού ὠνομάζετο Χάραδρος καί ὁ ὁποῖος κατερχόμενος ἀπό τό Πεντελικόν ὄρος ἐχώριζε τήν πεδιάδα σά δύο. Τά πλεονεκτήματα ὅτι ἀποκόπτουν τάς ὁδοῦς ἀνεφοδιασμοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἀπό τήν Εὐβοίαν, ὅτι ἐλέγχουν τάς προσβάσεις πρὸς Ἀθήνας κ.τ.λ. εἶναι τώρα ἀπλῆ ἐπιτελικαί θεωρίαι. Ἐκεῖνο πού προέχει εἶναι νά ἀναχωρήσουν καί νά ἀποβιβασθοῦν εἰς ἄλλο μέρος ἢ ἐνδεχομένως νά προωθηθοῦν διά τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ ἢ τῆς διαβάσεως ἀπό τό σημερινόν χωρίον Σταμάτα πρὸς Ἀθήνας, τάς ὁποίας νά πολιορκήσουν.

Ὁ Δᾶτις ἐπιλέγει νά φύγουν μέ τά πλοῖα. Διατάσσει νά ἐπιβιβασθῇ τό ἵππικόν καί νά φορτωθοῦν αἱ ἀποσκευαί. Κατόπιν νά ἀκολουθήσουν οἱ πεζοί. Πρὶν ὅμως ἀρχίσῃ ἡ ἐπιβίβασις τοῦ βαρβαρικοῦ πεζικοῦ ἐμφανίζονται στό ὄρος Ἀργαλίκι Ἑλληνες στρατιῶται.

Ὁ Δᾶτις ματαιώνει τήν ἐπιβίβασιν τοῦ πεζικοῦ καί λαμβάνει θέσεις μάχης. Ὅπως ὅποτε θέλει νά μάθῃ ποῖοι καί πόσοι ἦσαν αὐτοί πού κατέλαβον τά ὑψώματα ἀπέναντί του. Οἱ κατάσκοποι τόν πληροφοροῦν, ὅτι πρόκειται διά μικράν δύναμιν Ἀθηναίων, δίχως ἵππικόν. Ὑποθέτει ὅτι ἐστάλησαν ἐκεῖ μέ σκοπὸ νά τόν παρενοχλοῦν, ὅταν θά πολιορκῇ τάς Ἀθήνας. Πρέπει ἐπομένως νά ἀναβάλῃ τήν ἀναχώρησίν του καί νά τοῦς ἐξοντώσῃ. Ἀφήνει τό ἵππικόν του, περίπου 10.000 ἵππεις, σά ἵππαγωγὰ πλοῖα. Ἔτσι καί ἀλλοιῶς δέν θά τό ἐχρησιμοποίει μέσα σά ἔλη καί βασιζέται μόνο στόν στρατόν. Ἀποφασίζει δηλαδή νά διεξαχθῇ πεζομαχία, πού προεξοφλεῖ ὅτι θά νικήσῃ. Ὁ τεράστιος ὄγκος τῶν βαρβάρων τόν

παρασύρει νά αισιοδοξή. Ἄξιζει ἐδῶ νά περιγράψωμεν τό πῶς καί διατί οἱ Ἀθηναῖοι μετέβησαν στόν Μαραθῶνα γιά νά ἀντιμετωπίσουν τούς εἰσβολεῖς.

Ἐκείνην τήν ἐποχὴν στό πολιτικόν προσκήνιον τῶν Ἀθηνῶν ἐκυριάρχουν τρεῖς ἐπιφανεῖς προσωπικότητες. Ὁ Ἀριστείδης, υἱός τοῦ Λυσιμάχου. Ὁ Θεμιστοκλῆς, υἱός τοῦ Νεοκλέους καί ὁ Μιλτιάδης, υἱός τοῦ Κίμωνος.

Ὁ Ἀριστείδης, πτωχός καί δίκαιος, ἀνῆκε στούς συντηρητικούς εὐπατρίδας, οἱ ὅποιοι ἐπίστευαν εἰς ἰσχυράς Ἀθήνας, μέ αὐτάρκη οἰκονομίαν καί ἱεραρχημένην κοινωνικήν ὀργάνωσιν. Ὑπεστήριζαν ὅτι τό Ἀθηναϊκόν κράτος ἔπρεπε νά ἀναπτυχθῆ μακράν τῆς θαλάσσης, ἡ ὅποια ἔφερε ὑποπτον πλοῦτον καί ἀνεπιθυμήτους ξένους.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, τολμηρά καί περιπετειώδης φύσις, ἀντιθέτως ἔβλεπε στήν θάλασσα τό μέλλον τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι ὁ θεμελιωτής τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ναυτικοῦ καί ὁ ἰδρυτής τοῦ Πειραιῶς, ἐπίνειου τῶν Ἀθηνῶν. Ἐθεώρει ἀναπόφευκτον τόν πόλεμον μέ τούς βαρβάρους, τούς ὁποίους διεκήρυττε, ὅτι ἔπρεπε νά πολεμήσωμεν στήν Μικράν Ἀσίαν. Ὡς γνωστόν ὑπῆρξε ἐκ τῶν ὑποκινητῶν τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Μιλτιάδης, στρατηγική μεγαλοφυΐα καί ἐξαιρετος χαρακτήρ, ἐπανειλημμένως εἶχε πολεμήσει τούς βαρβάρους. Ἐπίστευε στήν Ἑλληνικήν ὑπεροχὴν καί ἐπεδίωκε τήν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων μέ σκοπόν τήν ἀνάληψιν ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Περσῶν, πρὸς ἐκδίωξιν των ἀπό τήν Ἰωνίαν.

Οἱ ἄνδρες αὐτοί συνειργάσθησαν κατά τόν καλλίτερον τρόπον διά νά σώσουν τήν Ἑλλάδα ἀπό τήν ἐπιδρομήν τῶν βαρβάρων. Ὁ Θεμιστοκλῆς καί ὁ Ἀριστείδης ἀνεγνώριζαν τήν ἀξίαν τοῦ Μιλτιάδου καί παραμερίζοντες τὰς προσωπικὰς των φιλοδοξίας ἐτέθησαν προθύμως ὑπὸ τὰς διαταγὰς του.

Οἱ ἥτοπαθεῖς πολιτικοὶ εἶχαν συσπειρωθῆ εἰς ἓνα δῆθεν εἰρηνοφίλον κόμμα, πού ἤθελε νά συνδιαλλαγῆ μέ τούς βαρ-

βάρους. Διέδιδαν από ἐδῶ καί ἀπό ἐκεῖ, ὅτι ὁ πόλεμος θά φέρῃ τήν καταστροφήν στήν χώραν. Ὁ λαός θά θρηνησῇ θύματα. Οἱ Πέρσαι εἶναι παντοδύναμοι. Συμφέρει λοιπόν νά γίνῃ συμβιβασμός μαζί τους. Ἄλλως τε ἐκεῖνοι δέν ζητοῦν τίποτε σπουδαῖον. Ἀπλῶς νά ἀναγνωρίσουν οἱ Ἀθηναῖοι τήν περσικήν κυριαρχίαν. Ἐπί πλέον θά λάβουν οἰκονομικήν βοήθειαν, θά ἀναπτυχθῇ τό ἐμπόριον κ.τ.λ.

Οἱ χρυσοῖ Δαρεικοί, πού ἀφθόνως ἐμοιράζοντο στούς πολιτικούς τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων δέν ἔφεραν ἀποτελέσματα σιάς Ἀθήνας. Διότι στό κλεινόν Ἄστυ ὑπῆρχαν ὑπερήφανοι Ἑλληγες. Οἱ συστράτηγοι τοῦ Μιλτιάδου εἰσήλθον στήν Ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου καί ὠμίλησαν στόν λαόν ὑψηλοφρόνως, ὅπως ἐπέβαλον αἱ ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν. Ἀφοῦ ἐξύμνησαν τήν ἐθνικήν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καί τά ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκάλεσαν τούς Ἀθηναίους νά πολεμήσουν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἐπήρχοντο κατά τῆς Ἐρετρίας. Οἱ ἡττοπαθεῖς προδόται ἀπεμονώθησαν καί ὀλόκληρος ἡ ἐξουσία ἀνετέθη στούς Δέκα Στρατηγούς καί στόν Γενικό Διοικητήν, πού ἔφερε τό ἀξίωμα τοῦ Πολεμάρχου. Μολαταῦτα ἐντός τῆς πόλεως ἔδρα φιλομηδική ὀργάνωσις μυστικῶς, δίχως ἐπιρροή σά πλήθη.

Ὁ Μιλτιάδης πού εἶναι εἷς ἐκ τῶν Δέκα Στρατηγῶν ἡγεῖται οὐσιαστικῶς τῆς πόλεως. Ὁ ἴδιος συντηρεῖ πεντακοσίους ὀπλίτας καί φροντίζει προσωπικῶς, διά τήν κινητοποίησιν τῶν Ἀθηναίων.

Τό στρατηγικόν καί τακτικόν σχέδιον ἀναχαιτίσεως τῶν βαρβάρων ἀποτελεῖ εὐφυέστατον δημιουργήμα τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ πόλις θά ἀμυνθῇ δι' ὄλων τῆς τῶν δυνάμεων καί μέχρις ἐσχάτων. Ὁ ἀγών ὅμως δέν πρόκειται νά περιορισθῇ στήν ἄμυνα ἐντός τῶν τειχῶν, ἀλλά θά ἐπιδιωχθῇ μάχη ἐναντίον τῶν βαρβάρων, ἐκτός τῶν τειχῶν μέ σκοπόν τήν συντριβήν τοῦ εἰσβολέως.

Θά βαδίσωμεν στόν Μαραθῶνα, ὅπου ἀπεβιβάσθη ὁ ἐχθρός, λέγει ὁ Μιλτιάδης καί μέ τήν βοήθειαν τῶν συμμάχων μας ἤ χωρίς αὐτήν θά ἐπιτεθῶμεν στούς βαρβάρους καί θά τούς νικήσωμεν. Οἱ ὑπόλοιποι Στρατηγοί συμφωνοῦν. Ἀποφασίζουσι νά μεταβοῦν στόν Μαραθῶνα μέ 10.000 ἐπιλεγμένους πολεμιστάς. Ὁρισμένοι εἶχαν τήν γνώμην νά στείλουν ὄλον τόν διαθέσιμον στρατόν, ὥστε νά μή διασπασθῆ ἡ συνολική στρατιωτική δύναμις τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Μιλτιάδης ἀπορρίπτει αὐτή τήν πρότασιν, διότι ἐκτός τῶν ἄλλων δέν ἐπιτρέπεται ἡ πόλις νά μείνη ἄνευ ἰσχυρᾶς φρουρᾶς. Πρῖν ἀναχωρήσῃ ἡ ἀθηναϊκή στρατιά ἀποστέλλεται ὁ ἡμεροδρόμος (= ἰκανός νά τρέχῃ ὅλη τήν ἡμέρα) Φειδιππίδης ἢ Φιλιππίδης στήν Σπάρτη, μέ τήν ὁποίαν ἡ Ἀθήνα εἶχε συμμαχήσει γιά νά ζητήσῃ ἐπείγουσα βοήθεια.

Ὁ Μιλτιάδης προφανῶς δέν ἐβασίζετο στούς Σπαρτιάτας, ἀφοῦ δέν ἐπερίμενε τήν ἐπιστροφήν τοῦ Φειδιππίδου, ἀλλά διέταξε τήν ἀναχώρησιν τοῦ στρατεύματος.

Αἱ στρατιωτικάί μονάδες μέ τούς ἐπίπλους Ἀξιωματικούς των ἐπί κεφαλῆς διασχίζουσι τούς μαρμαροστρώτους δρόμους τῶν Ἀθηνῶν. Τά πλήθη ἐπευφημοῦν. Κοινή πεποίθησις ὄλων εἶναι ὅτι πηγαίνουν νά τιμωρήσουν τούς βαρβάρους καί νά ἐκδικηθοῦν τήν καταστροφήν τῆς Ἐρετρίας. Ἐξω τῆς πόλεως παρατάσσονται πρός τελικήν ἐπιθεώρησιν. Τό πεζικόν εἶναι βαρύτερα ὅπλισμένον, μέ χαλκίνους θώρακας, ἀργυρᾶς ἀσπίδας, δόρατα καί ξίφη. Οἱ Ἀξιωματικοί φέρουν ἐρυθροῦς φαρδεῖς χιτῶνας μέ πόρπην στόν ἀριστερόν ὤμον καί ἀργυρᾶς ἀπασπράπτουσας περικεφαλαίας μέ τεταμένας τρίχας οὐρᾶς ἵππων στήν θέσιν τοῦ λοφίου. Ὅπισθεν τῆς παρατάξεως εὐρίσκοντο 10.000 περίπου οἰκέται (δοῦλοι ὑπηρετοῦντες στόν οἶκο τοῦ κυρίου των) οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐκπαιδευμένοι στά καθήκοντα τοῦ «φιλοῦ» (ἐλαφρῶς ὅπλισμένου στρατιώτου) καί οἱ ὁποῖοι θά λάβουν μέρος στήν μάχην συμπαραστε-

κόμενοι στους κυρίους των. Ἴπικόν δέν ὑπῆρχε, καθόσον ἐκρίθη ὅτι ἡ ἐλώδης πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος ἦτο ἀκατάλληλος, διά τήν χρησιμοποίησίν του.

Οἱ στρατηγοί μέ τάς χρυσᾶς ἐπωμίδας ἐπιθεωροῦν τά τμήματα. Τά παραγγέλματα (ἐπί δόρυ, ἐπ' ἀσπίδα) ἐκτελοῦνται ἐπιβλητικῶς. Ἡ παράστασις τοῦ στρατεύματος ἐκφράζει τό ἀξιόμαχόν του.

Δίδεται ἡ ἐντολή πορείας πρός Μαραθῶνα. Αἱ πολεμικαί σημαῖαι ὑψοῦνται, ἐνώ αἱ σάλπιγγες ἤχουν παιάνας. Ἡ στρατιά τῶν Ἀθηναίων προχωρεῖ στόν ρυθμό, πού δίνουν τά τύμπανα τοῦ πολέμου.

Ἡ στρατιά ἐβάδισε ταχέως πρός τήν Πεντέλην καί ἐστρατοπέδευσε σά γύρω ὑψώματα τοῦ ὄρους, πού εὐρίσκονται ὑπεράνω τῆς ἱερᾶς περιοχῆς τοῦ Ἡρακλείου (ναός Ἡρακλέους) μέ θέα τήν πεδιάδα, τήν παράταξιν καί τόν στόλο τῶν βαρβάρων. Αἱ διαβάσεις πρός τάς Ἀθήνας κατελήφθησαν ἀπό τοὺς Ἀθηναίους.

Μιά εὐχάριστος ἐκπληξίς ἐπερίμενε ἐκεῖ τόν Μιλτιάδην. 1.000 ὀπλίται Πλαταιεῖς, ὄλος δηλαδή ὁ στρατός (πανδημεῖ) τῶν Πλαταιῶν προσῆλθε γιά νά πολεμήσῃ τοὺς βαρβάρους.

Οἱ Στρατηγοί ὅταν εἶδαν τό μέγεθος τῶν στρατευμάτων τοῦ ἐχθροῦ ἐκλονίσθησαν. Δέν ἐφαντάζοντο τόσον πλῆθος. Ἐσκέφθησαν λοιπόν μήπως θά ἦτο προτιμώτερον νά ἐπιστρέψουν στάς Ἀθήνας καί νά ἀμυνθοῦν μέ ὄλας τάς δυνάμεις σά τείχη τῆς πόλεως. Ὁ Μιλτιάδης ἀντέδρασε. Προσεπάθησε νά τοὺς πείσῃ, ὅτι οἱ βάρβαροι δέν συγκρίνονται μέ τοὺς Ἕλληνας πολεμιστάς. Ὑπέδειξε ἐπίσης τά πλεονεκτήματα τοῦ ἐδάφους καί ὑπεστήριξε τό ἀρχικόν σχέδιόν του, γιά ἀναμέτρησι μέ τόν ἐχθρόν μακρᾶν τῆς Ἀθήνας. Κατά τήν διάρκειαν τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου ἔγινε ψηφοφορία μέ θέμα ἂν θά παραμείνουν στόν Μαραθῶνα ἢ ἂν θά γυρίσουν στήν Ἀθήνα. Πέντε ἐψήφισαν ὑπέρ τῆς μιᾶς ἀπόψεως καί πέντε ὑπέρ τῆς

άλλης. Τό αδιέξοδο τῆς ἰσοψηφίας δέν διήρκεσε ἐπί πολύ, διότι ὑπῆρχε καί κάποιος ἄλλος, πού εἶχε δικαίωμα ψήφου καί ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ Πολέμαρχος Καλλίμαχος.

Ἡ ἀπόφασις λοιπόν ἐναπόκειται στόν Καλλίμαχον, ὁ ὁποῖος ἐκεῖνο τό ἔτος ἤσκει τά καθήκοντα τοῦ πολεμάρχου καί συνεπῶς εἶχε δικαίωμα ψήφου. Ὁ Καλλίμαχος κατήγετο ἀπό τάς Ἀφίδνας ἢ Ἀφίδνην, πόλιν τήν ὁποῖαν ἴδρυσεν ὁ Ἀττικός ἤρωσ Ἰαφιδνος καί τήν ὁποῖαν μερικοί ἀνιστόρητοι ἐξακολουθοῦν νά τήν ὀνομάζουν Κιοῦρκα.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἐπεσκέφθη τόν Καλλίμαχον καί συνεζήτησε μαζί του τό θέμα. Δέν γνωρίζομεν λεπτομερείας. Ὁ Ἡρόδοτος μόνον ἀναφέρει τά λόγια τοῦ Μιλτιάδου («*Ἱστορία*» Στ, 109). Ἐμεῖς οἱ δέκα στρατηγοί, ἔχομεν δικασθῆ στάς γνώμας (*δίχα γίνονται αἱ γνώμαι*). Οἱ μὲν ὑποστηρίζουν νά ἐπιτεθῶμεν, οἱ δέ νά μή ἐπιτεθῶμεν. Ἄν δέν συμφωνήσωμεν καί συνεχισθῆ ἡ διχόνοια, τότε θά κλονισθῆ τό φρόνημα τῶν Ἀθηναίων καί μέ ἰδική μας εὐθύνη θά ἐπικρατήσουν οἱ Μῆδοι. Ἄν ὅμως πολεμήσωμεν τώρα, πρὶν πέση τό ἠθικόν, τότε οἱ Θεοί θά εἶναι δίκαιοι ἀπέναντί μας καί θά ὑπερισχύσωμεν στήν μάχη. Ἐφ' ὅσον ἐσύ ὑποστηρίξεις τήν γνώμην μου ἢ πόλις μας θά παραμείνη ἐλευθέρα καί πρώτη μεταξύ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐφ' ὅσον ὅμως ψηφίσης νά μή πολεμήσωμεν, τότε δέν θά γνωρίσης αὐτή τήν εὐτυχίαν, ἀλλά τά ἀντίθετα. Ἀπό ἐσέ λοιπόν ἐξαρτῶνται ὅλα.

Ὁ Καλλίμαχος εὐτυχῶς ἀπεδείχθη ἀνθρωπος μέ εὐρυτέραν ἀντίληψιν. Πείθεται στά ἐπιχειρήματα τοῦ Μιλτιάδου καί στό πολεμικόν συμβούλιον ψηφίζει ὑπέρ τῆς ἐπιθέσεως. Ὁ κύβος ἐρρίφθη.

Ἐπί ἀρκετάς ἡμέρας ὁ Μιλτιάδης παρέμενε ἀδρανής, ὅπως καί ὁ Δᾶτις. Οἱ Ἀθηναῖοι δέν ἐπετίθεντο, διότι ἀνέμενον βοήθειαν ἀπό τήν Σπάρτην καί ἀπό ἄλλας πόλεις, στάς ὁποίας εἶχαν στείλει ἀπεσταλμένους. Δέν γνωρίζομεν τί εἶχε στό

μυαλό του ό Δάτις. Πάντως φαίνεται ότι κάτι έπερίμενε, εκτός και άν απλώς έφοβείτο μήπως, όταν απέσυρε τόν στρατόν προς τά πλοία έδέχετο επίθεσιν και έτσι έτήρει στάσιν άναμονής.

Στό διάστημα αυτό οι Έλληνες όπλίται συναντούν τούς βαρβάρους σιάς πηγάς ή εις περιπολίας και οι μέν βλέπουν τούς δέ μέ περιέργειαν. Θά ξανασυναντηθούν κάτω από διαφορετικές συνθήκας.

Έν τώ μεταξύ ό Μιλτιάδης άπογοητεύεται από τήν συμπεριφοράν τών Έλληνικών πόλεων, ιδίως τής Σπάρτης. Ένισχύσεις δέν έρχονται. Οι Λακεδαιμόνιοι έορτάζουν τά Κάρνεια, προς τιμήν του Άπόλλωνος, σιά όποια ύποχρεούνται νά μετέχουν όλοι οι πολίται. Συνεπώς έπρεπε νά παρέλθη ή Πανσέληνος και μόνον τότε θά επέτρεπαν νά αναχωρήσουν από τήν Σπάρτη ένισχύσεις προς τήν Άθήνα.

Ό Φειδιππίδης μετέφερε στους Έφόρους από τούς Άθηναίους στρατηγούς τό ακόλουθον λακωνικόν μήνυμα: Λακεδαιμόνιοι, οι Άθηναίοι ζητούν τήν βοήθειάν σας, ώστε νά μή ιδήτε τήν άρχαιοτάτην πόλιν τής Ελλάδος νά ύποδουλώνεται στους βαρβάρους. Η Έρέτρια έσκληρώθη και ή Ελλάς κατέστη άσθενεστέρα από τήν άπώλειαν μιās άξιολόγου πόλεως.

Οί Έφοροι κατενόησαν τήν άνάγκη συμπαραστάσεως στους Άθηναίους, αλλά δέν ήδύναντο νά παραβιάσουν τόν νόμον. Ό Φειδιππίδης άνέφερε στήν Άθήνα τήν δυσάρεστον άπάντησιν τών Σπαρτιατών. Είπε όμως και κάτι άλλο, παράξενο. Όταν διήρχετο τό όρος Παρθένιο πλησίον τής Τεγέας ήκουσε νά τόν φωνάζη μέ τό όνομά του ό Θεός Πάν, ό όποιος του άνήγγειλε ότι πολλές φορές έφέρθη χρήσιμος στους Άθηναίους στό παρελθόν και θά τούς φερθή έτσι και στό μέλλον. Εκείνοι όμως ουδόλως τόν φροντίζουν. Γιατί; Μετά τήν μάχην οι Άθηναίοι δέν θά παραμελήσουν τόν Πάνα, πού κατά τήν παράδοσιν ένέβαλε φόβον και προκάλεσε τήν φυ-

γὴν (πανικόν) στοὺς βαρβάρους.

Ἡ διοικήσεις τῆς στρατιάς ἀσκεῖται ἀπὸ τοὺς Δέκα Στρατηγούς μὲ σειρὰν ἀνά μίαν ἡμέρα. Δηλαδή ὁ διοικητὴς ἀλλάζει καθημερινῶς. Ὁ Ἀριστείδης προσφέρεται νὰ δώσῃ τὴν σειρὰν τοῦ στόν Μιλτιάδη. Τὸ ἴδιο θέλουν νὰ κάνουν καὶ ἄλλοι στρατηγοί. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροὶ ἀνησυχοῦν, μήπως γιὰ τὴν πρᾶξιν τοὺς αὐτὴν τοὺς ζητήσῃ εὐθύνας ἢ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου, διὰ παράβασιν τοῦ πατροπαραδότου νόμου τῆς καθημερινῆς περιοδικῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας. Ὁ Μιλτιάδης σκοπεύει νὰ διατάξῃ τὴν ἐπίθεσιν τὴν ἡμέραν, πού θὰ ἔχῃ αὐτὸς σειρά νὰ διοικῇ τὸν στρατόν. Τὴν 17ην τοῦ μηνὸς Μεταγειτωνίωνος τοῦ τρίτου ἔτους τῆς 72ας Ὀλυμπιάδος (12 Σεπτεμβρίου 490) ὁ Μιλτιάδης ἀναλαμβάνει Ἀρχιστράτηγος. Καλεῖ τοὺς Στρατηγοὺς καὶ τοὺς Ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ἀναγγέλει τὴν ἀπόφασίν του. Ἦλθεν ἡ ὥρα. Τὰ πάντα ἔχουν προπαρασκευασθεῖ λεπτομερῶς. Τὸ κάθε τμήμα γνωρίζει ἐπακριβῶς τοὺς ἐλιγμούς, πού πρέπει νὰ ἐκτελέσῃ. Ὅλοι ἔχουν μελετήσει τὸ γενικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον προβλέπει ἀντιπαράταξιν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἐφ' ὅλοκλήρου τοῦ μήκους τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ἐνίσχυσιν τῶν ἄκρων καὶ ἀποδυνάμωσιν τοῦ κέντρου. Ἐφοδὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Νίκην τῶν ἄκρων. Στρατηγικὴν ὑποχώρησιν τοῦ κέντρου. Ἀντιστροφὴν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν δύο ἄκρων δίκην λαβίδων, μὲ ταυτόχρονον ἀντεπίθεσιν τοῦ ὑποχωρήσαντος κέντρου καὶ ἐγκλωβισμόν τῶν βαρβάρων. Τέλος καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ πυρπόλησιν τῶν πλοίων του.

Ἡ τακτικὴ τοῦ Μιλτιάδου ἐβασίζετο στὴν ἔγκαιρον ἐκτέλεσιν ἐλιγμῶν. Πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ εἶχε ὀργανώσει ἄριστον σύστημα διαβιβάσεως διαταγῶν, τὸ ὁποῖον ἐλειτούργει μὲ διπλοὺς συνδέσμους, μεταξὺ τῶν μονάδων καὶ μὲ σήματα δι' ἀντικατοπτρισμῶν ἢ δι' ἀνυψώσεως εἰδικῶν σημαιῶν.

Οἱ ὀπλίται ἐπίσης εἶχαν ἐκπαιδευθῆ νὰ κινοῦνται ὁμαδικῶς

καί ὄχι ἀτομικῶς. Ἡ ἀπόλυτος πειθαρχία τῶν τμημάτων στόν πόλεμον κινήσεων ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς νίκης. Σημαντικόν τέλος ἐπίτευγμα ἦτο, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ Μιλτιάδης εἶχε τήν πρωτοβουλίαν τῶν κινήσεων, τήν ὁποίαν ὁ εὐφυῆς στρατηγός ἐξησφάλισε μέ τό νά ἐπιτεθῆ πρῶτος, εἰς χῶρον ἐπιλογῆς του καί μέ τό νά ἀναγκάσῃ τόν ἀντίπαλον νά προσαρμόσῃ τήν τακτική του καί τήν διάταξιν τοῦ στρατεύματός του, συμφῶνως πρός τήν θέλησιν τοῦ Μιλτιάδου.

Μόλις ἀνέτειλε ὁ ἥλιος ὁ Ἑλληνικός στρατός ἔλαβε τήν προκαθορισμένην διάταξιν μάχης. Στήν τιμητικωτέραν θέσιν, δηλαδή στό ἄκρον δεξιόν κέρας, τοποθετεῖται ἡ Αἰαντίς φυλή μέ ἀρχηγόν τόν πολέμαρχον Καλλίμαχον. Στό ἄκρον ἀριστερόν κέρας τάσσονται οἱ ἡρωϊκοί Πλαταιεῖς. Στό κέντρον αἱ φυλαί Ἄντιοχίς καί Λεοντίς. Στό χῶρον μεταξύ τοῦ κέντρου καί τοῦ ἀριστεροῦ καί τοῦ δεξιοῦ κέρατος παρατάσσονται αἱ ὑπόλοιποι ἑπτά φυλαί, κατόπιν κληρώσεως.

Τό βάθος τῆς παρατάξεως ἀνήρχετο στά ἄκρα εἰς ὀκτώ ἄνδρας, ἐνῶ στό κέντρο ἔφθανε μόλις τούς τρεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη σειρά ἀπετελεῖτο κατά τό ἥμισυ ἀπό ὀπλίτας καί κατά τό ἄλλο ἥμισυ ἀπό «ψιλοῦς», ἡ δευτέρα ἀπό ὀπλίτας καί ἡ τρίτη ἀπό τούς λεγομένους «οὔραγούς δούλους», τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ Θεμιστοκλῆς. Τοῦ ὄλου κέντρου ἠγεῖτο ὁ Ἄριστειδης.

Οἱ βάρβαροι ἀπέχουν ἀπό τήν Ἑλληνική στρατιά μόλις 1.500 μέτρα. Ὁ Δᾶτις βλέπει τόν σχηματισμόν τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως, ἀλλά δέν ὑποθέτει ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὀλίγοι θά ἐπιτεθοῦν στό πολυάριθμον στρατεύμα του. Προνοητικός καθῶς εἶναι διατάσσει συναγερμόν καί διάταξιν μάχης. Οἱ βάρβαροι καταλαμβάνουν μέ τό πλῆθος τους ὅλον τό μήκος τοῦ μετώπου καί ἀναμένουν.

Αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις δέν ἔχουν προσδιορισθῆ μέ ἀκρίβειαν. Ὅσον ἀφορᾷ στούς Ἑλληνας ἡ ἐπικρατεστέρα ἀπο-

ψις είναι ότι ήσαν 10.000 Ἀθηναῖοι, 1.000 Πλαταιεῖς καί περίπου 10.000 δούλοι, οἱ ὅποιοι ἐμάχοντο ὡς «ψιλοί» ἢ ὡς βοηθοὶ τῶν κυρίων των. Ὑπάρχουν μερικοὶ ἱστορικοὶ πού δίδουν διαφορετικοὺς ἀριθμούς. Ἀναφέρουν 9.000 Ἀθηναίους καί 600 Πλαταιεῖς. Ἑλληνικόν ἱππικόν δέν ἔδρασε στήν μάχη, προφανῶς διότι ὁ Μιλτιάδης ἐγνώριζε τό ἀκατάλληλον τοῦ ἐδάφους διά χρησιμοποίησιν ἱππέων.

Ὅσον ἀφορᾷ στοὺς Πέρσας τά στοιχεῖα εἶναι καί ἐδῶ ἀβέβαια. Ὁ Πλάτων στόν «Μενέξενον» (10) «πέμψας μυριάδας πεντήκοντα» καί ὁ Λυσίας στόν «Ἐπιτάφιον» (21) «ἔστειλε πεντήκοντα μυριάδας στρατιάν» ἀνεβάζουν τοὺς βαρβάρους εἰς 500.000. Ὑπέρ αὐτῶν ἔχουν τό τεκμήριον, ὅτι ἔζησαν πλησίον τῶν γεγονότων καί ὅτι ὠμίλουν πρός ἀνθρώπους, πού ἐγνώριζαν τήν ἀλήθειαν καί συνεπῶς δέν θά ἔλεγαν ἀσυστάτους ὑπερβολάς. Τό σύνολον τῶν βαρβάρων (ναῦται, πεζοί, ἱππεῖς κ.τ.λ.) πού ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος μάλλον εἶναι τόσον. Πόσοι ὅμως ἔλαβον μέρος στήν μάχην τοῦ Μαραθῶνος φαίνεται ὅτι θά παραμείνῃ ἄγνωστον. Πάντως οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ, ὡς ἐπί τό πλεῖστον συμφωνοῦν, ὅτι οἱ βάρβαροι ήσαν 200.000-250.000, μέ 10.000 περίπου ἱππεῖς, οἱ ὅποιοι δέν ἔλαβον μέρος στήν μάχη, ἀφοῦ πρό τῆς διεξαγωγῆς τῆς εἶχαν ἐπιβιβασθῆ σά πλοῖα.

Ὅπωςδῆποτε οἱ Πέρσαι δέν θά ἐπεδίωκαν νά ὑποδουλώσουν τήν Ἑλλάδα μέ μειωμένας δυνάμεις. Ἄλλως τε τό ἀνθρώπινον ὑλικόν οὔτε τοὺς ἔλλειπε, οὔτε τό ὑπελόγιζαν. Ὁ Ντυράν («Παγκόσμιος ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ», ἑλλ. ἔκδ. «Συρόπουλοι», τόμος β, σελ. 246) ἐνδεικτικῶς ὑπολογίζει τόν στρατόν πού ἔφθασε στάς ἀκτάς τῆς Εὐβοίας εἰς 200.000 ἄνδρας, ἐνῶ στόν Μαραθῶνα πιστεῦει ὅτι ἐπολέμησαν 100.000 Πέρσαι.

Οἱ Ἕλληνες Ἀξιωματικοὶ μέ ἐπικεφαλῆς τοὺς Στρατηγούς παρακολουθοῦν τάς καθιερωμένας ἱεροτελεστίας. Ὁ μάντις

ἐπικαλείται τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ ἥρωος Ἡρακλέους, τὸν ὁποῖον πρῶτοι οἱ κάτοικοι τοῦ Μαραθῶνος ἐλάτρευσαν ὡς Θεόν καὶ πρὸς τιμὴν του εἶχαν ἰδρύσει μεγαλοπρεπὲς τέμενος (Ἡράκλειον). Αἱ θυσίαι ἀπέβησαν εὐνοϊκαί. Οἱ Ἀξιωματικοὶ ἐπιστρέφουν σὰς μονάδας των καὶ ὁ Καλλίμαχος δίδει τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως.

Ἡ στρατιὰ κατέρχεται ἀπὸ τὰς ὑπωρείας τῶν ὑψωμάτων, ἐν ἀπολύτῳ τάξει. Προχωρεῖ ἀπλῶς ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Πρὶν εἰσέλθῃ σὸ βεληνεκὲς τῶν ἐχθρικῶν τόξων σαρματᾶ. Ὅλα σιωποῦν στὴν πεδιάδα. Ἡ γαλήνη πρὸ τῆς θυέλλης. Αἴφνης ἀκούγεται ἡ ἰαχή (πολεμικὴ κραυγὴ). Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται μὲ τὸν ἀλαλαγμὸν (νικηφόρος κραυγὴ χαρᾶς ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Ἀλαλάξιον Ἄρην, πρὶν ἀπὸ τὴν μάχην) καὶ ὑπὸ τοὺς βροντώδεις ἤχους τοῦ Παιᾶνος, Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ὁρμοῦν ἀκάθεκτοι, ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Αὐτοὶ ἐξαπολύουν νέφη βελῶν, τὰ ὅποια δὲν εὐρίσκουν στόχον, διότι οἱ Ἕλληνες διέσχισαν ἀστραπιαίως τὴν μικρὰν ἀπόστασιν, πού τοὺς ἐχώριζε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ὡς κεραυνὸς πίπτουν ἐπ' αὐτῶν.

Μία ἀπὸ τὰς ἐνδοξωτέρας μάχας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀρχίζει. Τὰ δύο Ἑλληνικὰ ἄκρα συμπλέκονται μὲ τὸν ἐχθρόν. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀπλισμοῦ (μακρύτερα ξίφη, δόρατα καὶ ἀσπίδα) ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀρίστην στρατιωτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Ἑλλήνων ὀπλιτῶν καὶ κυρίως τὸ ὑψηλὸν ἠθικὸν συνέβαλαν στὴν ταχείαν νίκην ἐπὶ τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι πανικόβλητοι τρέπονται τώρα πρὸς τὴν παραλίαν, διὰ νὰ σωθοῦν ἐπιβιβαζόμενοι σὰ πλοῖα, πού μὲ σηκωμένη τὴν ἄγκυραν περιμένουν στὰ ρηγά.

Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Σᾶκαι ἀποκρούουν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἀσθενοῦς Ἑλληνικοῦ κέντρον, τὸ ὁποῖον βάσει σχεδίου ὑποχωρεῖ μαχόμενον καὶ συμπτύσσεται σὰς ὑπωρείας τῶν ὑψω-

μάτων ἀπ' ὅπου ἐξεκίνησε. Τότε ἀκριβῶς ὁ Μιλτιάδης διατάσσει νά σταματήσῃ ἡ καταδίωξις τῶν βαρβάρων καί τά δύο ἄκρα νά συγκλίνουν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν καί νά προσβάλουν τοὺς Πέρσας καί Σάκας ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ταυτοχρόνως σταματᾷ τὸ κέντρο νά συμπύσσεται καί ἀντεπιτίθεται στοὺς παγιδευμένους βαρβάρους.

Ὁ Δᾶτις γιὰ νά ἀπεγκλωβίσῃ αὐτὰς τὰς μονάδας του, δίδει ἐντολὴν καί μεγάλα τμήματα Περσῶν κατευθύνονται ἀπὸ τὰ πλάγια μέ σκοπόνά κυκλώσουν τοὺς Ἕλληνας, πού ἤδη εἶχαν κυκλώσει τοὺς Πέρσας καί Σάκας τοῦ κέντρου.

Ὁ Μιλτιάδης δέν ἀνησυχεῖ. Γνωρίζει ὅτι ἐκεῖνοι, πού ἀποπειρῶνται νά τὸν πλευροκοπήσουν θά πέσουν μέσα στὰ ἔλη. Ἔτσι καί συνέβη. Ἡ ἀπατηλὴ χλὴ ἐκρῦβε λασπώδη τέλματα. Οἱ Πέρσαι ἀδυνατοῦν νά προχωρήσουν, ἐνῶ τὸ κυκλωθέν τμήμα σφάζεται. Ὁ Δᾶτις ἀντιλαμβάνεται τὴν συμφορὰν. Δέν ἀπομένει παρὰ ἡ ἐπαίσχυντος φυγὴ, γιὰ νά σωθῇ ὁ ἴδιος. Δέν χρειάζεται οὔτε νά σημάνῃ σύμπτυσιν, διότι δέν εἶχε ὀργανωθῆ δευτέρα γραμμὴ ἀμύνης. Δέν ἐπερίμενε ποτὲ ἐπίθεσιν καί δέν εἶχε προετοιμασθῆ νά ἀντιμετωπίσῃ περίπτωσιν ὑποχωρήσεως. Ἀναγκάζεται λοιπόν μέ τὸ ἐπιτελεῖον του νά τρέξῃ πρὸς τὴν ἀκτὴν. Μόλις οἱ βάρβαροι εἶδαν τοὺς ἀρχηγούς των νά ἐγκαταλείπουν τὴν θέσιν των κατελήφθησαν ἀπὸ πανικόν. Μόνη σκέψις των ἡ φυγὴ πρὸς τὴν παραλίαν. Τὸ τί ἐπακολουθεῖ δέν περιγράφεται. Ὁ σῶζων ἐαυτὸν σωθήτω.

Στὴν παραλία τοῦ Μαραθῶνος διαδραματίζεται τὸ αἱματηρότερον μέρος τῆς μάχης. Ὁ Μιλτιάδης δέν ἐνδιεφέρετο πλέον διὰ τοὺς βαρβάρους, ἀλλὰ διὰ τὰ πλοῖα τους, τὰ ὅποια συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἔπρεπε νά καοῦν. Αἱ τριήρεις ὁμως δέν ἦσαν ἀγκυροβολημέναι, ἀλλὰ ἀφοῦ παρέλαβαν τοὺς τραυματίας καί τοὺς ἠττημένους στρατιώτας τῶν ἄκρων εἶχαν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἀκτὴ καί ἐπλησίαζαν μόνον διὰ νά περισυλλέγουν τοὺς δικούς των, πού ἐρρίπτοντο στὴν

θάλασσα διά νά γλυτώσουν.

Ἡ ἀμμουδιά τοῦ Μαραθῶνος ἰδίως στόν Σχοινιά γεμίζει πτώματα βαρβάρων. Βάφεται κόκκινη στό αἷμα. Ἐκεῖ θά πέση ὁ ἥρωϊκός Καλλιμαχος. Κατά τάς πληροφορίας ἐδέχθη ἀπό τούς τοξότας ἐνός ἐχθρικοῦ πλοίου, τόσα βέλη καί ἀκόντια, ὥστε νεκρός ἴσατο ὄρθιος ὑποστηριζόμενος ἀπό τό πλήθος τῶν βελῶν, πού τόν εἶχαν καταρροπήσει. Πλησίον του ἔπεσε μαχόμενος ὁ γενναῖος στρατηγός Στησίλαος, ὁ υἱός τοῦ Θρασύλου καί ὁ ἀδελφός τοῦ Αἰσχύλου ὁ Κυναίγειρος, ὁ ὁποῖος ἐνῶ προσεπάθει νά ἀνέλθῃ στήν πρύμνη ἐνός πλοίου τοῦ ἔκοψαν τάς χεῖρας μέ κτύπημα πελέκεως. Ἐφονεύθησαν ἀκόμη καί ἄλλοι Ἀθηναῖοι *«πολλοί τε καί ὀνομαστοί»*.

Παρά τήν ὑπεράνθρωπον προσπάθειαν ὁ βαρβαρικός στόλος διέφυγε καί μόνον ἑπτά πλοῖα κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νά κυριεύσουν.

Ὁ Μιλτιάδης δέν παρασύρεται ἀπό τόν ἐνθουσιασμό τῆς ἐπικειμένης νίκης. Ἀντιλαμβάνεται, ὅτι τά περσικά πλοῖα θά διασωθοῦν καί συνεπῶς δύνανται νά μεταφέρουν τόν βαρβαρικό στρατό στό Φάληρον, νά ἀποβιβασθοῦν ἐκεῖ καί νά ἐπιτεθοῦν στήν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες ναί μέν ἐθριάμβευσαν στόν Μαραθῶνα, ἀλλά δέν κατέστρεψαν τά ἐχθρικά πλοῖα, οὔτε προκάλεσαν μεγάλας ἀπωλείας στούς Πέρσας, ὥστε νά χάσουν τήν πολεμικήν τους ἰσχύν. Παραμένουν ἀκόμη ἐπικίνδunami.

Πρέπει λοιπόν νά εἰδοποιηθῇ ἡ πόλις, ὅτι ἐνίκησαμεν στόν Μαραθῶνα γιά νά ἀναθαρρήσουν οἱ Ἀθηναῖοι καί νά ἀπογοητευθοῦν οἱ φίλοι τῶν Περσῶν. Καλεῖ λοιπόν κάποιον ὀπλίτην καί τοῦ ἀναθέτει τήν ἀποστολήν νά φέρῃ στήν Ἀθήνα τό ἄγγελμα τῆς νίκης. Ἀσφαλῶς ὁ Μιλτιάδης θά εἶπε στόν στρατιώτην τούς λόγους, γιά τούς ὁποίους εἶναι ἀναγκαῖον νά σπεύσῃ στήν πόλιν τό συντομώτερον, πρὶν καταπλεύσουν οἱ βάρβαροι. Ἔτσι ἐξηγεῖται, διατί ὁ ἀγγελιοφόρος τρέχει δι-

χως ανάπαυσι στάς Ἀθήνας. Εἶναι πάνοπλος γιά τήν ἀσφά-
λειά του, διότι παντοῦ περιφέρονται βάρβαροι καί ὄμως
τρέχει ἀδιακόπως. Ἐξαντλεῖται. Καταβάλλει ὑπερανθρώ-
πους προσπαθείας καί φθάνει στήν πόλιν ἔχων φυλάξει τήν
τελευταίαν του ἀναπνοήν, γιά νά φωνάξῃ μίαν λέξιν, τό περι-
φημον: «*Νενικήκαμεν*». Ἀμέσως μετά πίπτει νεκρός, πιστός
στό καθήκον τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποστολῆς.

Ἐπιστρέφομεν στόν Μαραθῶνα. Κατά τās δώδεκα, τό με-
σημέρι τελειώνει ἡ μάχη. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει («*Ἱστορία*
Στ, 117) τās ἀπωλείας, πού ἀνέρχονται γιά τούς Ἀθηναίους
εἰς 192 νεκρούς καί γιά τούς βαρβάρους εἰς 6.400. Δέν γνω-
ρίζομεν πόσοι Πλαταιεῖς ἐφονεύθησαν, οὔτε πόσοι δοῦλοι.

Οἱ Ἕλληνες ὀπλίται πανηγυρίζουν τήν νίκην των, ἐνῶ οἱ
δοῦλοι συγκεντρώνουν τά λάφυρα εἰς ὠρισμένον χῶρον. Ὁ
Δίκαιος Ἀριστείδης ὀρίζεται νά τά φυλάττῃ καί κατοπιν νά
τά διανεῖμῃ. Προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ Πλαταιεῖς μέ
εὐλάβειαν συλλέγουν τούς ἡρωϊκούς νεκρούς, τούς ὁποίους
θά τιμήσουν, ὅπως ἀρμόζει στά Ἑλληνικά ἔθιμα.

Τά ἐχθρικά πλοῖα ἀπομακρύνονται στόν ὀρίζοντα. Ὁ Δᾶτις
ἐφαρμόζει τό σχέδιόν του. Ἀπευθύνεται πρὸς τούς ἐπιτελεῖς
του καί τούς λέγει: «Τώρα πού οἱ Ἕλληνες ἀπολαμβάνουν
τήν νίκην των ἐμεῖς πλέομεν πρὸς τό Φάληρον. Στό διάστημα
τοῦ ταξιδιοῦ θά ξεκουρασθῇ τό στράτευμά μας καί αὔριο τό
πρωῖ θά ἐπιτεθῇ στήν Ἀθήνα. Οἱ κατάσκοποι καί οἱ φίλοι μας
πολιτικοί θά προδώσουν τήν πόλιν, ὅπως συνέβη μέ τήν Ἐρέ-
τριαν». Βέβαιος γιά τήν αὐριανή του νίκη ἀποσύρεται στήν
ναυαρχίδα του, γιά νά ἀναπαυθῇ.

Ἐδῶ ἀκριβῶς φαίνεται ἡ στρατηγική ἀξία τοῦ Μιλτιάδου.
Δέν ἐφησυχάζει. Ἀπεναντίας τόν διακατέχει ὁ φόβος γιά τόν
προορισμό τοῦ στόλου τῶν βαρβάρων. Κατάκοπος καί αἰμα-
τωμένος ἀπό τήν μάχην κάθεται στήν ἄκρη τῆς παραλίας καί
παρακολουθεῖ τά περσικά πλοῖα νά ἀπομακρύνονται καί ὅσο

ἀπομακρύνονται, τόσον αὐξάνει ὁ φόβος του. Τί θά ἔκανε ὁ Μιλτιάδης, ἂν ἦτο στήν θέσιν τοῦ Δάτιδος; σκέπτεται. Θά ἐπήγαινε στήν Ἀθήνα. Αὐτό λοιπόν θά κάνη καί ὁ Δάτις.

Ἐνώ τέτοιαι σκέψεις βασανίζουν τό μυαλό του παρατηρεῖται στήν κορυφή τῆς Πεντέλης μία λάμπις. Οἱ Ἕλληνες διαδίδουν, ὅτι πρόκειται γιά λάμπι τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς, πού χαίρεται γιά τήν νίκη. Ὁ Μιλτιάδης προσέχει τήν λάμπι. Δέν ἀμφιβάλλει. Πρόκειται γιά ἀντικατοπτρισμό. Κάποιος δίδει σήματα στά περσικά πλοῖα. Προφανῶς εἰδοποιεῖ ὅτι το Ἑλληνικό στρατεύμα μένει στό πεδίο τῆς μάχης, ὅτι στήν Ἀθήνα δέν ὑπάρχει πολὺς στρατός, ὅτι τοὺς περιμένουν καί ὅποια-δήποτε ἄλλη πληροφορία χρειάζεται στήν περίστασι.

Αἱ ἀρχικαί ὑποψίαι τοῦ Μιλτιάδου μετατρέπονται εἰς βεβαιότητα. Ἡ Ἀθήνα ἀπειλεῖται. Χρειάζεται νά μεταβοῦν ἐκεῖ. Εἶναι ὑποχρεωμένος νά διατάξη συναγερομένον, νά συγκεντρώσῃ τόν κουρασμένον στρατόν καί νά τόν πληροφορήσῃ ὅτι ὅλα ἀρχίζουν πάλιν.

Οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ Πλαταιεῖς ἀποδεικνύεται, ὅτι διαθέτουν ἀσυλλήπτους σωματικάς καί ψυχικάς δυνάμεις. Οἱ Ἀξιωματικοί καί οἱ ὀπλίται ἀκούουν μέ προσοχήν τόν Μιλτιάδη. Αὐτός τοὺς λέγει τήν ἀλήθειαν. Ἡ νίκη μας δέν θά ὀλοκληρωθῆ, ἂν δέν προστατεύσωμεν τό Ἄστυ. Οἱ βωμοί, αἱ Ἐστία, αἱ γυναῖκες καί τά παιδιά μας κινδυνεύουν ἀπό τοὺς βαρβάρους, πού πλέουν πρὸς τὰς Ἀθήνας. Πρέπει νά φύγωμεν τώρα καί νά μεταβῶμεν στά παράλια τῶν Ἀθηνῶν, γιά νά τελειώσωμεν τό ἔργον μας μέ τοὺς βαρβάρους. Ὁ στρατός διακόπτει τόν Μιλτιάδη μέ ζητωκραυγὰς. Οἱ πᾶνοπλοι ἄνδρες, πού ὅλη τήν ἡμέραν ἐμάχοντο κυριεύονται, ἀπό ὑπερχειλίζοντα ἐνθουσιασμόν καί ἀμέσως κατά φάλαγγας ὁρμοῦν στήν διάβασιν τοῦ Ἀφορισμοῦ (Σταμάτα). Στό πεδίο τῆς μάχης μένει ὁ Ἀριστείδης, μέ τά τμήματα τῆς Ἀντιοχίδος καί Λεοντίδος φυλῆς, πού ἦσαν στό κέντρον καί ὑπέστησαν τὰς

μεγαλυτέρας ἀπωλείας ιδίως εἰς τραυματίας. Αὐτοὶ τῶρα θά φρουροῦν τὰ λάφυρα. Οἱ ὑπόλοιποι ἀνέρχονται στήν Πεντέλη. Δρομέως φθάνουν στό Κυνόσαργες καί στρατοπεδεύουν στήν σημερινή πλατεία τοῦ Κολωνακίου. Τό ἀπόγευμα εἰσέρχονται στήν πόλιν. Οἱ βάρβαροι ἀκόμη πλέουν στό Σούνιο καί ἀργά τήν νύκτα ἀγκυροβολοῦν στό Φάληρον. Ὁ Δᾶτις δέν ἐπείγεται νά ἀποβιβάσῃ στρατόν. Αὐτό θά γίνῃ μέ ἀσφάλεια καί ἄνεσιν αὔριο τό πρωῒ.

Μόλις ἀνέτειλε ὁ ἥλιος οἱ Πέρσαι κατάπληκτοι βλέπουν στήν παραλίαν τοὺς Μαραθωνομάχους εἰς παράταξιν μάχης ἐτοιμοὺς νά ἐμποδίσουν τήν ἀπόβασιν. Ὁ Δᾶτις συγκαλεῖ πολεμικόν συμβούλιον. Οὐδεὶς ὑπεστήριξε τήν ἀπόβασιν. Ὁ περσικὸς στόλος κωπηλατεῖ, πρὸς τὰ ὀπίσω. Οἱ βάρβαροι ταπεινωμένοι ἐπιστρέφουν στήν Ἀσία.

Τήν ἐπομένη τῆς μάχης, μετὰ τριήμερον πορείαν ἦλθαν στὰς Ἀθήνας δύο χιλιάδες Σπαρτιάται, δίχως βασιλέα Ἀρχηγόν. Εὐρίσκουν τοὺς Ἀθηναίους νά ἐορτάζουν θριαμβευτικῶς τήν νίκη των. Ὅπως ἦσαν πηγαίνουν στόν Μαραθῶνα καί βλέπουν τὰς σειρὰς τῶν πτωμάτων τῶν βαρβάρων, πού θά παραμείνουν ἄταφα, διότι δέν ἀξίζουσι τῆς τιμῆς νά ταφοῦν στήν Ἀττικὴν γῆ. Συγχαίρουν τοὺς Ἀθηναίους καί μέ καταφανῆ αἰσθήματα ἐντροπῆς γυρίζουν στήν Σπάρτην. Ἐχασαν τήν εὐκαιρίαν νά δοξασθοῦν, πρᾶγμα πού τότε διὰ τοὺς Ἕλληνας ἦτο σπουδαία ὑπόθεσις.

Οἱ 192 Ἀθηναῖοι νεκροὶ τιμῶνται κατὰ τόν προσήκοντα τρόπον. Ἄπαντες ἀνακηρύσσονται ἥρωες. Τὰ πτώματα ἀποτεφρώνονται καί τὰ ἐναπομείναντα ἱερά ὅσα θάπτονται εἰς εἰδικόν τύμβον, πού ἀκόμη σώζεται στόν Μαραθῶνα καί λέγεται σωρός. Ὁ τύμβος εἶναι χωμάτινος λοφίσκος ὕψους 9 μέτρων μέ διάμετρον περίπου 50 μέτρων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐτοποθετήθη ὑπερήφανος λέων ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, τόν ὁποῖον ἱερόσουλοι ἔχουν κλέψει. Τό 1884 ὁ ἐπιφανῆς ἀρχαιο-

λόγος Σλήμαν ανέσκαψε τόν τύμβον καί ανευρε αποτεφρωμένα όστᾶ, κτερίσματα κ.τ.λ. Στόν τύμβον ήγήθησαν δέκα πέτρινοι λευκαί στήλαι, επί τών όποιών ανεγράφησαν τά όνόματα τών πεσόντων έξ εκάστης φυλής. Όμοίως έστήθη περηφανές τρόπαιον (μνημείον έγειρόμενον στό πεδίον τής μάχης υπό του νικητού) εκ λευκολίθου, όπου έχαράχθη τό επίγραμμα του Σιμωνίδου: «*Ελλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι χρυσοφόρων Μήδων έστόρεσαν δύναμιν*», τό όποίον επέλεξε ό Δήμος τών Ἀθηναίων. Επί πλέον προς τιμητικήν ταφήν τών νεκρών έγιναν δύο ακόμη τύμβοι. Ό εις διά τούς πεσόντας Πλαταιείς καί ό άλλος διά τούς φονευθέντας δούλους, οι όποιοι έπολέμησαν διά πρώτην φοράν. Στόν χῶρον τών τύμβων καθ' εκαστον χρόνον έτελούντο έορταί καί κατετίθεντο στέφανοι, από τούς εφήβους Ἀθηναίους.

Εϋγνωμονούντες οι Έλληνες τούς Θεούς αφιέρωσαν τό δέκατον τών λαφύρων στην Ἀθηνᾶ, στην Ἀρτέμιδα καί στον Ἀπόλλωνα. Ό Μιλτιάδης έταξε στην Ἀρτέμιδα ἄν ενίκων, νά θυσιάση τόσας αίγας, όσοι οι νεκροί έχθροί. Τήν υπόσχεσιν αυτήν μετέβαλε μέ ψήφισμα ή Έκκλησία του Δήμου καί έθυσιάσθησαν 500 αίγες επαναλαμβανομένης αυτής τής θυσίας κατ' έτος. Από τήν λείαν πού αφιερώθη στην Ἀθηνᾶ ό Φειδίας κατασκεύασεν τό υπερμέγεθες χαλκούν ἄγαλμα τής Θεᾶς, τής γνωστής μέ τήν επωνυμία «*Πρόμαχος Ἀθηνᾶ*» πού έτοποθετήθη στην Ἀκρόπολιν. Λαμπραί έορταί έτελέσθησαν εις Αἶγρας (λόφος ἄνω του σταδίου) προς τιμήν τής Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος, τής όποίας εκ τών λαφύρων ἀνηγέρθη τό ιερόν τής έπονομαζομένης «*Εϋκλείας Ἀρτέμιδος*». Από τό μερίδιον του Ἀπόλλωνος έγιναν πλήθος χαλκῶν εικόνων του Θεου καί εκ τών πλουσιών ἀναθημάτων ιδρύθη στους Δελφούς «*Θησαυρός*» (μικρόν οικοδόμημα σχήματος ναού, όπου εφυλάσσοντο ἀναθήματα).

Τέλος δέν έλησμόνησαν τόν Πάνα, προς τόν όποίον αφιέ-

ρωσαν τό σπήλαιον, πού εύρίσκεται έναντι τοῦ ἱεροῦ τῶν Εὐμενίδων στήν Ἀκρόπολιν καί καθιέρωσαν θυσίας καί λαμπαδηδρομίας, πρὸς τιμήν του. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἐτοποθετήθη εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καί ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε τό ἀκόλουθον ἐπίγραμμα: «*Τόν τραγόπουν ἐμέ Πάνα, τόν Ἀρκάδα, τόν κατά Μήδων, τόν μετ' Ἀθηναίων σήσατο Μιλτιάδης*», δηλαδή: ἐμέ τόν τραγόπουν Πάνα, τόν Ἀρκάδα πού μέ τούς Ἀθηναίους ἐπολέμησα τούς Μήδους μέ ἔστησε ἐδῶ ὁ Μιλτιάδης.

Ἀρχάς τοῦ μηνὸς Βοηδρομιῶνος, πλησίον τοῦ Ἴλισσοῦ ἐωρτάσθησαν μέ ἐπισημότητα τά ἐπινίκεια, ὅπου ἐτιμήθη ἡ Ἄρτεμις καί ὁ «*Βοηδρόμιος Ἀπόλλων*», διότι οἱ Ἀθηναῖοι δρομέως καί μετὰ βοῆς ἐπέδραμον καί συνέτριψαν τούς ἐχθρούς. Ἐπί πολλοὺς αἰῶνας ἐτιμάτο ἡ νίκη στόν Μαραθῶνα μέ ἐορτάς καί ἀφιερώσεις, ὅπως ἐκείνης τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου, πού προσέφερε στήν Ἀκρόπολιν σειρᾶν χαλκίνων ἀναγλύφων μέ παραστάσεις ἀπό τήν κοσμοϊστορικήν μάχην (*Παυσανίας: «Ἀττικά» Α, 25*). Διά τούς Ἕλληνας δέν ὑπῆρχε μεγαλυτέρα τιμή ἀπό τό νά ἐπολέμησες στόν Μαραθῶνα. Ὁ ποιητής Αἰσχύλος, ἐπί παραδείγματι, ἔγραψε στό ἐπίγραμμα τοῦ τάφου του ὅτι ἦτο Μαραθωνομάχος.

Ὁ Μιλτιάδης ἐτιμήθη ἐξαιρετικῶς μέ τήν ἀνάρτησιν τῆς εἰκόνας του στό Πρυτανεῖον καί μέ χαλκοῦν ἀνδριάντα στοὺς Δελφοὺς. Στούς Πλαταιεῖς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τούς ἔδωσαν πλουσιώτατα λάφυρα, τούς παρεχώρησαν δικαιώματα Ἀθηναίου πολίτου καί στά Μεγάλα Παναθήναια τούς ἐμνημόνευαν ἐπαινετικῶς. Ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεικόνισαν στήν Ποικίλην Στοάν μέ ζωγραφικὰς παραστάσεις πρόσωπα καί σκηνάς ἀπό τήν μάχη τοῦ Μαραθῶνος. Σκοπὸς αὐτῶν τῶν ζωγραφικῶν ἦτο νά τὰς βλέπῃ ὁ λαός, ὥστε νά διατηρῆται ζωντανή ἡ μνήμη τοῦ ἀνδραγαθήματος καί νά παραδειγματίζεται. Οἱ ζωγράφοι Πάναινος καί Μίκων ἀπεικόνισαν τήν ἐπίθεσιν τῶν Ἑλλήνων, τήν φυγὴν τῶν βαρβάρων καί τὰς συγκρούσεις

πλησίον τῶν πλοίων. Ὁ Πausanίας, πού ἐπεσκέφθη μετά ἑξακόσια χρόνια τήν Στοάν περιγράφει («Ἀττικά» 15) λεπτομερείας τῶν συμπλοκῶν μετά τῶν βαρβάρων (*ἴασιν ἐς χεῖρας τοῖς βαρβάροις*) ὅπως τά στιγμιότυπα, πού οἱ βάρβαροι ὑποχωροῦν καί συνωθοῦνται στό ἔλος, πού οἱ Ἕλληνες φονεύουν ὄσους προστρέχουν σά φοινικικά πλοῖα κ.τ.λ. Ἐκ τῶν μαχομένων φαίνονται ὁ Μιλτιάδης, ὁ Καλλιμάχος, ὁ Ἐχετος κ.ἄ.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος στήν ἐθνική ψυχὴν ὑπῆρξε συγκλονιστική. Κατά τήν λαϊκὴν παράδοσιν, πού διατηρεῖται ἐπὶ χιλιετίας, τὴν νύκτα ἀκούγονται κραυγαὶ μαχομένων, μέσα στήν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος. Τά Ἕθνη ἐπιζοῦν μέ τούς θρούλους καί ὄχι μέ τὴν λογικὴν.

Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος ὑπερβαίνει τά ὄρια ἐνός πολέμου μεταξύ ἐθνῶν. Ἀποκτᾶ παγκόσμιον σημασίαν, διότι ἐπρόκειτο περὶ συγκρούσεως μεταξύ τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς βαρβαρότητας, διότι δίχως ἐκείνη τὴν νίκην δέν θά ὑπῆρχε Εὐρώπη. Ἄλλως τε χαρακτηριστικῶς ὁ Οὐῖλ Ντυράν γράφει: «Ὁ Ἑλληνοπερσικὸς πόλεμος ἦτο ἡ σημαντικωτέρα σύγκρουσις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, διότι κατέστησε δυνατὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς Εὐρώπης» (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 253).

Οἱ βάρβαροι ἦσαν τόσον βέβαιοι διὰ τὴν νίκην των, ὥστε μετέφεραν ἀπὸ τὴν νῆσον Πάρον ἕναν μαρμάρινον ὄγκον, διὰ νά ἐγείρουν τό τρόπαιό τους. Κατά τὴν φυγὴν των ἀφησαν τὸ μάρμαρον στήν παραλίαν τοῦ Μαραθῶνος καί ἀπὸ αὐτό ὁ Φειδίας ἐποίησε τὸ ἀγαλμα τῆς τιμωροῦ ἐκδικητριάς Θεᾶς Νεμέσεως, ὕψους 4,50 μέτρων, τὸ ὁποῖον ἐτοποθετήθη στὸν Ναόν τῆς Θεᾶς εἰς Ραμνοῦντα (τεμάχιά του ἐκτίθενται στό Βρετανικὸν Μουσεῖον καί τμήματα τῆς βάσεώς του στό Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον).

ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ

Αί Θερμοπύλαι απέδειξαν, ότι υπάρχουν πολλοί άνθρωποι, αλλά όλιγοι άνδρες: «πολλοί μὲν ἄνθρωποι εἶεν ὀλιγοὶ δὲ ἄνδρες». (Ἡρόδοτος: «Ἱστορία» Ζ, 10).

Ἡ πληροφορία γιά τήν ἦπα τῶν Περσῶν στόν Μαραθῶνα ἐξαγριώνει τόν Δαρεῖον, ὁ ὁποῖος διατάσσει νά ἐτοιμασθῇ μία πολυπληθεστάτη στρατιά μέ πολυάριθμον ἰπικόν καί πλοῖα διά νά εἰσβάλουν πάλιν στήν Ἑλλάδα.

Οἱ Ἀθηναῖοι πού ἔμαθαν τάς προπαρασκευάς τῶν βαρβάρων ἀνησύχησαν. Πρός ἀντιπερισπασμόν ὑποκινοῦν τό 486 ἐπανάστασιν στήν Αἴγυπτον, τήν ὁποίαν εἶχε κυριεύσει ὁ ἀπάνθρωπος Καμβύσης. Αὐτός, ὅταν ἐνίκησε τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξηνάγκασε τόν Φαραῶ Ψαμμήτιχον νά δηλητηριασθῇ, κατεκρεοῦργησε τοὺς εὐγενεῖς καί τοὺς ἱερεῖς καί ἐκρήμνισε τοὺς ναοὺς. Ἐπρόκειτο γιά εἰδεχθῆ ἐγκληματία, πού ἀπέθανε μυστηριωδῶς.

Ὁ Δαρεῖος πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς νέας καταστάσεως ἀπεφάσισε τήν ὀργάνωσι δύο τερασιῶν ἐκστρατευτικῶν σωμάτων, πού θά ἐστέλλοντο τό ἓν κατά τῆς Αἰγύπτου καί τό ἄλλο κατά τῆς Ἑλλάδος καί εἰδικῶς κατά τῶν Ἀθηνῶν.

Συμφώνως πρὸς τά περσικά ἔθιμα ὁ βασιλεὺς ὤφειλε νά ὀρίσῃ τόν διάδοχόν του, πρὶν ξεκινήσῃ ἡγούμενος ἐκστρα-

τείας στό ἐξωτερικόν. Προέκυψε λοιπόν τό θέμα τῆς διαδοχῆς. Μεταξύ τῶν διαδόχων ἐπικρατέστερος ἦταν ὁ Ἄρτοβάζανος, ὁ μεγαλύτερος υἱός τοῦ Δαρείου ἀπό τήν προηγουμένη σύζυγό του, κόρην τοῦ Γωβρύα, καί ὁ Ξέρξης, πού ἦτο υἱός τῆς τωρινῆς συζύγου του, κόρης τοῦ Κύρου, τῆς περιβοήτου Ἄτοσσας.

Ἐκεῖνη τήν ἐποχή εὐρίσκετο σά Σοῦσα ἐξόριστος ὁ πρῶν βασιλεύς τῆς Σπάρτης Δημάρατος, ὁ ὁποῖος συνεβούλευσε τόν Ξέρξη νά ὑποστηρίξη, ὅτι αὐτός πρέπει νά ὀρισθῆ διάδοχος, διότι ἐγεννήθη ὅταν ὁ Δαρεῖος ἐβασίλευε στήν Περσία, ἐνῶ ὁ Ἄρτοβάζανος ἐγεννήθη, ὅταν ὁ Δαρεῖος δέν ἦτο βασιλεύς. Τελικῶς ὁ Δαρεῖος ἀνεκήρυξε διάδοχόν του στόν περσικόν θρόνον τόν Ξέρξη. Τόν μοιραῖον ἄνθρωπον.

Αἱ πολεμικαί προετοιμασίαι συνεχίζονται πυρετωδῶς, ἀλλά πρῖν ὀλοκληρωθοῦν ἀποθνήσκει ὁ Δαρεῖος καί στόν θρόνο ἀνέρχεται ὁ Ξέρξης Α΄.

Ὁ νέος βασιλεύς δίδει προτεραιότητα στήν κατάπνιξιν τῆς ἐξεγέρσεως στήν Αἴγυπτον. Μετά ἔρχεται ἡ Ἑλλάς.

Ἴσχυρά περσικά στρατεύματα ἐπιτίθενται στήν Αἴγυπτον, συντρίβουν τούς ἐπαναστάτας καί ὑποδουλώνουν τήν χώραν, τῆς ὁποίας κυβερνήτης (σατράπης) ἀναλαμβάνει ὁ ἀδελφός τους Ξέρξου Ἀχαιμένης, πού ἀργότερον θά φονευθῆ κατά τήν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰνάρου καί Ἀμυρταίου.

Στό περιβάλλον τοῦ Πέρσου μονάρχου ἀναπτύσσονται δύο τάσεις. Ἡ μέν πρώτη θέλει τήν ἄμεσον ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δέ ἄλλη προτείνει τήν ἀποφυγὴν τῆς.

Στούς φιλοπολέμους ἀνήκει κατ' ἀρχήν ὁ Μαρδόnius, πού συνδέεται διά πολλαπλῶν συγγενειῶν μέ τόν Ξέρξη καί ἐμίσει τούς Ἕλληνας, ἐξ αἰτίας τῆς προηγουμένης προσωπικῆς του ἀποτυχίας στήν Ἑλλάδα. Πράγματι κατ' ἐντολήν τοῦ Δαρείου εἶχε εἰσβάλει στήν πατρίδα μας, ἀλλά στήν ξηράν κατετρίβη ἀπό τόν ἀνορθόδοξον πόλεμον, πού διεξήγον οἱ

ήρωϊκοί Θρᾶκες και Μακεδόνες, οί όποίοι μάλιστα έτραυμά-
τισαν και τον ίδιον τον Μαρδόνιον. Παραλλήλως κατεστράφη
άπό τάς καταγίδας στην θαλασσίαν περιοχήν του ἼΑθω ό
στόλος του εκ 300 πλοίων και επνίγησαν περίπου 20.000
βάρβαροι. Αύτά βεβαίως δέν ήσαν πράγματα που έλησμο-
νούντο.

Στους έρεθίζοντας τον Ξέρξην κατά της Ἐλλάδος συγκατα-
λέγεται και ή μετέπειτα σύζυγος του Ξέρξου έβραία εκ της
φυλής Βενιαμίν, ἼΕδισσα ή Χαδασσά, γνωστή ως ἼΕσθήρ
(Μεγάλη Ἐλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος 11ος, σελ. 629 λ.
«ἼΕσθήρ»). «ἼΗνεαρά έβραία ήτο έξαισίας καλλονής. ἼΕπειδή
ό ἼΑχάσβερος, δηλαδή ό Ξέρξης Α΄, υίός του Δαρείου του Α΄
έγκατέλειψε την βασίλισσαν Βαστή άρνηθεισαν να τον ύπα-
κούση, ή ἼΕσθήρ κατέστη άντ΄ αυτής βασίλισσα ή εύνουομένη
σύζυγος, άγνοούντος του βασιλέως και την καταγωγήν της και
τους συγγενείς της» (ένθ. άνωτ.).

ἼΟ Ξέρξης «έν τη Παλαιᾷ Διαθήκη είναι γνωστός υπό τό
όνομα ἼΑχασβήρος, εις τον όποιον και αναφέρεται ή ιστορία
της ἼΕσθήρ» (ένθ. άνωτ. τόμος 18ος, σελ. 622, λ. «Ξέρξης»).

Σημειώνομεν τούτο, διότι εκ σκοπίμου λάθους στην Παλαιᾷ
Διαθήκη στό κεφάλαιον «ἼΕσθήρ» οί μεταφρασταί άντί του
Ξέρξου έβαλαν τον ἼΑρταξέρξην. Τά στοιχεία όμως και αι
χρονολογίαι άποδεικνύουν ότι τά γεγονότα της ἼΕσθήρ συνέ-
βησαν επί Ξέρξου Α΄, όπως ακριβώς αναφέρουν τά βιβλία
ιστορίας και ή προαναφερθείσα έγκυκλοπαίδεια, την όποιαν
επεκαλέσθην, επειδή εύρίσκεται εύκόλως.

Χάρις λοιπόν στά κάλλη της ἼΕσθήρ οί έβραίοι κατώρθωσαν
νά αναρριχηθούν στά κρατικά αξιώματα της Περσίας. ἼΟ
Ξέρξης κατέστη ύποχειριόν τους. Διώρισε πρωθυπουργόν
τόν θεϊόν της ἼΕσθήρ, Μαρδοχαϊόν, και διέταξε την θανάτω-
σιν του προηγουμένου πρωθυπουργού ἼΑμάν ἼΑμαδάθου του
Μακεδόνος («ἼΕσθήρ» Θ, 24) του όποιου οί έβραίοι άπηγχο-

νισαν τούς δέκα παίδας και φυσικά ήρπασαν την περιουσίαν του.

Ἐκείνη τήν περίοδον οἱ ἔβραιοι τῆς Περσίας κατέσφαξαν χιλιάδας Πέρσας και ἑορτάζουν μέχρι σήμερον τήν ἀνάμνησιν τῶν σφαγῶν (Πουρείμ) πού ἤθην διεπράχθησαν γιά νά σωθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπό τούς ἐχθρούς των.

Ἡ ἔξουσία τοῦ Μαρδοχαίου και τῆς Ἑσθήρ ἐπί τοῦ Ξέρξου ἦτο ἀπόλυτος. Τούς ἔδωσε μάλιστα τό δακτυλίδι του (προσωπική σφραγίς βασιλέως) και τούς ἔλεγε ὀτιδήποτε θέλετε, ὅπως τό θέλετε, γράψτε το και ὑπογράψτε το μέ τό δακτυλίδι μου: *«τί ἔτι ἐπιζητεῖς; γράψατε και ὑμεῖς εἰ τοῦ ὀνόματός μου, ὡς δοκεῖν ὑμῖν, και σφραγίσατε τῷ δακτυλίῳ μου»*. (Ἔνθ. ἀνωτ.). Ἀπό τήν ἐπικυρίαρχον θέσιν των οἱ ἔβραιοι ἐπιδιώκουν νά καταστρέψουν τήν Ἑλλάδα (διά περισσότερα εἰς βιβλίον μου: «Ἄς μιλήσουμε γιά ἔβραίους», ἔκδ. «Νέα Θεσῖς», Ἀθήνα 1990).

Ὁ ἔβραῖος λοιπόν πρωθυπουργός τῆς Περσίας Μαρδοχαῖος, ἡ ἔβραία σύζυγος τοῦ Ξέρξου Ἑσθήρ και ὁ μισέλλην ἀρχιστράτηγος Μαρδόνιος ἔξωθοῦν τόν ἀποχαυνωμένο βάρβαρο ἡγεμόνα νά κηρύξη πόλεμον ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Στούς εἰρηνοφίλους ἀνήκει κυρίως ὁ συνेतός ἀδελφός τοῦ Δαρείου, θεῖος δηλαδή τοῦ Ξέρξου, Ἀρτάβανος (ἄσχετος μέ τόν Ἀρτάβανον τόν Ὑγκανόν). Αὐτός, συντηρητικός ἐκ φύσεως, ἐφρόντιζε νά μελετᾶ προσεκτικῶς κάθε ἐνέργειαν και δέν παρεσύρετο ἀπό ἐνθουσιασμούς ἢ ἀπό τάς εἰσηγήσεις τῶν αὐλοκολάκων. Ἦδη, εἶχε ἀντιταχθῆ στήν καταστρεπτική ἐκστρατεῖαν τοῦ Δαρείου στήν Σκυθίαν και τῶρα δέν βλέπει αἰσιοδόξως τήν προετομαζομένην εἰσβολήν στήν Ἑλλάδα.

Ὁ Ξέρξης συνεκάλεσε συνέλευσι τῶν εὐγενῶν τῆς Περσίας. Οὐσιαστικῶς ἐπρόκειτο νά τούς ἀνακοινώση τήν ὀριστικήν ἀπόφασίν του νά εἰσβάλη στήν Ἑλλάδα. Τυπικῶς ἠθέλε νά ἀκούση τήν γνώμην, πού ἔλευθέως θά τοῦ ἐξέφρα-

ζαν.

Ἦρχισε νά ὀμιλῆ ἀναφερόμενος στὰς προσαρτήσεις, πού ἔκανε ὁ Κῦρος, ὁ Καμβύσης καί ὁ Δαρείος. Ὅπωςδήποτε ἔπρεπε νά φανῆ ἀντάξιος των. Ἀλλά πρό παντός ὤφειλε νά τιμωρήσῃ τούς Ἕλληνας. Τό εἶπε καθαρώς. Ἐσκόπευε νά κυριεύσῃ καί νά πυρπολήσῃ τάς Ἀθήνας (*ἔλω τε καί πυρώσω τάς Ἀθήνας*). Ὑπενθυμίζει τήν Ἰωνικήν Ἐπανάστασιν καί τήν ἦττα τοῦ Δάτιδος καί Ἀρταφέρνης. Ὑποχρεοῦται νά ἐκδικηθῇ δι' ὅλας τάς προσβολάς καί ταπεινώσεις. Ἐξ ἄλλου ἐάν νικήσῃ τούς Ἀθηναίους καί τούς γείτονάς των τότε ὁ Ἴλιος δέν θά δύῃ στήν περσικήν αὐτοκρατορίαν. Σκοπεύει ἀκόμη νά διασχίσῃ τήν Εὐρώπην (*διεξελθὼν Εὐρώπης*) καθόσον ἂν ὑποτάξῃ τό Ἑλληνικόν Ἔθνος δέν ὑπάρχει ἄλλο κράτος ἢ Ἔθνος ἰκανόν νά τόν ἀποκρούσῃ.

Ἀναλύει τὰ πολεμικά σχέδιά του, περιγράφει τήν ζευξίν τοῦ Ἑλλησπόντου κ.τ.λ. Αὐτοενθουσιάζεται καί διευκρινίζει, ὅτι ὅποιοι ἐπιθυμοῦν νά ἔχουν τήν εὐνοιά του πρέπει νά παρουσιασθοῦν τήν ἡμέρα πού θά ὀρίσῃ, ἔχοντες καλῶς ἐξοπλισμένον στρατόν. Ὑπόσχεται νά ἀνταμείψῃ μέ τάς μεγαλύτερας τιμάς ἐκείνους, πού θά φέρουν μαζί των τά καλλίτερα στρατεύματα καί διατάσσει νά πράξουν (*ποιήεα*) ὅσα τούς ἐζήτησε. Ἐνθυμεῖται τήν ἐλευθερίαν γνώμης καί παρακαλεῖ τούς εὐγενεῖς νά μή νομίζουν, ὅτι ἐνεργεῖ ὅπως αὐτός θέλει (*ἰδιοβουλέειν*) ἀλλά νά πιστεύουν ὅτι σέβεται τήν γνώμην ὄλων. Διά τοῦτο θέτει τό ζήτημα πρὸς συζήτησιν καί καλεῖ «*τόν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι*», ὅποιον θέλει νά ἀναφέρῃ τήν ἀποψίν του.

Ἀμέσως λαμβάνει τόν λόγον ὁ Μαρδόnius. Ὑμνολογεῖ. Δέν εἶσαι μόνον ὁ ἄριστος ἐκ τῶν Περσῶν πού ὑπῆρξαν, ἀλλά εἶσαι ὁ ἄριστος καί ἐκ τῶν Περσῶν πού θά ὑπάρξουν... «*᾿Ω Δεσπότα, οὐ μόνον εἶς τῶν γενομένων Περσῶν ἄριστος, ἀλλά καί τῶν ἐσομένων...*».

Ἐχομεν ὑποδουλώσει λαούς, πού δέν μᾶς ἔβλαψαν εἰς κάτι, ἀλλά ἀπλῶς καί μόνον γιά νά ἐπεκτεινωμεν τά σύνορά μας. Εἶναι δυνατόν λοιπόν νά ἀφήσωμεν ἀτιμωρήτους τούς Ἕλληνας, πού μᾶς προεκάλεσαν συμφοράς; Ἄλλως τε τί νά φοβηθῶμεν; (τί δείσαντες) τό πλήθος τοῦ στρατοῦ των; τά πλούτη των; Γνωρίζομεν ἀκόμη πῶς μάχονται καί πόσον πενυχρά εἶναι τά οἰκονομικά τους. Ἐγώ ὁ ἴδιος διαθέτω ἐμπειρίαν (ἐπειρήθην) ἀπό αὐτούς ὅταν εἶχα ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῆς χώρας των καί ἔφθασα ἕως τήν Μακεδονίαν δίχως νά μοῦ ἀντισταθοῦν(!). Κατόπιν ἐξηγεῖ στήν συνέλευσι τόν τρόπον μέ τόν ὁποῖον πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες καί τόν ὁποῖον χαρακτηρίζει ἀνόητον καί δίχως στρατηγικάς ἀρχάς... Ἀποτείνεται στόν Ξέρξη καί τόν ἐρωτᾷ, ἂν θεωρῆ πιθανόν νά τοῦ ἀντισταθοῦν οἱ Ἕλληνες, ὅταν τούς ἐπιτεθῆ μέ στρατό καί στόλον. Ἐπί πλέον οἱ Ἕλληνες δέν ριψοκινδυνεύουν. Ἄν πάλιν τολμήσουν νά μᾶς πολεμήσουν, τότε θά ἀνακαλύψουν, ὅτι εἴμεθα οἱ καλλίτεροι πολεμισταί ἐξ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καταλήγει μέ τήν ἐκκλησι νά μὴν ἀργοποροῦν ἀλλά νά δράσουν, διότι χωρίς τήν δράσιν οὐδέν ἀποκτάται.

Ὁ Ξέρξης ἰκανοποιεῖται ἀπό τήν ἀγόρευσι τοῦ αὐλοδοῦλου του. Κυττάζει τούς εὐγενεῖς. Ὅλοι νεύουν καταφατικῶς. Ἔτσι εἶναι τά πράγματα. Δέν γίνεται ἀλλοιῶς. Οἱ Ἕλληνες θά τιμωρηθοῦν. Τό ἔργον δέν φαίνεται δύσκολον.

Ὡστόσο ἐγείρεται ὁ Ἀρτάβανος καί ζητεῖ τόν λόγον. Ὁμιλεῖ μέ ἀκλόνητον ἐπιχειρηματολογία. «Ὁ βασιλεῦ» δέν θά λάβωμεν τήν καλλιτέραν ἀπόφασιν, ἐάν δέν ἀκουσθοῦν αἱ ἀντίθετοι ἀπόψεις. Εἶχα ἀγορεύσει στόν πατέρα σου καί ἀδελφόν μου Δαρεῖον ὑπέρ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἐκστρατείας κατά τῶν Σκυθῶν, πού εἶναι λαός νομάδων καί δέν ἔχουν οὔτε μία πόλιν. Δέν τόν ἔπεισα καί ἐκεῖνος ἐπετέθη στήν χώραν τους ἀπό τήν ὁποίαν ἐπέστρεψε ἀφοῦ ἀπωλέσθησαν πολλοί καί ἐκλεκτοί πολεμισταί μας. «Σύ δέ, ὦ βασιλεῦ» μέλλεις νά

ἐκστρατεύσης ἐναντίον ἀνδρῶν πού εἶναι πολύ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς Σκύθας καὶ οἱ ὅποιοι φημίζονται διὰ τὴν ἰσχύν τους στὴν θάλασσα καὶ στὴν ξηράν. Θεωρῶ ὑποχρέωσίν μου νὰ σοῦ ἀναφέρω τί μέ φοβίζει (ἔνεστι δεινόν) σ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν.

Εἶπες ὅτι θὰ ζεύξης (ζεύξας φής) τὸν Ἑλλήσποντον καὶ θὰ εἰσβάλῃς στὴν Ἑλλάδα. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες σέ νικοῦν στὴν ξηρά ἢ στὴν θάλασσαν ἢ καὶ στὰ δύο μαζί, διότι καθὼς λέγεται οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀνδρεῖοι μαχηταί. Ἐξ ἄλλου τό γεγονός ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μόνοι των ἐπέτυχαν νὰ συντρίψουν τὸν πολυπληθῆ στρατόν, πού ἐστείλαμε μέ τὸν Δάτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρην ἀποδεικνύει τὴν ἀξία των. Ἐὰν ὑποθέσωμεν πάντως ὅτι δέν σέ νικοῦν στὰ δύο μέτωπα, τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης δηλαδή, ἀλλὰ ἐπιτίθενται στόν στόλον μας, νικοῦν καὶ κατόπιν πλέουν στόν Ἑλλήσποντο καὶ καταστρέφουν τὴν γέφυραν, τότε βασιλεῦ θὰ περιέλθῃς εἰς φοβεράν κατάστασιν. Κάτι παρόμοιο παρ' ὀλίγο νὰ πάθῃ ὁ Δαρεῖος, ὅταν οἱ Σκύθες ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς Ἴωνας νὰ καταστρέψουν τὴν γέφυραν τοῦ Ἰστροῦ.

Σοῦ προτείνω λοιπόν γὰ μὴ εἰσέλθῃς εἰς τέτοιον κίνδυνον, ἀφοῦ οὐδεμία ἀνάγκη τό ἐπιβάλλει. Ἀλλὰ νὰ διακόψῃς τὴν παροῦσαν σύσκεψιν καὶ νὰ ἐπανεξετάσῃς τό ὅλον θέμα.

Μετά ὁ Ἀρτάβανος ἐξηγεῖ στόν ἀγανακτοῦντα Ξέρξην, ὅτι πρέπει προσεκτικῶς νὰ ἐτοιμάσουν σχέδια, ὅτι πολλὰς φορὰς μέγας στρατός ἐνικήθη ὑπὸ μικροῦ, ὅτι ἡ ταχύτης εἶναι εἰς βάρος τοῦ ἀποτελέσματος, ὅτι τὴν ἐνδεχομένην ἀποτυχίαν θὰ ἀκολουθήσουν συμφοραί, ὅτι στὴν αὐτοσυγκράτησι φωλιάζει ἢ ἐπιτυχία κ.τ.λ. Ἡ ὁμιλία τοῦ Ἀρταβάνου, τῆς ὁποίας μέρος διασώζει ὁ Ἡρόδοτος («Ἱστορία» Ζ, 10) ἀληθῶς εἶναι ἀξιόλογος, ὡς πρὸς τὴν λογικὴν της θεμελίωσιν.

Ἀφοῦ τελειώσῃ, ὅσα εἶχε νὰ εἰσηγηθῇ στόν Ξέρξην, στρέφεται προσωπικῶς κατὰ τοῦ Μαρδονίου, «σύ δέ ὦ παῖ Γωβρούεω Μαρδόνιε, παῦσε λέγων λόγους ματαιίους περὶ Ἑλλήνων οὐ

έόντων άξίων...» Έσύ Μαρδόνιε, υιέ του Γωβρούου, σταμάτησε νά λέγης άνοησίας εις βάρος των Έλλήνων, ότι δέν είναι άξιοι. Μέ τό νά συκοφαντής τους Έλληνας πιέξης τόν βασιλέα νά έκστρατεύση εναντίον τους. Καί αυτό πιστεύω ότι τό κάνεις για δικούς σου λόγους. Είθε νά μή γίνη. Η συκοφαντία είναι όλέθριον πρᾶγμα, διότι δύο άδικούν ταυτοχρόνως ένα. Ο συκοφάντης βλάπτει, επειδή ψεύδεται εις βάρος άπόντος πού δέν μπορεί νά αντικρούση τάς κατηγορίας καί αυτός πού άκούει τόν συκοφάντην βλάπτει, διότι πείθεται από τάς κατηγορίας, δίχως νά τάς έξετάση. Τό θύμα λοιπόν τής συκοφαντίας ζημιώνεται διπλῶς καί από τάς ψευδείς κατηγορίας καί από τήν άνεξετάστον άποδοχήν των.

Τό θάρρος του Άρταβάνου προκαλεί τήν έκπληξιν των παρισταμένων. Ο Μαρδόνιος καταγγέλεται ενώπιον τής συνελεύσεως των εύγενών εύθέως ως συκοφάντης των Έλλήνων, πού προσπαθεί νά παρασύρη τόν βασιλέα στην Έλληνικήν περιπέτειαν. Ένώ όλοι άγωνιωδῶς αναμένουν τήν άπάντησιν του Ξέρξου, ό Άρτάβανος προχωρεί στην τελικήν πρότασιν του, πού έπαυξάνει τήν έκπληξιν.

Έάν μολαταυτα έπιμένετε νά έπιτεθήτε εναντίον τής Έλλάδος, τότε προτείνω νά παραμείνη ό βασιλεύς, έδῶ στην Περσίαν. Έμεϊς οι δύο, Μαρδόνιε, θά στοιχηματίσωμεν τήν ζωήν των παιδιών μας ως έξης: Έσύ θά αναχωρήσης μέ όσο στρατό θέλεις καί αν νικήσης, όπως είσαι βέβαιος, τότε θά θανατωθούν τά παιδιά μου καί έγώ μαζί τους. Αν όμως έπαληθευθή ή πρόβλεψίς μου καί ήττηθής, τότε θά θανατωθούν τά παιδιά σου καί σύ ό ίδιος, εάν φυσικά γυρίσης ζωντανός. Έάν δέν συμφωνήσης στην πρότασιν μου καί επικρατήση ή έπιθυμία σου νά όδηγήσης τά στρατεύματά μας στην Έλλάδα, τότε προφητεύω ότι θά άκουσθή ή είδησις, ότι ό Μαρδόνιος προεκάλεσε «μέγα κακόν» στην Περσίαν καί ότι τό σώμα του έγινε λεία των σκύλων καί των όρνέων (υπό κυνών τε καί όρνίθων)

κάπου στην γη των Ἀθηναίων ἢ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ καθ' ὁδόν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἔτσι μόνον θά μάθης πρὸς ποίους ἄνδρας προτρέπεις τὸν βασιλέα νά πολεμήσῃ.

Ὁ Ξέρξης δέν ἐλέγχει πλέον τὸν θυμὸν του. Ὁ μειλίχιος ἄνθρωπος πού δῆθεν ἠθελε νά συμβουλευθῇ τοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας, χολωμένος ἀπευθύνεται στὸν θεῖον του. Δέν ἐπιχειρηματολογεῖ. Ἀπειλεῖ καὶ ὑβρίζει. Εἶσαι ἀδελφός τοῦ πατέρα μου καὶ αὐτό σέ σώζει ἀπὸ τὴν ποινή, πού σοῦ ἀξίζει γιὰ τὰ ἀνόητα λόγια σου... Γιὰ τὴν δειλία σου σέ τιμωρῶ μέ ἀτίμωσι. Δέν θά μέ ἀκολουθήσῃς στὴν ἐκστρατεία, ἀλλά θά μείνης ἐδῶ μέ τὰς γυναῖκας καὶ ἐγὼ θά πραγματοποιήσω ὅσα εἶπα δίχως τὴν βοήθειάν σου. Νά μὴν εἶμαι υἱὸς τοῦ Δαρείου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὑστάσπου, τοῦ Καμβύση τοῦ Τείσπεος, τοῦ Κύρου κ.τ.λ. ἂν δέν τιμωρήσω τοὺς Ἀθηναίους.

Αὐτά εἶπε καὶ ἔφυγε. Ἔτσι ἐτελείωσε ἡ συνέλευσις τῶν εὐγενῶν τῆς Περσίας, οἱ ὁποῖοι ἔντρομοι ἐπέστρεψαν στὰς σατραπείας των καὶ συνηγωνίσθησαν στὴν συγκρότησι στρατιωτικῶν σωμάτων, γιὰ νά ἔχουν τὴν εὐνοίαν τοῦ «μεγάλου βασιλέως».

Ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 484 μέχρι τὴν ἀνοιξὶ τοῦ 480 συγκεντρώνονται στρατεύματα, ὄπλισμός, τροφίμα καὶ προμήθειαι ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἀπεράντου περσικῆς αὐτοκρατορίας. Δέν ὑπῆρξε οὔτε ἓν ἔθνος τῆς Ἀσίας πού νά μὴ ἐξηναγκάσθῃ νά ἐνταχθῇ στὴν ἐκστρατεία καὶ νά συνεισφέρει εἰς ἄνδρας καὶ ὑλικόν.

Οἱ μισέλληνες σημιτοφοίνικες πρωτοστατοῦν στὴν ὀργάνωσι τοῦ μεγαλυτέρου στόλου, πού μέχρι τότε ἐγνώρισε ὁ κόσμος, ἐνῶ ἄλλοι ἀπίθανοι λαοὶ σωρεύονται στὰ παράλια τῆς Ἰωνίας ἀμέτρητοι, ὅπως ἡ ἄμμος.

Μεταξὺ τῶν πόλεων Σησοῦ καὶ Μαδύτου εὐρίσκεται ἓνα βραχῶδες ἀκρωτήριο, πού ἐκτείνεται πρὸς Ἄβυδον.

Ἐδῶ Φοίνικες καὶ Αἰγύπτιοι μηχανικοὶ κατεσκεύασαν δύο

γεφύρας, διά νά ζεύξουν τόν Ἑλλήσποντο. Αὐταί ὁμως παρεσύρθησαν ἀπό μίαν καταιγίδα, ἡ ὁποία διέλυσε τά πάντα.

Ὁ Ξέρξης ὠργισμένος διέταξε νά ἀποκεφαλίσουν τούς τεχνίτας πού κατεσκεύασαν τάς γεφύρας καί νά μαστιγώσουν μέ τριακόσια κτυπήματα τόν Ἑλλήσποντο πρὸς τιμωρίαν του, διότι τόν προσέβαλε. Μάλιστα ἔρριξε στή θάλασσα καί σιδηρᾶς χειροπέδας (ἕς τό πέλαγος πεδέων ζεῦγος) μέ τάς ὁποίας ὑποτίθεται ἔδесе τόν Ἑλλήσποντο.

Τελικῶς νέοι γεφυροποιοί χρησιμοποιήσαντες περίπου 700 πλοῖα ὠλοκλήρωσαν τό ἔργον.

Τά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν καί τά ὁποία ἐξονυχιστικῶς ἠλέγχθησαν ὑπό τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς καταλήγουν σό συμπέρασμα, ὅτι τό γενικόν σύνολον τοῦ στρατοῦ καί ναυτικοῦ τοῦ Ξέρξου, μέ τάς βοηθητικάς μονάδας, τόν ἀνεφοδιασμό, τούς ἀκολούθους, δούλους κ.τ.λ. ἀνέρχεται σά 5.000.000 ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μάχιμοι τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς πρέπει νά φθάνουν τά 1.700.000 ἀνδρῶν καί ἄλλα 1.300.000 βοηθητικοί, τεχνικοί κ.τ.λ.

Ὅταν ὁ Ξέρξης ἔφθασε στήν Θρακική πεδιάδα πού τήν διασχίζει ὁ ποταμός Ἐβρος ἀπεφάσισε νά καταμετρήσῃ τά στρατεύματά του. Στήν περιοχὴ τοῦ Δορίσκου, ὅπου ὑπῆρχε τό ὁμώνυμο φρούριον ἔγινε ἡ καταμέτρησις μέ τόν ἐξῆς τρόπον: Παρέταξαν δέκα χιλιάδας ἀνδρας, ὅσο ἐγένετο ὁ εἰς πλησιέστερον τοῦ ἄλλου. Κατόπιν ἐσχεδίασαν γύρω ἕναν κύκλον. Στήν συνέχεια οἱ στρατιῶται ἔφυγαν καί ἔκτισαν ἕνα φράκτη ὕψους περίπου ἕνα μέτρον. Ἐπειτα εἰσήρχοντο αἱ χιλιάδες τῶν βαρβάρων σ' αὐτήν τήν περίφραξιν-μέτρον. Κάθε φορά πού ἐγέμιζε πλήρως οἱ γραμματεῖς τοῦ Ξέρξου ἐσημείωναν 10.000 ἀνδρας. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐμετρήθη ὁ στρατός ξηρᾶς καί εὐρέθη 1.700.000 ἄτομα περίπου. Ἡ ἀπαρίθμησις ἔγινε κατά κεφαλᾶς, κατόπιν ὁ στρατός ἐχωρίσθη κατά Ἔθνη.

Στόν αιγιαλόν τοῦ Δορίσκου ἀγκυροβολεῖ ὁ περσικός στόλος. Ἐνέρχεται εἰς 1207 πλοῖα, ἐπὶ γενικοῦ συνόλου 3.000 περίπου. Ἐνελκύνουν τὰς τριήρεις στήν ξηρά διὰ νά τὰς συντηρήσουν ἐν ὄψει τῶν ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων, πού θά ἀναλάβουν στό Αἰγαῖον.

Τό ὄνομα πολλῶν βαρβάρων ἔμεινε στήν ἱστορίαν, ἀπλῶς καί μόνον διότι ἔξεστάτευσαν ἐναντίον τῆς πατρίδος μας. Πέρσαι, Μῆδοι, Ὑρκάνιοι, Ἀσσύριοι, Χαλδαῖοι, Φοῖνικες, Αἰγύπτιοι, Βάκτριοι, Σάκες, Ἰνδοί, Πάρθοι, Χοράσμοι, Γανδάριοι, Δαδίκες, Κάσπιοι, Σάραγγες, Πάκτυες, Οὔτιοι, Μύκοι, Παρικάνιοι, Ἄραβες, Αἰθίοπες, Λίβυες, Λίγνες, Ματιανοί, Μαριανδουνοί, Λυδοί, Μυσοί, Καβιλεῖς, Κίλικες, Μιλῦες, Μόσχοι, Μάκρωνες, Τιβαρηνοί, Μοσσύνιοι, Μάρες, Σαγάρτιοι, Κίσσιοι, κ.τ.λ. ἔξεστράτευσαν κατά τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπρόκειτο περί ἀγριανθρώπων, ἀσχέτων μέ τόν ἀνθρώπινον πολιτισμόν. Ἡ ἱστορία διασώζει ἀρκετά περιστατικά, πού ἀποδεικνύουν τήν βαρβαρότητα τῆς ψυχῆς των. Ἀναφέρω δύο χαρακτηριστικά. Κάποιος ἀπό τοὺς ἀρχηγούς τοῦ ἱππικοῦ ὀνόματι Φαρνούχης ἐπροχώρει ἐφιππος, ὅταν ἕνας σκύλος ἔτρεξε κάτω ἀπό τοὺς πόδας τοῦ ἵππου του. Αὐτός ἐφοβήθη, ἐσηκώθη ὅπως συνηθίζουν τά ἄλογα στοὺς πίσω πόδας καί ὁ ἀναβάτης ἔπεσε χάμω. Τότε ὁ Φαρνούχης διέταξε νά κρατήσουν τόν ἵππον στήν θέσιν ὅπου τόν ἐρριξε καί τοῦ ἔκοψε τοὺς πόδας ἀπό τά γόνατα. Φρικτό. Ἡ Ἄμμηστρις, μία σύζυγος τοῦ Ξέρξου, φοβουμένη τόν θάνατον ἔθαψε ζωντανούς δεκατέσσαρας υἱούς εὐγενῶν Περσῶν μέ τήν παράκλησιν ὁ Θεός τοῦ κάτω κόσμου νά δεχθῆ αὐτούς στήν θέσιν τῆς.

Ἡ μηρμυγκιά τῶν βαρβάρων στρατιωτῶν ἀκολουθεῖται ἀπό τὰς οἰκογενείας των. Ἐνα ἀσύλληπτον κύμα ἀνθρώπων διέσχισε τήν Μικράν Ἀσίαν. Ἐπανειλημμένως ἀναφέρεται ὅτι, ὅπου ἐστρατοπέδευαν ἐστέρευαν οἱ μικροί ποταμοί. Κυριολεκτικῶς τοὺς ἔπινε τό πλῆθος.

Ὁ Ξέρξης μεταβαίνων σά Ἄβδηρα ἐπέρασε τήν ἀποξηρανθεῖσαν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Λίσου, τόν ὁποῖον πραγματικῶς εἶχαν πιεῖ οἱ βάρβαροι. Τό ἴδιο συνέβη καί μέ τās λίμνας. Δίπλα στήν πόλιν Πίστυρος ὑπῆρχε μία λίμνη πού, ὅταν ἤπιαν νερό τά μεταγωγικά ζῶα, ἐξηφανίσθη.

Στόν Ἑλλήσποντο οἱ βάρβαροι διήρχοντο συνεχῶς ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καί νύκτας ἀπό τās γεφύρας πού εἶχαν κατασκευάσει ἐκεῖ οἱ μηχανικοὶ τοῦ Ξέρξου, μαστιγούμενοι ἀπό βαθμοφόρους γιά νά μή καθυστεροῦν.

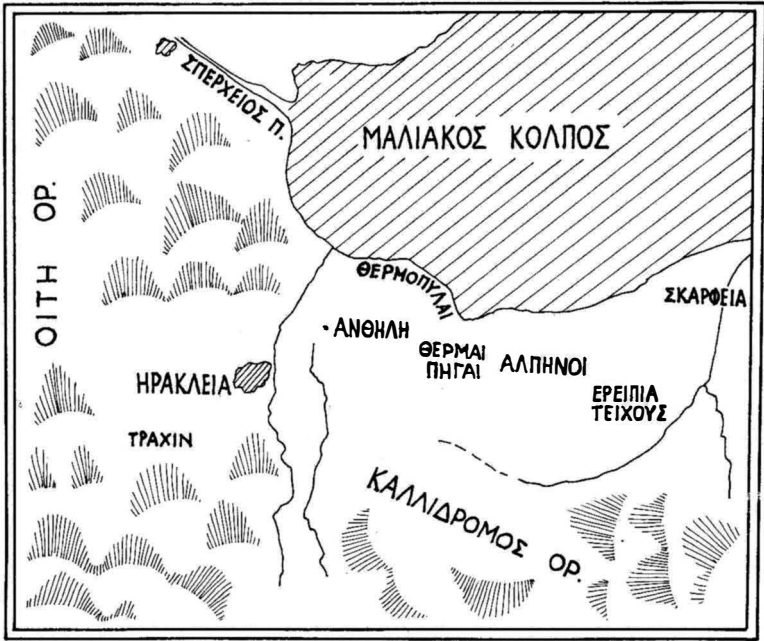
Τελικῶς ἐπλημμύρισαν τήν Θράκην. Διοικηταὶ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ ἦσαν ὁ Μεγάβυζος, ὁ Σμερδομένης, ὁ Μασίστης, ὁ Γέργης, ὁ Τριτανταίχμης καί ὁ Μαρδόνιος πού εἶχε ὀρισθῆ ἀπό τόν Ξέρξην ὡς γενικός διοικητής τοῦ στρατεύματος. Διοικηταὶ τοῦ στόλου ἦσαν ὁ Ἀριαβίγνης, ὁ Πρηξάσπης, ὁ Μεγάβαζος καί ὁ Ἀχαιμένης.

Πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου οἱ πολιτικοὶ δειλιάζουν. Ἀποφεύγουν νά ἀναλάβουν τήν στρατηγίαν. Τήν στιγμήν τοῦ κινδύνου παραιτοῦνται ἀπό φόβον ἐκ τῶν ἀξιωματῶν καί οὐδεὶς θέτει ὑποψηφιότητα, γιά νά ἡγηθῆ τῆς πόλεως, πού παραμένει ἀκυβέρνητος.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐμφανίζεται καί διεκδικεῖ τήν ἐξουσίαν. Ὅλην τήν ἐξουσίαν. Τοῦ ἀντιτίθεται κάποιος Ἐπικύδης. Εὐτυχῶς ὁ δημαγωγός αὐτός ἐξαγοράζεται μέ χρήματα καί ἀποσύρεται. Ἔτσι ὁ Θεμιστοκλῆς χειροτονεῖται Ἀρχηγός τοῦ κράτους.

Κήρυκες τοῦ Ξέρξου μεταβαίνουν στās πόλεις τῆς Ἑλλάδος καί ζητοῦν «γῆν τε καὶ ὕδωρ». Ἐλάχιστοι πόλεις ἐδέχθησαν νά ὑποδουλωθοῦν μέ τήν θέλησίν των. Οἱ περισσότεροι κήρυκες ἐπέστρεψαν μέ κενάς χεῖρας (κεῖνοί). Στās Ἀθήνας καί στήν Σπάρτην ὁ Ξέρξης οὐδένα ἔστειλε, διότι ἐνεθυμείτο τί ἔπαθαν οἱ κήρυκες τοῦ Δαρείου.

Κατά τόν Πλούταρχον, τελικῶς ὁ Ξέρξης ἐζήτησε μέ ἀπε-

Περιοχή μάχης Θερμοπυλῶν.

σαλμένους τήν παράδοσιν τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦ ἀπήντησαν Ὅχι. Ὁ Θεμιστοκλῆς διέταξε καί συνέλαβαν τόν διερμηνέα τῶν Περσῶν τόν ὁποῖον μέ ψήφισμα ἐθανάτωσε, διότι ἐτόλμησε νά χρησιμοποιήσῃ τήν Ἑλληνικήν γλῶσσαν γιά νά μεταφέρῃ τά προστάγματα τῶν βαρβάρων: «Ἐρμηνέα γάρ ὄντα συλλαβῶν διά ψηφίσματος ἀπέκτεινε, ὅτι φωνήν Ἑλληνίδα βαρβάρους προστάγμασιν ἐτόλμησε χρῆσαι». (Πλούταρχος: «Θεμιστοκλῆς» β).

Τήν ἰδίαν ἐποχήν οἱ Ἕλληνες, πού ἀπεφάσισαν νά πολεμήσουν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, ὠρκίσθησαν νά ἐκδικηθοῦν ἀμειλίκτως ὅλους τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι χωρὶς νά ἀναγκασθοῦν ὑπετάγησαν στοὺς Πέρσας.

Ἡ ἀθήδος τῶν βαρβάρων πρὸς νότον συνεχίζεται. Διασχίζουν τήν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καί ἀκολουθοῦντες τὰς ἀκτὰς τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου σταματοῦν στὰς Θερμοπύλας. Ἐδῶ αἱ προφυλακαὶ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ βλέπουν νά τοὺς φράζουν τόν δρόμο στρατιῶται μέ προτεταμένας ἀργυρὰς ἀσπίδας, πού ἔφεραν γιά σῆμα ἓνα κόκκινο Λ (ἀρχικόν τῆς λέξεως «Λεωνίδας»).

Θά πρέπει νά διευκρινίσωμεν, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ δέν ἐμίθισαν οἰκειοθελῶς, ἀλλὰ ὑπὸ τήν πίεσιν τῶν γεγονότων καί διά νά σωθοῦν.

Πρὶν ἀκόμη περάσουν στήν Εὐρώπη τά βαρβαρικά στρατεύματα, οἱ Θεσσαλοὶ ἐφρόντισαν νά ξεκαθαρίσουν τήν κατάσταση ἐναντι τῶν ὑπολοίπων Ἑλλήνων. Ἀπέστειλαν ἀντιπροσωπείαν στόν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου, ὅπου εἶχε συνέλθῃ τό Πανελλήνιον Συνέδριον καί εἶπαν περίπου τά ἑξῆς: «Ἄνδρες Ἕλληνες» πρέπει νά ὑπερασπισθῶμεν τήν διάβασιν τοῦ Ὀλύμπου, ἐάν θέλετε νά σωθῇ ἡ Θεσσαλία καί ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Εἴμεθα ἔτοιμοι νά προστατεύσωμεν ἐκεῖνο τό σημείον ἐφ' ὅσον καί σεῖς στείλετε «στρατιήν πολλήν». Ἐάν ἀρνηθῆτε νά στείλετε ἰσχυρὰς δυνάμεις, τότε μάθετε ἀπό

τώρα ὅτι ἐμεῖς θά συμβιβασθῶμεν μέ τούς εἰσβολεῖς. Εἶμεθα ἐκτεθειμένοι καί νά μή περιμένετε νά θυσιασθῶμεν, διά νά σωθῆτε ἐσεῖς. Ἐάν δέν μᾶς συμπαρασταθῆτε μέ σημαντικήν στρατιωτικήν δύναμιν δέν θά ἀγωνισθῶμεν, διότι ἡ πλήρης ἀδυναμία εἶναι ἰσχυροτέρα πάσης πιέσεως. Ἐμεῖς πάντως θά προσπαθήσωμεν νά ἐφεύρωμεν τρόπους (*μηχανώμενοι*) διά τήν σωτηρίαν μας.

Οἱ ἡγέται τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων συνεφώνησαν μέ τούς Θεσσαλοῦς. Ἀπέστειλαν ταχύτατα σά Τέμπη δέκα χιλιάδας ὀπλίτας, πού μαζί μέ τό περίφημο θεσσαλικόν ἱππικό παρετάχθησαν ἐκεῖ, διά νά ἀντιμετωπίσουν τούς ἐχθρούς. Ἀρχηγός τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο ὁ Εὐαίνετος, υἱός τοῦ Καρρήνου καί τῶν Ἀθηναίων ὁ Θεμιστοκλῆς, υἱός τοῦ Νεοκλέους.

Τό στράτευμα αὐτό παρέμεινε στήν περιοχὴ μόνον μερικῆς ἡμέρας, διότι ἐπληροφορήθησαν ἀπό τήν κατασκοπεῖαν τους (βασιλεύς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος, υἱός Ἀμύντου) ὅτι οἱ Πέρσαι θά διήρχοντο ἀπό ἄλλην δίοδον πρὸς τήν Θεσσαλίαν. Συγκεκριμένως ἀπό τήν ἄνω Μακεδονίαν, διά τῆς χώρας τῶν Περραιβῶν, πλησίον τῆς πόλεως Γόννοι, ὅπως καί συνέβη.

Ἔτσι, γιά νά μή ἀποκοπῆ τό στράτευμα ἐπεβιβάσθη σά πλοῖα καί ἐπέστρεψε στόν Ἴσθμόν. Ἐπηκολούθησε σύσκεψις, ὅπου συνεζήτησαν τάς πληροφορίας πού εἶχαν καί ἐνῶ ὁ Ξέρξης εὐρίσκετο ἀκόμη στήν Ἄβυδον ἀπεφάσισαν νά ὑπερασπισθοῦν ἓνα ἄλλο στενό, νοτιώτερον τῶν Τεμπῶν, τάς Θερμοπύλας.

Τήν ἀποστολήν αὐτήν ἀνέθεσαν στόν βασιλέα τῆς Σπάρτης, Λεωνίδα Α', υἱόν τοῦ Ἀναξανδρίδου, ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀγιαδῶν, πού διεδέχθη τό 490 τόν ἑτεροθαλή ἀδελφόν του Κλεομένην.

Ὁ Λεωνίδας ἀνεχώρησε ἀμέσως ἀπό τήν Σπάρτην γιά τό πεπρωμένο του. Ἐπῆρε μαζί του τήν προσωπικήν του φρουράν, ἐκ τριακοσίων ἀνδρῶν, τούς ὁποίους ὁ ἴδιος ἐδιάλεξε

μεταξύ εκείνων πού είχαν υιούς, ὥστε ἄν φονευθοῦν νά ἀφήσουν διάδοχον στόν οἶκον τους, κατά τά λακωνικά ἦθη.

Ὁ Σπαρτιάτης βασιλεὺς δέν ἀνέμενε τόν στρατόν, πού τοῦ ὑπεσχέθησαν, ἀλλά ἔσπευσε πρὸς Θερμοπύλας, διά δύο λόγους. Πρῶτον διά νά ἀναθαρρήσουν οἱ Ἕλληνες πού ἔβλεπαν τήν Σπάρτην νά μετέχη ἐνεργῶς στόν πόλεμον καί δεύτερον νά ἀποτρέψη τās Θήβας νά μηδίσουν. Ἐκάλεσε μάλιστα τούς Θηβαίους νά μεταβοῦν στās Θερμοπύλας. Ἐκείνοι ἀπεδέχθησαν, ἀλλά ἐσκέπτοντο διαφορετικῶς (οἱ δέ ἄλλα φρονέοντες ἔπεμπον).

Οἱ Λακεδαιμόνιοι θά ἔστελλαν τό κύριον στρατεύμα τους, μόλις ἐτελείωνε ἡ ἐορτή τῶν Καρνείων. Τό ἴδιο θά ἔκαναν καί οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, μόλις ἐτελείωναν οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, πού κατά σύμπτωσιν ἐτελοῦντο ἐκείνη τήν χρονικήν περίοδον.

Ἔτσι, χάριν τῶν θρησκευτικῶν καί ἀθλητικῶν ἐορτῶν ὁ Λεωνίδας ἔμεινε μόνος, μέ ὀλίγους συμμάχους, πού τόν ἠκολούθησαν. Ὅταν οἱ Ἕλληνες εἶδαν τό πλῆθος τῶν ἀντιπάλων συνεκάλεσαν συμβούλιον, ὅπου οἱ Πελοποννήσιοι ὑπεστήριξαν τήν ἀποχώρησιν στόν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου καί ὀργάνωσιν ἐκεῖ τῆς ἀντιστάσεως. Οἱ Λοκροὶ ὅμως καί οἱ Φωκεῖς διεμαρτυρήθησαν γιά τήν προτεινομένην ἀλλαγὴν τοῦ σχεδίου ἀμύνης. Ἦρχισαν λογομαχίαι, μέχρις ὅτου ὁ Λεωνίδας ἀπεφάσισε νά μείνουν καί νά πολεμήσουν στās Θερμοπύλας.

Ἐν τῷ μεταξύ συγκεντροῦνται καί συνωσιτίζονται στήν περιοχὴ τά πολυπληθῆ βαρβαρικά στίφη. Στρατοπεδεύουν. Ὁ Ξέρξης στέλλει «κατάσκοπον ἰππέα» νά δῆ τοὺς Ἕλληνας στρατιώτας, νά ὑπολογίση τήν δύναμίν των καί νά τοῦ ἀναφέρῃ τί κάνουν.

Ὁ Πέρσης ἰππεὺς ἐπλησίασε στό Ἑλληνικόν στρατόπεδον καί παρετήρησε τοὺς Σπαρτιάτας, πού ἐγυμνάζοντο καί ἐκτένιζαν τά μαλλιά των. Ἄλλοι ἐλούοντο. Τόν εἶδαν, ἀλλά δέν

τοῦ ἔδωσαν σημασίαν καί οὔτε κάποιος ἐπεδίωξε νά τόν συλλάβῃ. Ἐπέστρεψε καί ἀνέφερε ὅσα εἶδε.

Ὁ Ξέρξης ἀπορεῖ. Καλεῖ τόν Δημάρατον, τοῦ ἐπαναλαμβάνει ὅσα τοῦ ἀνέφερε ὁ ἵππεύς καί τόν ἐρωτᾷ τί σημαίνουν αὐτά; Πῶς ἐξηγεῖ τήν συμπεριφορᾶν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐγώ, ἀπαντᾷ ὁ Δημάρατος, ὅταν ἐξεκίνησες τήν ἐκστρατείαν σου εἶχα ὁμιλήσει δι' αὐτούς τοὺς ἄνδρας. Σοῦ εἶπα τότε, ὅτι οἱ Σπαρτιάται δέν θά ἐδέχοντο ποτέ ὄρους πού θά ἐσκλάβωναν τήν Ἑλλάδα καί ὅτι θά σέ πολεμήσουν ἀκόμη καί ἂν ὀλόκληρος ἡ ἄλλη Ἑλλάς ὑποταχθῇ. Εἶναι περιττόν νά μέ ρωτήσης γιά ἀριθμούς. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι συγκεντρώνουν χιλίους πολεμιστάς, τόσοι θά σέ πολεμήσουν. Τό ἴδιο θά συμβῇ γιά ὅποιονδήποτε ἀριθμόν, εἴτε περισσότερον, εἴτε ὀλιγώτερον. Ὅταν σοῦ εἶπα αὐτά ἐσύ ἐγέλασες καί ἰδοῦ τώρα. Αὐτοί οἱ ἄνδρες ἴστανται ἐδῶ διὰ νά ὑπερασπισθοῦν τό πέρασμα καί προετοιμαζόνται νά σέ πολεμήσουν. Εἶναι συνήθειά τους νά στολιζοῦν (κοσμεῦνται) τάς κεφαλᾶς των κάθε φορά πού διακινδυνεύουν τήν ζωήν των. Πάντως σέ διαβεβαιῶ, ἂν νικήσης τοὺς Σπαρτιάτας «οὐδέν ἄλλο ἔθνος ἀνθρώπων» θά σοῦ ἀντισταθῇ. Ἐμπρός σου εὐρίσκεται τό καλλίτερον βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος, μέ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας.

Μά πῶς θά μοῦ ἀντισταθοῦν οἱ ἐλάχιστοι αὐτοί; διερωτᾶται ὁ Ξέρξης. Ἄν δέν συμβῇ ἀκριβῶς αὐτό πού σοῦ εἶπα, ἀπαντᾷ ὁ Δημάρατος, τότε, βασιλεῦ, νά μέ μεταχειρισθῆς ὡς κοινόν ψεύτην.

Αἱ Θερμοπύλαι τῆς ἀρχαιότητος ἐλαχίστην γεωγραφικήν ὁμοιότητα εἶχον μέ τάς σημερινάς. Στήν ἀρχαίαν ἐποχήν δέν ὑπῆρχε ἡ πεδιάς πρὸς τήν θάλασσαν, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη ἀπό τάς διαφόρους προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ Σπερχειοῦ καί τῶν χειμάρρων τοῦ Καλλιδρόμου.

Ἡ γεωγραφική ὄψις τῆς περιοχῆς τήν ἐποχήν τῶν γεγονότων εἶχεν ὡς ἑξῆς: Τό ὄρος Καλλίδρομον, πού εἶναι ἀπόληξις

τῆς Οἴτης πρὸς τὸν Μαλιακὸν κόλπον, κατέληγε ἀποτόμῳ στὴν θάλασσαν. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ὄρους ὑπῆρχε στενωπὸς μήκους περίπου ἑνὸς χιλιομέτρου καὶ πλάτους στὰς εἰσόδους περίπου ἐξήκοντα μέτρων. Στὸ μέσον μάλιστα ἡ στενότης ἔφθανε τὰ πέντε μέτρα. Στὴν μίαν πλευρὰν τῆς διόδου εἶχε κτισθὴ τείχος. Ὠνομάζετο ἡ τοποθεσία Πύλαι, διότι ἡ διόδος ἐκλείετο μέ σιδηρὰς πύλας καὶ Θερμοπύλαι ἐπειδὴ ἐκεῖ ἀνέβλυζον, ὅπως καὶ σήμερον, αἱ γνωσταὶ θερμαὶ θειούχοι πηγαί.

Ἄφου ὁ Ξέρξης ἐβεβαιώθη ὅτι οἱ Ἕλληνες στὰς Θερμοπύλας ἦσαν ἀριθμητικῶς τελείως ἀνυπολόγιστοι, πρὸ τοῦ πλήθους τοῦ στρατοῦ του, ἐπερίμενε ὅτι θὰ φοβηθοῦν καὶ θὰ φύγουν ἢ θὰ αὐτομολήσουν. Τίποτε ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δέν θὰ συμβῆ. Ἔτσι παρήλθον τέσσαρες ἡμέραι ἀναμονῆς.

Ἡ περαιτέρω παρουσία τῶν Ἑλλήνων στὸ πρόχειρο τεῖχος τῶν Θερμοπυλῶν ἐλάμβανε διαστάσεις προσβολῆς τοῦ γοήτρου τοῦ Ξέρξου. Ἐπρόκειτο λοιπὸν περὶ ἀναιδῶν ἢ τρελλῶν, πού τὴν πέμπτην ἡμέραν ἀπεφάσισε ὁ Ξέρξης νὰ τιμωρήσῃ. Θὰ τοὺς δώσῃ ὅμως μίαν τελευταίαν εὐκαιρίαν. Ἀποστέλλει λοιπὸν ἐπίπλους κήρυκας, οἱ ὅποιοι παρουσιάζονται στὸν Λεωνίδα, πού περιστοιχίζεται ἀπο τοὺς ἀξιωματικούς του. Μετὰ τὰ τυπικά οἱ Πέρσαι ἀπεσταλμένοι διαβάζουν στὸν Λεωνίδα τὸ ἔγγραφον μήνυμα τοῦ Ξέρξου, πού ἐξήτει νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὄπλα των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐκάγχασαν. Ὁ Λεωνίδας δίδει τὴν ἀπάντησιν πού εὐλαβοῦναι οἱ αἰῶνες: *ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ* (Πλούταρχος: «Ἀποφθέγματα Λακωνικά» 225, 11).

Οἱ κήρυκες ἐπιστρέφουν καὶ ἀναφέρουν τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἕλληνο βασιλέως στὸν Ξέρξη, ὁ ὅποιος ἐξαλλος πλέον διατάσσει τοὺς καλλιτέρους πολεμιστὰς του, τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Κισσίους νὰ συλλάβουν τοὺς αὐθάδεις ζωντανούς καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν ἐμπρὸς του (ἐντειλᾶμενος ζωγρήσαντας ἀ-

γειν ἐς ὄψιν τὴν ἑαυτοῦ).

Οἱ ἐχθροὶ πλημμυρίζουν τὸ πέρασμα καὶ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Πρώτη ἔφοδος, δευτέρα ἔφοδος, τρίτη, τετάρτη κ.τ.λ. ὅλην τὴν ἡμέρα ἐπιτίθενται κατὰ κύματα καὶ σφάζονται. Συνεχίζονται μὲ ἄλλα τμήματα. Σφάζονται καὶ αὐτά. Δέν θέλουν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἦττα τους καὶ ἐξακολοθοῦν νὰ ἐπιτίθενται μὲ τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα. Ἡ σύγκρουσις, δηλαδή ἡ σφαγὴ τοῦ ἐχθροῦ, διήρκεσαν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ὑποκλιπῶν καλύπτουν τὴν διάβασιν. Ἡ πανωλεθρία τῶν Μήδων καὶ Κισσίων εἶναι ὀλοκληρωτικὴ. Δέν τολμοῦν νὰ ἐπανεέλθουν σὲ πεδίου τῆς μάχης. Ὁ Ξέρξης ἔχει ἀγανακτήσει. Τρεῖς φορές ἐπετάχθη ὄρθιος ἀπὸ τὸν θρόνον του βλέπων τὴν σφαγὴν τοῦ στρατοῦ του. Κάτι πρέπει νὰ γίνῃ. Τὴν κατάστασιν θὰ ἀντιμετωπίσουν οἱ λεγόμενοι «Ἀθάνατοι» ποὺ ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν του καὶ εἶναι οἱ ἄριστοι πολεμισταὶ του. Ὁνομάζοντο «ἀθάνατοι» διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν δέκα χιλιάδων διετηρεῖτο πάντοτε σταθερὸς. Ἄν κάποιος ἐξ ἐκείνων ἀπέθνησκε ἢ ἠσθένει ἀντεκαθίστατο ἀμέσως, ὥστε πάντοτε νὰ ὑπῆρχαν δέκα χιλιάδες μαχηταί. Ὁ ἀρχηγὸς τους Ὑδάρνης διατάσσει ἀμέσως ἐπιθεῖν, ὥστε νὰ μὴν προλάβουν οἱ Ἕλληνες νὰ ἀναπαυθοῦν. Οἱ Ἀθάνατοι ὀρμοῦν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐντὸς ὀλίγου διαψεύδουν τὸ ὄνομά των. Ἀφοῦ ὑπέστησαν τρομακτικὰς ἀπωλείας ὀπισθοχωροῦν καὶ παύουν τὰς ἐχθροπραξίας.

Ἡ ὑπεροχὴ τῆς πολεμικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἢ καλὴ φυσικὴ κατάστασις καὶ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος κατέστησαν τοῦτο ἀνίκητον στὴν μάχην σῶμα πρὸς σῶμα.

Οἱ Σπαρτιάται εἶναι τόσο ἀριστα ἐκγυμνασμένοι στὰς συμπλοκάς τμημάτων, ὥστε κυριολεκτικῶς παίζουν μὲ τοὺς Πέρσας. Μόλις τοὺς βλέπουν, δῆθεν πανικόβλητοι, κάνουν μεταβολὴν καὶ τρέχουν πρὸς τὰ ὀπίσω. Οἱ βάρβαροι ἐνθου-

σιασμένοι μέ κραυγὰς καὶ ποδοβολητόν τούς καταδιώκουν. Αἴφνης δίδεται τό σύνθημα. Οἱ Σπαρτιάται σταματοῦν καὶ κατασφάζουν τούς Πέρσας.

Κατά τήν διάρκειαν τῆς νυκτός ὁ Λεωνίδας ὀργανώνει καταδρομικήν ἐπιχείρησιν (ὅπως ἔμαθαν στήν ἐκπαίδευσιν τῶν «Κρυπτείων») μέ σκοπό τήν ἀπαγωγήν τοῦ Ξέρξου. Οἱ τολμηροὶ ἄνδρες ἐκολύμβησαν ὑποθαλασσίως, ἀλλά δέν εὔρον τόν Ξέρξην στήν βασιλικήν σκηνήν. Ἔτσι κατά τύχην ἐσώθη.

Τήν ἐπομένην ὁ Ξέρξης ρίχνει στήν μάχη ὅ,τι ἔχει καί δέν ἔχει. Μέχρι καὶ λιβυκά ἄρματα μέ ἀραβικάς καμήλους ἐμφανίζονται. Τό ἀποτέλεσμα σταθερῶς τό ἴδιον. Ἐπειδή μάλιστα οἱ Ἕλληνες κουράζονται νά σφάζουν ἀσχέτους ἀσιάτας, ἀλλάζουν κατά πόλεις στήν πρώτη γραμμή.

Πέρσαι ἀξιωματικοὶ μαστιγώνουν ἢ φονεύουν τούς ὑποχωροῦντας. Τούς ὑποχρεώνουν νά ἐπιτίθενται. Τούς στέλνουν στόν θάνατον. Ἀπογοητευμένος ὁ Ξέρξης ματαιώνει τάς ἐφόδους. Ἀπορεῖ (ἀπορέοντος βασιλέως) καί δέν ξέρει πλέον πῶς νά ἀντιμετωπίσῃ τήν κατάστασιν. Ὅταν ἀκούῃ τό ὄνομα τοῦ Λεωνίδου παθαίνει κρίσιν. Μισεῖ τόν Ἕλληνα βασιλέα, διότι διέψευσε τό ἀήττητον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καί διότι ταυτοχρόνως ἐξητέλισε τό γόητρον τοῦ δῆθεν «μεγάλου βασιλέως».

Ὁ Ξέρξης πού δέν βλέπει λύσιν ἀγωνιᾷ. Τότε ἐρχεται ὁ Ἐφιάλτης ὁ ὁποῖος ἀποβλέπων εἰς γενναιόδωρον ἀνταμοιβήν πληροφορεῖ τούς Πέρσας, ὅτι ὑπάρχει κάποιον ὀρεινό μονοπάτι, τό ὁποῖον γνωρίζει καί ἀπό τό ὁποῖον μποροῦν νά υπερφαλαγγίσουν τούς Ἕλληνας. Τό μονοπάτι ὀνομάζεται Ἀνόπαια. Ἀρχίζει ἀπό τόν ποταμόν Ἀσωπό, πού ρεῖ στό στενό φαράγγι, προχωρεῖ κατά μήκος πρός τήν κορυφή καί καταλήγει στήν πόλιν Ἀλτηνόν. Εἶναι γνωστό στήν περιοχή, ἀφοῦ ἀπό ἐκεῖ διήρχοντο οἱ Θεσσαλοί, διά νά παρακάμψουν

τό τεῖχος, πού εἶχαν κτίσει οἱ Φωκεῖς στό παραθαλάσσιον πέρασμα τῶν Θερμοπυλῶν. Τό ξέρει φυσικά καί ὁ Λεωνίδας, ὁ ὁποῖος φοβούμενος τήν χρησιμότητά του ἔχει ἀναθέσει τήν φύλαξίν του εἰς χιλίους Φωκεῖς.

Ὁ Ξέρξης ἐνθουσιάζεται ἀπό τήν ἀπροσδόκητον πληροφορίαν διατάσσει τόν Ὑδάρνη μέ πολλούς ἐπιλεγμένους στρατιώτας νά ἀκολουθήσουν τόν Ἐφιάλτη.

Καλυπτόμενοι ἀπό τά πυκνά δάση τῶν δρυῶν οἱ Πέρσαι ἀνέρχονται καί γίνονται ἀντιληπτοί ἀπό τούς Φωκεῖς, ὅταν ἤδη εἶχαν προχωρήσει πολύ. Μόλις οἱ φρουροῦντες στό μονοπάτι ἤκουσαν βήματα καί τρίξιμο φύλλων ἤρασαν τά ὄπλα των καί παρετάχθησαν πρός μάχην. Σχεδόν ἀμέσως ἐφθασαν οἱ ἐχθροί. Ὅταν εἶδαν τούς Ἕλληνας ἐφοβήθησαν μήπως εἶναι Σπαρτιάται. Ὁ Ἐφιάλτης καθησυχάζει τόν Ὑδάρνη. Ὅχι αὐτοί εἶναι Φωκεῖς. Βροχή πίπτουν τά περσικά βέλη. Ὁ ἐπικεφαλῆς τῶν Φωκέων πιστεύει ὅτι στόχος τῆς ἐπιθέσεως εἶναι τό τμήμα του καί διατάσσει νά ἀνέβουν στήν κορυφή τοῦ ὄρους, ὥστε νά ἀμυνθοῦν καλλίτερον. Ἀλλά οἱ Πέρσαι, ἀφοῦ τούς ἀπομονώσουν ἐκεῖ, ἀδιαφοροῦν δι' αὐτούς, διότι πραγματικός στόχος των ἦσαν οἱ ὑπερασπισταί τῶν Θερμοπυλῶν.

Ταχέως χιλιάδες βάρβαροι διασχίζουν τήν προδοτικήν ἀτραπὸν, ἀνεβαίνουν στήν κορυφή καί κατέρχονται ἀπό τὰς πλευράς τοῦ Καλλιδρόμου ὄρους, ὀπισθεν τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως. Τό τέλος εἶναι θέμα χρόνου. Ἡ ἱστορία δέν διαλέγει μέσα συγγραφῆς. Γράφεται καί μέ τήν προδοσίαν.

Ὁ Λεωνίδας, ὁ Δημόφιλος καί ἄλλοι Ἕλληνες ἀρχηγοί γνωρίζουν ἀπό τήν αὐγή τόν ἐπικείμενον θάνατον. Πρῶτος ὁ μάνης Μεγιστίας ἀπό τήν Ἀκαρνανίαν ἐπροφήτευσε τά μέλλοντα νά συμβοῦν (*μέλλοντα ἔσσεσθαι*). Κατόπιν, Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι ὑπρέτουν στόν στρατό τοῦ ἐχθροῦ, ἐθεώρησαν καθήκον τῶν νά πληροφορήσουν τόν Λεωνίδα, διά τά σχέδια τῶν βαρβάρων. Ἐπιποτάκησαν τήν νύκτα καί ἀνέφεραν τό γεγο-

νός της προδοσίας. Τέλος οι σκοποί που εύρισκοντο σάς κορυφάς και παρετήρουν τας κινήσεις των αντιπάλων κατήλθον δρομέως και πριν ξημερώση ἀνήγγειλαν τό δυσάρεστο νέον. Οί βάρβαροι ἀπειλοῦν ἐντός ὀλίγου νά κυκλώσουν τοὺς Ἕλληνας. Συγκαλεῖται ἐπειγόντως πολεμικόν συμβούλιον, τό ὅποιον διαπιστώνει τήν κρισιμότητα τῆς καταστάσεως.

Ὁ Λεωνίδας διατάσσει ὅλους νά ἀποχωρήσουν σιά νά σωθοῦν. Αὐτός θά μείνη μέ τήν βασιλική φρουρά των τριακοσίων ἀνδρῶν, διότι εἶναι ἀνάρμοστον (οὐ καλῶς ἔχειν) στοὺς Σπαρτιάτας νά ἐγκαταλείψουν τήν θέσιν, πού τοὺς ἀνετέθη νά φυλάττουν. Οὔτε ἠδύναντο ἠθικῶς νά παραβοῦν τήν ἐντολήν τῆς Σπάρτης νά ὑπερασπισθοῦν ἐκεῖνην τήν περιοχὴν. Ὁ Λεωνίδας ἀπαγορεύει στοὺς 400 Θηβαίους νά φύγουν. Παρά τήν θέλησίν τους θά παραμείνουν ὄμηροι, διότι ἦσαν φιλόπερσοι.

Ἐσπευσμένως τά Ἑλληνικά τμήματα ἀποχωροῦν διά νά ἀποφύγουν τήν αἰχμαλωσίαν. Παραμένουν οἱ Θεσπιεῖς. Ὁ Λεωνίδας θέλει νά τοὺς ἐκδιώξη. Καλεῖ τόν ἀρχηγόν τους, τόν ἡρωϊκόν Δημόφιλον καί τόν προτρέπει νά σώσῃ τοὺς στρατιώτας καί τόν ἑαυτόν του. Ὁ Δημόφιλος, υἱός τοῦ Διαδρόμου, ἀποκρίνεται: «Ἦχι Λεωνίδα, δέν φεύγω. Δέν θά σέ ἀφήσω νά πάρῃς μόνος τήν δόξαν των Θερμοπυλῶν». Δέν νομίζω ὅτι ὑπάρχουν λόγια ἱκανά νά ἐξυμνήσουν αὐτήν τήν ἀπάντησιν. Πρέπει ὅμως νά ὑπογραμμίσωμεν, ὅτι ἀπό ὅλους τοὺς λαούς τοῦ κόσμου μόνον οἱ Ἕλληνες ἐδέχοντο νά θυσιαστοῦν διά τήν δόξα. Ὁ μάντις Μεγιστίας, ἐπίσης, θά ἀρνηθῆ νά φύγῃ. Ἔδωξε μόνο τόν υἱόν του.

Ξημερώνει. Ὁ Ὑδάρνης καί οἱ βάρβαροι δέν ἔχουν ἀκόμη φανεῖ, διότι ἡ κατάβασις, λόγω τοῦ δυσβάτου τοῦ ἐδάφους γίνεται ἀργῶς. Οἱ Σπαρτιάται καί οἱ Θεσπιεῖς προγευματίζουν ἡρέμως. Λαμβάνουν τό λεγόμενον «ἄριστον» (πρωινή τροφή). Ὁ Λεωνίδας ὑψώνει τό ποτήρι του. Ὅλοι σιωποῦν

νά ακούσουν τήν πρόποσιν τοῦ βασιλέως: «Συστρατιῶται. Νά γευματίσετε ἐλαφρῶς διά νά μή σᾶς βαρύνη τό φαγητόν. Τό βράδυ θά δειπνήσωμεν πλουσίως στό βασιλεῖον τοῦ Πλούτωνος»!

Κατόπιν ὁ βασιλεὺς ἀποσύρεται γιά νά συντάξῃ τήν ἀναφοράν του πρὸς τήν Σπάρτην, ὅπως ᾤφειλε. Πρὸς τήν Σπάρτην, πού τόν ἐγκατέλειπε μόνον του. Πρὸς τήν Σπάρτην, πού δέν τοῦ ἔστειλε τόν στρατόν, ὅπως τοῦ ὑπεσχέθη. Τελειώνει τό κείμενον, τό σφραγίζει καί τό παραδίδει εἰς ἕναν ἀκόλουθον μέ τήν ἐντολήν νά τό μεταφέρῃ στοὺς Πέντε Ἐφόρους. Ὁ ἀκόλουθος ἀρνεῖται νά φύγῃ: «Ἐγὼ ἦλθα ἐδῶ γιά νά πολεμήσω κι ὄχι γιά νά κάνω τόν ταχυδρόμον»! Ὁ Λεωνίδας ἐκπλήσεται σιά τήν ἀπειθαρχίαν, πρᾶγμα πρωτοφανές στόν Σπαρτιατικόν στρατόν. Καλεῖ δεύτερον, ὁ ὁποῖος δυσσαρεστημένος διαμαρτύρεται: «Διατί ἐδιάλεξες ἐμένα βασιλεῦ; διάλεξε ἄλλον». «Λοιπόν», ἀποφασίζει ὁ Λεωνίδας, «θά καλέσω δύο καί νά μή τολμήσουν νά ἀρνηθῶν νά ἐκτελέσουν τήν ἀποστολήν πού τοὺς ἐμπιστεύομαι». Αὐτοί οἱ δύο, ὁ Ἄριστόδημος καί ὁ Εὐρυτος, ὑποχρεοῦνται νά ὑπακούσουν. Ἔτσι ἐσώθησαν καί ἐξ αὐτῶν ἐμάθαμε τά περιστατικά τῶν τελευταίων ὡρῶν, πρὶν ἀπό τήν θυσίαν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἀδελφωμένοι μέ τοὺς Θεσπιεῖς παρατάσσονται, γιά τήν μάχην. Εἶναι περίπου δέκα τό πρῶτῃ. Ἡ θερινή ζεστή ἡμέρα θά εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τους. Περιμένουν τήν ἐμφάνισιν τῶν βαρβάρων. Κάποιος δούλος παραμερίζει τοὺς στρατιώτας, ἀνοίγει δρόμον στόν κύριόν του τόν Εὐρυτον (συνωνυμία μέ τόν προηγούμενον) ὁποῖος ἂν καί τυφλός ἐφόρεσε τήν πανοπλίαν του καί πηγαίνει στήν πρώτη γραμμὴ νά πολεμήσῃ. Ὁ θάνατος δέν ἔχει γνωρίσει παρομοίαν περιφρόνησιν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἀντιλαμβάνονται ὅτι τοὺς κατασκοπεύει κάποιος Θηβαῖος. Τόν συλλάμβάνουν. Ὁ προδοτῆς ὁμολογεῖ ὅτι

εργάζεται για τούς Πέρσας. «Ἐπιθυμοῦμε νά εἶπης κάτι πρὶν ἐκτελεσθῆς;» τὸν ἐρωτοῦν. «Λυπηθῆτε μέ, οἱ Πέρσαι εἶναι πλησίον σας». Τὸν κυττοῦν καταφρονητικῶς. «Φεῦγα καὶ πήγαινε νά τούς εἶπης ὅτι καὶ ἐμεῖς εἴμεθα πλησίον τους».

Στόν Τραχίνιον πού ἔλεγε «ὅταν οἱ Πέρσαι ρίπτουν βέλη κρύβουν τὸν Ἥλιον», ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης, ἀπήντησε: «ἡ εἰδησις αὐτὴ εἶναι καλὴ, διότι ἔτσι θά πολεμήσωμεν ὑπὸ σκιάν».

Καὶ ἐνῶ ἀναμένεται ἐπίθεσις, οἱ Ἕλληνες βλέπουν ἀπὸ ἀπέναντι νά ἔρχεται ἐπίσημος συνοδεία. Ἡ περσικὴ πρεσβεία ἀνακοινώνει στόν Λεωνίδα, ὅτι ὁ Ξέρξης τοῦ προσφέρει ἐξουσίαν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος ἀρκεῖ νά γίνῃ σύμμαχος του. Ὁ Λεωνίδας ἀρνεῖται. «Ἐγὼ προτιμῶ νά ἀποθάνω γιὰ τὴν Ἑλλάδα, παρὰ νά τὴν ὑποδουλώσω».

Οἱ Ἕλληνες μετακινοῦνται σὺν εὐρύτερον μέρος τῆς διαβάσεως. Θέλουν τώρα χωρὸ γιὰ νά φονεύσουν ὅσους περισσότερους βαρβάρους μπορέσουν.

Οἱ κάθε λογῆς βάρβαροι φέρουν ὅλα τὰ εἶδη ὄπλων. Ἀσσύριοι χάλκινα κράνη καὶ ξύλινα ρόπαλα μέ σιδηρᾶ καρφιά. Βάκτροι βραχέα ἀκόντια. Ἴνδοι καλαμένα τόξα. Κάσπιοι «ἀκινάκας» (εὐθέα ξίφη). Πέρσαι βαρεῖς πανοπλίας, μέ σιδηρᾶ λέπια. Μῆδοι ἐπιμήκεις ἀσπίδας (γέρρα) καὶ δόρατα. Σάκες ἀξίνας. Σάραγγες τόξα καὶ δόρατα. Πάκτυες μαχαίρας. Μάρες ἀκόντια. Μόσχοι βραχέα δόρατα, μέ μακρὰς αἰχμὰς κ.τ.λ.

Τὰ ὑπέροχα τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἔχουν σιλβώσει τὰς ἀσπίδας καὶ ἔχουν ἀκονίσει τὰ σπαθιά. Ἐξαιρετικοὶ χειρισταὶ τῶν δοράτων καὶ ἀπαράμιλλοι ξιφομάχοι ὁρμοῦν ἀγέρωχοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Θέλουν νά εὐρεθοῦν ἀνάμεσά των, ὥστε νά ἀχρηστεύσουν τὰ τόξα τοῦ Ὑδάρνου, πού καταφθάνει ἐκ τῶν νώτων.

Οἱ Σπαρτιάται μαζί μέ τούς Θεσπιεῖς καὶ τούς πιστοὺς

υπηρέτας των ἀριθμοῦν 4.000 ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἴστανται ἄφοβοι ἔναντι ἑνός ἑκατομμυρίου ἑπτακοσίων χιλιάδων βαρβάρων.

Τό Ἑλληνικόν μέρος ἐκπροσωπεῖ τόν πολιτισμόν, διότι γνωρίζει τήν φιλοσοφίαν, τήν πολιτικήν, τό θέατρο, τόν ἀθλητισμόν, τάς ἐπιστήμας, τήν ποίησιν, τήν ἠθικήν, τόν νόμον, τήν καλλιτεχνίαν, τά ἰδανικά, πράγματα τελείως ἄγνωστα στοὺς ἐχθρούς μας.

Αἰφνιδίως ἐμφανίζονται πρό τῶν Σπαρτιατῶν οἱ Αἰθίοπες. Εἶναι ντυμένοι μέ δέρματα λεοπαρδάλεων καί λεόντων. Ἄλλοι ἐφόρουν στήν κεφαλὴν των δέρμα ἵππων, μέ τήν χαιτή καί ὑψωμένα τά αὐτιά. Ὅλοι τους ἦσαν βαμμένοι λευκοί μέχρι τήν μέση καί ἐπάνω ἦσαν βαμμένοι κόκκινοι μέ κόκκινο χῶμα (μίλτος). Κρατοῦν δόρατα μέ αἰχμάς ἀπό κέρας ζαρκαδιοῦ (δορκάς) καί ρόπαλα μέ κόμπους (τυλωτά). Ἐνα τμήμα Σπαρτιατῶν τοὺς σφάζει εἰς μηδέν χρόνον.

Ὁ ποταμός τῶν βαρβάρων εἶναι ἀκατάσχετος. Σφάζονται συνεχῶς, ἀλλά καί ὄλο περισσότεροι ἐρχονται. Οἱ Ἀξιωματικοί τῶν βαρβάρων τοὺς ὠθοῦν στήν μάχη, κτυπῶντες μέ μασίγια. Πολλοί πίπτουν στήν θάλασσα καί πνίγονται. Ὁ ἀγὼν διεξάγεται ἐπάνω στά πῶματα. Οἱ Ἕλληνες προχωροῦν ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους σκορπίζοντας τόν θάνατο. Προχωροῦν διότι ξέρουν ὅτι ἀπό τά νῶτα τους, ἐρχεται ὁ Ὑδάρνης. Πού πηγαίνουν; Ὑποθέτουν ὅτι ὁ Λεωνίδας ἐλπίζει νά συναντήσῃ τόν Ξέρξη. Ἀλλά ὁ Ξέρξης πάντοτε προνοητικός φροντίζει νά εὐρίσκεται ἀρκετά χιλιόμετρα μακρῶς.

Τά δόρατα τῶν Θερμοπυλομάχων σπάζουν. Τό γερό ξύλο, πού τό ἐσκλήρυναν στήν φωτιά, δέν ἀντέχει εἰς τόσα χτυπήματα. Σύρονται τά τρομερά ξίφη μέ τά ὅποια πλέον πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες, πού ἔχουν ἀνέλθῃ σέ ἕνα μικρόν ὕψωμα, δίπλα στάς πηγάς. Μερικά βέλη πλήττουν τόν Λεωνίδα. Ὁ Βασιλεὺς πίπτει νεκρός. Οἱ Σπαρτιᾶται ὑπερασπίζονται τόν νεκρόν

Βασιλέα. Ἀποκρούουν τέσσαρας ἐπιθέσεις καί σκοτώνουν τόν Ἀβροκόμη καί τόν Ὑπεράνθη, τούς ἀδελφούς τοῦ Ξέρξου. Ἐνῶ ἐξακολουθῆ ὁ ἀγών φθάνουν οἱ βάρβαροι πού ὀδηγεῖ ὁ Ἐφιάλτης. Μόλις οἱ Ἕλληνες τούς εἶδαν ἐπιστρέφουν στήν εἴσοδο τῆς διόδου καί παρατάσσονται στό λόφο τοῦ Κολωνοῦ ἔχοντας στό μέσον τό σῶμα τοῦ Λεωνίδου.

Τότε οἱ Θηβαῖοι αὐτομολοῦν πρὸς τούς Πέρσας. Πετοῦν τά ὄπλα καί μέ τās χεῖρας ἀπλωμένες τρέχουν πρὸς τούς Πέρσας φωνάζοντας ὅτι εἶναι ἀπό τούς πρῶτους πού ἔδωσαν «γῆν καί ὕδωρ» στόν βασιλέα, ὅτι δέν εὐθύνονται διά τās συμφορὰς πού ἔπαθαν οἱ Πέρσαι, ὅτι εὐρίσκονται δίχως νά τό θέλουν στās Θερμοπύλας. Οἱ Θεσσαλοὶ ἐπιβεβαιώνουν τούς λόγους τῶν Θηβαίων καί ἔτσι σώζονται. Ἀλλά ὁ Ξέρξης θά τούς ἀτιμάσῃ. Μέ πυρακτωμένο σίδηρο τούς σιγματίζει μέ τήν βασιλικήν σφραγίδα στό μέτωπο, ἀρχίζων ἀπό τόν ἀρχηγόν τους Λεοντιάδη.

Οἱ βάρβαροι τούς περικυκλώνουν. Ἐπικρατεῖ ἡρεμία. Μόνο αἱ οἰμωγαὶ τῶν τραυματιῶν ἀκούγονται. Ὁ Ξέρξης ἔχει ζωτικήν ἀνάγκη γιά τό ἠθικόν τοῦ στρατεύματος καί κυρίως διά τό δικό του ἠθικόν νά τοῦ παραδοθοῦν μερικοὶ Σπαρτιάται πολεμισταί. Στέλλει ἀντιπροσωπεῖαν καί δίδει ὅ,τι ἤθελαν οἱ Ἕλληνες γιά νά συνθηκολογήσουν. Οἱ Σπαρτιάται καί οἱ Θεσπιεῖς ἀποπέμπουν τούς Πέρσας. «Θά μείνωμεν μέ τόν βασιλέα μας», ἦσαν τά τελευταῖα των λόγια. Αἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες τῶν βαρβάρων δέν τολμοῦν νά συμπλακοῦν μέ τούς ἐλαχίστους Ἕλληνας, πού μέ προτεταμένα τά ξίφη τούς περιμένουν. Ὅχι περισσότεραι ἀπώλειαι σκέπτεται ὁ Ξέρξης καί ἀποφασίζει νά μὴ ἐπιτεθοῦν, ἀλλά νά παραταχθοῦν χιλιάδες τοξόται εἰς ἀπόστασιν βολῆς καί νά βάλλουν ἀδιακόπως ἐπὶ τοῦ λοφίσκου. Τά βέλη ἀληθῶς κρύβουν τόν Ἥλιον. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἄλλος ἐνωρίτερον, ἄλλος ἀργότερον φονεύονται. Μολονότι νυκτώνει οἱ βάρβαροι συνεχίζουν νά

τοξοβολοῦν τοὺς νεκροὺς πού ἔχουν καλυφθῆ ἀπό σωροὺς βελῶν, ἐνῶ ὁ ψυχοπομπὸς Ἑρμῆς μεταφέρει τὰς Ἑλληνικὰς ψυχὰς των στὰ Ἠλύσια Πεδία.

Ἡ Σπάρτη, πάντα ψύχραιμος, πληροφορεῖται τὰ γεγονότα. Σιωπᾶ. Οἱ Ἔφοροι ἐξετάζουν τὰ συμβάντα καὶ ἀπονέμουν ἀριστεία ἀνδρείας. Στόν Διηνέκη, στοὺς ἀδελφοὺς Ἀλφεόν καὶ Μάρωνα, υἱοὺς τοῦ Ὀρσιφάντου καὶ στόν Θεσπιέα Διθύραμβον, υἱόν τοῦ Ἀρματίδου.

Ὅταν θά ἐκδιώξωμεν ὀριστικῶς τοὺς βαρβάρους θά συλλεγοῦν οἱ νεκροὶ καὶ θά ταφοῦν στό σημεῖον ὅπου ἔπεσαν. Ἐπὶ τοῦ τάφου οἱ Ἀμφικτύονες τοποθετοῦν ἐπιστήλιον ἐπιγραφή πρὸς τιμὴν ὅλων τῶν πολεμιστῶν: *«Μυριάσιν ποτὲ τᾶδε τριακοσίῳ ἐμάχοντο ἐκ Πελοποννάσου χιλιάδες τέτορες»*. Δηλαδή. Κάποτε εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν γῆν τέσσαρες χιλιάδες ἄνδρες ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐμάχοντο ἐναντίον τριῶν ἑκατομμυρίων. Ἐπὶ τοῦ λοφίσκου στὴν εἴσοδο τοῦ περάσματος θά στηθῆ λίθινος Λέων εἰς μνήμην τοῦ Λεωνίδου. Ἐπίσης εἰδικῶς διὰ τοὺς Σπαρτιάτας θά γραφῆ ἐπιτάφιος ἐπιγραφή, ἔργον τοῦ Σιμωνίδου. Τό περίφημον: *«ὦ ξεῖν ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι»*. Δηλαδή: ὦ ξένε, ἀνάγειλε στοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν γῆν κείμεθα ὑπακούοντες στοὺς νόμους τους. Ὁ Σιμωνίδης ἐπίσης ἔγραψε ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν τοῦ φίλου του Μεγιστία, πού λέγει: *«Μνήμα τόδε κλεινοῖο. Μεγιστία, ὃν ποτὲ Μῆδοι Σπερχειὸν ποταμὸν κτεῖναν ἀμειψάμενοι, μάντις, ὃς τε κῆρας ἐπερχομένης σάφα εἰδώς οὐκ ἔτλη Σπάρτη ἡγεμόνα προλιπεῖν»*.

Δηλαδή: Εἰς αὐτὸ ἐδῶ τό μνήμα εἶναι θαμμένος ὁ ἐνδοξος Μεγιστίας, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν οἱ Μῆδοι, ὅταν ἐπέρασαν τὸν Σπερχειόν. Ἕνας μάντις ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἐγνώριζε ὅτι ἤρχετο ὁ θάνατος, δέν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι εἷς ἐκ τῶν τριακοσίων, ὀνόματι Παντίτης, εἶχε σταλῆ μέ μήνυμα στήν Θεσσαλία καί ἐπέζησε. Ὅταν ἐπέστρεψε στήν Σπάρτη περιεφρονήθη καί ηἰτοκτόνησε ἀπαγχονισθεῖς. Τοῦτο δέν εἶναι ἐξηκριβωμένον ὡς ἀληθές. Ἀντιθέτως ὁ Ἀριστόδημος πού ἔφερε μήνυμα στήν Σπάρτη καθυστέρησε νά ἐπιστρέψῃ στάς Θερμοπύλας. Ὁ συνοδός του ἐπρόφθασε τήν μάχη καί ἔπεσε μέ τούς συντρόφους του. Ὁ Ἀριστόδημος, ὁ ἕτερος δηλαδή τῶν ἀπεσταλμένων, ἐπέζησε καί ἐπέστρεψε στήν Σπάρτην, ὅπου οὔδεις τοῦ ὠμίλει. Θά σκοτωθῆ στήν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἡρωϊκῶς μαχόμενος, ἀλλά δέν θά τιμηθῆ διότι ἐθυσιάσθη, διά νά ἀποπλύνῃ τήν προηγουμένη συμπεριφορά του καί ὄχι διά τήν δόξαν.

Ἡ μάχη διήρκεσε τέσσαρας πλήρεις ἡμέρας. Οἱ ἱστορικοί ὑπολογίζουν τούς νεκρούς βαρβάρους εἰς 20.000. Πραγματικῶς πρέπει νά εἶναι περισσότεροι. Τήν ἐπομένην τῆς πτώσεως τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης ἐπισκέπτεται τό πεδίον τῆς μάχης. Βλέπει τό πλῆθος τῶν νεκρῶν βαρβάρων καί καταρρέει ψυχολογικῶς. Μέσα του ξυπνοῦν ἄγρια ἔνστικτα. Ἀναζητεῖ τό πῶμα τοῦ Λεωνίδου, τό εὐρίσκει. Διατάσσει νά τοῦ κόψουν τήν κεφαλὴν καί νά τήν καρφώσουν εἰς ἕνα πάσσαλον (*ἀποταμόντας τήν κεφαλὴν ἀνασταυρώσαι*). Στή συνέχεια ὁ ὑπάνθρωπος ἐμπτύει τόν Λεωνίδα.

Οἱ βάρβαροι θάπτονται εἰς τεραστίους ὁμαδικούς τάφους. Ἀφήνουν ὁμως ἐδῶ καί ἐκεῖ ἀτάφους χιλίους. Ὁ Ξέρξης κατόπιν μέ ἀγγελιοφόρους καλεῖ τούς ναύτας τοῦ περσικοῦ στόλου πού ἦσαν στό Ἄρτεμισιον καί στήν Ἴστιαία νά ἔλθουν νά δοῦν πῶς ὁ βασιλεὺς τους πολεμεῖ τούς ἀνοήτους ἀνθρώπους, πού ἐπιχειροῦν νά τοῦ ἀντισταθοῦν καί νομίζουν ὅτι μποροῦν νά τόν νικήσουν.

Πολλοί περίεργοι μετέβησαν στό πεδίον τῆς μάχης, ἀλλά οὔδεις ἐπίστευσε, ὅτι πράγματι ἐφρονεύθησαν μόνον χίλιοι

Πέρσαι. Ἄλλως τε ὁ ἴδιος ὁ περσικὸς στρατός, πού ἦτο καὶ ὁ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενος ἐγνώριζε τὴν ἀλήθειαν.

Τὴν ἐπομένη ὁ Ξέρξης διέταξε τὸν στόλο καὶ τὸν στρατό νὰ προχωρήσουν στὸν Νότον, πρὸς τὰς Ἀθήνας.

Προηγουμένως συνέβη ἓνα ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν. Κάποιοι πάμπτωχοι Ἀρκάδες προσήλθον στοὺς Πέρσας καὶ ἐζήτησαν ἐργασίαν. Τοὺς παρουσιάσαν στὸν Ξέρξη, ὁ ὁποῖος συνήθιζε νὰ παίρνει ὁ ἴδιος πληροφορίας. Τοὺς ἐρωτᾷ: «Τί κάνουν οἱ Ἕλληνες;» «Παρακολουθοῦν τοὺς γυμνικούς καὶ ἵππικούς ἀγῶνας πού διεξάγονται τώρα στὴν Ὀλυμπία», ἀπαντοῦν ἐκεῖνοι. «Καὶ ποῖο εἶναι τὸ ἔπαθλον διὰ τοὺς νικητάς;» ἐρωτᾷ ὁ Ξέρξης. «Τοὺς δίνουν ἓναν στέφανον ἀπὸ κλάδον ἐλαίας», ἀποκρίνονται οἱ Ἀρκάδες. Ὅταν ὁ Τριτανταίχμης, υἱὸς τοῦ Ἀρταβάνου, ἤκουσε ὅτι τὸ ἔπαθλον δέν ἦτο χρήματα, ἀλλὰ μόνον στέφανος, δέν συνεκρατήθη. Ἐσηκώθη καὶ παρουσία ὄλων ἐκραύγασε πρὸς τὸν Μαρδόνιον: «Πῶ! Πῶ! Μαρδόνιε, ἐναντίον ποίων ἀνδρῶν μᾶς ἔφερες νὰ πολεμήσωμεν; οἱ ὁποῖοι δέν ἀγωνίζονται διὰ χρήματα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν!».

ΑΡΤΕΜΙΣΙΟΝ

Τό Ἑλληνικόν Ἔθνος ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων διεκρίθη ἀπό τούς βαρβάρους ὡς εὐφυέστερον καί περισσότερον ἀπηλλαγμένον ἠλιθιότητος: «ἐκ παλαιότερου τοῦ βαρβάρου ἔθνεος τό Ἑλληνικόν ἐόν καί δεξιώτερον καί εὐηθείας ἠλιθίου ἀπηλλαγμένον μᾶλλον». (Ἡρόδοτος: «Ἱστορία» Α, 60).

Οι Έλληνες πληροφορούνται, από τούς κατασκόπους των, ότι ο περσικός στόλος έξεκίνησε, από τόν Θερμαϊκόν κόλπον και πηγαίνει νά αποκαταστήση έπαφή μέ τά βαρβαρικά στρατεύματα, πού προωθούνται πρός τάς Θερμοπύλας.

Τά πλοία του έχθρου, πού υπερέβαιναν τά 1.000, έδεινοπάθησαν από τήν τρικυμίαν και τάς καταιγίδας πού είχαν ένοσκήψει. Άρκετά συνετρίβησαν σά πετρώδη άκρωτήρια τής Μαγνησίας. Τελικώς κατώρθωσαν νά εισέλθουν στόν Παγασητικόν κόλπον και νά άγκυροβολήσουν στους Άφέτας. Άπό έδω, πρό χιλιετιών, είχαν έκπλεύσει οι Άργοναύται.

Άπέναντί των εύρίσκεται ή βόρειος Εύβοια. Στην άκρη τής όρθούται μικρόν ιερό άφιερωμένο στήν Θεά Άρτέμιδα τήν έπικαλουμένην «Προσηώα» και διά τόν λόγον αυτόν όλο τό άκρωτήριον όνομάζεται Άρτεμίσιον. Έκει φθάνουν σταδιακώς αι Έλληνικαι ναυτικαι δυνάμεις μέ άποστολή νά έμποδίσουν τήν κάθοδον τών Περσών.

Ό Έλληνικός στόλος άποτελείται από 271 τριήρεις από τάς όποιας αι 127 είναι άθηναϊκαι. Στά άθηναϊκά πλοία ύπηρε-

τοῦν καί Πλαταιεῖς, οἱ ὅποιοι, πάντοτε ἡρωϊκοί, προσεφέρθησαν ἐθελοντικῶς, μολονότι εἶχαν ἄγνοιαν τῆς θαλάσσης. Ὑπάρχουν 40 πλοῖα ἀπό τήν Κόρινθον, 20 ἀπό τά Μέγαρα, 20 ἀκόμη ἀθηναϊκά μέ πλήρωμα ἀπό τήν Χαλκίδα, 18 Αἰγινήτικα, 12 ἀπό τήν Σικυῶνα, 10 ἀπό τήν Σπάρτην, 8 ἀπό τήν Ἐπίδαυρον, 7 ἀπό τήν Ἐρέτριαν, 5 ἀπό τήν Τροιζήνα, 2 ἀπό τά Στύρα, οἱ Κήσιοι ἔστειλαν 2 τριήρεις καί 2 πεντηκοντήρεις (πλοῖα μέ πεντήκοντα κώπας), ἐπίσης 7 πεντηκοντήρεις ἤλθαν ἀπό τοῦς Ὀπουντίους Λοκρούς. Συνολικῶς ὁ Ἑλληνικός στόλος ἀνήρχετο εἰς 300 πολεμικά.

Κατόπιν ἐπιθυμίας τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ σύμμαχοι, πρὶν ἀναχωρήσουν ἀπό τόν Ἴσθμόν, ἐζήτησαν νά ὀρισθῇ Ἄρχηγός τοῦ στόλου Λακεδαιμόνιος. Παρά τό γεγονός ὅτι ἡ Σπάρτη συμμετεῖχε μέ ἐλάχιστα πλοῖα οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπακούοντες στόν Θεμιστοκλῆ, ἐδέχθησαν νά ἀνατεθῇ ἡ διοίκησις τοῦ στόλου εἰς Σπαρτιάτην. Παραδόξως δέν ἀνέλαβε τό ἀξίωμα τοῦ ναυάρχου ὁ ἕτερος τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης, ἀλλά ὁ Εὐρυβιάδης, πού δέν κατήγετο ἀπό βασιλικήν οἰκογένειαν. Αἱ γνώμαι τῶν ἱστορικῶν διίστανται. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἐπελέγη ὁ Εὐρυβιάδης, διότι ἐθεωρεῖτο ἰκανός ἡγέτης. Ἄλλοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἐπροτίμησαν τόν Εὐρυβιάδη, ἐπειδή δέν ἐπίστευαν στήν νίκην καί δέν ἤθελαν νά μειώσουν μέ μίαν ἦτταν τό γόητρον τοῦ Βασιλέως των. Μάλλον ὀρθότερα γνώμη εἶναι ἡ πρώτη, ὅπως τουλάχιστον συνηγοροῦν τά μετέπειτα συμβάντα.

Ὁ συντριπτικῶς μικρότερος Ἑλληνικός στόλος ἔχει μαχητικό φρόνημα. Οἱ τριήραρχοι ἐπείγονται νά συγκρουσθοῦν μέ τοῦς βαρβάρους. Τοῦς συγκρατεῖ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ ὅποιος γνωρίζει τό μέγεθος τῶν ἀντιπάλων. Πράγματι, ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐν ὄψει τῆς εἰσβολῆς τῶν Περσῶν, εἶχε ὀργανώσει μίαν μυστικὴν ὑπηρεσίαν πληροφοριῶν. Ὁ Ἡρόδοτος διέσωσε ὀνόματα κατασκόπων, πού ὠφέλησαν σημαντικῶς στόν πόλε-

μον. Ὁ Σκυλλίας ἀπό τήν Σκιώνην, ἔδωσε τήν πληροφορίαν διὰ τήν ἀποστολή τῆς ἐχθρικής μοίρας, πού εἶχε ἀναχωρήσει διὰ νά περιπλεύσῃ τήν Εὐβοίαν, ὁ Ἀθηναῖος Ἀβρώνυχος, παρηκολούθη τό βαρβαρικόν στράτευμα, πού ἐμάχετο σᾶς Θερμοπύλας, ὁ Πολύας ὁ Ἀντικυρεὺς παρηκολούθη τόν βαρβαρικόν στόλον κ.τ.λ.

Ἔτσι ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἐνήμερος δι' ὅτιδήποτε συνέβαινε στήν ἐχθρική παράταξιν, καί ἀκολούθως ἐκανόνιζε τήν πολιτικήν του.

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ἀρτεμισίου περιλαμβάνει τρεῖς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖα συνήφθησαν τήν ἰδίαν ἀκριβῶς χρονικήν περίοδον (μέσα Ἰουλίου 480) πού διεξήγετο ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν καί ὅπως γράφει ὁ Ἡρόδοτος ὁ στόλος ἔκανε τόν ἀγῶνα, διὰ τὰ στενά τοῦ Εὐρίπου, ὅπως ὁ στρατός μέ τόν Λεωνίδα ἔκανε τόν ἀγῶνα, διὰ τὰ στενά τῶν Θερμοπυλῶν.

Τόν πορθμόν τοῦ Εὐρίπου, πού τόν ὠνόμασαν θαλασσίας Θερμοπύλας, ἦτο στρατηγικῶς ἀναγκαῖον νά τόν καταλάβουν οἱ Πέρσαι προκειμένου νά συνεχίσουν τήν ἐκστρατείαν των.

Ὁ Κορίνθιος ναύαρχος Ἀδείμαντος, υἱός τοῦ Ὠκύτου, καί μερικοὶ ἄλλοι, εἴτε βλέποντες τόν ὄγκον τοῦ ἐχθροῦ, εἴτε ἐπιθυμοῦντες νά ὑπερασπίσουν τὰς πόλεις των, ἐσκέφθησαν νά ἀποχωρήσουν καί νά μεταβοῦν στόν Ἴσθμόν. Οἱ Εὐβοεῖς ἰκέτευσαν τόν Εὐρυβιάδην νά μὴ φύγῃ καί νά μὴ ἐγκαταλείψῃ τήν Εὐβοίαν στούς Πέρσας, δίχως μάχη. Τόν παρεκάλεσαν ἀκόμη, ὅτι ἐάν πρέπει ὅπωςδήποτε νά φύγῃ ἄς καθυστερήσῃ, διὰ νά μεταφέρουν τὰς οἰκογενείας των εἰς ἀσφαλές μέρος. Ὁ Εὐρυβιάδης ἠρνήθη. Μετέβησαν τότε στόν Θεμιστοκλή, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶπε ὅτι, διὰ νά μείνουν ἐδῶ, χρειάζονται χρήματα διὰ ἐφόδια καί μισθοὺς. Οἱ Εὐβοεῖς μέ κάποιον Πελάγοντα τοῦ ἔστειλαν τριάκοντα τάλαντα. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔδωσε πέντε τάλαντα στόν Εὐρυβιάδην, τρία στόν Ἀδείμαντο καί ἐκράτησε τὰ ὑπόλοιπα, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγῶνος.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ξέρξης διέταξε καὶ ἔφυγε ἓνα τμήμα 200 πλοίων μέ τήν ἐντολή νά περιπλεύσῃ τήν Σκιάθον καὶ δίχως νά τό ἀντιληφθοῦν νά κατευθυνθῆ ἀπό τόν Νότον πρὸς τόν Εὐριπον, ὥστε νά ἐγκλωβίσουν τόν Ἑλληνικόν στόλον. Τά 200 πλοῖα ἐξεκίνησαν, ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ ἐπερίμενε. Ἐσκόπευαν νά ἐπιτεθοῦν ὅταν τοὺς ἐδίδεδο τό σῆμα, ὅτι τό τμήμα πού ἔφυγε κατέλαβε τήν θέσιν του. Τήν ἐνέργειαν αὐτήν οἱ Ἕλληνες ἐπληροφορήθησαν ἀπό τόν Σκυλλίαν, ὁ ὁποῖος ἔφθασε ἀπό τόν ὄρμον τῶν Ἀφειτῶν, στό Ἀρτεμίσιον κολυμπῶν 80 στάδια καὶ διασχίζων τό περισσότερον μέρος τῆς διαδρομῆς ὑποθαλασσίως, διὰ νά μή τόν ἰδοῦν (ἀνέπνεε ἀπό καλάμινον σωλῆνα).

Ὁ Εὐρυβιάδης ἀπεφάσισε μετά τά μεσάνυκτα νά ἐκπλεύσουν πρὸς συνάντησιν τῶν 200 ἀντιπάλων πλοίων. Αἱ ὥραι ὁμως παρήρχοντο καὶ δέν συνήντων τόν ἐχθρόν, ὅποτε τό ἀπόγευμα τῆς ἐπομένης ἀπεφάσισαν νά ἐπιτεθοῦν στό κύριο σῶμα τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου. Ὅταν οἱ βάρβαροι ναύαρχοι εἶδαν τά ὀλίγα Ἑλληνικά πολεμικά νά τοὺς ἐπιτίθενται τά ἔχασαν. Ἐπίστευσαν ὅτι οἱ Ἕλληνες κατελήφθησαν ὑπό τρέλλας (*μανίην*). Ὑπολογίζουν ὅτι θά κερδίσουν εὐκολον νίκην καὶ σκέπτονται τά δῶρα, πού θά τοὺς προσφέρῃ ὁ Ξέρξης, ἰδίως εἰς ἐκείνους πού θά αἰχμαλωτίσουν Ἀττικάς τριήρεις, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἔχαιρον μεγάλης φήμης στό στρατόπεδον. Ἐξορμοῦν λοιπόν καὶ αὐτοί μέ σκοπό νά περικυκλώσουν τήν Ἑλληνικήν μοῖραν. Ἡ μία παράταξις πλησιάζει τήν ἄλλην. Αἰφνης δίδεται τό πρῶτον σύνθημα καὶ αἱ Ἑλληνικά τριήρεις σχηματίζουν κύκλον μέ τὰς πρύμνας πρὸς τό κέντρον τοῦ κύκλου. Μέ τό δεύτερον σύνθημα ἀρχίζει ἡ μάχη (*ἔργον εἶχοντο*).

Τό ἠθικόν ἔμβλημα τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν ἦτο, ὅτι τό θάρρος εἶναι ἡ ἀρχή τῆς νίκης (*ἀρχή τοῦ νικᾶν τό θαρρεῖν*). Μέ αὐτοπεποιθήσιν ἐπιτίθενται σά βαρβαρικά πελώρια

πλοία. Ὁ Ἀθηναῖος Τριήραρχος Λυκομήδης, υἱός τοῦ Αἰσχροῦ, κυριεύει πρῶτος ἐχθρικόν πλοῖον. Διά τὸ ἀνδραγάθμα του αὐτό, θά τιμηθῆ μέ ἀριστεῖον ἀνδρείας. Κατόπιν ἡ μία μετά τήν ἄλλην αἰ Ἑλληνικαί τριήρεις καταλαμβάνουν βαρβαρικά πλοία. Θά αἰχμαλωτίσουν τριάκοντα ἀπό αὐτά. Συλλαμβάνουν ἐπίσης ἐπισήμους ἐχθρούς, ὅπως τόν Φιλάονα, ἀδελφόν τοῦ βασιλέως τῆς Σαλαμίνας (Κύπρου) Γόργου, τόν ὁποῖον ἐτίμα ἰδιαιτέρως ὁ Ξέρξης. Κατά τήν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας ὁ Λήμιος Ἀντίδωρος αὐτομολεῖ ἀπό τούς Πέρσας καί ναυμαχεῖ ὑπέρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερον, εἰς ἀναγνώρισιν αὐτῆς τῆς ὑπηρεσίας του οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ παρεχώρησαν ἕκτασιν γῆς στήν Σαλαμίνα.

Ἡ ναυμαχία συνεχίζεται μέχρι τὸ βράδυ, ὅποτε ἡ «νύξ ἐπελθοῦσα» ἐσταμάτησε τὰς ἐχθροπραξίας. Οἱ Ἕλληνες ἐπέστρεψαν σὸς Ἀρτεμίσιον καί οἱ Πέρσαι στούς Ἀφέτας, ἀφοῦ ἐδέχθησαν ἕνα σοβαρό πλῆγμα. Τήν νύκτα τούς ἀναμένει κάτι χειρότερον.

Τά 200 περσικά πλοία πού θά ἐπραγματοποιοῦν τήν κύκλωσιν ἔπεσαν εἰς μίαν ἀγριοτάτην καταιγίδα πλησίον τῶν Κοίλων τῆς Εὐβοίας. Οἱ ἰσχυροί ἄνεμοι, ἀσυνήθεις γιά τήν ἐποχήν, ἔσπρωξαν τά πλοία στούς βράχους καί τά συνέτριψαν ὅλα. Ὁ Θεός ἔκανε ὅ,τι ἦτο δυνατόν, γιά νά ἐξιώσῃ τόν περσικόν στόλον μέ τόν Ἑλληνικόν: «Ἐποιέετό τε πᾶν ὑπό τοῦ Θεοῦ ὅπως ἂν ἐξιωθεῖ τῷ Ἑλληνικῷ τὸ περσικόν...» (Ἡρόδοτος, ἐνθ. ἀνωτ. Η, 13). Δέν γνωρίζομεν, βεβαίως, ἂν ὁ Θεός ἐβύθισε τά ἐχθρικά σκάφη, γνωρίζομεν ὅμως ὅτι οἱ εὐσεβεῖς ναυτικοί ἐθεώρησαν τὸ γεγονός θείαν συνδρομήν καί ἀνεπερώθη τὸ ἠθικόν των.

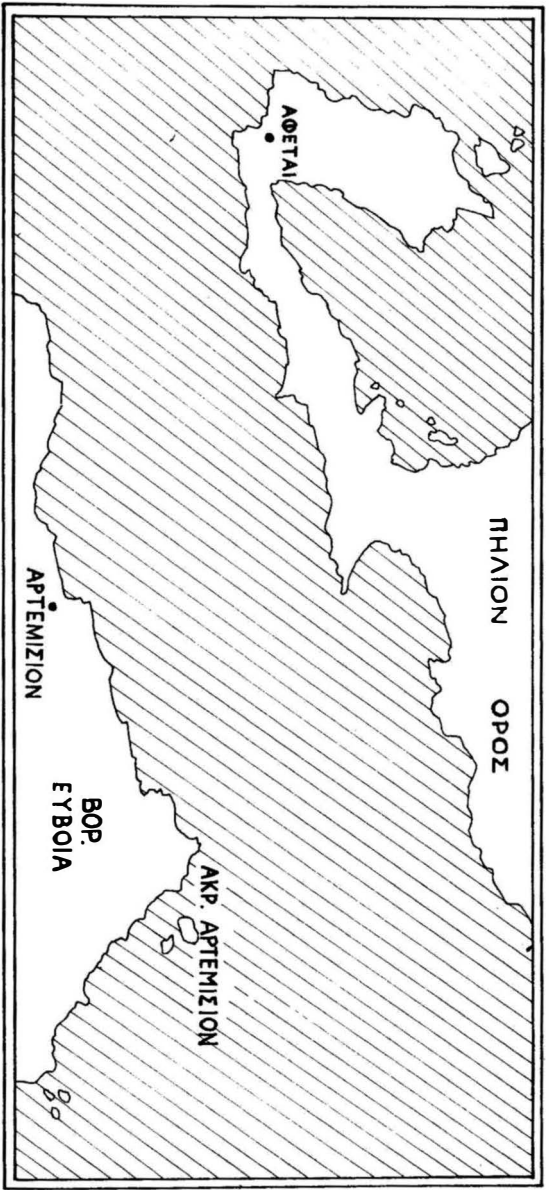
Ἡ πρώτη φάσις τῆς ναυμαχίας ἐτελείωσε. Ποῖος ἀνεδείχθη νικητής; Μά φυσικά οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι παρά τήν ἀριθμητικήν ὑπεροχήν τῶν ἀντιπάλων ἐπετέθησαν καί κατώρθωσαν νά αἰχμαλωτίσουν 30 ἐχθρικά πλοία αὐτανδρα.

Τὴν ἐπομένη τὸ πρῶτῳ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καλὸ νέο τῆς συντριβῆς τῶν 200 ἐχθρικῶν πλοίων φθάνει ἡ ἐνίσχυσις ἀπὸ 53 ἀττικὰς τριήρεις. Ἀμέσως ἀρχίζει ἡ δευτέρα φάσις τῆς ναυμαχίας. Ἐδόθη τὸ σύνθημα ἐξορμήσεως καὶ τὰ Ἑλληνικά πλοῖα προχωροῦν εἰς τάξιν μάχης κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Συναντοῦν μερικά πολεμικά ἀπὸ τὴν Κιλικία. Αἱ Ἑλληνικαὶ τριήρεις ἐπιπίπτουν ἐναντίον των καὶ μὲ ἐπιδεξίους χειρισμούς τὰ ἐμβολίζουσιν καὶ τὰ καταστρέφουσιν. Νυκτῶνει καὶ οἱ Ἕλληνες γυρίζουσιν ὀπίσω στὴν βᾶσιν των, στὸ Ἀρτεμίσιον. Πάλιν νικηταί.

Τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς ναυμαχίας οἱ ναύαρχοι τῶν ἐχθρῶν φοβοῦνται ὅτι ὁ ἐκνευρισμένος Ξέρξης θὰ τοὺς τιμωρήσῃ γιὰ τὰς δύο ἡττας των. Δέν εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθῆ, ὅτι μία δρᾶξ ἀνδρῶν σταματᾷ στὰς Θερμοπύλας τὸ τεράστιον στρατευμά του καὶ ὀλίγα τριήρεις νικοῦν τὸν ὀγκώδη στόλον του.

Τὴν τρίτην λοιπὸν ἡμέραν τὸ μεσημέρι οἱ Πέρσαι δέν περιμένουσιν τοὺς Ἕλληνας. Κινοῦνται ἐναντίον τοῦ στόλου μας, πού ἐναυλόχει στὸ Ἀρτεμίσιον. Μόλις οἱ δικοὶ μας εἶδαν τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων, ἐσήμαναν συναγερμὸν καὶ ταχύτατα λαμβάνουσιν τάξιν μάχης. Πάλιν πρῶτοι ἐπιτιθέμεθα. Ἡ τρίτη καὶ τελευταία φάσις τῆς ναυμαχίας εἶναι σκληροτάτη. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εὐρίσκονται ἄνδρες καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μᾶζαι. Ἡ αἰωνία διαμάχη μεταξὺ ποιότητος καὶ ποσότητος.

Ὁ περσικὸς στόλος ἐξῆλθεν εἰς σχηματισμὸν ἡμισελήνου γιὰ νὰ κυκλώσῃ τὸν Ἑλληνικόν. Μὲ ἀσύλληπτον τόλμην καὶ βασιζόμενοι στὴν ἀτομικὴν ἀνδρείαν καὶ ἰκανότητα οἱ Ἕλληνες κυβερνῆται κτυποῦν τοὺς βαρβάρους. Ἄγνωστος ἀριθμὸς ἐχθρικῶν πλοίων βυθίζεται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀθηναϊκαὶ τριήρεις παθαίνουν ζημίας καὶ ὅπως λέγουσιν 19 ἐξ αὐτῶν τίθενται ἐκτὸς μάχης. Ἄλλαι 5 τριήρεις μας πού παρατόλμως προχωροῦν ἐμπλέκονται στὸν συνωπισμὸν τῶν Αἰγυπτιακῶν πλοίων καὶ αἰχμαλωτίζονται. Ὡστόσοσιν ἡ σύγκυσις καὶ ὁ πανικὸς κυριεῦει τοὺς βαρβάρους. Τὰ εὐέλικτα Ἑλληνικά πλοῖα

Περιοχή του αξίας 'Αρτεμισίου.

ὑπό τήν διοίκησιν τῶν ἐμπείρων τριηραρχῶν τρομοκρατοῦν τοὺς βαρβάρους, οἱ ὅποιοι ὀπισθοχωροῦντες συγκρούονται μεταξύ των, (*περιπεππουσέων περί ἀλλήλας*). Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων εἰς πλοῖα καί ἄνδρας εἶναι βαρεῖαι. Αἱ ἠρωϊκαί ἀθηναϊκαί τριήρεις εἶναι σχεδόν αἱ ἡμίσειαι κτυπημέναι. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν εἶναι βαρύτεραι, πλησιάζουν τόν ὄλεθρον. Αὐτοὶ ὅμως ἔχουν τήν δυνατότητα ἀναπληρώσεως τῶν βυθισθέντων πλοίων. Τά ναυπηγεῖα τῆς Φοινίκης καί τῶν Ἰωνικῶν παραλίων στέλλουν συνεχῶς ἐνισχύσεις.

Ἡ τρίτη φάσις τῆς ναυμαχίας τελειώνει ἀπό ὑπερκόπωσι τῶν ναυμάχων. Οἱ Ἕλληνες παραμένουν στή θάλασσα κυρίαρχοι. Μαζεύουν τοὺς νεκροὺς των καί ὅ,τι μποροῦν νά περισώσουν ἀπό τά ναυάγια, ἐνῶ οἱ βάρβαροι καταφεύγουν στό ἀγκυροβόλιό τους. Τό ἴδιο θά κάνουν καί οἱ Ἕλληνες. Τήν ἐπομένη ἀπονέμονται τά βραβεῖα τῆς νίκης. Ἐκ τῶν πόλεων θά τιμηθοῦν αἱ Ἀθῆναι καί ἐκ τῶν ἀνδρῶν θά πάρῃ τό ἀριστεῖον ἀνδρείας ὁ Ἀθηναῖος Κλεινίας, ὁ ὁποῖος ἐπόλεμησε μέ δικό του πλοῖον ἐπανδρωμένο μέ 200 ἄνδρας καί μέ δικά του ἔξοδα.

Τήν ἐνδοξον νίκην τῶν Ἑλλήνων στό Ἀρτεμῖσιον ἐξύμνησε ὁ Πίνδαρος μέ ποίημα ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐσώθησαν μόνον οἱ στίχοι: «*᾽Οθι παῖδες Ἀθηναίων ἐβάλοντο φαινήν κρηπίδ' ἐλευθερίας*», δηλαδή: ὅπου οἱ παῖδες τῶν Ἀθηναίων ἔστησαν λαπρᾶν κρηπίδα ἐλευθερίας (ἀπόσπ. 77 ἐκδ. Schröder). Εἰς μίαν ἀπό τὰς στήλας τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀνεγράφη τό ἀκόλουθον ἔλεγειον:

«*Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεάς Ἀσίας ἀπό χώρας παῖδες Ἀθηναίων τῷδέ ποτ' ἐν πελάγει ναυμαχία δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατός ὤλετο Μήδων σήματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμειδι*».

Δηλαδή: οἱ παῖδες τῶν Ἀθηναίων κάποτε ἐδάμασαν μέ ναυμαχία σ' αὐτήν ἐδῶ τήν θάλασσα κάθε λογιῆς ἀνδρας ἀπό

χώρας τῆς Ἀσίας, ἀφοῦ κατεστράφη ὁ στρατός τῶν Μήδων ἔσθησαν αὐτά τὰ μνημεῖα στήν Παρθένον Ἀρτέμιδα.

Τὴν τετάρτην ἡμέραν συγκαλεῖται ἀπὸ τὸν Εὐρυβιάδη σύσκεψις στήν ἀκτὴν γιὰ νὰ καθορισθῇ ἡ περαιτέρω τακτική. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συμβουλίου ἔρχεται ὁ Ἀβρώνυχος μὲ τὸ σκάφος του, ἀπὸ τὸν Μαλιακὸν κόλπον. Φέρει τὴν λυπηρὰν εἶδησι. Οἱ βάρβαροι ἐπέρασαν τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ στρατός του ἔπεσαν ὅλοι ἡρωϊκῶς μαχόμενοι. Ὁ Ξέρξης κατέλαβε τὰς χερσαίας ὁδοὺς καὶ τὰ στρατεύματά του κατευθύνονται πρὸς τὴν Βοιωτίαν.

Οἱ νικηταὶ τοῦ Ἀρτεμισίου ὑποχρεοῦνται τώρα νὰ ἀποπλεύσουν πρὸς τὸν Σαρωνικόν. Θὰ ἀποχωρήσουν μὲ ὑποδειγματικὴν τάξιν. Πρῶτοι ἀναχωροῦν οἱ Κορίνθιοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁ ἀπερχόμενος στόλος φορτῶνεται μὲ ποίμνια ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν. Οἱ ναῦται διατάσσονται ἐπὶ πλέον νὰ σφάξουν ὅσα πρόβατα μποροῦν, διότι εἶναι προτιμώτερον νὰ θρέψουν τὸν στρατὸν μας, παρά τοὺς ἐχθρούς. Ἀφήνουν ἐπίσης ἀνημμένας πυράς σπὸ Ἀρτεμισιον, ὅπως συνήθιζαν κάθε βράδυ γιὰ νὰ μὴν ὑποψιασθοῦν οἱ ἐχθροὶ τὴν ἀναχώρησιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς διατάσσει ταχύπλοα σκάφη νὰ γράψουν στοὺς βράχους, στὰ μέρη ὅπου θὰ ἐπήγαινε ὁ περσικὸς στόλος διὰ νὰ προμηθευθῇ πόσιμον ὕδωρ καὶ εἰς ἄλλα ἐμφανῆ σημεῖα τῆς διαδρομῆς, μηνύματα πού ἀπευθύνοντο στοὺς Ἴωνας.

Τὰ μηνύματα αὐτά εἶναι πρότυπα προπαγανδιστικῶν κειμένων. Ἀποτελοῦν διαμαρτυρίαν καὶ ταυτοχρόνως ἔκκλησιν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν τῶν Ἰώνων. Ἴδου τί γράφουν: «Ἄνδρες τῆς Ἰωνίας! ἔχετε ἄδικον πού πολεμεῖτε ἐναντίον τῶν πατέρων σας καὶ θέλετε νὰ ὑποδουλώσετε τὴν Ἑλλάδα. Τὸ καλλίτερον γιὰ σᾶς εἶναι νὰ ἔλθετε μαζί μας. Ἄν αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον τότε μείνετε οὐδέτεροι καὶ ζητήσατε ἀπὸ τοὺς Κάραις νὰ κάνουν τὸ ἴδιο. Ἄν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μπορεῖτε

νά κάνετε, διότι σᾶς ἐξαναγκάζουν, τόσον, ὥστε ἀδυνατῆτε νά λιποτακτήσητε, τότε ἐνθυμηθῆτε ὅτι ἔχομεν τό ἴδιο αἷμα, καί ὅτι ἡ ἔχθρα μας μέ τούς βαρβάρους ἐξεκίνησεν γιά χάριν σας καί πολεμήσατε σκοπίμως κακῶς».

Μέ αὐτάς τάς ἀναγραφάς ὁ Θεμιστοκλῆς ἤλιζε, ὅτι οἱ Ἴωνες, πού ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Ἀθηναίων, θά ἐκλονίζοντο ἢ ἔστω θά τούς καθίσα ὑπόπτους στόν Ξέρξη.

Κάποιος κάτοικος τῆς Ἰστιαίας εἰδοποίησε τούς Πέρσας ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔφυγαν. Δέν τό ἐπίστευσαν. Ἐνόμισαν ὅτι ἦτο παγίς καί τόν ἐφυλάκισαν μέχρις ὅτου τά πλοῖα πού ἔστειλαν γιά νά ἐξακριβώσουν τήν εἶδησιν ἀνέφεραν, ὅτι λέγει ἀλήθειαν. Καί τότε μόνον ὁ περσικός στόλος ἐπλησίασε στό Ἄρτεμισιον.

ΣΑΛΑΜΙΣ

«Πᾶς μὴ Ἕλλην Βάρβαρος»

Μετά τας Θερμοπύλας καί τό Ἄρτεμίσιον οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἀδιαφοροῦν διά τήν τύχην τῶν Ἀθηνῶν καί σπεύδουν στόν Ἴσθμόν, ὅπου ἀρχίζουσιν νά οἰκοδομοῦν τεῖχος, ἀπό θαλάσσης εἰς θάλασσαν, μέ σκοπό νά ἀντιταχθοῦν στήν στρατιά τῶν βαρβάρων.

Οἱ Ἀθηναῖοι αἰσθάνονται προδομένοι ἀπό τοῦς συμμάχους. Μόνοι τῶν δέν μποροῦν νά ἀντισταθοῦν σιάς ἑκατοντάδας χιλιάδας τοῦ ἐχθροῦ, πού ὅπως εἶπε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἤρχοντο σάν σύννεφα. Ἐφαίνετο στρατιωτικῶς ἀναγκαῖον νά εἰσέλθουν στά πλοῖα, γιά νά σωθοῦν καί νά ἐξακολουθήσουν ἀλλοῦ τόν ἀγῶνα. Ἀλλά ὁ ἀθηναϊκός λαός μέ ἀγανάκτησιν ἀπέρριπτε αὐτήν τήν σκέψιν. Οὔτε σωτηρία, οὔτε νίκην θέλομεν ἄν ἀφήσωμεν «τῶν Θεῶν ἱερά καί πατέρων ἡρώα» ἔλεγαν.

Ἡ συναισθηματική φόρτισις ὑπερίσχυε τῆς στρατιωτικῆς λογικῆς. Ἀσχέτως αὐτοῦ πρέπει νά παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀπόφασις νά ἐγκαταλειφθοῦν αἱ Ἀθῆναι ἦτο δύσκολο νά παρῆθῃ. Ἐχρειάζετο ψυχικό σθένος, διά νά ἀφήσῃ ὁ λαός τας

οικίας και ὄλη του τήν περιουσία και νά φύγη, πρόσφυξ, μέ ἐλάχιστα πράγματα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ὑπερήφανοι γιά τόν πλοῦτο, τά καλλιτεχνήματα, τά δημόσια κτίρια και τās ιδιωτικές ἐπαύλεις τῶν Ἀθηναίων. Ἡ ὠραία πόλις των ἦτο πλήρης ἀλσῶν, γυμνασίων, σταδίων, θεάτρων, ναῶν, λουτρῶν κ.τ.λ. τά ὅποια ἐχαίροντο οἱ Ἀθηναῖοι. Τό πλῆθος τῶν ἀγαλμάτων πρὸς τιμὴν τῶν Θεῶν και τῶν ἀνδριάντων πρὸς τιμὴν τῶν ἡρώων, ἡ Ἀκρόπολις μέ ὄλον της τό μεγαλεῖον, τά κτίρια τῶν φιλοσοφικῶν και ρητορικῶν σχολῶν, ἡ ἐπιβλητική ἀγορά και τά τεμένη τῶν Μουσῶν ἐκόσμουσαν τό Ἄστυ, προεκάλουν τόν θαυμασμόν και συναισθηματικῶς ἦσαν τόσον δεμένα μέ τούς κατοίκους, ὥστε ἡ ἀπλή μόνον σκέψις νά τά ἀποχωρισθοῦν ἐφαίνετο ἀδιανόητος.

Αἱ σκληραὶ περιστάσεις χρειάζονται σκληράς ἀποφάσεις. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἀπεδείχθη ὁ χαλύβδινος χαρακτήρ τοῦ Θεμιστοκλέους. Αὐτός ἔλαβε τήν ἀπόφασιν και τήν ἐπέβαλε μέ κάθε τρόπον. Ἀφοῦ ἔκρινε ὅτι αἱ Ἀθηναὶ τελικῶς θά ἐνίκουν, ἐάν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεχώρουν εἰς Σαλαμίνα και ἐάν ἐκεῖ διεξήγετο ἡ ναυμαχία κατά τῶν Περσῶν, ἐπεδίωξε τούς δύο αὐτούς σκοπούς μέ καταπλήσσοις δύναμιν και δολιότητα. Μέσα του ὁ Ἀχιλλεύς συνειργάσθη μέ τόν Ὀδυσσεά.

Ὁ χρόνος ἐπείγει. Ἦδη οἱ Πέρσαι ἔχουν φθάσει στήν Πάρνηθα και στήν Πεντέλη και ἐπὶ τέλους βλέπουν τās ἐνδόξους Ἀθήνας. Ἐντὸς τῆς πόλεως ἐπικρατεῖ ἀπερίγραφτον χάος. Ὅμαδες πολιτῶν περιφέρονται πανικόβλητοι. Οἱ βουλευταὶ ἐδραπέτευσαν διά νά σωθοῦν. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου, ὅπου οἱ πολιτικοὶ ὠμίλουν δέν λειτουργεῖ πλέον, διότι οἱ πολιτικοὶ ἐλιποτάκτησαν. Ταυτοχρόνως ὁ δοθεὶς χρησμός περὶ «ξύλινων τειχῶν» λειτουργεῖ ἠθικοδιαλυτικῶς. Οἱ θρησκοὶ πιστεύουν ὅτι θά σωθοῦν ἂν ἐγκλειστοῦν σά ξύλινα τείχη τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου θά τούς προστατεύσῃ ἡ Θεά Ἀθηνά. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, μαζί μέ τά ὑπάρχοντά των, ἐγκαθί-

στανται στόν Ἱερόν Βράχον. Μαζί των ἀνέρχονται οἱ ὑπερήλικες, οἱ ὅποιοι οὕτως ἢ ἄλλως δέν ἠδύνατο νά φύγουν.

Τήν ἀναρχίαν καί τήν ἠττοπάθειαν ἀντιμετωπίζει ὁ Θεμιστοκλῆς μέ τήν βοήθειαν ἑνός ἀληθοῦς σώματος Ἀξιωματικών, οἱ ὅποιοι διατηροῦν ὑπό τάς διαταγάς των ἕναν μικρόν, ἀλλά πειθαρχημένον στρατόν. Πρόκειται περί εὐσυνειδήτων στρατιωτικῶν ἀποφασισμένων νά ἀγωνισθοῦν.

Κατ' ἀρχήν ἀναθέτουν στόν Ἄρειον Πάγον τήν πολιτικήν ἐξουσίαν καί τοῦ ἐπιβάλλουν νά διατάξη τήν ἐπιβίβασιν τῶν Ἀθηναίων στά πλοῖα, πού τούς περιμένουν. Ὁ Θεμιστοκλῆς δηλώνει ὅτι ὁ χρησμός περί ξυλίνων τειχῶν ἐννοεῖ τάς τριήρεις καί ὄχι τά τείχη τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ Ἀξιωματικοί ἐξαναγκάζουν τούς ἱερεῖς νά συμφωνήσουν μαζί του καί νά ἀνακοινώσουν, ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ καί ὁ Ποσειδῶν θά ὑποστηρίξουντούς Ἀθηναίους ἐκτός τῆς πόλεως καί ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ὀρθῶς ἐρμηνεύει τόν χρησμόν περί ξυλίνων τειχῶν. Γιά νά γίνη πειστικώτερος ὁ Θεμιστοκλῆς προβαίνει εἰς ἀπιθάνους πράξεις. Ἐξαφανίζει τόν ἱερόν Ὅφιν, ὁ ὅποιος ἐφρούρει τήν Ἀκρόπολιν καί ὑποχρεώνει τήν ἱερείαν νά βεβαιώσῃ ὅτι ὁ ὄφιν ἐγκατέλειψε τήν πόλιν. Ὁ ὄφιν αὐτός -ὁ Πλούταρχος τόν ὀνομάζει «δράκοντα» («Θεμιστοκλῆς» 10) καί ὁ Ἡρόδοτος «ὄφιν μέγαν» («Ἱστορία» Η, 41)- ἐλέγετο «οἰκουρός», ἔμενε ἐντός τοῦ ναοῦ τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς καί ἐτρέφετο μέ πίττα ἀπό μέλι «μελίπηκτον», τήν ὁποίαν προσέφεραν οἱ ἱερεῖς κάθε μῆνα. Ἀκόμη καί τό ἱερώτατον ξόανον τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς, τό ὅποιον οὐδεὶς ἠδύνατο νά ἐγγίση, τό μεταφέρει μυστικῶς κατά τήν νύκταν στά πλοῖα καί τήν ἐπομένη διά τῶν ἱερέων διαδίδεται, ὅτι τόσον ὁ ὄφιν, ὅσον καί τό ξόανον τῆς Ἀθηνᾶς ἀπό μόνα των ἐπῆγαν στά πλοῖα. Ἔτσι οἱ θρησκοὶ πείθονται, ὅτι εἶναι θεία θέλησις νά ἐκκενώσουν τήν πόλιν καί ξεκινοῦν πρὸς τήν παραλίαν τοῦ Φαλήρου.

Ἀπό τούς πρώτους πού ἀναχωροῦν εἶναι ὁ Κίμων μέ τούς

φίλους του. Ἡ μετάβασις στοὺς λιμένας ἀναχωρήσεως καὶ ἡ ἐπιβίβασις στὰς τριήρεις δέν γίνεται ὅπως καὶ ὅπως, ἀλλὰ μέ ὑποδειγματικὴν ὀργάνωσιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐμερίμνησε ὥστε ἡ ἀποχώρησις νά πραγματοποιηθῆ ὄχι ὡς ἄτακτος φυγή, ἀλλὰ ὡς προγραμματισμένη ἐνέργεια. Ἐφρόντισε νά μεταφερθῆ ἡ περιουσία τῶν πλουσίων στά πλοῖα, δίχως νά χαθῆ κάτι. Ἔδωσε εἰς κάθε πτωχόν, μόλις ἀνήρχετο εἰς πλοῖον, ὀκτώ δραχμάς, τὰς ὁποίας διέθεσε πρῶτον ἐκ τοῦ προσωπικοῦ του ταμείου καὶ ὅταν αὐτό ἐτελείωσε, τότε ἐχρησιμοποίησε τὰ δημόσια χρήματα.

Γιὰ νά μή ὑπάρξῃ ἔλλειψις μεριδίων ὁ Θεμιστοκλῆς ἐζήτησε νά γίνῃ ἔρανος, ἀλλὰ ὅλοι ἰσχυρίζοντο ὅτι δέν ἔχουν χρήματα. Ὁ Θεμιστοκλῆς προσεποιήθη, ὅτι ἐπίστευσε τοῦτο. Ἀλλὰ ὅταν ἐξεκίνησαν αἱ πομπαὶ τὰς ἐσταμάτησε καὶ εἶπεν, ὅτι ἐχάθη τό γοργόνειον (μεταλλικὴ ἀπεικόνισις τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης, πού ἐκρέματο στό στήθος τῆς Ἀθηνᾶς) τοῦ ἀγάλματος τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς καὶ δῆθεν ὅτι τό ἀναζητεῖ διέταξε νά ἐρευνηθοῦν ὅλαι αἱ ἀποσκευαί. Ἔτσι ἀνεῦρε πλῆθος κρυμμένων χρημάτων, μέ τὰ ὁποῖα ἐξησφάλισε ἐπαρκῆ ἐφόδια.

Ἀπό τὰς Ἀθῆνας ἀνεχώρουν ὠργανωμένα πομπαὶ πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὰς πλαισιώνουν στρατιῶται πού τηροῦν τὴν τάξιν. Στὴν τελευταίαν πομπὴν ἐπὶ κεφαλῆς εὐρίσκεται ὁ Θεμιστοκλῆς. Περιβάλλεται ἀπὸ Ἀρεοπαγίτας καὶ ἄλλους ἐξέχοντας Ἀθηναίους. Προχωροῦν ἡρέμως ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τό κλεινόν Ἄστυ. Καθ' ὁδόν ὁ Θεμιστοκλῆς βλέπει δύο πετεινοὺς νά μάχωνται μεταξύ των. Ὑψώνει τὴν χεῖρα του, σταματᾷ τὴν πομπή καὶ δεικνύων τοὺς ἀλληλομαχομένους πετεινοὺς λέγει: «Βλέπετε αὐτὰ τὰ εὐγενῆ ζῶα μέ πόσον θάρρος μάχονται καὶ δέν ἔχουν οὔτε πατρίδα, οὔτε οἰκογενείας διὰ νά ὑπερασπίσουν».

Αἱ ἀθηναϊκαὶ τριήρεις πλήρεις Ἀθηναίων καὶ ἔμφορτοι πραγμάτων ἀναχωροῦν ἀπὸ τό Φάληρον, τό Πέραμα καὶ

ἄλλους ὄρους τῆς Πειραϊκῆς ἀκτῆς, πρὸς Πελοπόννησον, Αἴγιαν, Τροιζῆνα καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Σαλαμίνα, ἡ ὁποία προσωρινῶς ὠρίσθη ὡς ἔδρα τοῦ Ἄρειου Πάγου.

Εἶναι ἀξιοθαύμαστος ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς πού ἐγκατέλειπε τὴν πόλιν του. Γίνεται ὅμως δραματικῶς ἀξιέπαινος, πού ὑποχρεοῦται μαζί μέ τὴν περιουσίαν του νά ἀφήσῃ καὶ τὰ ζῶα του, πού τόσον ἀγαπᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι τρέφουν ἵππους καὶ κύνες, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν τὴν πομπήν μέχρι τὴν θάλασσαν. Ἐκεῖ δὲν ἐπιτρέπουν στὰ ζῶα νά εἰσέλθουν στὰ πλοῖα, ὅπου ἴσα-ἴσα χωροῦν οἱ ἄνθρωποι. Διαδραματίζονται συγκινητικαὶ σκηναί, διότι οἱ ἵπποι καὶ οἱ κύνες κολυμβοῦν πλησίον τῶν τριήρων, πού μεταφέρουν τοὺς κυρίους των. Μετ' ὀλίγον φυσικὰ κουράζονται, ἐξαντλοῦνται καὶ σιγά-σιγά πνίγονται. Οἱ Ἀθηναῖοι περίλυποι γιὰ νά μὴ ὑποφέρουν τὰ ζῶα των, τὰ φονεύουν μέ ἀκόντια.

Ὁ σκύλος τοῦ Ξανθίππου, τοῦ πατρός τοῦ Περικλέους κατῶρθωσε κολυμβῶν δίπλα στὴν τριήρη νά φθάσῃ στὴν Σαλαμίνα. Ἐκεῖ ἐξῆλθε στὴν ξηρὰ ἡμίθανῆς καὶ ἀπέθανε. Τὸν ἔθαψαν ἐπὶ τόπου καὶ ἡ περιοχὴ ὠνομάσθη Κυνὸς Σῆμα.

Ὅπωςδήποτε προεκάλεσε θαυμασμόν ἡ τόλμη τῶν Ἀθηναίων νά χωρίσουν οἱ γονεῖς ἀπὸ τὰ παιδιά των. Αἱ γυναῖκες ἔκλαιγαν καὶ τὰ παιδιά ἀγκάλιαζαν τοὺς πατέρας των, πού ἔφευγαν διὰ τὴν Σαλαμίνα, ἐνῶ ἐκεῖνα ἐπήγαιναν ἄλλου. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν εἶχε ἐπιτρέψει αἱ οἰκογένειαί των ναυτῶν τῶν τριήρων νά παραμείνουν πλησίον, διότι πολὺ ὀρθῶς ἐφοβεῖτο ὅτι οἱ συναισθηματισμοὶ ἀποβαίνουν εἰς βάρος τῆς μαχητικότητος.

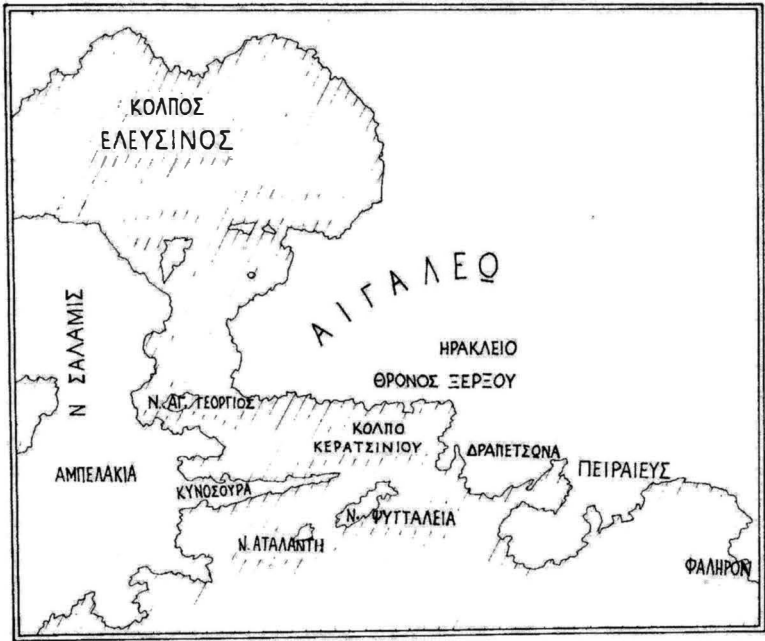
Στὴν Σαλαμίνα ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὅλαι αἱ κρατικαὶ ἐξουσίαι ἀνατίθενται στὸν Ἄρειον Πάγον, ὁ ὁποῖος οὐσιαστικῶς ἐκτελεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἡ πρώτη ἀπόφασις ἦτο νά ἀκυρωθοῦν αἱ ποιναὶ ἐξοστρακισμοῦ, γιὰ νά ἐπιστρέψουν οἱ ἐξόριστοι. Ὁ Θεμι-

στοκλής ἐπιθυμεί πολύ νά ἰδῆ στό Ἑλληνικόν στρατόπεδον τόν Ἄριστείδη, πού ἦτο ἀρχηγός τῶν Ἀριστοκρατικῶν καί ἐξόριστος. Τό «κοινόν ταμεῖον» τίθεται στήν διάθεσιν τῶν προσφύγων, τά παιδιά τῶν Ἀθηναίων γυμνάζονται στά γυμναστήρια τῶν περιοχῶν πού φιλοξενοῦνται, οἱ διδάσκαλοι παραδίδουν κανονικῶς τά μαθήματα, ὡσάν νά ἦσαν στήν Ἀθήνα. Ταυτοχρόνως ἐργάζεται ἀποτελεσματικῶς ἡ ὑπηρεσία ἐπισιτισμοῦ, ἐνῶ ἀναστέλλεται ἡ ἐφαρμογή τῶν νόμων περί κλοπῆς καρπῶν. Τά ὀπωροφόρα δένδρα μέ ψήφισμα τοῦ Νικαγόρου δωρίζονται στούς Ἀθηναίους, διά νά διατρέφονται. Αἱ περισσότεραι ἀθηναϊκαί οἰκογένειαι ἀπεστάλησαν στήν Τροιζήνα, ὅπου τοὺς ὑπεδέχθησαν μέ ἰδιαιτέρας περιποιήσεις. Οἱ Τροιζήνιοι μάλιστα ἐψήφισαν νόμον νά τρέφουν δημοσίᾳ δαπάνη καί νά δίδουν ἡμερησίως δύο ὄβολους εἰς κάθε Ἀθηναῖον.

Οἱ Ἀθηναῖοι διασκορπισμένοι ἔχουν τακτοποιηθῆ εἰς προχειροὺς καταυλισμούς. Τά πλοῖα ἐλεύθερα τώρα ἀπό ὑποχρεώσεις μεταφορᾶς τοῦ πληθυσμοῦ ἀναλαμβάνουν τήν πολεμικήν τους ἀποστολήν. Πρὸ τῆς ἀρχαίας Σαλαμίνας καί ἐκεῖ ἀκριβῶς, πού σήμερον κεῖνται τά Ἀμπελάκια, ὑπάρχει τό ἀγκυροβόλιον, στό ὅποιον ναυλοχεῖ ὁ Ἀθηναϊκός στόλος.

Στό διάστημα πού ἐγένοντο αὐτά οἱ Πέρσαι καί οἱ σύμμαχοί τους πυρπολοῦν τά πλοῖα στήν Ἀττικήν. Καταστρέφουν τελείως τὰς Θεσπιάς καί τὰς Πλαταιάς, οἱ κάτοικοι τῶν ὀπίωιν εἶχαν ἀρνηθῆ νά συνθηκολογήσουν μέ τοὺς βαρβάρους καί εἶχαν καταφύγει στήν Πελοπόννησον. Κατόπιν εἰσέρχονται στήν ἔρημον πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐλάχιστοι, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ὑπέργηροι καί ἀσθενεῖς καί μερικοὶ ἱερεῖς, παρέμειναν στόν Ναό στήν Ἀκρόπολιν, τήν ὁποίαν ὠχύρωσαν μέ ἐπὶ πλέον ξύλα, ἐλπίζοντας ὅτι θά ἐπαληθευθῆ ὁ χρησμός περί ξυλίνων τειχῶν καί θά σωθοῦν. Ματαιίως.

Οἱ Πέρσαι ἀφοῦ ἀνῆλθον στόν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου,

Περιοχή ναυμαχίας Σαλαμίνας.

πού εύρίσκειται άπέναντι άπό τήν Ἄκρόπολιν ἤρχισαν νά τήν πολιορκοῦν. Ἔρριψαν επί τοῦ ξυλίνου τείχους βέλη μέ φλεγόμενα ύφάσματα («στυλπεία») καί ἐπέτυχαν νά τό κάψουν. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι δέν ἐδέχθησαν νά παραδοθοῦν, παρά τάς δελεαστικές προτάσεις πού τούς ἔκανε ὁ Ξέρξης. Ὁ ἄπελπις άγών συνεχίσθη. Ὅγκώδεις λίθοι ἐκυλίστηντο καί κατεπλάκωναν τούς ἐπιτιθεμένους, ὥστε ὁ Ξέρξης περιῆλθε εἰς άμηχανίαν. Δέν ἦτο δυνατόν νά παρακάμψη τήν Ἄκρόπολιν. Ὅσας φορές προσεπάθησαν νά πλησιάσουν τάς πύλας ἀπεκρούστησαν μέ βολάς λίθων, μέχρις ὅτου μερικοί στρατιῶται τοῦ ἐχθροῦ κατώρθωσαν νά ανέβουν στήν Ἄκρόπολι άπό τό πλεόν άπόκρημνον μέρος αὐτῆς, τό ὁποῖον οἱ πολιορκούμενοι δέν ἐφύλαττον, διότι δέν ἐφαντάζοντο ὅτι άπό ἐκεῖ μπορεῖ νά αναρριχηθῆ ἄνθρωπος.

Μόλις οἱ Ἀθηναῖοι εἶδαν τούς Πέρσας επί τοῦ Ἱεροῦ Βράχου άντελήφθησαν ὅτι εἶναι χαμένοι. Οὐδεῖς ἐξ αὐτῶν ὁμως ἐσκέφθη νά παραδοθῆ. Οἱ περισσότεροί ηὔτοκτόνησαν πίπτοντες στόν κρημνόν. Οἱ ὀλιγότεροι εἰσήλθον ἰκέται ἐντός τοῦ Ναοῦ. Οἱ Πέρσαι ἔσπασαν τάς θύρας τοῦ Ναοῦ καί ἔσφαξαν ὅλους τούς ἰκέτας. Ἐν συνεχείᾳ, ἔλεηλάτησαν τούς θησαυρούς, ἤρπασαν ὀτιδήποτε πολύτιμον εὔρον, ἔβαλαν φωτιάν καί κατέστρεψαν «πᾶσαν τήν Ἄκρόπολιν». Ἐπυρπολοῦντο καί αἱ Ἀθῆναι. Ὁ δέ Ξέρξης τό ἴδιο βράδυ μαζί μέ τούς ἄλλους βαρβάρους ἠγεμόνας πού τόν ἠκολούθουν εύρίσκετο στό σημερινό Δέλτα τοῦ Φαλήρου καί μέ εὐχαρίστησιν ἔβλεπαν τάς φλόγας τῆς καιομένης Ἄκροπόλεως. Τήν ἐπομένην ἡμέραν — άγγελιοφόρος άπεστάλη σά Σοῦσα νά πληροφορήσῃ τόν Ἀρτάβανο, ὅτι ἡ Ἀθήνα κατελήφθη καί κατεστράφη.

Τό άνοσιούργημα αὐτό τοῦ Ξέρξου θά ἐκδικηθῆ ἀργότερον ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὁ ὁποῖος τῆ προτροπῆ τῆς Θαΐδος θά κάψῃ τήν Περσέπολιν.

Τό φοβερό θέαμα τῶν πυρπολουμένων Ἀθηνῶν μέσα στή

νύκτα, βλέπει ό Θεμιστοκλῆς από τήν ναυαρχίδα του Εύρουβιάδου.

Φαίνεται όμως ότι ό βάρβαρος βασιλεύς φοβείται τήν εκδικησιν τῆς θεᾶς, τῆς οποίας δίχως λόγο έσύλησε καί έκαψε τόν Ναό. Καλεῖ λοιπόν τούς Ἀθηναίους έξορίστους, πού τόν συνώδευαν καί τούς διατάσσει νά ανέλθουν στήν Ἀκρόπολιν καί νά προσφέρουν θυσίας στήν Θεά κατά τά Ἑλληνικά καθιερωμένα. Τοῦτο πράγματι συνέβη.

Ἐπίσης παρατηρήθη κάτι υπερφυσικό στόν Ναό του Ἐρεχθέως, πού εύρίσκεται στήν Ἀκρόπολιν καί έντός αὐτοῦ αντίζει ένα έλαιόδενδρο καί αναβλύζει μία πηγή μέ άλμυρό νερό. Κατά τήν παράδοσιν αὐτά προήρχοντο από τήν Ἀθηνᾶ καί τόν Ποσειδῶνα, όταν διεξεδίκουν τήν περιοχή. Ἡ ιερᾶ έλαια είχε όλοσχερῶς καεῖ, αλλά τήν έπομένη οι έξόριστοι πού ανέβησαν νά θυσιάσουν είδαν ένα μεγάλο χλωρό κλάδο, πού είχε φυτρώσει από τόν καμμένο κορμόν.

Τό ένα μέρος τῆς στρατηγικῆς του Θεμιστοκλέους νά έγκαταλείψουν δηλαδή οι Ἀθηναῖοι τήν πόλιν είχε πραγματοποιηθεῖ. Τώρα έμενε τό δεύτερον μέρος νά δώσουν δηλαδή τήν ναυμαχίαν στήν Σαλαμίνα. Στο σχέδιο αὐτό διεφώνουν οι περισσότεροι στρατηγοί, οι όποιοι έπεθύμουν νά φύγη ό Ἑλληνικός στόλος καί νά υπερασπισθῆ τόν Ἴσθμόν.

Τό απόγευμα τῆς 20ῆς Σεπτεμβρίου του 480 στήν ξηρά, στά σημερινά Παλούκια, συνέρχεται πολεμικόν συμβούλιο μέ θέμα τήν παραμονή στήν Σαλαμίνα καί τήν διεξαγωγή τῆς ναυμαχίας έδώ ἢ νά αναχωρήσουν πρός τήν Κόρινθον καί νά ναυμαχήσουν εκεί στόν κόλπο τῶν Κεγχρεῶν.

Αἱ συζητήσεις στό συμβούλιο γίνονται έντός βαρείας ατμοσφαιρας. Ἐχουν συγκεντρωθεῖ Αἰγινήται, Μεγαρεῖς καί Ἀθηναῖοι, πού θέλουν νά ναυμαχήσουν στήν Σαλαμίνα, ή οποία είναι πλησίον τῶν πόλεων των. Ἀντιθέτως οι Κορίνθιοι καί ή πλειοψηφία τῶν Πελοποννησίων προτείνουν τήν μετάβασι

στήν Κόρινθον.

Πρώτος όμιλεῖ ό Θεμιστοκλῆς καί μέ όρθή έπιχειρηματολογία ύποστηρίζει τήν άποψίν του νά μείνουν στήν Σαλαμίνα. Ἐναλύει άρχικῶς τόν ψυχολογικόν παράγοντα. Ἐάν μετακινήθουν θά καταρρεύσει τό ήθικόν τῶν άνδρῶν καί φυσικά θά άπογοητευθῆ ό λαός, πού έλπίζει στόν άγῶνα καί στήν νίκη. Ἐάν άποπλεύσει ό στόλος θά κυριαρχήσῃ ή ήττοπάθεια, μέ τάς όλεθρίους συνεπειάς. Κατόπιν εισέρχεται σά πλεονεκτήματα, πού παρουσιάζει ύπερ τῶν Ἐλλήνων ή θάλασσα τῆς Σαλαμίνας. Ὁ χῶρος εἶναι στενός, έπομένως οι βάρβαροι δέν θά μπορέσουν νά έκμεταλλευθουν τό πλῆθος τῶν πλοίων των. Παραλλήλως αι Ἐλληνικαί τριήρεις, πού εἶναι μικρότεροι τῶν περσικῶν, θά άξιοποιήσουν τάς δυνατότητας έλιγμῶν, έν άντιθέσει πρὸς τά μεγάλα δυσκίνητα περσικά πλοία. Θά νικήσωμεν, καταλήγει ό Θεμιστοκλῆς, καί θά βυθίσωμεν τόν στόλον τοῦ Ξέρξου.

Τά έπιχειρήματα καί ή ζέσις μέ τήν όποίαν τά διετύπωσε κλονίζουσι πρὸς στιγμήν τούς συμβούλους. Ἐκτότε καί ό Εὐρυβιάδης φαίνεται ότι έπέισθη. Τότε σηκώνεται ό ναύαρχος τῶν Κορινθίων Ἐδείμαντος καί παίρνει τόν λόγον. Ἐπαντᾷ στόν Θεμιστοκλή. Ἐάν μείνωμεν στήν Σαλαμίνα, λέγει, καί ήττηθώμεν θά άποκλεισθώμεν στήν νήσο καί θά καταστραφώμεν όλοσχερῶς. Ἐνῶ άν ναυμαχήσωμεν στόν κόλπο τῶν Κεγχρεῶν θά έχωμεν τήν ύποστήριξι τῶν δυνάμεων τῆς ξηρᾶς. Καί άν άκόμη ήττηθώμεν δέν πρόκειται νά άποκλεισθώμεν. Ἐπέστηριξε ό Θεμιστοκλῆς, έξακολουθεῖ ό Ἐδείμαντος, τά πλεονεκτήματα τοῦ στενοῦ. Συμφωνῶ. Τά ίδια όμως άκριβῶς πλεονεκτήματα έχομεν καί στόν κόλπο τῶν Κεγχρεῶν πού εἶναι στενός, δίχως νά διακινδυνεύσωμεν τά πάντα, όπως θά συμβῆ άν μείνωμεν στήν Σαλαμίνα.

Ἡ ανάπτυξις τῶν δύο άντιθέτων άπόψεων έτελείωσε. Φαίνεται ότι οι άξιωματοῦχοι, πού μετέχουν σπό δραματικόν αυτό

συμβούλιον συμφωνούν μέ τόν Ἀδείμαντο. Μόνον οἱ Αἰγινῆται καί οἱ Μεγαρεῖς ἀκολουθοῦν τήν γνώμην τοῦ Θεμιστοκλέους. Τήν στιγμήν πού πρόκειται νά ψηφίσουν εἰδοποιούνται, ὅτι αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν ἀπό τούς Πέρσας καί ἡ Ἀκρόπολις καίγεται. Τό συμβούλιο διακόπτει. Οἱ στρατηγοί βγαίνουν ἔξω ἀπό τήν αἴθουσαν συνεδριάσεως καί βλέπουν τούς καπνοῦς καί τάς φλόγας στόν Ἀπτικόν οὐρανόν. Ἀνησυχούν πολύ καί μερικοί ἐξ αὐτῶν, χωρίς νά ψηφίσουν, ἀποφασίζουν νά φύγουν τά πλοῖα ἀπό τήν Σαλαμίνα. Ἐσπευσμένως ἐπιστρέφουν στάς τριῆρεις των καί διατάσσουν ἑτομασίαν πρὸς ἀπόπλουν. Μόλις ξημερώση θά ἀναχωρήσουν. Ὅσοι στρατηγοί ἔμειναν στό συμβούλιο ἐψήφισαν νά φύγουν καί αὐτοί πρὸς τόν Ἴσθμόν καί κατά τήν διάρκειαν τῆς νυκτός ἐπεβιάσθησαν σά πλοῖα των.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀτελισμένος πηγαίνει στήν ναυαρχίδα του. Γνωρίζει πλέον ὅτι τήν αὐγή ὁ Ἑλληνικός στόλος θά ἀναχωρήσῃ. Τό σχέδιό του νά ναυμαχήσουν στό στενό τῆς Σαλαμίνας ἐματαιώθη. Τόν φανταζόμεθα ἀπογοητευμένο νά ἀγρυπνῇ.

Ἐπάρχουν μυστηριώδη περιστατικά, πού ἐνῶ ἀλλάζουν τήν πορείαν τῆς ἱστορίας ἔχομεν δι' αὐτά ἐλαχίστους πληροφορίας, ὡσάν ἡ ἱστορία ἐπιμελῶς νά κρύπτῃ τήν ἀλήθειαν. Κάτι παρόμοιον συνέβη ἐκείνη τήν νύκτα. Κάποιος ἄγνωστος Ἀθηναῖος, ὁ Μνησίφιλος, ἐπισκέπτεται τόν περίλυπο Θεμιστοκλῆ στήν ναυαρχίδα του. Αὐτός ὁ Μνησίφιλος, τόν ὁποῖον ὁ Ἡρόδοτος ἀποκαλεῖ ἀπλῶς «ἀνὴρ Ἀθηναῖος», πρέπει νά ἦτο σπουδαιότατο πρόσωπον, διότι ἀλλοιῶς δέν θά τόν ἐδέχετο ὁ Θεμιστοκλῆς καί δέν θά συνεζήτει μαζί του. Τί ἔχετε λοιπόν ἀποφασίσει; ἐρωτᾷ ὁ Μνησίφιλος. Ἀπεφάσισαν παρά τήν θέλησίν μου, ἀπαντᾷ ὁ Θεμιστοκλῆς, νά φύγουν γιά τόν Ἴσθμόν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ νυκτερινός ἐπισκέπτης δηλώνει: Ἐάν φύγῃ ὁ στόλος ἀπό τήν Σαλαμίνα

δέν θά ἔχῃς πατρίδα ὑπέρ τῆς ὁποίας θά ναυμαχήσης. Ὁ καθεὶς θά μεταβῆ στήν πόλιν του καί οὔτε ὁ Εὐρυβιάδης οὔτε ἄλλος τις θά ἐμποδίσει τήν διάλυσιν τῆς ἐνόπλου δυνάμεώς μας. Ἔτσι ἡ Ἑλλάς θά ἀπωλεσθῆ. Προσπάθησε λοιπόν νά μεταβάλῃς τήν ἀπόφασιν τοῦ Εὐρυβιάδου καί νά παραμείνῃ ἐδῶ. Κατ' αὐτόν περίπου τόν τρόπον ὠμίλησε ὁ Μνησίφιλος, ὅπως τουλάχιστον ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος στήν «Ἱστορία» του (Η, 57). Προφανῶς εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ συνομιλία δέν ἦτο σύντομος. Θά ἐλέχθησαν πολλά ἄλλα πού τά ἀγνοοῦμε. Ἐπί τούτου κατέληξα εἰς ὠρισμένα συμπεράσματα, πού θά ἐκθέσω εἰς ἄλλην ἐργασίαν.

Μετά τήν συζήτησιν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιβιβάζεται εἰς λέμβον καί σπεύδει στήν ναυαρχίδα τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀνακοινώνει στόν Εὐρυβιάδην ὅτι ἐπιθυμεῖ νά τοῦ μιλήσῃ περί ἐνός ζητήματος, πού ἀφορᾷ στό κοινό συμφέρον. Ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος τόν καλεῖ νά ἀνέλθῃ στό πλοῖον. Οἱ δύο ἄνδρες κάθονται μόνοι των καί ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπαναλαμβάνει ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Μνησίφιλος, προσθέτει καί πολλά δικά του καί τόν μεταπειθεῖ. Δέν ἀρκεῖ ὅμως ὁ Εὐρυβιάδης, χρειάζεται νά πεισθοῦν καί οἱ ὑπόλοιποι στρατηγοί. Γιά τόν σκοπόν αὐτόν πρέπει νά συγκληθῆ δεύτερον πολεμικόν συμβούλιον.

Ἀμέσως μέ ἀγγελιοφόρους ὁ Εὐρυβιάδης καλεῖ πρῖν ἀπό τήν αὐγή στήν ναυαρχίδα του τούς στρατηγούς, διά νά λάβουν τάς τελειωτικὰς τῶν ἀποφάσεις. Πρῖν ἀρχίσῃ ἡ σύσκεψις ὁ Θεμιστοκλῆς ἀκούρατος ὁμιλεῖ ἰδιαιτέρως πρός ἕκαστον ἐκ τῶν ἡγετῶν μέ σκοπό νά τόν ἐπηρεάσῃ, πρῖν ἀπό τήν ψηφοφορία. Τί ἔλεγε στόν καθένα φυσικά δέν γνωρίζομεν, λογικῶς ὑποτίθεται ὅτι θά ἐπεσήμανε διά ποῖον συγκεκριμένο λόγον, σύμφωνον πρός τά συμφέροντα τοῦ συνομιλητοῦ του, ἔπρεπε νά μείνουν στήν Σαλαμίνα.

Ὁ Εὐρυβιάδης θέλει κατ' ἀρχήν νά ἐξηγήσῃ διατί συγκαλεῖται δεύτερον συμβούλιον. «Ἐπειδή ὑπάρχουν ἀμφιβολίαι

ώς προς τήν ὀρθότητα τῆς ἀποφάσεως σᾶς ἐκάλεσα ἐκ νέου γιά νά σκεφθῶμεν περί τοῦ πρακτέου...».

Ὁ ἀνυπόμονος Θεμιστοκλῆς ἐγείρεται καί δίχως νά εἶναι ἡ σειρά του ἀρχίζει νά ρητορεύῃ. Τόν διακόπτει ὁ Ἄδειμαντος. «Θεμιστοκλῆ», τοῦ λέγει, «στούς ἀγῶνας ὅποιος σηκώνεται πρῖν ἀπό τήν ὥρα του ραπίζεται». Στά δημόσια ἀγωνίσματα ὁ καθείς ἐγείρεται ὅταν δοθῇ τό σύνθημα. Ὅσοι ἠγείροντο π.χ. γιά νά τρέξουν πρῖν δοθῇ τό σύνθημα αὐτοί κατά τόν κανονισμόν ἐρραπίζοντο. Ὁ Ἄδειμαντος λοιπόν παρελλήλισε εὐφυῶς τόν Θεμιστοκλῆ, πού ὠμίλησε πρῖν πάρη τήν ἄδεια, μέ αὐτούς πού σηκώνονται πρῖν δοθῇ τό σύνθημα. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε ἀπήνησε: «Ναί, ἔτσι εἶναι. Ἄλλά καί ἐκεῖνοι πού μένουν ὀπίσω δέν στεφανοῦνται». Αὐτά μνημονεύει ὅτι συνέβησαν ὁ Ἡρόδοτος («Ἱστορία» Η, 59) μεταξύ Θεμιστοκλέους καί Ἄδειμάντου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὠκύτου, ναυάρχου τῶν Κορινθίων. Ἀπεναντίας ὁ Πλούταρχος γράφει στήν βιογραφία τοῦ Θεμιστοκλέους (11) ὅτι τά ἀνωτέρω συνέβησαν μεταξύ τοῦ Θεμιστοκλέους καί τοῦ Εὐρυβιάδου. Μάλιστα, συνεχίζει ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι μετά τήν ἀπάντησιν τοῦ Θεμιστοκλέους ὁ Εὐρυβιάδης ὑψωσε τήν βακτηρίαν του διά νά τόν κτυπήσῃ καί ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ εἶπε τό πασίγνωστον: *«πάταξον μέν ἄκουσον δέ»*. Καί ὁ Εὐρυβιάδης, ἀφου ἔθαύμασε τήν ἡρεμία τοῦ Θεμιστοκλέους τοῦ ἐπέτρεψε νά ὀμιλήσῃ.

Ἡ κριτική δέχεται ὅτι τό ἐπεισόδιον συνέβη μεταξύ Θεμιστοκλέους καί Ἄδειμάντου, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἤδη διαφωνοῦντες καί ὄχι μεταξύ Θεμιστοκλέους καί Εὐρυβιάδου, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἤδη συμφωνοῦντες. Ἐπομένως ἡ διήγησις τοῦ Ἡροδότου ἀνταποκρίνεται πρὸς τήν ἱστορικήν ἀλήθειαν. Ἄλλως τε καί ὁ Πλούταρχος δέν ἀφηγεῖται τό γεγονός μέ βεβαιότητα, ἀλλά τό παραθέτει σημειῶνων *«ὄτε καί τά μνημονεύόμενα φασί»* δηλαδή τότε λέγεται ὅτι ἐλέχθησαν καί

ἐκεῖνα πού μνημονεύονται. Τό «λέγεται ὅτι» ἀφήνει ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἂν συνέβη τό φερόμενον ὡς γεγονός.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ λόγος πού ἐξεφώνησε στό πολεμικό συμβούλιο ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀπευθυνόμενος κυρίως πρὸς τόν Εὐρυβιάδην, ἔχει περίπου ὡς ἐξῆς: «Τώρα ἀπό σέ ἐξαρτᾶται νά σωθῆ ἡ Ἑλλάς, ἐάν ἀκούσης τὴν γνώμη μου νά διεξάγῃς τὴν ναυμαχίαν ἐδῶ στὴν Σαλαμίνα καὶ δέν πεισθῆς σὰ λόγια τῶν ἄλλων νά στείλῃς τὰ πλοῖα στόν Ἴσθμόν. Ἐπίτρεψέ μου νά σοῦ παραθέσω τὰ δύο σχέδια, ὥστε ἀφοῦ τὰ ἀκούσης νά κρίνῃς. Ὡς πρὸς τόν Ἴσθμόν. Ἄν ναυμαχήσῃς ἐκεῖ θά συγκρουσθῆς εἰς ἀνοικτὴ θάλασσα, πρᾶγμα τό ὅποῖον εἶναι ἀσύμφορον, ἐπειδὴ ἔχομεν ὀλιγώτερα πλοῖα. Ἐπὶ πλέον θά χάσῃς τὴν Σαλαμίνα, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Αἴγινα, ἔστω καὶ ἂν ὄλα ἐξελιχθοῦν καλῶς. Ἀκόμη τό ἐχθρικό ναυτικό, ἐάν πλεύσῃ πρὸς τὴν Πελοπόννησο θά ἀκολουθήσῃ τό ἐχθρικό πεζικό, ὅποτε ἐξ αἰτίας σου θά ἔλθῃ ὁ ἐχθρὸς ἐκεῖ καὶ σύ θά βάλῃς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα εἰς κίνδυνον. Ἐάν ὁμως ἀκολουθήσῃς τό ἴδικόν μου σχέδιον θά ἐπωφεληθῆς, ἀπό τὰ ἀκόλουθα πλεονεκτήματα: Πρῶτον θά ναυμαχήσωμεν εἰς στενὸ πέρασμα, ὅπου ἐάν τὰ γεγονότα ἐξελιχθοῦν, ὅπως εἶναι λογικόν νά πιστεύωμεν, τότε θά νικήσωμεν πολεμοῦντες μέ ὀλιγώτερα πλοῖα, ἐναντίον πολλῶν. Ἀληθῶς εἶναι ὑπὲρ ἡμῶν νά διεξαχθῆ ἡ ναυμαχία εἰς στενόν χῶρον, ἐνῶ ἂν διεξαχθῆ εἰς εὐρὺ χῶρον, τότε τό πλεονέκτημα τό ἔχουν οἱ Πέρσαι. Δεύτερον, θά διασώσωμεν τὴν Σαλαμίνα, ὅπου εὐρίσκονται αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά μας καὶ τρίτον, πού εἶναι καὶ τό σημαντικώτερο διὰ σᾶς, προστατεύετε τὴν Πελοπόννησον ὁμοίως καλῶς παραμένοντες ἐδῶ καὶ ναυμαχοῦντες ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου, ὅπως καὶ στόν Ἴσθμόν. Ἐάν σκέπτεσαι ὀρθῶς δέν θά προσελκύσῃς τοὺς ἐχθροὺς στὴν Πελοπόννησον. Ἐφ' ὅσον τοὺς νικήσωμεν στὴν θάλασσαν, ὅπως εἶμαι

βέβαιος ότι θά γίνη, δέν θά προχωρήσουν οί βάρβαροι πρός τόν Ἴσθμόν, οὔτε θά κατέλθουν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἀλλά θά ὑποχωρήσουν καί ἐμεῖς θά διατηρήσωμεν τήν κυριαρχίαν μας στήν Αἴγινα, σά Μέγαρα καί στήν Σαλαμίνα, ὅπου κατά τόν χρησμόν θά νικήσωμεν. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν συμφῶνως πρός τήν κοινήν λογικήν ἐπιτυχάνουν στούς σκοπούς των, διαφορετικῶς οὔτε ὁ Θεός βοηθεῖ τά ἀνθρώπινα σχέδια».

Ἐνῶ ὠμίλει ὁ Θεμιστοκλῆς τόν διέκοψε ὁ Ἀδεύμαντος, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε ὅτι δέν δικαιούται νά ὀμιλῇ, διότι στερεῖται πατρίδος. Κατόπιν ὁ Κορινθίος ἐζήτησε ἀπό τόν Εὐρυβιάδην νά μὴ θέσῃ εἰς ψηφοφορίαν τήν γνώμην τοῦ Θεμιστοκλέους, διότι αὐτός εἶναι ἀνήρ ἄπολις. Ἄς ἀποκτήσῃ πάλιν πατρίδα ὁ Θεμιστοκλῆς καί μετά νά μᾶς δίδῃ συμβουλᾶς, κατέληξε.

Ἡ ἀντίδρασις τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπῆρξε κεραινοβόλος. Κατεφέρθη ἐναντίον τοῦ Ἀδεύμαντου καί τῶν Κορινθίων μέ πολλὰς καί βαρείας κατηγορίας καί στό τέλος ἐξετόξευσε ἀπειλᾶς πρός ὅλους. Ἐξωργισμένος ἐδήλωσε: «Ἐχομεν διακόσια πολεμικά πλοῖα, πού γιά μᾶς εἶναι κράτος καί πατρίς πολύ ἰσχυρώτερα ἀπό τό κράτος καί τήν πατρίδα τῶν Κορινθίων. Οὔτε ὑπάρχει Ἑλληνικό κράτος πού νά μπορῇ νά μᾶς ἀντισταθῇ, ἂν ἐμεῖς τοῦ ἐπιτεθῶμεν». Στρέφεται κατόπιν στόν Εὐρυβιάδην καί τόν δεικνύει μέ τό δάκτυλό του καί ὅσον ποτέ ἄλλοτε ἀποτόμως τοῦ φωνάζει: «Ἐσύ ἢ θά μείνης ἐδῶ καί θά ἀναδειχθῆς ἀνήρ ἀγαθός, εἰδεμῆ θά καταστρέψῃς τήν Ἑλλάδα. Ὅλα εἰς αὐτόν τόν πόλεμον ἐξαρτῶνται ἀπό τά πλοῖα. Ἀκολούθησε τήν γνώμην μου. Ἐάν δέν τό κάνῃς αὐτό, τότε ἐμεῖς θά ἐπιβιβάσωμεν στάς τριήρεις τάς οἰκογενείας μας καί θά φύγωμεν στήν Σίριν τῆς Ἰταλίας, πού ἀπό πολύ παλαιά μᾶς ἀνήκει καί ὑπάρχουν χρησιμοί πού προβλέπουν, ὅτι θά τήν οἰκοδομήσωμεν καί θά ζήσωμεν ἐκεῖ. Ὅταν σεῖς χάσετε τήν συμμαχίαν μας καί μείνετε μόνοι σας, τότε νά

θυμηθήτε τά λόγια μου» (μέμνησθε τῶν ἐμῶν λόγων).

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἠρέμως κάθεται. Οὐδείς ὀμιλεῖ. Οἱ στρατηγοὶ ἀντιλαμβάνονται τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ Θεμιστοκλέους. Συλλογίζονται, ὅτι ἂν ἀποχωρήσῃ ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ὅλοι τους θά ὑποταχθοῦν στοὺς βαρβάρους. Ὁ Εὐρυβιάδης σηκώνεται. Αὐτὸς θά πάρῃ, δίχως ψηφοφορία μέ προσωπική του εὐθύνη τὴν τελικὴ ἀπόφασιν. Τά βλέμματα ὄλων εἶναι καρφωμένα ἐπάνω του. Θά ἀνακοινώσῃ τὴν ἀπόφασίν του, ὡς γνήσιος Λάκων, μέ μίαν λέξιν: «Μένομεν».

Ξημερώνει. Μόλις ἀνατέλλει ὁ ἥλιος γίνεται σεισμός αἰσθητὸς στὴν ξηρὰ καὶ στὴν θάλασσα: «καὶ ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι σεισμός ἐγένετο ἐν τε τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσει» (Ἡρόδοτος: «Ἱστορία» Η, 64).

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς κυβερνήτας τῶν πλοίων του, πού ἔνοπλοι τὸν ἐπερίμεναν στὴν ξηρὰ. Τοὺς ἀναγγέλει τὰ νέα. Μία ζητωκραυγὴ διασχίζει τὸν οὐρανό. Θά ναυμαχῆσουν ἐδῶ. Ἡ ἀπόφασις διεδόθη ἀμέσως καὶ ἀρχίζουν αἱ προετοιμασίαι. Πρωτίστως ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. (Ζεὺς Σωτῆρ Νίκη).

Ἀποστέλλουν τριήρεις στὴν Σαλαμίνα καὶ στὴν Αἴγινα καὶ μεταφέρουν τὰς ἱεράς εἰκόνας τῶν ἐπωνύμων ἡρώων, τοῦ Αἴαντος τοῦ Τελαμώνος, τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Αἰακοῦ. Πρὶν ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν θά τελεσθῇ κατανυκτικὴ λιτανεία καὶ θά προσευχηθοῦν εἰς ὅλους τοὺς Θεοὺς (πᾶσι Θεοῖσι). Ὁ εὐσεβῆς λαὸς καὶ στρατὸς θά ψάλλῃ ὕμνους κατὰ τὴν πατροπαράδοτον Ἑλληνικὴν συνήθειαν.

Ὡστόσο ὁ Θεμιστοκλῆς ὑποπτεύεται τὸν Ἀδεΐμαντον. Τὸν παρακολουθεῖ καὶ γνωρίζει, ὅτι ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μέ στρατηγούς. Βεβαίως τὸ συμβούλιον ἔχει διαλυθεῖ, ἀλλὰ πάντοτε ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τῆς ἀπειθαρχίας μερικῶν καὶ τῆς διασπάσεως τῆς ἐνότητος τοῦ στόλου. Τότε ὁ μεγαλοφυῆς ἀνὴρ συλλαμβάνει ἓνα σχέδιον, μέ τὸ ὁποῖον θά ἐξαναγκάσῃ πλέον

τούς Έλληνας νά παραμείνουν στήν Σαλαμίνα. Ἀποφασίζει νά πληροφορήσῃ τόν Ξέρξη, ὅτι τάχα εἶναι φίλος του καί ὅτι τάχα οἱ Ἕλληνες θά ἀποπλεύσουν τήν αὐγή καί τοῦ συνιστᾶ νά τούς ἀποκλείσῃ, ὥστε νά μή τοῦ διαφύγουν. Τήν ἀποστολήν αὐτήν ἀναθέτει εἰς ἕνα πρόσωπον τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης του, πού ὀνομάζεται Σίκιννος.

Αὐτός ὁ Σίκιννος ἦτο «οικέτης», δηλαδή δούλος στήν οἰκία τοῦ Θεμιστοκλέους καί παιδαγωγός τῶν παιδιῶν του. Ἦτο πολύ μορφωμένος καί ἄριστος γνώστης τῆς περσικῆς. Δέν κατήγετο ἀπό τήν Περσίαν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, ἀλλά ἀπό τήν Ἰωνίαν καί ἔλαβε ἐνεργόν μέρος στήν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅταν συνελήφθη ἐπωλήθη ὡς δούλος (ἄν ἦτο Πέρσης δέν θά ἐξηνδραποδίζετο) στήν Ἑλλάδα, ὅπου οἱ δουλέμποροι εἰσέπραξαν πολλά χρήματα ἀκριβῶς λόγῳ τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τόν ἠγόρασε ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶπαμε, τόν ἐχρησιμοποίει ὡς παιδαγωγόν τῶν τέκνων του. Ὁ Σίκιννος ἔζησε μεγάλο διάστημα στήν Κρήτην ἢ ὅπως γράφει ὁ Ἀθηναῖος ἦτο Κρητικός. Εἶναι αὐτός πού ἐφεῦρε τόν χορόν πού φέρει τό ὄνομά του «σίκιννις» καί εἶναι ἡ σημερινή πεντοζάλη τῶν Κρητικῶν.

Ἐκάλεσε λοιπόν ὁ Θεμιστοκλῆς τόν Σίκιννον καί τοῦ δίδει τάς σχετικὰς ὁδηγίας. Οἱ ἱστορικοὶ διαφωνοῦν ἄν ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεκάλυψε στόν ὑπῆρέτη του, ὅτι παγιδεύει τόν Ξέρξη ἢ ἄν τόν ἄφησε νά νομίζη, ὅτι πραγματικῶς προδίδει τούς Ἕλληνας. Τό πιθανώτερο εἶναι ὁ Σίκιννος νά ἠγνόει τήν ἀλήθειαν, ἐπειδή μπορεῖ οἱ Πέρσαι νά τόν ἐβασάνιζαν, ὅποτε μὴ γνωρίζων τήν ἀλήθειαν δέν θά τήν ἐφάνέρωνε.

Ἔτσι, ὑπό μυθιστορηματικὰς συνθήκας, ὁ Σίκιννος μέ μίαν λέμβον κατευθύνεται πρὸς τήν παράταξιν τῶν Περσῶν. Φθάνει στό σημερινό «Πασαλιμάνι». Ἔχει τήν τύχη νά εὐρίσκειται ἐκεῖ ὁ Ξέρξης, μέ τόν Μαρδόνιον, πού μόλις πρὶν ἦλθαν ἀπό τάς σημερινὰς «Τζιτζιφιάς», ὅπου ἔλαβε χώραν τό μεγάλο

πολεμικό συμβούλιο τῶν Περσῶν, γιά τό ὁποῖον θά ὀμιλήσω-
μεν περαιτέρω.

Οἱ Πέρσαι συλλαμβάνουν τόν Σίκιννον, ὁ ὁποῖος τοὺς ζητεῖ
νά τόν ὀδηγήσουν εἰς σπουδαῖον πρόσωπον, διότι ἔχει νά
ἀνακοινώση σημαντική πληροφορία. Τόν φέρουν στόν ἴδιο
τόν Ξέρξη. Ἐφοῦ τοῦ συστηθῆ τοῦ ἀναφέρει: «ὁ στρατηγός
τῶν Ἀθηναίων Θεμιστοκλῆς, ἀπό φιλική διάθεσι πρὸς τόν
Μεγάλον Βασιλέα, τοῦ ἀναγγέλει πρῶτος, ὅτι οἱ Ἕλληνες
εἶναι ἔντρομοι καί σκοπεύουν νά διαφύγουν ἀπό τήν Σαλα-
μίνα. Προτρέπει τόν Ξέρξη νά μή τοὺς ἀφήσῃ, ἀλλά τώρα, πού
μάλιστα εἶναι χωρισμένοι ἀπό τόν στρατό, νά τοὺς ἀποκλείσῃ
καί νά τοὺς καταστρέψῃ τό ναυτικόν».

Ἡ πληροφορία αὐτή ἐνθουσίασε τόν Ξέρξη, διότι ἐταίριάζε
πρὸς τό σχέδιόν του. Ἐδέχθη μάλιστα ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπό
φιλίαν πρὸς αὐτόν τοῦ τά εἶπε (*ἀπό εὐνοίας λελεγμένα δεξά-
μενος*) καί δίχως χρονοτριβήν διέταξε τοὺς πλοίαρχους του
νά ἐκκινήσουν ἀμέσως καί νά ἀποκλείσουν ἀπό παντοῦ τήν
Σαλαμίνα, ὥστε νά μή διαφύγουν τά Ἑλληνικά πλοῖα.

Ὁ Σίκιννος ἐπιστρέφει μέ τήν λέμβον του καί ἀναζητεῖ τόν
Θεμιστοκλῆ, γιά νά τοῦ ἀναφέρῃ, ὅτι ἔξετέλεσε τήν ἀποστο-
λήν του. Ὁ Θεμιστοκλῆς παραμένει ἀκόμη στό συμβούλιο, τό
ὁποῖον φυσικά δέν συνεδριάζει, ἀλλά οἱ στρατηγοί συζητοῦν
μεταξύ των. Μόλις ὁ Θεμιστοκλῆς εἶδε τόν ἄνθρωπόν του τόν
πλησιάζει. Ἀγωνιᾷ νά μάθῃ τά νέα. Ἐν τάξει, λέγει ὁ Σίκιν-
νος, τά εἶπα στόν Ξέρξη καί αὐτός διέταξε ἀμέσως τόν ἀπο-
κλεισμό τῆς Σαλαμίνας. Εἶδα καί τάς μετακινήσεις τοῦ περ-
σικοῦ στόλου. Ἐπί τέλους ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνακουφίζεται.
Τώρα καί τό δεύτερον μέρος τῆς στρατηγικῆς του πραγματο-
ποιεῖται. Θά πολεμήσουν στό στενό τῆς Σαλαμίνας.

Ὁ Θεμιστοκλῆς συλλογίζεται πῶς νά ἀνακοινώσῃ στοὺς
στρατηγοὺς, ὅτι ἀπεκλείσθησαν, διότι βεβαίως δέν ἠδύνατο
νά τοὺς εἶπῃ ὅτι σᾶς ἐπρόδωσα καί ἔπεισα τόν Ξέρξη νά σᾶς

ἀποκλείση. Ἐκείνη τὴν ὥραν ἐμφανίζεται μία ὑπέροχος προσωπικότης, ὁ Ἄριστείδης ὁ Δίκαιος. Ὁ ἐπιφανής αὐτός Ἕλληνα πού εἶχε καταδικασθεῖ εἰς ἐξορίαν δέν συνεδέετο φιλικῶς μέ τόν Θεμιστοκλῆ, ἀπεναντίας ἦσαν ἀντίπαλοι, διότι ὁ Ἄριστείδης ἠγεῖτο τῶν Ἀριστοκρατικῶν. Πρὸ τοῦ ἐθνικοῦ κινδύνου ὁμως ἠνώθησαν. Ὅπως εἶδαμε μέ διάταγμα ἀνεστάλησαν αἱ ποιναὶ ἐξορίας καί μόλις πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἀφίχθη ὁ Ἄριστείδης μέ τοὺς ὑπολοίπους ἀριστοκρατικούς ἐξορίστους διά νά πολεμήσουν.

Ὁ Ἄριστείδης ἦλθε ἀπό τὴν Αἴγινα μέ τὴν τριήρη του στήν Σαλαμίνα. Πηγαίνει ἐκεῖ πού συνεδρίαζε τό συμβούλιο καί ὅπου εὐρίσκοντο ἀκόμη οἱ στρατηγοὶ συνομιλοῦντες μεταξύ των. Ἐκάλεσε τόν Θεμιστοκλῆ νά συναντηθοῦν ἔξω μόνοι των. Ὁ Θεμιστοκλῆς μόλις τόν εἶδε ἐλησμόνησε τὰς παλαιὰς διαφορὰς καί ἐνηγκαλίσθησαν. Ἦδη ἀπό τὴν ἀρχὴν ὁ Ἄριστείδης εἶχε ταχθῆ μέ τὴν γνώμην τοῦ Θεμιστοκλέους νά ναυμαχήσουν στό στενό τῆς Σαλαμίνας καί τώρα λέγει στόν Θεμιστοκλῆ τά ἑξῆς: «Ἐμεῖς οἱ δύο ἀπό ἐδῶ καί ἐμπρός πρέπει νά φιλονικοῦμε διά τό ποιός ἀπό ἐμᾶς θά ὠφελήσῃ περισσότερο τὴν πατρίδα. *(πλέω ἀγαθὰ τὴν πατρίδα ἐργάσεται)*. Τί; Συζητοῦν μέσα διά ἀναχώρησιν ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα; Αὐτό εἶναι ἀδύνατον. Οὔτε οἱ Κορίνθιοι, οὔτε ὁ Εὐρυβιάδης μποροῦν νά φύγουν ἀπὸ τὰ στενά, διότι οἱ Πέρσαι ἔχουν περικυκλώσει τὰ πάντα. Αὐτό πού σοῦ λέγω τό ἔχω ἰδεῖ μέ τὰ μάτια μου *(αὐτόπτης τοι λέγω)*». «Πῆγαινε λοιπόν νά τοὺς τό εἴπῃς *(εἰσελθὼν σήμερον)*».

Ὁ Ἄριστείδης ἐπεβεβαίωσε τὴν εἶδησι τοῦ Σικίνου, πρᾶγμα πού χαροποιεῖ τόν Θεμιστοκλῆ. Δέν ἀντέχει στόν πειρασμό καί ἀπαντᾷ στόν Ἄριστείδη: «Μοῦ ἀνήγγειλες καλά νέα. Ἐκεῖνο πού εὐχόμενον περισσότερο ἀπὸ ὅλα ἐγίνε καί σύ εἶσαι αὐτόπτης μάρτυς, ὅτι εἶναι ἀλήθεια. Μάθε λοιπόν ὅτι ἐγὼ ἐπέτυχα αὐτὴ τὴν πρᾶξιν τῶν Μήδων. Οἱ σύμμαχοί μας

δέν ἤθελαν νά πολεμήσουν ἐδῶ μέ τήν θέλησίν των. Ἴδού τώρα τοὺς ὑποχρεώνω νά τό κάνουν εἴτε τό θέλουν, εἴτε ὄχι. Σέ παρακαλῶ νά τοὺς εἴπης ἐσύ τά νέα, διότι δέν θά μέ ἀκούσουν καί θά νομίζουν, ὅτι ἐπενόησα ὅτι οἱ βάρβαροι ἐπραξαν ἔτσι. Νά τοὺς εἴπης ὅσα εἶδες. Ἄν σέ πιστεύσουν ἔχει καλῶς, ἄν δέν σέ πιστεύσουν δέν ἔχει σημασία, ἀφοῦ εἴμαστε ἀπό παντοῦ κυκλωμένοι δέν μποροῦν νά δραπετεύσουν».

Ὁ Ἀριστείδης εἰσέρχεται στό συμβούλιο καί ἀναφέρει στοὺς στρατηγούς, ὅτι μόλις ἦλθε ἀπό τήν Αἴγινα μέ δυσκολίαν, διότι ὁ ἐχθρικός στόλος ἐσχημάτισε κλοιό, ὥστε τά Ἑλληνικά πλοῖα εἶναι ἐγκλωβισμένα. Συνεπῶς μή φλυαρήτε ἀλλά προετοιμασθῆτε καί σεῖς διά τήν ναυμαχίαν.

Ἀφοῦ εἶπεν αὐτά ἔφυγε γιά τήν ἐπικειμένη μάχη. Πολλοί στρατηγοί δέν ἐπίστευσαν στήν ἀναφοράν του καί ἀμφέβαλαν διά τήν εἰλικρίνειάν του, μέχρις ὅτου μία τριήρης ἀπό τήν Τήνο, μέ κυβερνήτη τόν Παναίτιο, υἱόν τοῦ Σωσιμένους, ἠτομόλησε γιά νά πολεμήσῃ κατά τῶν Περσῶν. Γιά τήν ὑπηρεσίαν του αὐτήν τό ὄνομα τῶν Τηνίων ἐχαράχθη στόν Τρίποδα τῶν Δελφῶν μεταξύ ἐκείνων τῶν ἄλλων πόλεων (31) πού συνέβαλαν στήν νίκη τῶν Ἑλλήνων κατά τῶν βαρβάρων. Χάριν τῆς ἱστορίας σημειώνομεν ὅτι αἱ παλαιαί ἐκδόσεις ἀναφέρουν, ὅτι ἡ τριήρης ἦτο ἐκ Τενέδου (Τενεδία), ἀλλά ὁ Κοραῆς, βάσει τοῦ Ἡροδότου, τό διώρθωσε εἰς Τηνίαν. Ἀκόμη νά ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ὁ Τρίπους στόν Ἀπόλλωνα ἦτο χρυσοῦς καί ἐστηρίζετο ἐπί τριῶν χαλκίνων ὄφρων πού περιεπλέκοντο καί ἐσχημάτιζαν μέ τά σώματά των στήλην. Ὁ Τρίπους ἐσυλήθη ἀπό τοὺς Φωκεῖς, οἱ δέ χάλκινοι ὄφεις μετεφέρθησαν ἀπό τόν Μ. Κωνσταντῖνο στήν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εὐρίσκονται ἀκόμη καί σήμερον στήν θέσιν τοῦ Ἴπποδρόμου.

Ὁ Παναίτιος παρέδωσε στοὺς στρατηγούς τό σχέδιον τῶν

Περσῶν καί τούς ἐπληροφόρησε, ὅτι εἶναι ἀποκλεισμένοι. Τότε οἱ στρατηγοί ἐπείσθησαν καί ἔσπευσαν σά πλοῖα των μέ τήν ἀπόφασιν νά ναυμαχήσουν, ἀπόφασιν πού ἐλήφθη μετά τόσας περιπετείας.

Ἡ μεγάλη ἡμέρα ἦλθε. Οἱ πολεμισταί συγκεντρώνονται στήν παραλίαν. Οἱ ἀξιωματικοί ἐκφωνοῦν λόγους. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπευθύνεται πρὸς ὄλους. Στό διάγγελμά του συγκρίνει τά καλλίτερα (κρέσσω) καί τά χειρότερα (ἦσσοσι) πράγματα στή ζωή καί προτρέπει νά διαλέξουν τά καλλίτερα. Εἶναι ἀτυχία πού δέν γνωρίζομεν τόν λόγον του, πού ἀσφαλῶς θά ἀπετέλει ἀθάνατον κείμενον. Μόλις ἐτελείωσε διατάσσει νά ἐπιβιβασθοῦν σά πλοῖα. Κατά τήν ἐπιβίβασιν φθάνει ἡ τριήρης, πού εἶχε σταλεῖ στήν Αἴγινα γιά νά φέρη τούς Αἰακίδας.

Ὁλόκληρος ὁ στόλος ἀποπλέει εἰς τάξιν μάχης. 300 τριήρεις μέ 70.000 ἄνδρας κινοῦνται ὡς ἓν σῶμα, μέ μία ψυχή καί μία θέλησιν: νά νικήσουν διά τήν Ἑλλάδα καί τόν πολιτισμόν.

Πρῖν προχωρήσωμεν στήν περιγραφὴν τῆς ναυμαχίας ἄς ἴδωμεν τά διαδραματιζόμενα στό ἐχθρικόν στρατόπεδον. Ὁ Ξέρξης ἤλπιζε εἰς μίαν εἰρηνικὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ὄγκος τῶν χερσαίων καί θαλασσίων δυνάμεών του ἐνέπνεε φόβον. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐνετάσσοντο παρὰ τήν θέλησιν των στήν περσικὴν παρὰταξιν, γιά νά μπορέσουν νά ἐπιβιώσουν. Εἶναι ἀληθές ὁμως, ὅτι ἀρκετοὶ Ἕλληνες ὅπως Κύπριοι ἢ ἀπὸ τήν Κιλικίαν, ὑπηρετοῦν χάριν χρημάτων τόν Ξέρξην. Ἄλλοι πάλιν ἐπολέμησαν ὑπὲρ τῶν βαρβάρων μέ ἀντάλλαγμα τήν ἐξουσίαν εἰς τὰς διαφόρους περιοχάς, ὅπου διωρίζοντο σατράπαι. Πάντως ἡ μεγίστη πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως τῶν νησιωτῶν, ὑπετάγη στοὺς βαρβάρους ἐξ ἀνάγκης καί μέ τήν πρώτην εὐκαιρίαν ἠτύτομόλουν πρὸς τήν Ἑλληνικὴν παρὰταξιν, ἔδιδον πληροφορίας περὶ τῶν βαρβάρων καί ἀ-

πέφeyγον νά συμπλακοῦν μέ τούς ὁμοεθνεῖς των. Τήν στάσιν αὐτήν τῶν Ἑλλήνων ἐπανειλημμένως εἶχαν καταγγεῖλει οἱ Φοῖνικες στόν Ξέρξην.

Μετά τήν γενναίαν ἀντίστασιν τοῦ Λεωνίδου ὁ Ξέρξης ἐπέισθη, ὅτι ἡ Ἑλλάς δέν καταλαμβάνεται εἰρηνικῶς καί ἀπεφάσισε νά τήν ἐξαφανίση. Τά βαρβαρικά στίφη ἀπό ὄπου διήρχοντο κατέσφαζαν τούς ἀνθρώπους, ἔκοπταν τά δένδρα, ἔκαιγαν τās πόλεις καί ἐξηνδραπόδιζαν τά γυναικόπαιδα, τά ὅποια ἐπώλουν εἰς ἀγοράς σκλάβων τῆς Ἀνατολῆς. Ὑπῆρχαν μάλιστα δουλέμποροι πού ἠκολούθουν τούς βαρβάρους διά τήν διαλογήν μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τῶν καταλλήλων πρός πώλησιν. Ἀκόμη οἱ βάρβαροι ἐστράφησαν κατά τῶν ἱερῶν τῆς πατρίδος μας. Ἐβεβήλωσαν τούς ναούς, ἔκλεψαν τά πολύτιμα ἀντακείμενα καί κατέστρεψαν τά ἀγάλματα τῶν Θεῶν.

Ἡ ἐπιδίωξις τοῦ Ξέρξου νά ἀφανίση τήν Ἑλλάδα, καθίσταται πλέον ἐμφανῆς. Ἐν τούτοις ἡ τακτική τοῦ ὀλέθρου ἔχει ὠρισμένα θετικά διά τούς Ἕλληνας ἀποτελέσματα. Αὐξάνει τό μῖσος τοῦ λαοῦ. Καί τό μῖσος ἀποτελεῖ μίαν ἀπό τās κινητηρίους δυνάμεις τῆς ἱστορίας. Παντοῦ στήν Ἑλλάδα γιγαντοῦται ἡ ἀπόφασις διά ἐκδίκησι. Ταυτοχρόνως ἡ ἀπόφασις αὐτή ἐνδυναμοῦται καί ἀπό τό προσβληθέν θρησκευτικόν αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων. Ἐπικαλοῦνται τήν Θεάν Νέμεσιν, ἡ ὅποια στό τέλος θά ἐπιβληθῆ.

Ὁ βαρβαρικός στρατός διασχίζει τήν Φωκίδα. Ὁ Ξέρξης δέν λησμονεῖ ὅτι οἱ Φωκεῖς ἠρνήθησαν νά συμμαχήσουν μαζί του. Διατάσσει σφαγὰς καί τήν πυρπόλησιν τῆς πόλεως. Δυστυχῶς τό ἔργον αὐτό ἐκτελοῦν οἱ Θεσσαλοί. Τά ἴδια ἐπαναλαμβάνονται στήν Δωριδα καί στήν Λοκρίδα, πού ἐπιμένουν νά πολεμοῦν τούς Πέρσας. Ἀλλά οἱ κάτοικοι αὐτῶν τῶν πόλεων προλαβαίνουν νά διαφύγουν στά γύρω ὄρη, ἀπ' ὄπου συνεχίζουν τόν «κλεφτοπόλεμο» κατά τῶν Περσῶν. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους εὐνοεῖ τόν ἀνορθόδοξον πόλεμον. Ἡ

όροσειρά τοῦ Παρνασσοῦ ἀποτελεῖ τό κυριώτερον ὄρημητήριον τῶν Φωκέων καί τῶν ἄλλων ἠρωϊκῶν Ἑλλήνων, πού ἔχουν καταφύγει ἐκεῖ μέ τās οἰκογενείας καί τὰ ὑπάρχοντά των.

Ἦδη οἱ Φωκεῖς εἶχαν διαμηνύσει στόν Ξέρξη, ὅτι δέν γίνονται μέ τήν θέλησίν των προδόται τῆς Ἑλλάδος καί μέ βάσιν τήν Τιθορέαν καί τήν Ἄμφισσαν τόν πολεμοῦν. Ἀπό τήν πλευράν των οἱ βάρβαροι πυρπολοῦν τήν πόλιν Δρυμός, τήν Ἐρωχο, τό Τεθρώνιο, τοὺς Τριτεῖς, τοὺς Πεδιεῖς, τοὺς Παραποταμίους, τήν Νέωνα, τήν Ἐλάτεια, τήν Ἰάμπολιν, τās Ἄβας, ὅπου λεηλατοῦν καί καίγουν τόν λαμπρόν ναόν τοῦ Ἀπόλλωνος, φημισμένον γιά τὰ πλούσια ἀναθήματα καί τοὺς θησαυροῦς. Τά ἴδια ἔπαθαν καί αἱ πόλεις τῶν Πανοπέων, Δαυλίων καί Λιλαιέων.

Ὅπωςδήποτε ἡ διέλευσις τῶν βαρβάρων δέν πραγματοποιεῖται δίχως ἀπωλείας. Αἰφνιδιασμοί, ἐνέδρα καί καταδρομικαί ἐνέργειαι διεξάγονται ἀπό δυναμικούς πολεμιστὰς καί προκαλοῦν φθοράν στοὺς ἐχθροῦς. Ἐπειγόμενος ὁ Ξέρξης διασχίζει τὰ ὄρεινά μέρη καί φθάνει στήν βοιωτική πεδιάδα στās Θήβας, αἱ ὁποῖα ἐμήδισαν καί ἀνασυντάσσει ἐκεῖ τās δυνάμεις του.

Ἐμπρός του εὐρίσκεται ἡ Ἀττική. Σχεδόν ἀνυπεράσπιστος. Ἀλλά αὐτό δέν τό γνωρίζει τό περσικόν ἐπιτελεῖον. Ἀναγνωριστικαί μονάδες τοῦ ἐχθροῦ πλησιάζουν πρὸς τήν Πάρνηθα καί Πεντέλη. Βλέπουν τās Ἀθηναϊκάς περιπόλους τῶν νέων Ἰππέων μέ τοὺς ἐρυθροὺς χιτῶνας καί τās περικεφαλαίας μέ τὰ ἀνεμίζοντα λοφία. Δέν τολμοῦν νά συγκρουσθοῦν μαζί των. Ἀποχωροῦν καί ἀναφέρουν στόν Ξέρξη, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τόν ἀναμένουν.

Ὁ δισταγμός τοῦ Ξέρξου νά προελάση ἀμέσως πρὸς τήν Ἀθήνα παρέχει στόν Θεμιστοκλή τήν εὐκαιρία νά ὀργανώση ἀξιόμαχον στρατόν. Ἔχει ὅμως δίκαιο ὁ Ξέρξης νά εἶναι

προσεκτικός. Ὅφειλει νά ὑποτάξη τήν Εὐβοίαν καί πρό παντός τήν Ἐρέτριαν, διότι δέν μπορεῖ νά βαδίση νοτιώτερον ἔχων ἀφήσει στά πλευρά του τούς Χαλκιδεῖς καί τούς Ἐρετριεῖς. Ἐξ ἄλλου τόν ἀνησυχεῖ καί ἡ διαφυγή τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος μόλις πρό ὀλίγου διήλθε τόν πορθμόν τοῦ Εὐρίπου. Οἱ δύο εὐβοϊκοὶ κόλποι γεμίζουν τώρα ἀπό ἐχθρικά πλοῖα, ἐνῶ ἄλλα διαπλέουν τά ἀνατολικά παράλια τῆς Εὐβοίας καί κατευθύνονται πρὸς τό Σούνιον.

Ὁ ἐχθρικός στόλος, πού ὑπερβαίνει τά 1.000 ὑπερμεγέθη πολεμικά πλοῖα, μεταφέρει περίπου 300.000 ἄνδρες. Ἀγκυροβολεῖ τελικῶς στό Φάληρον, ὅπου ἐγκαθιστᾷ τό ναυαρχεῖον του, κάπου πλησίον τῆς θέσεως, πού τώρα εὐρίσκεται ὁ ἰππόδρομος. Ταυτοχρόνως, οἱ βάρβαροι ἀποβιβάζονται στόν κολπίσκον τῆς Μουνιχίας.

Παραλλήλως καταφθάνουν καί τά στρατεύματα ξηρᾶς τῶν Περσῶν. Ἔχουν πλεόν, ὅπως εἶδαμε, καταστρέψει τās ἐρήμους Ἀθήνας καί στρατοπεδεύουν πλησίον τῆς θαλάσσης. Προετοιμάζονται νά εἰσβάλουν στήν Πελοπόννησον. Ὁ Ξέρξης ἐπισκέπτεται τό ναυαρχεῖον του καί διατάσσει 200 πλοῖα νά παραταχθοῦν στήν εἰσοδο τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμίνας, ὅπου ναυλοχεῖ ὁ δικός μας στόλος. Κατόπιν εἰδοποιεῖ τούς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς στρατοῦ καί ναυτικοῦ νά προσέλθουν εἰς πολεμικόν συμβούλιον, πού θά γίνη τήν παραμονήν τῆς ναυμαχίας, στό ναυαρχεῖον.

Στό συμβούλιον αὐτό παρίσταται αὐτοπροσώπως ὁ Ξέρξης, δίχως ὅμως νά λαμβάνη μέρος. Ὑποτίθεται ὅτι προεδρεύει ὁ Μαρδόnius καί τό κάθε μέλος εἶναι ἐλεύθερον νά διατυπώσῃ τήν γνώμη του καί τελικῶς πάλιν ὑποτίθεται, ὅτι θά ἀποφασίσῃ ἡ πλειοψηφία. Στήν σύσκεψιν ἐκτός τῶν ἐπιτελῶν μετέχουν οἱ βασιλεῖς καί οἱ ἡγεμόνες πού συνοδεύουν τόν Ξέρξη. Τό πρωτόκολλον εἶναι αὐστηρῶς τυπικόν. Ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης προκαθώρισε τήν θέσιν καί τήν προτεραιότητα ὁμιλίας τοῦ

καθενός. Πρώτος, ο βασιλεύς τῆς Σιδῶνος, μετά τῆς Τύρου καί ἀκολουθοῦν οἱ λοιποί. Τό θέμα πρός συζήτησιν εἶναι ἄν θά ἐπιτεθοῦν ἀμέσως στούς Ἕλληνας στήν Σαλαμίνα ἢ ἄν θά πρέπει νά τηρήσουν διαφορετικήν τακτικήν. Ὁ Μαρδόνιος κάνει μία σύντομον ἀνάλυσιν τῆς καταστάσεως καί ζητεῖ νά ἀκούσῃ τάς ἀπόψεις τῶν συμμετεχόντων στήν σύσκεψιν. Ἐρωτᾷ πρῶτον τόν βασιλέα τῆς Σιδῶνος, ὁ ὁποῖος εἶναι ναύαρχος. Αὐτός πού ἔχει μαντεύσει τήν θέλησιν τοῦ Ξέρξου νά τελειώσῃ ὅσο τόν δυνατόν συντομώτερον μέ τούς Ἕλληνας ψηφίζει ὑπέρ τῆς ἀμέσου ἐπιθέσεως. Τό ἴδιο ψηφίζει ὁ βασιλεύς τῆς Τύρου καί μετά ἀπό αὐτούς ὑπέρ τῆς ἀμέσου ἐπιθέσεως τάσσονται ἀλληλοδιαδόχως ὅλοι. Ἡ ἀπόφασις φαίνεται νά εἶναι ὁμόφωνος. Ὅχι ὅμως. Ἡ Ἀρτεμισία, ἡ βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἔχει διαφορετικήν γνώμην. Εἶναι μία ἀξιόλογος προσωπικότης, Ἑλληνίς, Κρητικῆς καταγωγῆς, μέ βαθυτάτην Ἑλληνικήν παιδείαν, ἀκολουθεῖ τόν Ξέρξην μέ πέντε τριήρεις, τάς ὁποίας διοικεῖ ἡ ἴδια. Φιλοδοξεῖ μετά τήν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος νά στεφθῆ βασίλισσα τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Θεμιστοκλῆς γνωρίζει καλῶς τάς ἰκανότητας τῆς Ἀρτεμισίας καί τήν θεωρεῖ ἀξίαν νά προκαλέσῃ μεγάλο κακό στήν Ἑλλάδα. Ἔτσι πρό καιροῦ τήν ἐπεκλήρυνε καί ὑπεσχέθη, ὅτι θά δώσῃ 10.000 δρχ. εἰς ὅποιον τοῦ τήν παραδώσῃ ζωντανή. Ἀπηγόρευσε πάντως νά τήν φονεύσουν, διότι ἦτο ἠθικῶς ἀνεπίτρεπτον νά χυθῆ γυναικεῖον αἷμα ἀπό Ἑλληνικόν ὄπλον.

Ἡ γνώμη τῆς Ἀρτεμισίας εἶναι στρατηγικῶς ὀρθή καί εὐτυχῶς πού δέν συνεφώνησαν μαζί της. Μέ δύο λόγια ἡ Ἀρτεμισία εἰσηγήθη νά ἀδιαφορήσουν τελείως διά τά Ἑλληνικά πλοῖα πού εὐρίσκονται στήν Σαλαμίνα καί τά στρατεύματα νά εἰσβάλουν στήν Πελοπόννησον. Ὅποτε εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἑλληνικός στόλος θά διαλυθῆ, διότι τά πλοῖα θά σπεύσουν πρός βοήθειαν τῶν πόλεων των. Καί πράγματι, τί θά ἔκανε ὁ

στόλος μας ἂν οἱ Πέρσαι προήλυναν στήν Πελοπόννησον; Ἡ Ἄρτεμισία ἔχει δίκαιον, ἀλλά ποιός τήν ἀκούει. Ὑπεστήριξε μάλιστα τάς ἀπόψεις της μέ ὠμότητα καί θαρραλέως. Συγκεκριμένως εἶπε: «Μαρδόνιε, νά ἀναφέρης στόν βασιλέα ἀκριβῶς ὅσα ἀπαντῶ ἐγώ ἢ ὅποια ἔκανα πολλά κατορθώματα στάς ναυμαχίας τῆς Εὐβοίας. Βασιλεῦ (Δεσπότα) αἱ ὑπηρεσίαι πού σου ἔχω προσφέρει μοῦ δίδουν τό δικαίωμα νά ὑποστηρίξω τήν γνώμην, πού πιστεύω ὅτι θά σέ ὠφελήσῃ. Διαφύλαξε τά πλοῖα σου καί μήν ἀρχίσῃς ναυμαχίαν, διότι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀνώτεροι στήν θάλασσαν ἀπό ἐμάς, ὅσον εἶναι οἱ ἄνδρες ἀπό τάς γυναῖκας. Τί σέ παρασύρει νά διακινδυνεύσῃς εἰς μίαν ναυμαχίαν; Δέν ἔχεις κυριεύσει τάς Ἀθήνας, πού ἦτο ὁ βασικός στόχος τῆς ἐκστρατείας σου; Δέν ἔχεις καί τήν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα; Οὔτε νομίζω ὅτι ὑπάρχει κάποιος δυνάμενος νά σου ἀντισταθῇ, διότι ὅσοι σου ἀντεστάθησαν ἐτιμωρήθησαν, ὅπως τοῦς ἔπρεπε. Ἐπίτρεπέ μου νά σου ἐκθέσω πῶς πιστεύω ὅτι θά ἐξελιχθῇ ἡ κατάστασις. Ἐάν δέν σπεύσῃς νά ναυμαχήσῃς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν (ναυμαχίαν ποιευμένος) καί συγκρατήσῃς τόν στόλον σου, ἐκεῖ πού εἶναι τώρα ἀραγμένος, θά πραγματοποιήσῃς τόν σκοπόν σου εἴτε μένων, εἴτε προχωρῶν στήν Πελοπόννησον. Οἱ Ἕλληνες δέν θά ἀνθέξουν διά πολύ. Θά τοῦς ὑποχρεώσῃς νά διασπασθοῦν καί ταχέως θά διαλυθοῦν ἐπιστρέφοντες στάς πατρίδας των. Ἐπληροφορήθην ὅτι στεροῦνται προμηθειῶν στήν νῆσον, ὅπου εὐρίσκονται καί εἶμαι βεβαία ὅτι ἂν προελάσῃς στήν Πελοπόννησον δέν θά μείνουν ἀδρανεῖς καί δυσκόλως θά δεχθοῦν νά παραμείνουν καί νά ναυμαχήσουν ὑπέρ τῶν Ἀθηναίων. Ἐάν ἀντιθέτως βιασθῆς νά ναυμαχήσῃς φοβοῦμαι (δειμαίνω) μήπως ἡ ἦττα τοῦ στόλου σου ἐπιδράσῃ δυσμενῶς στόν στρατό σου. Ἐπί πλέον βάλε καλῶς στό μυαλό σου, βασιλεῦ, τοῦτο ὅτι οἱ καλοὶ ἄρχοντες ἔχουν συνήθως κακοῦς ὑπηρέτες καί οἱ κακοὶ ἄρχοντες καλοῦς. Ἐσύ ὁ ὁ-

ποιος είσαι ο καλλίτερος ἄρχων στὸν κόσμο ἔχεις τοὺς χειρίστους ὑπηρέτας».

Ὁ ἐκπληκτὸς Μαρδόνιος μετέφερε στὸν Ξέρξη τὰ ἀποτελέσματα τῆς ψηφοφορίας. Διαφωνεῖ ἡ Ἀρτεμισία γιὰ τοὺς λόγους πού ἐξήγησε. Ὅλοι περίμεναν νά ξεσπάσῃ ἡ ὀργή τοῦ Ξέρξου. Ἀντιθέτως συνέβη. Ὁ Ξέρξης, ἀφοῦ ἐξήρε τὴν προσωπικότητα τῆς Ἀρτεμισίας, ἐδήλωσε ὅτι θά ἐφαρμόσῃ τὴν ἀπόφασί τῆς πλειοψηφίας.

Ἡ ὁμιλία του εἶναι μνημεῖον αὐτοκολακείας. Ἡ Ἀρτεμισία ὑπερεξετίμησε τοὺς Ἕλληνας. Ναι, εἶχαμε ἀποτυχίας σὰ Εὐβοϊκά παράλια, ἀλλά διατί; Ἐπειδὴ ἐγὼ δέν ἤμουν παρῶν ἐκεῖ, οἱ ἄνδρες μου δέν ἐξεπλήρωσαν τὸ καθήκον των. Τώρα ὅμως ἐφρόντισα νά μὴν ἐπαναληφθῇ αὐτό, διότι θά παρακολουθῆσω ὁ ἴδιος τὴν ναυμαχίαν. Οἱ σύεδροι συμφωνοῦν, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Ξέρξου θά συντελέσῃ ἀποφασιστικῶς στὴν νίκη. Εἶναι ὅλοι τους βέβαιοι περὶ αὐτοῦ. Ὁ Ξέρξης πάντως προνοεῖ νά διευθύνῃ τὴν ναυμαχίαν ὄχι ἀπὸ τὴν ναυαρχίδα του, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν χρυσοῦν θρόνον, τὸν ὁποῖον διέταξε νά τοῦ στήσουν στὴν περιοχὴ Ἡράκλειον τοῦ ὄρους Αἰγάλεω, ἐκεῖ στὸ ὕψωμα πού τώρα εὐρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ θρόνος ἦτο χρυσοῦς, ἐνῶ ὁ Δημοσθένης καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ ἀναφέρουν «ἀργυρόποδα δίφρον» (δίφρος = φέρον δύο).

Ἐνύκτωσε (νύξ ἐπεγένετο). Ἐπομένως δέν μποροῦν οἱ Πέρσαι νά ἐπιτεθοῦν ἀμέσως. Θά ναυμαχήσουν αὔριον. Ὁ Ξέρξης ἀφοῦ ἔδωσε διαταγὴν νά ἀνοιχθοῦν τὰ πλοῖα πρὸς τὸ πέλαγος μέ προορισμὸν τὴν κύκλωσιν τῆς Σαλαμίνας καὶ ἀφοῦ ἐπρόσταξε τοὺς στρατηγούς του νά ἐκκινήσουν τὸ ἴδιο βράδυ πρὸς τὸν Ἴσθμόν, κυττάζει τὰς Ἀθήνας. Αἱ φλόγες τῆς πυρπολουμένης Ἀκροπόλεως τὸν χαροποιοῦν. Θεωρεῖ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν προμήνυμα τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀργά τὴν νύκτα ἀποσύρεται νά ἀναπαυθῇ κάπου

πλησίον τοῦ σημερινοῦ λιμένος τῆς Ζέας. Στά γεγονότα τῆς ἡμέρας προστίθεται ἡ ἀφιξίς τοῦ Σικίννου, γιά τόν ὅποιον εἶπαμε καί τόν ὅποιον παρουσιάζουν στόν Ξέρξη καί στόν Μαρδόνιον. Ὅσα λέγει ὁ Σίκιννος ἐνθουσιάζουν τόν Ξέρξη. Ἡ «προδοσία» τοῦ Θεμιστοκλέους ἀποδεικνύει τήν ὀρθότητα τοῦ σχεδίου του. Πηγαίνει λοιπόν νά κοιμηθῆ ἱκανοποιημένος. Ὁ θρίαμβός του εἶναι ἐξησφαλισμένος.

Ὁ χώρος πού θά συναφθῆ ἡ κοσμοϊστορική ναυμαχία εὐρίσκεται μεταξύ τοῦ ὄρους Αἰγάλεω καί τῆς Σαλαμίνας. Ἡ χρονολογία διεξαγωγῆς τῆς ναυμαχίας εἶναι ἡ 20 τοῦ μηνός Βοηδρομιῶνος, τοῦ πρώτου ἔτους, τῆς 75ης Ὀλυμπιάδος κατά τόν Ἀττικόν ἡμερολόγιον, πού ἀντιστοιχεῖ στήν 22α Σεπτεμβρίου 480, κατά τήν σύγχρονον χρονολόγησιν. Τό φθινοπωρινό ἐκεῖνο πρωῖνό παρετάχθησαν ἀντιμέτωποι οἱ στόλοι τῶν Ἑλλήνων καί τῶν βαρβάρων.

Ὁ Ἑλληνικός στόλος ἀπετελεῖτο ἀπό 378 τριήρεις. Ὑπῆρχαν καί μερικαί πεντηκοντήρεις (διέθεταν πεντήκοντα κώπας). Ὑπολογίζεται ὅτι στήν ναυμαχίαν ἔλαβον μέρος περίπου 300 πλοῖα, διότι τά ὑπόλοιπα ἤ εἶχαν ἀποκλεισθῆ ἀλλοῦ ἤ εὐρίσκοντο εἰς ἀποστολάς ἤ εἶχαν ἀχρηστευθῆ εἰς μεμονωμένα ἐπεισόδια. Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς παραδίδει ἕνα κατάλογο ὅπου ἡ Ἀθήνα διέθετε 180 πλοῖα, 40 ἡ Κόρινθος, 30 ἡ Αἶγινα, 20 τά Μέγαρα, 20 ἡ Χαλκίς, 16 ἡ Σπάρτη, 15 ἡ Σικυών, 10 ἡ Ἐπίδαυρος, 7 ἡ Ἐρέτρια, 7 ἡ Ἀμβρακία, 5 ἡ Τροιζήν, 4 ἡ Νάξος, 3 ἡ Ἐρμιόνη, 2 τά Στύρα. Ἡ Κύθνος ἔστειλε μίαν πεντηκόντορον, ἡ Σέριφος καί ἡ Σίφνος ἀπό μίαν πεντηκόντορον καί δύο ἡ Μῆλος. Αἱ τρεῖς αὐταί τελευταῖαι νῆσοι ἦσαν αἱ μόναι πού δέν ὑπετάγησαν στούς βαρβάρους. Πλοῖα ἦλθαν καί ἀπό τήν Κῶ. Ἐνῶ, παρὰ τάς ἐκκλήσεις, αἱ πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, τῆς Νοτίου Ἰταλίας δηλαδή καί τῆς Σικελίας, δέν ἐβοήθησαν στήν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, ἀν καί διέθεταν ἀξιολόγους ναυτικές δυνάμεις. Μόνον οἱ Κρο-

τωνιάται ἔστειλαν ἓνα πολεμικόν μέ κυβερνήτην τόν Φάϋλλον, ὁ ὁποῖος εἶχε κερδίσει εἰς τρεῖς Πυθικούς ἀγῶνας.

Αἱ Ἑλληνικαὶ τριήρεις ἦσαν μικροῦ μεγέθους. Κατάστροφμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νά ἀναπτυχθοῦν πολεμισταὶ ὑπῆρχε μόνον ἐμπρός, στό πρῶραιον (*πρόστεγον*) καί ὀπίσω στό πρυμναῖον (*ἐπίστεγον*). Τό μεσαῖον μέρος τοῦ πλοίου, πού ἦσαν τοποθετημένοι οἱ κωπηλάται (*ἐρέται*) ἦτο τελείως ἀκάλυπτον. Κατά τούς πιθανωτέρους ὑπολογισμούς οἱ κωπηλάται ἀνῆρχοντο εἰς 150, οἱ ἐμπρός ὠνομάζοντο *θαλαμίται*, οἱ στό μέσον *ζυγίται* καί οἱ ὀπίσω *θρανίται*. "Ὅπως φαίνεται μαζί μέ τούς μαχητάς καί τό πλήρωμα τῆς τριήρους, ὅλος ὁ ἀριθμός τῶν ἀνδρῶν πού ἔφερε ἦσαν περίπου 200. Στό ἐπίστεγον ἴστατο ὁ πλοίαρχος μέ τούς ἀξιωματικούς, τούς πηδάλιούχους καί τά βοηθητικά πρόσωπα. Στό πρόστεγον παρετάσσοντο 30 στρατιῶται—πεζοναῦται καί μερικοὶ τοξόται, συνήθως τέσσαρες. Ἐς προσθέσωμεν ἀκόμη ὅτι ἡ τριήρης ἐξωπλιζέτο στήν πρῶραν μέ τό λεγόμενον «*ἔμβολον*» τό ὁποῖον ἦτο μία μυτερά προεξοχή ἐκ συμπαγοῦς ξύλου μέ σιδηρᾶ αἰχμήν (*προέμβολον*) στήν ἄκρη. Σκοπόν εἶχε τήν διατρύψησιν τῶν πλευρῶν τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, τά ὁποῖα ἐπληττε δι' ἐπιδεξίων χειρισμῶν.

Ἡ ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν τριήρεων ἐγένετο μέ ὀπτικόν τηλέγραφον, δηλαδή μέ τήν χρησιμοποίησιν τῶν ἀντανακλάσεων τῶν κατόπτρων ἢ διὰ σημάτων μέ σημαίας. "Ὅταν εὐρίσκοντο πλησίον ἐχρησιμοποιοῦντο μεταλλικοὶ τηλεβόες, ἀκριβῶς ὅμοιοι μέ τούς σημερινούς.

Ἀρχηγός τοῦ ἠνωμένου Ἑλληνικοῦ στόλου παραμένει ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος Εὐρυβιάδης, υἱός τοῦ Εὐρυκλείδου, τόν ὁποῖον ἀδίκως κατηγοροῦν ὡς ἄβουλον ἢ ἀνίκανον. Κάθε ἄλλο. Ὁ ἀνὴρ αὐτός εὐρέθη εἰς τραγικόν κύκλον δράσεως καί ἀνταπεξῆλθε μέ ἐπιτυχίαν. Ἴσως νά μὴ ἐχαρακτηρίζετο ἀπό τήν μεγαλοφυΐαν τοῦ Θεμιστοκλέους καί ἄς τό δεχθῶμεν

αυτό. Ἄλλὰ ἦτο ὁ μόνος πού ἀμέσως ἀντελαμβάνετο τὰς συλλήψεις τοῦ δαιμονίου Ἀθηναίου, συνεφώνει μαζί του καί μέ τό κύρος του ἐπεβάλλετο στούς ὑπολοίπους, οἱ ὅποιοι, ὅπως ὁ Ἀδείμαντος, οὐδέποτε θά ἐπειθάρχουν στόν Θεμιστοκλή.

Ἐξ ἄλλου ὁ Θεμιστοκλῆς ἤσκει οὐσιαστικῶς δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Εἰς οὐδένα ἐλογοδότει. Ὁ Εὐρυβιάδης ἀντιθέτως ὑπέκειτο στόν ἔλεγχον τῶν Βασιλέων, τῶν Πέντε Ἐφόρων καί τῆς Ἀπέλλης, τῆς σπαρτιατικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου δηλαδή. Ὡφείλε νά ἐκτελῆ ἐπακριβῶς τὰς ἐντολάς τῶν ἀνωτέρων του, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς οὐδένα εἶχε ἄνω αὐτοῦ. Ὅσον ἔζη ὁ Λεωνίδας συχνῶς τόν ἐπεσκέπτετο ὁ Εὐρυβιάδης καί ἐλάμβανε παρ' ἐκείνου ὁδηγίας. Μετά τόν ἡρωϊκόν θάνατον τοῦ βασιλέως τοῦ ὁ Εὐρυβιάδης, κατά κάποιον τρόπον, ἀπεμονώθη. Ἐκ τῶν πραγμάτων ἦτο πλέον ὑποχρεωμένος νά λαμβάνη ἀποφάσεις, δίχως νά ἐρχονται ὁδηγίαι ἀπό τήν Σπάρτην. Καί ἐδῶ ἐφάνη ἀντάξιος τῶν περιστάσεων. Πού ἔσφαλλε; Πουθενά. Ναί μέν δέν ἀπεφάσιζεν ἀμέσως, ἀλλά ἀπεφάσιζε ὀρθῶς. Ἐάν δέν ἦτο ὁ Εὐρυβιάδης εἶναι βέβαιον, ὅτι θά εἶχε ἐπιβληθῆ ὁ Ἀδείμαντος καί ὁ Ἑλληνικός στόλος θά ἐγκατέλειπε τήν Σαλαμίνα, μέ ὅλας τὰς καταστρεπτικὰς συνεπειάς διὰ τήν Ἑλλάδα. Ἡ ἀπόφασις νά παραμείνουν στήν Σαλαμίνα ἐλήφθη ἀποκλειστικῶς ἀπό τόν Εὐρυβιάδη μέ προσωπικὴν του εὐθύνην.

Ὡς πειθαρχικός στρατιώτης ἀπετάθη ἀρχικῶς στόν συμβασιλέα Κλεόμβροτο, πού ἐπέβλεπε τήν ἀνέγερσι τοῦ τείχους στόν Ἴσθμόν. Τοῦ ἐζήτησε ὁδηγίας, ἀλλά ὁ Κλεόμβροτος δέν ἀπήντησε. Τότε ὁ Εὐρυβιάδης ἔστειλε ἡμεροδρόμους στήν Σπάρτη, διὰ νά τοῦ εἶπουν τί νά πράξῃ. Οἱ Ἐφοροὶ ἐκράτησαν τούς ἡμεροδρόμους δῆθεν ὅτι δέν μποροῦν νά λάβουν συντόμως ἀπόφασιν, διὰ μία τόσον σοβαράν ὑπόθεσιν. Προφάσεις. Τὰ γεγονότα ὅμως δέν ἐπερίμεναν καί ἔτσι ὁ Εὐρυ-

βιάδης έλαβε τήν άπόφασιν νά ναυμαχήσουν στήν Σαλαμίνα. Αύτά δέν έπιτρέπεται νά διαφεύγουν άπό τήν προσοχήν τών ιστορικών.

Άξιζει νά σημειώσωμεν ότι ό Εύρυβιάδης δέν ύστέρει εις στρατηγικήν σκέψιν. Μετά τήν νίκην τής Σαλαμίνας ό Θεμιστοκλής εισηγήθη νά σπεύσουν στόν Έλλησποντο και νά καταστρέψουν τάς γεφύρας, ώστε νά αποκλείσουν τόν Ξέρξη στήν Έλλάδα. Ό Εύρυβιάδης διεφώνησε και ύπεστήριξε, ότι άν άποκόψουν τούς Πέρσας στήν Εύρώπη θά κάνουν κακό παρά καλό, διότι οί Πέρσαι μή δυνάμενοι νά έπιστρέψουν στήν πατρίδα των θά πολεμήσουν εδώ, μέ τόν μέχρι τώρα άνέπαφο και άνίκητο στρατόν τους και δέν ξέρομεν τί θά γίνη. Έφ' όσον όμως φεύγουν πρέπει νά τούς αφήσωμεν και νά μεταφέρωμεν τόν πόλεμον στήν χώραν τών έχθρών.

Ό Θεμιστοκλής, μέ τήν πνευματικήν εύστροφίαν πού τόν διέκρινε, άντελήφθη τήν όρθότητα τής άπόψεως του Εύρυβιάδου και όχι μόνον συνεφώνησε αλλά και έπιτυχώς έμηχανογράφησε για νά παρασύρη τόν Ξέρξη νά φύγη τό ταχύτερον άπό τήν Έλλάδα, όπως θά ιδωμεν παρακάτω.

Άξιοσημείωτον είναι, και όπωσδήποτε επιβάλλεται νά ύπογραμμισθή, ότι ό Εύρυβιάδης, στήν ανάπτυξιν τής γνώμης του νά αφήσουν τόν Ξέρξη νά φύγη, όμιλεί περί Εύρώπης. Είναι ασφαλώς άπό τούς πρώτους Έλληνας, πού ώμίλησαν για σωτηρία τής Εύρώπης και πώς πρέπει νά μή μείνη ό Ξέρξης στήν Εύρώπη: «Ού μενέειν έν τή Εύρώπη» (Ηρόδοτος: «Ιστορία» Η, 108) και έπεσήμανε τί κακόν μπορεί νά πάθη ή Εύρώπη άπό τούς βαρβάρους.

Όντως, άποδεδειγμένως, ό Εύρυβιάδης ύπήρξε προσωπικήτης εύρωπαϊκή. Ό άνθρωπος πού είδε τήν πραγματικότητα τής έποχής του ως Σπαρτιάτης, ως Έλλην και ως Εύρωπαίος, δέν μπορεί νά είναι δευτέρας διαλογής, όπως άνοήτως ή ύπόπτως μάς τόν παρουσιάζουν.

Ὁ ἐχθρικός στόλος συγκροτεῖται ἀπό ὑπερμεγέθη πλοῖα διαφόρων ἐθνικοτήτων. Αἱ ἀπώλειαι πού εἶχαν στό Ἄρτεμιον καί ἄλλου ἀναπληροῦνται ἀπό τὰς ἐνισχύσεις, πού καθημερινῶς ἔρχονται. Ἔχουν συγκεντρωθεῖ 1.207 πλοῖα, ὅπως ἀναφέρει στοὺς «Πέρσας» (338-343) ὁ Αἰσχύλος, ὁ ὁποῖος συμμετέχει στήν ναυμαχίαν. Ἐξ αὐτῶν 200 πλοῖα ἀπέπλευσαν διά νά ἀποκλείσουν τήν Σαλαμίνα ἐκ τοῦ Νότου. Τά ὑπόλοιπα ἐκτελοῦν τήν νύκτα τῆς 21ης πρὸς 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 τό ἐπιτελικόν σχέδιον τῆς ἐπιθέσεως. 150 τριήρεις καλύπτουν τό πέρασμα μεταξύ τῆς νήσου Ψυτταλείας καί τῆς χερσονήσου τῆς Σαλαμίνας Κυνοσοῦρας. 200 ἄλλα πλοῖα λαμβάνουν διάταξιν μάχης στό σημερινό Κερατσίνι, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα πλοῖα ἀναπτύσσονται καθ' ὅλον τό μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς, ἐναντι τῆς Σαλαμίνας μέχρι τῆς Ἀμφιάλης, ὅπως καλεῖται τό σημερινόν Πέραμα. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν τῶν πλοίων πραγματοποιεῖται πλησιέστερα τῶν ἀκτῶν, γιά νά ἔχουν τήν προστασίαν τῶν χιλιάδων τοξοτῶν πού συνεκεντρώθησαν στά ἀττικά παράλια. Ἀπό τό Πασαλιμάνι μέχρι τό Πέραμα ἡ θάλασσα γεμίζει ἐχθρικά πλοῖα, σά ὅποια ἐπιβαίνουν 300.000 μαχηταί. Ἀρχιναύαρχος τοῦ τερασίου αὐτοῦ στόλου ἀναλαμβάνει ὁ ἀδελφός τοῦ Ξέρξου Ἄριαβίγνης, ὁ ὁποῖος καθῶς ἀπεδείχθη ἐπολέμησε γενναίως. Ἡ διάταξις μάχης προφανῶς καθωρίσθη ἀπό τοὺς Φοῖνικας ναύαρχους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐμπειρότατοι ναυτικοί καί μέ τόν ἰσχυρόν στόλον ἐσκόπευαν νά κυκλώσουν τήν Ἑλληνικήν παράταξιν. Ἄλλως τε, μεταξύ Ἑλλήνων καί σμιτῶν Φοινίκων ὑπήρχε προαιώνιον μῖσος.

Ἐκτός ἀπό τοὺς Φοῖνικας εἶχον στείλει πλοῖα στόν Ξέρξη οἱ Κἄρες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Παμφύλιοι, οἱ Λύκιοι, οἱ Κίλικες, οἱ Κύπριοι, οἱ Ἴωνες καί νησιῶται τοῦ Αἰγαίου μέ δικά τους πληρώματα. Ὁ στρατός πού ἐπέβαινε σ' αὐτά ἀπετελεῖτο ἀπό Πέρσας, Μήδους, Σάκας, Ἰνδούς, Αἰγυπτίους καί ἀπό ἄλλους

διαφόρους λαούς. Ἀπέναντι αὐτῆς τῆς πανσπερμίας ἐθνικοτήτων ἴσταται τό ἐνιαῖον Ἑλληνικόν Ἔθνος.

Ἐάν συγκρίνωμεν τάς δύο ἀντιπάλους παρατάξεις εὐκόλως θά διαπιστώσωμεν, ὅτι οἱ ἐχθροί μας ὑπερτεροῦν μόνον στόν ἀριθμόν, εἰς ὅλα τά ὑπόλοιπα πού εἶναι ἀπαραίτητα διά τόν ἀγῶνα ὑστεροῦν. Ἀσφαλῶς δέν πρέπει νά ὑποτιμᾶται ὁ ἀριθμός, ἡ ὑλική δηλαδή δύναμις, ἀλλά μόνη αὐτή δέν ἀρκεῖ νά δώσῃ τήν νίκην.

Κατ' ἀρχήν εἶχομεν ἀξιωτέραν ἡγεσίαν. Πλήν τῶν ἡγητόρων, ὅπως ὁ Θεμιστοκλῆς, Εὐρυβιάδης, Ἀδεΐμαντος κ.τ.λ. ὑπερείχομεν εἰς πλοιάρχους, ἀξιωματικούς καί εἰς πληρώματα πού εἶχαν ἀρίστην ναυτικήν ἐκπαίδευσιν καί πείραν. Ἀκόμη καί οἱ πολεμισταί μας ἦσαν τέλειοι στρατιῶται, ἐπιμελῶς γυμνασμένοι καί ἐπιδέξιοι χειρισταί τῶν ὄπλων, ἐν ἀντιθέσει πρός τά βαρβαρικά σίφη. Κυρίως, ὁμως, ὑπερείχομεν εἰς φρόνημα καί ἠθικόν. Οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο διά τήν ἐθνικήν των ἐλευθερίαν καί ὑπαρξιν. Ἐγνώριζαν ὅτι ἡ ἦττα ἰσοδυναμεῖ μέ ἐξολόθρευσιν των. Ἔδιδαν τόν ὑπέρ πάντων ἀγῶνα. Ἐνῶ οἱ βάρβαροι ἦλθον μέ ἰδανικόν τήν κατάκτησιν καί φυσικά δέν ἐμάχοντο διά τήν πατρίδα των, ἀλλά ὑπέρ ἑνός βαρβάρου ἡγεμόνος μέ ἀντάλλαγμα τό χρῆμα. Συνεπῶς, ἀπό πλευρᾶς ἡγεσίας, ποιότητος ναυτῶν καί στρατιωτῶν καί ἠθικοῦ, ἡ Ἑλληνική ὑπεροχή εἶναι καταφανής.

Δυσάρεστον παραμένει τό γεγονός, ὅτι στήν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνος Ἕλληνες ἐπολέμησαν Ἕλληνας. Ὅσοι ἐστράφησαν κατά τῆς Ἑλλάδος χάριν συμφερόντων εἶναι κοινοί προδόται, ὅπως ὁ Θεομήστωρ, πού διά τās ὑπηρεσίας του στόν Ξέρξη διωρίσθη τύραννος τῆς Σάμου ἢ ὁ Φύλακας, πού ἀνηγορεύθη «εὐεργέτης τοῦ βασιλέως» καί τοῦ παρεχωρήθη μεγάλη ἐκτασις γῆς. Ὅσοι ἐβοήθησαν τούς Πέρσας ἐξ ἀνάγκης ἔχουν κάποια δικαιολογία. Ὑπῆρξαν ὁμως Ἕλληνες πού ἔστω καί τήν τελευταία στιγμή ἐγκατέλειψαν τούς ἐ-

χθρούς καί ἐπολέμησαν διά τήν πατρίδα. Τά παραδείγματα εἶναι πολλά. Ἐναφέρω ἕν. Ἡ Νάξος ἔστειλε τέσσαρα πλοῖα μέ τήν ἐντολή νά ἐνταχθοῦν στόν περσικό στόλο. Ἀπό προτροπή ὅμως τοῦ τριηράρχου Δημοκρίτου παρήκουσαν τήν διαταγήν καί ἐνετάχθησαν στόν Ἑλληνικόν στόλον.

Ἐπῆρξαν ἐπίσης καί ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες, πού ἤρνούντο ὁποιοδήποτε συμβιβασμόν καί ὁποιαδήποτε συνεργασίαν μέ τούς Πέρσας, ὅπως συνέβη στήν περίπτωσιν τοῦ βασιλέως τῶν Βισαλτῶν στήν Θράκην. Ὅταν εἰσέβαλε ὁ Ξέρξης στήν Ἑλλάδα ἤρνήθη νά συνεργασθῆ μαζί του καί κατέφυγε στό ὄρος τῆς Ροδόπης. Ἐπίσης ἀπηγόρευσε στούς ἕξ υἱούς του νά βοηθήσουν τούς Πέρσας. Ἐκεῖνοι ὅμως δέν τόν ἤκουσαν καί χάριν ἀνταλλαγμάτων ἠκολούθησαν τόν περσικόν στρατόν. Μετά τήν ἦττα τοῦ Ξέρξου καί τήν φυγή του ἐξ Ἑλλάδος ἐπέστρεψαν στήν Θράκη. Ὁ πατήρ τούς συνέλαβε καί πρός τιμωρίαν τῶν τούς ἔβγαλε τά μάτια: «ἐξώρυσε αὐτῶν ὁ πατήρ τούς ὀφθαλμούς» (Ἡρόδοτος ἐνθ. ἀνωτ. Η, 116).

Ὁλόκληρον τήν νύκτα τά περσικά πλοῖα μετακινοῦνται διά νά πάρουν τάς καθωρισμένας θέσεις τῶν. Τά πληρώματά τῶν καί οἱ πολεμισταί ἔχουν ξενυχτήσει. Τό πρωῖ τῆς 22ας Σεπτεμβρίου οἱ ἀντίπαλοι στόλοι εὐρίσκονται ὁ εἷς ἔναντι τοῦ ἄλλου. Ὁ Εὐρυβιάδης τοποθετεῖται μέ τάς τριήρεις του στό τιμητικόν δεξιόν κέρας τῆς παρατάξεως, πού εὐρίσκεται στόν σημερινόν ὄρμον τῶν Ἀμπελακίων. Δίπλα τάσσονται αἱ Κορινθιακαί τριήρεις ὑπό τόν ναύαρχον Ἀδείμαντον, κατόπιν παρατάσσονται οἱ Μεγαρεῖς καί οἱ Αἰγινήται. Στό μέσον τά πλοῖα τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων καί στό ἀριστερόν κέρας τοποθετεῖται ὁ Ἀθηναϊκός στόλος.

Ἀντιστοίχως τό περσικόν ναυαρχεῖον ἔχει τοποθετήσει ἀπέναντι στούς Ἀθηναίους, τούς Φοίνικας καί τούς Αἰγυπτίους. Στό μέσον ἀναπτύσσονται αἱ ναυτικά δυνάμεις τῶν Λυκίων, Παμφύλων, Κιλικίων καί Κυπρίων καί ἔναντι τοῦ

δεξιού των Ἑλλήνων τοποθετοῦνται οἱ Ἴωνες καί οἱ Κάρες. Ἐπί πλέον οἱ Πέρσαι τήν νύκτα ἀπεβίβασαν στήν νήσον Ψυττάλειαν 2.000 τοξότας μέ ἀποστολήν νά καλύπτουν τά φιλικά των πλοῖα καί νά πλήττουν τά Ἑλληνικά. Ἐκτός αὐτοῦ ὅταν θά ἤρχιζε ἡ ναυμαχία πολλοί ἄνδρες καί κτυπημένοι τριήρεις θά κατέφευγον ἐκεῖ. Ἔτσι θά ἐπεριποιοῦντο τοὺς ἰδικούς των καί θά ἐφόνευαν τοὺς ἄλλους.

Ὁ Θεμιστοκλῆς τελεῖ στήν ναυαρχίδα του λιτανείαν καί παρακαλεῖ τοὺς θεοὺς νά προσφέρουν στοὺς Ἕλληνας «σωτηρίαν καί νίκην». Ὁδηγοῦν εἰς αὐτόν τρεῖς Πέρσαις αἰχμαλώτους, οἱ ὅποιοι φέρουν λαμπρά ἐνδύματα καί χρυσᾶ κοσμήματα. Ἦσαν οἱ υἱοὶ τῆς Σανδάκης, ἀδελφῆς τοῦ Ξέρξου, τοὺς ὁποίους εἶχε συλλάβει ὁ Ἀριστείδης, ὅταν κατέλαβε τήν Ψυττάλειαν. Ὁ μάντις Εὐφραντίδης συνιστᾷ νά θυσιασθοῦν στόν «ὠμηστήν Διόνυσον». Ὁ Θεμιστοκλῆς δέν διστάζει. Διατάσσει νά σφάξουν ἀμέσως τοὺς αἰχμαλώτους. Τό περιστατικό διηγεῖται ὁ ἱστορικός ἀπό τήν Λέσβον Φανίας καί μετέφερε στήν βιογραφίαν τοῦ Θεμιστοκλέους ὁ Πλούταρχος (13).

Ἡ πρᾶξις αὐτή τοῦ Θεμιστοκλέους ἦτο ἀναγκαία καί πρέπει νά κριθῆ κάτω ἀπό τό πνεῦμα τῆς κρισίμου στιγμῆς. Ἡ θυσία τῶν βαρβάρων, πού δέν ἐσέβοντο καί οὐδένα νόμον ἐτήρουν, ἀπετέλει τήν ἀπαρχήν τῆς τιμωρίας των, διά τήν σφαγὴν χιλιάδων Ἑλλήνων καί διά τήν αὐθάδη πρόθεσίν των νά σγλαβώσουν τήν Ἑλλάδα. Πρῖν ἀπό τήν ναυμαχίαν τοῦ Ἀρτεμισίου οἱ Πέρσαι συνέλαβον πλησίον τῆς Σκιάθου ἓνα περιπολικό πλοῖο τῶν Τροιζηνίων μέ κυβερνήτην τόν Πρηξίονον. Ἀντί νά σεβασθοῦν τοὺς αἰχμαλώτους διάλεξαν τόν ὠραιότερον ἄνδρα (*καλλιστεύοντα*), τόν πολεμιστήν Λέοντα, καί τόν ἔσφαξαν στήν πλώρην τοῦ πλοίου. Ἰσχυρίσθησαν ὅτι μέ τήν θυσίαν αὐτήν θά ἐκέρδιζαν τήν εὐνοίαν τῶν Θεῶν. Ἀληθῶς ἐκέρδισαν τό μῖσος τῶν Ἑλλήνων καί ὁ Θεμιστοκλῆς

δικαίως τούς ανταπέδωσε τά ἴσα.

Μετά ἀπό τόσας ἐπιμελεῖς προετοιμασίας καί ἀπό-τάς δύο πλευρᾶς ἀρχίζει ἡ ναυμαχία. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιθυμῶν νά ναυμαχήσῃ στό κέντρο τοῦ στενοῦ διατάσσει τόν Ἑλληνικόν στόλον νά ὑποχωρῇ μέ τήν πρύμνην. Δηλαδή ἐκωπηλάτουν πρὸς τὰ ὀπίσω (*ἐπί πρύμνην ἀνεκρούετο*). Τοὺς ἠκολούθουν οἱ βάρβαροι.

Αἴφνης ἀκούεται βροντώδης φωνή: «᾽Ω δαιμόνιοι μέχρι τίνος πρύμνην ἀνακρούεσθε;». Ἀμέσως σταματᾷ ἡ ὑποχώρησις. Ἡ Ἑλληνική παρατάξις ἀκίνητοποιεῖται. Μία τριήρης μέ πλοίαρχον τόν ἀδελφόν τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, τόν ἡρωϊκόν Ἀμεινίαν, ἀποχωρίζεται τῆς λοιπῆς παρατάξεως καί μόνη τῆς κατευθύνεται πρὸς τόν ἐχθρικόν στόλον. Ἐναντίον τῆς ἐπιτίθεται ἓνα φοινικικόν πλοῖον μεγάλου ἐκτοπίσματος. Τά ἀντίπαλα στρατόπεδα παρακολουθοῦν μέ ἐνδιαφέρον τήν ναυμαχίαν. Ἡ ἀθηναϊκὴ τριήρης ἀποφεύγει τήν μετωπικὴν συγκρουσιν καί μέ ἐπιτυχῇ ἐλιγμόν ἐμβολίζει τὸ ἐχθρικόν πλοῖον στό πλευρόν του. Μετά τόν ἐμβολισμόν προσπαθεῖ νά ἀποκολληθῇ ἀλλά δέν μπορεῖ. Τὸ ἐμβολον ἔχει σφηνωθεῖ βαθέως καί τὰ δύο πλοῖα μένουν ἐνωμένα. Τότε ὁ Ἀμεινίας ἀνασύρει τὸ ξίφος καί ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πεζοναυτῶν του εἰσορμᾷ στό φοινικικόν πλοῖον. Ἡ ἔφοδος εἶναι δυναμικὴ. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου οἱ Ἕλληνες ὀπλῖται σφάζουν ὅλους τοὺς Φοίνικας.

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀμεινίου ἐξάπτει τὸ μαχητικόν φρόνημα τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως. Αἱ σάλπιγγες φλογίζουν, ὅπως γράφει ὁ Αἰσχύλος (*ἐπέφλεγεν*) τὰς ψυχὰς τῶν θαλασσομάχων, πού συμφώνως πρὸς τὰ κελεύσματα χτυποῦν μέ δύναμιν τὰ κουπιά στό βαθύ κῦμα, πού παφλάζει. ΣθENAΡῶΣ ἐπιτίθενται «*ἐς μάχην ὀρμῶντες εὐψύχῳ θράσει*», ἄδοντες τὸ πολεμικόν τραγοῦδι (θούριον).

«᾽Ω παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,

ἐλευθεροῦτε πατρίδ' ἐλευθεροῦτε δέ

παῖδας, γυναῖκας, Θεῶν τε πατρῶων, ἔδη
θῆκας τε προγόνων· νῦν ὑπέρ πάντων ἀγῶν»
(*Αἰσχύλος, «Πέρσαι» 396-400*). Δηλαδή:

Ἐμπρός παιδιά τῶν Ἑλλήνων
Ἐλευθερώστε τήν πατρίδα, τά παιδιά,
τάς γυναῖκας, τά ἱερά τῶν Θεῶν,
τούς τάφους τῶν προγόνων· νῦν ὑπέρ πάντων ὁ ἀγών.

Ἡ ναυαρχίδα τοῦ Θεμιστοκλέους (μέ ἔμβλημα τόν ἀετόν) ξεκινᾷ ὑπό τούς ἤχους τοῦ παιᾶνος καί τῶν ἀλαλαγμῶν. Ὁ δυτικός ἄνεμος κυματίζει τάς ἐπιβλητικές σημαίας της. Μετά ἀκολουθεῖ ὁ Δημόκριτος, πλοίαρχος ἀπό τήν Νάξον. Ὁ γενναῖος αὐτός θαλασσόλυκος ἐμβολίζει ἕνα ἐχθρικό πλοῖον. Οἱ κωπηλάται μέ δύναμιν ἀνακρούουν πρύμναν καί ἀποκολλοῦν τήν τριήρη των ἀπό τήν ἐχθρικήν, ἡ ὁποία βυθίζεται. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον ὁ Δημόκριτος κατέστρεψε πέντε ἐχθρικά πλοῖα, ἐνῶ ἕνα ἔκτο τοῦ παρεδόθη. Ὁ Ἀθηναῖος τριήραρχος Λυκομήδης ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρῶτος πού ἐκυρίευσε περσικόν πλοῖον, ἀπό τό ὁποῖον ἀφῆρεσε τά παράσημα καί τά ἀφιέρωσε στόν δαφνηφόρον Ἀπόλλωνα.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικός στόλος ἐνεργεῖ ὡς σύνολον καί μέ ὑποδειγματικήν τάξιν. Τά ἀποτελέσματα τῆς καλῆς ἐκπαιδεύσεως καί τοῦ θάρρους φαίνονται ἀμέσως. Ὁ Θεμιστοκλῆς διασπᾷ τόν φοινικικόν κλοιόν. Οἱ Φοίνικες ἀδυνατοῦν νά ἀντιμετωπίσουν τήν ἐπιδρομήν τῶν ἀθηναϊκῶν τριήρων. Τά σκάφη των βυθίζονται ἢ καταλαμβάνονται. Ὅσοι εὐρίσκονται εἰς αὐτά σφάζονται ἀνηλεῶς. Οἱ περισσότεροι πίπτουν στήν θάλασσα καί πνίγονται. Πολλά φοινικικά πλοῖα διά νά ἀποφύγουν τήν συμπλοκήν καταφεύγουν στάς ἀκτάς, ἐνῶ ἄλλα ὀπισθοχωροῦν καί διαταράσσουν τήν συνοχήν τῆς παρατάξεως. Ταυτοχρόνως ἐνσπείρουν τόν πανικόν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀφοῦ κατενίκησε τούς Φοίνικας, στρέφεται πρὸς τό κέντρον καί συγκρούεται μέ τούς Κυπρίους καί

τούς Κίλικας. Τούς κατατροπώνει και φονεύει τόν ἴδιον τόν βασιλέα τῶν Κιλικῶν Σύννεσιν. Τό κέντρον τῆς περσικῆς παρατάξεως διαλύεται τελείως. Τό θέαμα εἶναι φρικτόν. Οἱ βάρβαροι δέν γνωρίζουν νά κολυμβοῦν καί πνίγονται κατά χιλιάδας.

Οἱ Ἀθηναῖοι, μέ τήν ἐνίσχυσιν τῶν Αἰγινήτων, ἔχουν θριαμβεύσει στό ἀριστερό κέρασ. Ἀπομένει ἡ ναυαρχίς τοῦ περσικοῦ στόλου ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐπιτίθεται ἡ ναυαρχίς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιδιώκει νά τήν ἐμβολίση. Ὁ πηδαλιούχος του κάνει ἐλιγμούς καί ἡ ἀθηναϊκή τριήρης πλησιάζει ἀπειλητική. Ἀπό τό ἀντίπαλο σκάφος ἐκτοξεύονται βέλη καί ἀκόντια. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλῖται καλύπτονται μέ τάς λαμπράς ἀσπίδας των καί περιμένουν τό σύνθημα ἐφόδου.

Ἐδῶ ἀκριβῶς ἐμφανίζεται ἀπροσδοκῆτως ὁ ἀκαταπόνητος Ἀμεινίας. Μέ τήν τριήρην του ἐμβολίζει τήν περσικήν ναυαρχίδα, ἡ ὁποία κλονίζεται καί ἀρχίζει νά βυθίζεται. Ὁ ἀρχιναύαρχος Ἀριαβίγνης ὁμως εἶναι γενναῖος. Ἐμψυχώνει τούς ἄνδρας του καί ἀπό τήν πρῶραν πρῶτος εἰσπηδᾷ στήν ἀθηναϊκήν τριήρην. Τόν ἀκολουθεῖ πλῆθος βαρβάρων στρατιωτῶν. Ἡ μάχη διεξάγεται σῶμα πρὸς σῶμα. Ὁ Ἀριαβίγνης πιέζεται καί πίπτει στήν θάλασσαν, ὅπου καί πνίγεται, διότι δέν ἐγνώριζε νά κολυμβᾷ. Οἱ βάρβαροι σφάζονται καί πρὶν βυθισθῆ ἡ ναυαρχίς ὁ Ἀμεινίας ἀποκολλᾷ τήν τριήρη του καί ἐπιτίθεται κατά τῶν πλοίων πού κινοῦνται ἐναντι τῆς περιοχῆς πού τότε ἐλέγετο «Κέρατα» καί σήμερον ὀνομάζουν Κερατόπυργον. Τό πρῶτον πλοῖον πού συναντᾷ εἶναι ἡ ναυαρχίς τῆς βασιλείσης Ἀρτεμισίας, ἡ ὁποία εἶχε πάρει τό πτῶμα τοῦ Ἀριαβίγνη, ὅταν τό εἶδε νά ἐπιπλῆ στήν θάλασσα. Ἡ Ἀρτεμισία διά νά σωθῆ, προσποιεῖται ὅτι εἶναι Ἑλληνικόν πλοῖον καί ἐπιτίθεται κατά τῆς ναυαρχίδος τοῦ Δαμασιθύρου, ἡγεμόνος τῶν Καλυνδίων, τήν ὁποίαν ἐμβολίζει καί βουλιάζει. Ὁ

Ἄμεινίας πού βλέπει ὅτι τό πλοῖον πού κατεδίωκε ἐβύθισε ἐχθρικόν σκάφος, ἐπίστευσε, ὅπως ἦτο φυσικόν, ὅτι ἐπρόκειτο γιά Ἑλληνικόν καί στρέφεται ἐναντίον ἄλλων πλοίων (πρός ἄλλας ἐτρέπετο).

Τό ἐπεισόδιο αὐτό παρηκολούθησε ὁ Ξέρξης, ὁ ὁποῖος ἤξερε τήν ναυαρχίδα τῆς Ἀρτεμισίας ἀπό τά πολύχρωμα ἐμβλήματα τῆς καί ὁ ὁποῖος ἐνόμισε ὅτι ἡ Ἀρτεμισία ἐβύθισε Ἑλληνικόν πλοῖον. Λέγεται ὅτι θαυμάζων τήν ἀγωνιστικότητα τῆς βασιλίσσης ἀνεφώνησε: «Οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασι μοι γυναῖκες, οἱ δέ γυναῖκες ἄνδρες».

Ὁ Ἡρόδοτος παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ἀρτεμισία ἐστάθη τυχερά, διότι οὐδεὶς ἐσώθη ἐκ τοῦ Καλυνδικοῦ πλοίου διά νά τήν καταγγεῖλη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔχομεν φθάσει στό μεσημέρι. Οἱ Ἴωνες καί οἱ Σαμοθράκες συνεχίζουν τόν ἀγῶνα. Ὁ Εὐρυβιάδης θά τοὺς νικήσῃ καί θά τοὺς ἀναγκάσῃ νά ὑποχωρήσουν. Ἀρχίζει ἡ καταδίωξις. Πρέπει νά καταστραφῶν ὅσο τό δυνατόν περισσότερα ἐχθρικά πλοῖα. Ὁ Θεμιστοκλῆς καταδιώκει μία τριήρη ἀπό τήν Σιδῶνα, πού προσπαθεῖ νά καταφύγῃ στό Φάληρον. Ταχύτερα ἡ τριήρης τοῦ Αἰγινήτου Πολυκρίτου ἐμβολίζει τό ἐχθρικό πλοῖον καί ὁ τριήραρχος ἐρωτᾷ εἰρωνικῶς τόν Θεμιστοκλῆ, ἂν ἐξακολουθῆ νά θεωρῆ τοὺς Αἰγινήτας φίλους τῶν Περσῶν. Αὐτά τὰ εἶπε ὁ Πολύκριτος στόν Θεμιστοκλῆ, διότι ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε φυλακίσει στήν Ἀθήνα τόν πατέρα τοῦ Πολυκρίτου, Κριόν, ὡς φίλον τῶν Περσῶν.

Οἱ ἐχθροί, πανικόβλητοι πλέον, ὀπισθοχωροῦν ἀτάκτως μέσω τῆς διόδου Φώρων (Δραπετσῶνα) – Ψυτταλείας. Ἐπεμβαίνουν ὅμως οἱ ἠρωϊκοὶ Αἰγινήται, πού ὁρμοῦν ἐκ τοῦ νότου. Τά ἐχθρικά σκάφη συνωσιζονται στό στενό πέρασμα καί συγκρούονται μεταξύ των. Ἐπικρατεῖ χάος. Ἀρκετά περσικά πλοῖα πλησιάζουν στήν Ψυττάλεια διά νά σωθοῦν. Ματαίως. Διότι ἐγκαίρως ὁ Ἀριστείδης μέ στρατιωτική μονάδα ἐξ

Ἄθηναίων ὀπλιτῶν ἀπεβιβάσθη στήν νησίδα καί ἐφόνευσε ὄλους τούς Πέρσας (κατεφόνευσαν πάντας) πού ἦσαν ἐκεῖ, ἐκτός ἀπό τούς ἐπισήμους, τούς ὁποίους ἠχμαλώτισε.

Φθάνομεν στό ἀπόγευμα. Ἡ ναυμαχία ἐκρίθη ὀριστικῶς. Τά περσικά πλοῖα ἠττημένα εἰσπλέουν στόν φαληρικόν ὄρμον καί ἐπικρατεῖ τόσος φόβος, ὥστε τά ἀνασύρουν στήν ξηρά.

Ὁ Ξέρξης ἔμεινε ἀναυδος. Οἱ στρατηγοί του ἀποφεύγουν νά ὀμλήσουν. Εἶχε ὀργανώσει εἰδικήν ὀμάδα ἀπό γραμματεῖς διά νά καταγράφουν τά γεγονότα καί νά σημειώνουν τά ὀνόματα ἐκείνων πού ἐπρατταν ἀνδραγαθήματα, διά νά τούς ἀνταμείψῃ κατόπιν. Τώρα; Σχίζει τόν πολυτελῆ χιτῶνα του. Ὀδύρεται. Μερικοί ἀξιωματοῦχοι Φοῖνικες πού εἶχαν χάσει τά πλοῖα των κατηγοροῦν τούς Ἴωνας ἐπί προδοσίᾳ. Αὐτοί εὐθύνονται διά τήν ἠτταν μας, ἰσχυρίζονται. Εἶναι Ἕλληνες καί δέν ἐπολέμησαν ὄπως ἔπρεπε. Κατά καλή τύχην τῶν Ἰῶνων στρατηγῶν ἐκείνη τήν στιγμὴν διαδραματίζεται στήν θάλασσα ἓνα τελευταῖον ἐπεισόδιον, πού ὁ Ξέρξης καί οἱ ἐπιτελεῖς του τό βλέπουν. Μία τριήρης τῆς Σαμοθράκης ἐπληξε μία ἀθηναϊκήν, ἡ ὀποία ἤρχισε νά βουλιάζῃ, ὅταν μία τριήρης ἀπό τήν Αἴγινα ἐκτύπησε τούς Σαμοθράκας καί ἐβύθισε τό πλοῖον τους. Οἱ Σαμοθράκες ὁμως πού ἦσαν ὀπλισμένοι μέ ἀκόντια, ἐπρόλαβαν μέ ἀκοντισμούς νά φονεύσουν τούς Αἰγινήτας καί νά κυριεύσουν τήν τριήρη τους. Ὁ Ξέρξης ἐθαύμασε τό πλήρωμα τοῦ Ἰωνικοῦ πλοίου, πού κατώρθωσε τέτοιο ἐπίτευγμα. Ἐστράφη ὀργισμένος πρὸς τούς Φοῖνικας καί τούς εἶπε νά παύσουν νά συκοφαντοῦν τούς καλλιτέρους των. Καί διά νά εἶναι βέβαιος, ὅτι δέν θά τό ξαναπράξουν, διέταξε νά τούς κόψουν τās κεφαλάς (κεφαλᾳς ἀποτομείν).

Ἡ φθινοπωρινή πανσέληνος ἐφώτιζε τήν θάλασσα τῆς Σαλαμίνας. Τά ναυάγια καί τά πτώματα ἐφέροντο ἀπό τόν ζέφυρον. Μετά τήν ναυμαχίαν ὁ Θεμιστοκλῆς περιπατεῖ σάς

ἀκτάς τῆς Σαλαμίνας καί βλέπει τό πλῆθος τῶν νεκρῶν, πού ἔχουν ἐκβρασθῆ στήν ξηρά. Χρυσᾶ κοσμήματα καί πολύτιμα περιδέρια, πού συνήθιζαν νά φέρουν οἱ Πέρσαι εὐρίσκοντο διασκορπισμένα κάτω. Ὁ Θεμιστοκλῆς τά ἔδειξε σέ ἕνα φίλο του, πού τόν ἠκολούθη καί τοῦ εἶπε: «ἀνελοῦ σαυτῶ σὺ γάρ οὐκ εἶ Θεμιστοκλῆς», δηλαδή «πάρτα, διά σέ, διότι σὺ δέν εἶσαι Θεμιστοκλῆς».

Στό θαλάσσιο μέτωπο τῶν 1.800 μέτρων, πού εἶναι μεταξύ Ψυτταλείας καί Κερατοπύργου εἶχαν βυθισθεῖ περίπου 200 περσικά πλοῖα καί 40 Ἑλληνικά. Πολλά ἐπίσης περσικά εἶχαν αἰχμαλωτισθεῖ αὐτανδρα, ἐνῶ ἄγνωστος ἀριθμός δεκάδων χιλιάδων ἐχθρῶν ἐπνίγησαν ἢ ἐφονεύθησαν. Καί τό σπουδαιότερον, ὁ μεγαλύτερος στόλος τοῦ κόσμου εἶχε κατὰ κράτος ἠττηθεῖ. Ἡ ναυμαχία πού διήρκεσε ὁλόκληρον τήν ἡμέραν κατέστη παγκόσμιον ὁρόσημον διά τήν ἱστορίαν καί τόν πολιτισμόν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξείνη τήν ἡμέρα οἱ ναυμάχοι τῆς Σαλαμίνας ἔζησαν χίλιες ζωές.

Ὁ Ξέρξης εἶναι ἐκ χαρακτῆρος ἀνανδρος. Μολονότι διαθέτει ἀκόμη ἰσχυρόν στόλον καί πολυάριθμον στρατόν ἀνησυχεῖ διά τόν ἑαυτόν του. Τόν κυριεῖ ὁ φόβος μήπως οἱ Ἕλληνες σπεύσουν στόν Ἑλλήσποντο καί κόψουν τās γεφύρας, ὅποτε θά τοῦ ἀποκλείσουν τήν ὁδόν διαφυγῆς. Διατάσσει τόν στόλον του νά ἀναχωρήσῃ πρός τόν Ἑλλήσποντον διά νά φυλάξῃ τās γεφύρας. Ὁ ἴδιος θά ἀναχωρήσῃ τό συντομώτερον. Τά ἐχθρικά πλοῖα φεύγουν ἀπό τό Φάληρον τήν νύκτα τῆς ἐπομένης ἡμέρας τῆς ναυμαχίας. Τό ἄλλο πρωῖ, ὅταν οἱ Ἕλληνες εἶδαν τήν ἀπουσίαν τῶν βαρβάρων, ὁρμοῦν πρός καταδίωξίν των. Προηγουμένως ἀναθέτουν στόν Ἀριστείδη, ὁ ὁποῖος ἠγεῖται τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν, τήν φρούρησιν τῆς Σαλαμίνας, ὅπου εἶχαν μεταφέρει τά πλοῦσια λάφυρα.

Ὅταν αἱ νικηφόροι τριήρεις μας ἔφθασαν στήν Ἄνδρο

έπληροφορήθησαν, ότι οι βάρβαροι είχαν πολύ απομακρυνθεί και δέν ήτο δυνατόν νά τούς προλάβουν. Τότε διευτυπώθησαν δύο αντίθετοι γνώμαι. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξήτει νά προχωρήσουν στόν Ἑλλάσποντο καί νά καταστρέψουν τάς γεφύρας. Ὁ Εὐρυβιάδης ἀπεναντίας ἐπρότεινε νά μήν ἐμποδίσουν τήν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν, ἀναγκάζοντες αὐτούς νά πολεμήσουν ἐντός τῆς Ἑλλάδος.

Τελικῶς ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπείσθη ἀπό τόν Εὐρυβιάδην καί συνέβαλε στήν πραγματοποίησιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Σπαρτιάτου στολάρχου μέ τό ἀκόλουθον τέχνασμα. Ἔστειλε τόν γνωστόν μας Σίκινον μέ μήνυμα πρός τόν Ξέρξην. Μέ στέλλει, τοῦ εἶπε, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ υἱός τοῦ Νεοκλέους, πού εἶναι στρατηγός τῶν Ἀθηναίων καί ὁ ἐπιφανέστερος ἐκ τῶν συμμάχων, γιά νά σοῦ ἀναγγείλω ὅτι ἐπειδή πάντοτε ἐξυπηρετεῖ τό συμφέρον σου δέν ἄφησε τούς Ἕλληνας μέχρι τώρα νά καταδιώξουν τόν στόλον σου, οὔτε νά καταστρέψουν τάς γεφύρας τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπως ἐσχεδιάζαν νά πράξουν.

Τάχα μεριμνῶν ὑπέρ τοῦ Ξέρξου ὁ Θεμιστοκλῆς τόν συνεβούλευσε νά φύγη τό ταχύτερον, γιά τήν ἀσφάλειάν του. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι τό μήνυμα αὐτό τό μετεβίβασε στόν Ξέρξη ὁ Σίκιννος, ἐνῶ ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει κάποιον αἰχμάλωτον Πέρσην ὀνόματι Ἀρνάκην. Ἀκόμη καί γιά τόν διάλογον μεταξύ Θεμιστοκλέους καί Εὐρυβιάδου, ὁ Πλούταρχος γράφει ὅτι διεξήχθη μεταξύ τοῦ Θεμιστοκλέους καί τοῦ Ἀριστείδου. Ὁρθή καί στάς δύο περιπτώσεις εἶναι ἡ ἀποψις τοῦ Ἡροδότου, ὁ ὁποῖος ἄλλως τε εὐρίσκετο πλησιέστερον στά γεγονότα.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἶναι κατεστραμμένη. Διά τήν ἀνοικοδόμησίν της καί διά τάς δαπάνας συντηρήσεως τοῦ στρατοῦ καί τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων θά πληρώσουν αἱ πόλεις, πού συνειργάσθησαν μέ τούς Πέρσας. Τό μήνυμα τοῦ Θεμιστοκλέους εἶναι σαφές. Ἀποστείλατε ἀμέσως χρήματα, ἀλλοιῶς

έρχομαι μέ τόν σόλο καί σās καταστρέφω. Ἡ Κάρυστος, ἡ Πάρος κ.τ.λ. ὑποκύπτουν καί πληρώνουν. Ἡ Ἄνδρος πολιορκεῖται. Πολλοί ἦσαν ἐκεῖνοι πού ἐτιμωρήθησαν διά τήν συνεργασίαν των μέ τούς Πέρσας, μολονότι ἐπλήρωσαν χρήματα.

Ὁ Ξέρξης ἐτοιμάζεται νά φύγη. Ἀλλά δέν ἀποκαλύπτει οὔτε στό στενό του περιβάλλον τήν μυστική πρόθεσίαν του. Ἀπεναντίας φροντίζει οἱ δικοί του καί ιδίως οἱ Ἕλληνες νά πιστεύσουν, ὅτι θά μείνη καί θά συνεχίσῃ τόν πόλεμον. Γιά τόν σκοπόν αὐτόν καί πρός παραπλάνησιν ὄλων διατάσσει νά ἀρχίσῃ ἡ γεφύρωσις τῆς Σαλαμίνας μέ ἐμπορικά πλοῖα πού τά ἔδεναν μεταξύ των καί τά ἐχρησιμοποιοῦν ὡς γέφυραν καί ὡς τεῖχος.

Ὁ Μαρδόnius ὁμως δέν ἐξηπατήθη. Εἶχεν ἀντιληφθεῖ ὅτι ἀληθῆς ἀπόφασις τοῦ Ξέρξου ἦτο νά ἀναχωρήσῃ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ξέρξης ἔστειλε ἀγγελιοφόρον στήν Περσία, μέ τήν εἰδησί τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων στήν Σαλαμίνα. Ἐκεῖ ἐπεκράτησε βαθεῖα θλίψις. Οἱ Πέρσαι ἀξιωματοῦχοι ἔρριξαν ὄλο τό βάρος τῆς εὐθύνης στόν Μαρδόnius: «*Μαρδόnius ἐν αἰτίῃ τιθέντες*» (Ἡρόδοτος ἐνθ. ἀνωτ. Η, 100) διότι αὐτός εἶχε παρασύρει τόν Ξέρξη στήν ἐκστρατεία του κατά τῆς Ἑλλάδος. Δέν ἔχομεν στοιχεῖα γιά τό πῶς ἀντέδρασε ἡ ἑβραία Ἔσθῆρ. Φαίνεται ὁμως, ὅτι τόσον αὐτή ὅσον καί ὁ Μαρδόnius ἔχασαν τήν ἐπιρροήν των στήν Περσίαν μετά τήν ἦττα στήν Σαλαμίνα.

Ὁ Μαρδόnius πρωτίστως ἀνησυχεῖ διά τήν προσωπικήν του ἀσφάλειαν. Δικαίως ἐπίστευε ὅτι ὁ βασιλεύς μόλις ἐπέστρεφε σῶος στήν πατρίδα του θά τόν ἐτιμῶρει, διότι θά τοῦ κατελόγιζε ὅτι τόν ἔπεισε νά εἰσβάλῃ στήν Ἑλλάδα. Διά νά σωθῇ λοιπόν ἔπρεπε νά εὗρη τρόπον νά μήν ἐπιστρέψῃ στήν Περσία. Ἐσκέφθη λοιπόν ἕνα σχέδιον, τό ὅποιον καί τόν ἴδιον διέσωζε καί τοῦ ἔδιδε τήν εὐκαιρία νά ὑποδουλώσῃ τήν

Ἑλλάδα. Ἐπαρουσιάσθη στόν Ξέρξη καί ἀφοῦ τόν παρηγόρησε γιά τήν ἦττα, τοῦ ἐξήτησε νά τοῦ ἀφήσῃ στρατόν μέ τήν ὑπόσχεσι νά κυριεύσῃ τούς Ἕλληνας. Συγκεκριμένως, ὡς ἔμπειρος αὐλοκόλαξ, εἶπε περίπου τά ἑξῆς: «Κύριε, σέ παρακαλῶ οὔτε νά λυπᾶσαι, οὔτε νά θεωρῆς μεγάλην συμφοράν τά πρόσφατα γεγονότα. Ὁ ἀποφασιστικός ἀγών δέν βασιίεεται σά ξύλα, ἀλλά στούς ἄνδρας καί στούς ἵππους. Οὔτε εἰς ἑξ ἐκείνων τῶν Ἑλλήνων πού νομίζουν ὅτι ἔκαναν τό καθήκον των στήν ναυμαχία δέν θά τολμήσῃ νά ἀποβιβασθῇ ἀπό τό πλοῖον του διά νά σέ ἀντιμετωπίσῃ. Οὔτε οἱ Ἕλληνες πού κατοικοῦν στήν ἠπειρωτικήν χώραν θά ἐπιχειρήσουν κάτι τέτοιο. Γνωρίζεις ὅτι ὅσοι σοῦ ἠναντιώθησαν ἐτιμωρήθησαν. Σοῦ προτείνω λοιπόν ἀμέσως νά ἐπιτεθῶμεν στήν Πελοπόννησον. Ἄν ὁμως θέλῃς μπορούμε νά περιμένωμεν ὀλίγον. Πάντως μή στενοχωρῆσαι, διότι εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ Ἕλληνες δέν θά ἀποφύγουν τήν ὑποταγήν καί θά λογοδοτήσουν γιά ὅσα κακά διέπραξαν εἰς βάρος σου, τώρα καί πρῖν. Προτείνω νά ἀκολουθήσῃς τήν γνώμην μου. Ἐάν πάλιν ἐπιθυμῆς νά ἀποσύρῃς τό στράτευμα, τότε ἔχω νά σοῦ προτείνω ἓνα ἄλλο σχέδιο».

Αὐτό τό σχέδιο ἐνδιαφέρει τόν Ξέρξη. Τά περί εἰσβολῆς στήν Πελοπόννησον εἶναι περιπέτεια πού ἔχει ἤδη ἀποφασίσει νά μή δεχθῇ. Ὁ Μαρδόνιος ἀναπτύσσει τό σχέδιόν του, ἀφοῦ τό διανθίσῃ μέ συναισθηματισμόν. «Βασιλεῦ», λέγει, «μὴν ἐπιτρέψῃς νά γίνωμεν καταγέλαστοι στούς Ἕλληνας. Ἡ ἦττα μας δέν ὀφείλεται σέ δικό μας λάθος. Οὔτε ἐμεῖς οἱ Πέρσαι ἐδειλιάσαμε στάς μάχας. Ἐάν οἱ Φοῖνικες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Κύπριοι καί οἱ Κίλικες ἐταπεινώθησαν, αὐτό τό πάθημά των δέν ἔχει σχέσιν μέ τούς Πέρσας. Ἐπειδή λοιπόν οἱ Πέρσαι δέν εὐθύνονται, σέ συμβουλεύω νά γυρίσῃς ἐσὺ στήν πατρίδα μέ τό μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ καί ἀναλαμβάνω τήν ὑποχρέωσιν νά σοῦ παραδώσω τήν Ἑλλάδα

δούλην (δεδουλωμένην)».

Ὁ Ξέρξης μόλις ἤκουσε τὴν πρότασιν τοῦ Μαρδονίου ἐχάρη, διότι ἀκριβῶς αὐτό ἤθελε νὰ κάνη. Ἐν τούτοις δέν ἀπήντησε ἀμέσως. Εἶπεν ὅτι θὰ σκεφθῆ τὰς δύο προτάσεις καὶ θὰ ἀποφασίσῃ ποῖον ἀπὸ τὰ δύο σχέδια θὰ ἐφήρμοζε. Ἐκάλεσε κατόπιν συμβούλιον, δῆθεν γιὰ νὰ συζητήσῃ τὸ θέμα μετὰ τοὺς εὐγενεῖς Πέρσας. Ἰδιαιτέρως εἰδοποίησε τὴν Ἀρτεμισίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξέθεσε τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην τῆς. Τῆς εἶχε ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην, ἰδίως ἀπὸ τότε πού τὸν συνεβούλευσε νὰ μὴ ἐμπλακῆ εἰς ναυμαχίαν. Μάλιστα μὲ εἰλικρίνειαν τῆς ἀνεγνώρισε ὅτι τὸν συνεβούλευσε ὀρθῶς (εὖ συνεβούλευσας). Ἡ Ἀρτεμισία, πού περιεφρόνει τὸν Μαρδόνιο, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλει κοινὸν δούλον τοῦ βασιλέως, προτρέπει τὸν Ξέρξη νὰ φύγῃ. Ἡ θαρραλέα γυνὴ ὁμιλεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια. «Ὅπως ἐξελίχθησαν τὰ πράγματα, ἐσὺ ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄφησε τὸν Μαρδόνιο μὲ τὸν στρατὸν πού ἐζήτησε γιὰ νὰ κάνῃ αὐτό πού ὑπεσχέθη. Ἐάν κατορθώσῃ, ἡ ἐπιτυχία θὰ εἶναι δική σου, ἐάν δέν τὸ κατορθώσῃ ἡ ἀποτυχία θὰ εἶναι δική του. Καὶ τέλος πάντων, ἐάν χαθῆ ὁ Μαρδόνιος, δέν ἔπαθες καὶ τίποτε. Ἄλλως τε ἐσὺ ἐπέτυχες τὸν σκοπὸ σου νὰ κάψῃς τὰς Ἀθήνας (πυρώσας τὰς Ἀθήνας) καὶ μπορεῖς τώρα νὰ ἐπιστρέψῃς στὴν πατρίδα σου».

Ὁ Ξέρξης ἰκανοποιήθη ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τῆς Ἀρτεμισίας, τὴν εὐχαρίστησε καὶ τὴν ἔστειλε στὴν Ἐφεσο μαζί μὲ μερικὸς νόθους υἱοὺς του, πού τὸν συνώδευαν στὴν ἐκστρατείαν. Στὴ συνέχεια ἐκάλεσε τὸν Μαρδόνιον καὶ τὸν διέταξε νὰ διαλέξῃ τὸν στρατὸν πού θέλει καὶ νὰ κάνῃ τὰ λόγια του ἔργα.

Ὁ Ξέρξης πού εἰσέβαλε στὴν Ἑλλάδα ὑπερηφάνως ὡς Μέγας Βασιλεὺς, ἐπιστρέφει ἐξευτελισμένος. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐγκαταλείπει τὴν Ἀττικὴν, διασχίζει τὴν Βοιωτίαν καὶ στρατοπεδεύει στὴν Θεσσαλίαν. Ἐκεῖ ὁ Μαρδόνιος ἐπι-

λέγει τούς στρατιώτας πού θά παραμείνουν μαζί του. Τούς διαλέγει προσεκτικῶς μεταξύ τῶν Περσῶν, Μήδων, Σακῶν, Ἰνδῶν, Βακτριῶν κ.τ.λ. Κρατεῖ καί ὀλόκληρον τήν περίφημον φρουράν τοῦ Βασιλέως, τούς λεγομένους Ἀθανάτους, πλὴν τοῦ Ἀρχηγοῦ των Ὑδάρονου, πού ἀκολουθεῖ τόν Ξέρξη.

Ὁ χειμῶν ἦλθε ἐνωρίτερον ἐκείνη τήν ἐποχή. Ὁ Μαρδόνιος θά διαχειμάσῃ στήν Θεσσαλίαν καί θά ἐπιτεθῆ τήν ἀνοιξί στήν Πελοπόννησον. Ἐνῶ ὁ Ξέρξης φεύγει μ' ἕναν ἀξιοθρήνητο στρατόν. Ἔχουν τέτοια ἔλλειψι τροφίμων, ὥστε τρώγουν φύλλα δένδρων. Ἐπεσε καί λοιμός στό στρατεύμα καί δυσεντερία. Χιλιάδες ἄρρωστοι ἀποθνήσκουν ἀβοήθητοι.

Οἱ πληθυσμοί τῶν περιοχῶν πού περνοῦν εἶναι ἐχθρικοί. Ὅσοι καθυστεροῦν ἢ ἀποκόπτονται ἀπό τόν κύριον ὄγκον τοῦ στρατεύματος φονεύονται. Αὐτοί πού μόλις χθές ἔκαιγαν καί ἐσκότωναν, δέν ἐλπίζουν στό ἔλεος τῶν θυμάτων τους. Ἡ ὥρα τῆς ἐκδικήσεως ἐσήμανε. Ὁ δρόμος τῆς ὀπισθοχωρήσεως γεμίζει πτώματα βαρβάρων. Κατά τήν πορείαν δέχονται ἐπιθέσεις ἀπό τμήματα Ἑλλήνων μαχητῶν. Μέ σοβαράς ἀπωλείας διέρχονται τούς ποταμούς. Ἀλλά τούς διέρχονται. Διότι τίποτε δέν εἶναι ικανόν νά σταματήσῃ τήν φυγὴν τῶν βαρβάρων. Οἱ ὑποχωροῦντες ἀκολουθοῦν τόν δρόμον τῆς εἰσβολῆς καί χρειάζονται 45 ἡμέρας διὰ νά φθάσουν στόν Ἑλλήσποντο, ὅ,τι τέλος πάντων ἔχει ἀπομείνει ἀπό αὐτούς. Ἀμέσως διαβαίνουν τό στενό μέ πλοῖα, διότι αἱ γέφυραι ἔχουν καταστραφῆ ἀπό τὰς καταιγίδας. Στήν Ἀβυδο προμηθεύονται τρόφιμα καί προχωροῦν μέχρι τὰς Σάρδεις. Ἀπό ἐκεῖ, ἀργότερον, ὁ Ξέρξης καί οἱ ἀξιωματοῦχοι του μέ περσικὴ φρουρά θά συνεχίσουν μέ ἄμαξας ὀλοταχῶς πρὸς τὰ Σοῦσα. Τό ἄδοξον τέλος.

Ὅπως ἦτο φυσικόν στήν Ἑλλάδα πανηγυρίζεται ἡ νίκη. Ὅλοι ἀναγνωρίζουν, ὅτι στήν ναυμαχία ἐκ τῶν πόλεων διεκρίθησαν ἡ Αἴγινα καί κατόπιν ἡ Ἀθήνα καί ἐκ τῶν ἀνδρῶν

ὁ Αἰγινίτης Πολύκριτος, ὁ Εὐμένης ὁ Ἀργυράσιος καὶ ὁ Ἀμεινίας ὁ Παλληνεύς. Θά τιμηθοῦν μέ μεγαλοπρεπεῖς τελετάς οἱ ἡρωϊκοὶ νεκροί. Θά ταφοῦν εἰς τύμβον, (τόν ὁποῖον τό σημερινόν κράτος θά συλλήσῃ γιά νά ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι ἀνάξιον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας). Θά στηθῇ στήν Ψυττάλειαν μεγαλοπρεπές τρόπαιον τῆς νίκης.

Ταυτοχρόνως διαλέγουν τά πολυτιμώτερα λάφυρα καί τά προσφέρουν στούς Θεούς, ὡς δείγμα τῆς εὐγνωμοσύνης των. Τρεῖς φοινικικάι τριήρεις ἀφιερώνονται ἀπό μία στό ἱερόν τοῦ Ἴσθμου, τοῦ Σουνίου καί τῆς Σαλαμίνας, πρός τιμήν τοῦ Αἴαντος. Στούς Δελφούς ἀποστέλλεται πλῆθος λαφύρων. Κατόπιν πλέουν στόν Ἴσθμόν, ὅπου κατά τά Ἑλληνικά πατροπαράδοτα ἔθιμα θά ἀπένειμαν τό βραβεῖον στόν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος διεκρίθη διά τήν στρατηγικήν ἀξίαν ἢ τήν ἀνδρείαν του. Γιά τήν ἀκρίβειαν ἐτιμῶντο οἱ πρῶτοι (*πρωτεία*) καί οἱ δευτεροὶ (*δευτερεία*). Ἡ ψηφοφορία ἐγένετο ἐπί τοῦ βωμοῦ τοῦ Θεοῦ Ποσειδῶνος καί ὅλοι οἱ στρατηγοί ἐψήφισαν ὡς πρῶτον τόν ἑαυτόν τους καί ὡς δεύτερον τόν Θεμιστοκλή. Ἔτσι οὐδεὶς ἔλαβε περισσοτέρους τῆς μιᾶς ψήφου διά τά πρωτεία, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκέρδισε τά δευτερεία. Ἡ ἀμοιβαία ζήλεια ἢ ἔστω κάποια δικαιολογημένη ἔπαρσις ἠμπόδισε τούς στρατηγούς νά πάρουν ἀπόφασιν καί ἐπέστρεψαν στάς πόλεις των, δίχως νά ἀπονεμηθῇ τό πρῶτον βραβεῖον. Κοινή πάντως πεποίθησις, ἰδίως μεταξύ τοῦ λαοῦ, ἦτο ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἤξιζε τά πρωτεία.

Ἀντιθέτως συνέβη στήν Σπάρτη. Ἐκεῖ τόν ὑπεδέχθησαν μέ ἐξαιρετικὰς τιμάς. Στόν Εὐρυβιάδῃ ἔδωσαν στέφανον ἐξ ἐλαίας ὡς ἀριστεῖον ἀνδρείας καί παρόμοιον στέφανον στόν Θεμιστοκλή, ὡς ἀριστεῖον σοφίας καί δεξιότητος. Ἐπί πλέον τοῦ ἐχάρισαν τήν ὠραιότεραν ἄμαξαν τῆς πόλεως καί τόν ἐπήνεσαν δημοσίως. Ἐν τέλει τόν προέπεμψαν μέ τήν συνοδείαν τριακοσίων ἰππέων Σπαρτιατῶν μέχρι τά σύνορα τῆς

Λακεδαιμόνος, πράγμα πού οὐδέποτε ἄλλοτε ἔγινε στήν ἱστορίαν τῆς Σπάρτης διά ξένον.

Στήν Ἀθήνα τό κλίμα εἶναι διαφορετικόν. Τόν περιμένει ὁ φθόνος τῶν μαζῶν, ἔναντι τῶν προσωπικότητων. Οἱ πολιτικοί ἐπανερχονται καί ὑποκινοῦν τόν λαόν κατά τοῦ Θεμιστοκλέους. Μά εἶναι δυνατόν αὐτό; Κι ὅμως... Δέν τόν ἐκλέγουν στρατηγόν καί τόν καθαιροῦν ἀπό ἀρχηγόν τοῦ στόλου. Τό ἀξιῶμα ἀνατίθεται σόν Ξάνθιππον.

Ἀθλιότητες σάς ὁποίας προσίθεται καί ἀνόητοι κατηγορία. Κάποιος Τιμόδημος ἀπό τās Ἀφίδνας κατηγορήσε τόν Θεμιστοκλή διά κατάχρησιν, διότι αἱ τιμαί πού ἐδέχθη στήν Σπάρτη δέν ἐγένοντο ὑπέρ τοῦ προσώπου του, ἀλλά ὑπέρ τῆς Ἀθήνας... Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς θά ἐνθυμηθῆ τόν πατέρα του, τόν Νεοκλή, πού τοῦ ἐδείκνυε τās παλαιάς τριήρεις, πού ἦσαν ριγμέναι καί λησμονημέναι στήν παραλίαν καί τοῦ ἔλεγε ὅτι ἔτσι συμεριφέρεται ὁ λαός στούς πολιτικούς, ὅταν δέν τοὺς ἔχει ἀνάγκην. Ἀκόμη καί οἱ στρατηγοί πού γνωρίζουν τήν ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ ὁμιλοῦν μέ θρασύτητα. Κάποτε δέν τοὺς ἀντέχει. «Ἐάν δέν εἶχα ὑπάρξει τότε ἐγώ, πού θά εἴσασθε σεῖς σήμερον;» τοὺς ἐρωτᾷ.

Ὅταν οἱ δημαγωγοί δέν παραπλανοῦν τόν λαόν καί δέν τόν ἐξάπτουν ὑποδαυλίζοντες τά κατώτερα αἰσθήματα πού ἔχει κάθε ὄχλος, τότε ὁ λαός ξέρει νά σέβεται αὐτούς πού ἀληθῶς τόν ὑπηρετήσαν. Τοῦτο ἐφάνη κατά τήν διεξαγωγήν τῶν πρώτων Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, μετά τήν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνος. Μόλις εἰσῆλθε στό στάδιον ὁ Θεμιστοκλῆς οἱ θεαταὶ ὄρθιοι τόν ἐξητωκραύγασαν, τόν ἐχειροκρότησαν καί τόν ἐπεδείκνυαν στούς ξένους. Συγκινημένος ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε στούς φίλους του, πού τόν ἐφιλοξένουν: «Ἀπολαμβάνω τόν καρπόν τῶν ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος ἀγώνων μου».

ΠΛΑΤΑΙΑΙ

Ὁ πόλεμος εἶναι ὄλων ὁ πατήρ, ὄλων ὁ βασιλεύς. Καί ἄλλους μὲν ἀναδεικνύει θεοὺς, ἄλλους δέ ἀνθρώπους, ἄλλους μὲν κάνει δούλους, ἄλλους δέ ἐλευθέρους: «Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι, πάντων δέ βασιλεύς καί τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε τοὺς δέ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε τοὺς δέ ἐλευθέρους». (Ἡράκλειτος: «Ἀποσπάσματα» 53).

«*Τότε ἔαρ γινόμενον*», ἀφοῦ δηλαδή ἦλθε ἡ ἀνοιξίς, ὁ Μαρδόσιος ἀπεφάσισε, ἀπό τήν Θεσσαλία νά ἐκστρατεύσῃ πρὸς ὑποδοῦλωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Πανουῖργος καθὼς εἶναι προτιμᾶ ἕναν εἰρηνικόν συμβιβασμόν, παρὰ μίαν πολεμικὴν ἀναμέτρησιν. Θεωρεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Ἀμύντου, πού τόν ἀκολουθεῖ, εἶναι ὁ καταλληλότερος νά μεταφέρῃ στοὺς Ἀθηναίους τὰς προτάσεις του. Ἀσφαλῶς δέν γνωρίζει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀνήκει στὴν Ἑλληνικὴν κατασκοπεῖαν καὶ μεταδίδει στοὺς Ἕλληνας τὰ μυστικά τῶν Περσῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔρχεται στὴν Ἀθήνα καὶ ἀνακοινῶναι στὴν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Δήμου τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, πού εἶναι κρῶμα ἀπειλῶν καὶ ὑποσχέσεων: «*Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Μαρδόσιος τάδε λέγει...*». «Ὁ Ξέρξης λημονεῖ τό κακό πού τοῦ προξενήσατε, σᾶς παραχωρεῖ ὄχι μόνον τὰ ἐδάφη σας, ἀλλὰ καὶ ὅποια ἄλλη περιοχὴ θέλετε. Φυσικά θά εἴσθε αὐτόνομοι ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ θά σᾶς ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς πού ἐπυρπόλησε. Ἀρκεῖ νά συμφλιω-

θήτε μαζί του. Αυτό άλλως τε σᾶς συμφέρει, διότι ὁ Ξέρξης διαθέτει τεράστιο στρατό καὶ ἐγὼ ἔχω μεγάλη δύναμι πού κι ἂν ἀκόμη μέ νικήσετε θά ἐπέλθη ἐναντίον σας ἰσχυρότερος στρατός. Σᾶς καλῶ νά σταματήσετε τήν διένεξι μέ τόν Μεγάλο Βασιλέα, διότι κινδυνεύετε νά χάσετε τήν πατρίδα σας καί τήν ζωήν σας. Σᾶς προσφέρει συνθήκην εἰρήνης, δίχως δόλο καί ἀπάτη, ὥστε νά διατηρήσετε τήν ἐλευθερίαν σας».

Κατ' αὐτόν τόν τρόπον περίπου ὠμίλησε ἐκ μέρους τοῦ Μαρδονίου ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ὁποῖος ἐπειδή ἤξερε ὅτι τόν παρηκολούθουν οἱ κατάσκοποι τῶν Περσῶν ἐνίσχυσε τήν θέσιν του προσθέτων καί μερικός ἰδικάς του «φιλομηδικάς» ἀπόψεις καί τάχα συνέστησε στούς Ἀθηναίους νά δεχθῶν τήν φιλίαν τοῦ Ξέρξου καί νά σταματήσουν τās ἐχθροπραξίας. Ἰδιαιτέρως, βεβαίως, ἔλεγε τά ἀντίθετα καί εἰργάζετο διά τήν ἦττα τῶν βαρβάρων.

Ὁ Ἀριστείδης συνεννοήθη μέ τόν Ἀλέξανδρο νά καθυστερή στήν Ἀθήνα, ὥστε νά ἀνησυχήσουν οἱ Σπαρτιάται, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι συμφιλιωθῶν μέ τούς Πέρσας, ὁπότε ὁ δρόμος πρὸς τήν Σπάρτην θά εἶναι ἀνοικτός. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπληροφορήθησαν ἀπό τούς ἀνθρώπους τους στήν Ἀθήνα, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διαπραγματεύεται εἰρήνην μέ τούς Ἀθηναίους καί κατεπειγόντως ἔστειλαν πρεσβείαν, γιά νά ἀποτρέψουν ὁποιαδήποτε συμφωνία μεταξὺ Ἀθηναίων καί Περσῶν.

Στήν λαϊκή συνέλευσι πού συνεκλήθη στήν Ἀκρόπολιν, ὁ Ἀριστείδης ἐπαρουσίασε πρῶτον τόν Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος ἐπανελάβε τās γνωστὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου. Μετά ὁ λόγος ἐδόθη στούς Σπαρτιάτας. Οἱ ὀλιγόλογοι Λάκωνες διά πρώτη φορά θά φλυαρήσουν καί διά πρώτην φοράν θά παρακαλέσουν τούς Ἀθηναίους. Τό τέχνασμα τοῦ Ἀριστείδου ἀπέδωσε. Οἱ Σπαρτιάται καί οἱ σύμμαχοί τους θά λάβουν μέρος σόν πόλεμον ἀπό τώρα.

Ὁ λόγος τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Σπάρτης εἶναι οὐσιασι-

κός. «Μᾶς ἔστειλαν (ἡμέας δέ ἔπεμψαν) οἱ Λακεδαιμόνιοι γιά νά σᾶς παρακαλέσωμεν (δεησομένους ὑμέων) νά μή ἀλλάξετε τήν πολιτικήν σας καί βάλετε εἰς κίνδυνον τήν Ἑλλάδα, ἀποδεχόμενοι τάς προτάσεις τοῦ βαρβάρου. Θά εἶναι αἰσχρόν ἂν οἱ Ἀθηναῖοι, πού στό παρελθόν ἀπελευθέρωσαν πολλούς ἀνθρώπους, γίνουν αἰτιοὶ ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος». Κατόπιν δηλώνουν ὅτι συμπονοῦν τοὺς Ἀθηναίους γιά τās συμφοράς πού ὑπέστησαν, τήν ἀπώλεια δύο γεωργικῶν ἐσοδειῶν, τήν καταστροφήν οἰκιῶν, περιουσιῶν κ.τ.λ. καί ὑπόσχονται νά συντηρήσουν τās οἰκογενείας τῶν Ἀθηναίων, ὅσο διαρκέσῃ ὁ πόλεμος κ.τ.λ. Στό τέλος καταφέρονται μέ μῖσος κατά τοῦ «τυράννου» Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος μετέφερε στήν συνέλευσι τās προτάσεις τοῦ Μαρδονίου καί ὑπενθυμίζουν στοὺς Ἀθηναίους, ὅτι οἱ βάρβαροι εἶναι ἀνάξιοι ἐμπιστοσύνης, οὔτε σέβονται τήν ἀλήθειαν. «*Ταῦτα ἔλεξαν οἱ ἄγγελοι*» καί ἐκάθησαν.

Ὁ Ἀριστείδης ἀνέρχεται στό βῆμα. Θά ἀνακοινώσῃ τήν ἀπόφασιν πού ἐξ ἀρχῆς εἶχε λάβει. Ἀπευθύνεται στόν Ἀλέξανδρο. Τά ἐμπνευσμένα λόγια του δεικνύουν ἀνά τούς αἰῶνας τήν ὁδόν τοῦ καθήκοντος πρὸς τήν πατρίδα. «*Νῦν τε ἀπάγγελε Μαρδονίῳ ὡς Ἀθηναῖοι λέγουσι, ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τήν αὐτὴν ὁδὸν ἴῃ τῆ περ καί νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσειν ἡμέας Ξέρξῃ*» (Ἡρόδοτος «*Ἱστορία*» Η, 143). Δηλαδή: καί τώρα ἀνάγγειλε στόν Μαρδόνιον, ὅτι ὅσον ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τήν ἰδίαν πορείαν οὐδέποτε ἐμεῖς θά συνθηκολογήσωμεν μέ τόν Ξέρξην. Τήν αὐτὴν ἀπάντησιν ἀναφέρει καί ὁ Πλούταρχος («*Ἀριστείδης*» 10) μέ κάποιαν φραστικὴν παραλλαγήν. Συγκεκριμένως γράφει, ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἀφοῦ ἔδειξε τόν Ἥλιον εἶπε: «*Ἄχρι ἂν οὗτος ταύτην πορεύηται τήν πορείαν, Ἀθηναῖοι πολεμήσουσι Πέρσαις ὑπὲρ τῆς δεδηωμένης χώρας καί τῶν ἡσεβημένων καί κατακεκαυμένων ἱερῶν*».

Κατόπιν ὁ Ἀριστείδης στρέφεται πρὸς τοὺς πρέσβεις τῆς

Σπάρτης και τούς λέγει, ότι δέν υπάρχει τόσος πολύς χρυσός, ούτε πάνω στην γή, ούτε κάτω στην γή, για νά δεχθούν οι Ἀθηναῖοι νά ανταλλάξουν τήν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων: «Οὐκ ἔστι χρυσοῦ τοσοῦτον πλῆθος οὔθ' ὑπέρ γῆν οὔθ' ὑπό γῆν, ὅσον Ἀθηναῖοι δέξαιντο ἄν πρό τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας». (Πλούταρχος ἔνθ. ἄνωτ.) Ἀναλόγως γράφει και ὁ Ἡρόδοτος (ἔνθ. ἄνωτ.).

Ὁ Ἀριστείδης ἐξ ὀνόματος τῶν Ἀθηναίων και ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως θά προσθέσῃ, ὅτι εἶναι ἐπιτακτικόν καθήκον νά ἐκδικηθῶμεν τούς Πέρσας, πού ἐβεβήλωσαν τούς ναούς μας και ὅτι ἀγωνιζόμεθα ὑπέρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τό ὁποῖον ἔχει ταυτότητα αἵματος (δαίμων), γλώσσης (ὁμόγλωσσον), θρησκείας (θεῶν κοινά), ἡθῶν (ἡθεα ὁμότροπα) και τά ὁποῖα ὅλα αὐτά οι Ἀθηναῖοι δέν θά προδώσουν. Ἀπευθύνεται ὀργίλως πρός τούς Σπαρτιάτας και τούς λέγει: «Ἐμεῖς θά πολεμήσωμεν ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος και ὄχι χάριν τῶν τροφίμων (ἐπί σιτίοις) ὅπως μᾶς παρακινεῖτε. Μάθετε ἀκόμη, ἄν δέν τό γνωρίζετε ἤδη, ὅτι ὅσο παραμένει ζωντανός ἓνας Ἀθηναῖος δέν θά ὑπογραφῇ εἰρήνη μέ τούς Πέρσας».

Ἡ πρακτική τοῦ Ἀριστείδου ἀποτελεῖ τό πρῶτον στήν ἰστορίαν ὑπόδειγμα κηρύξεως ὀλοκληρωτικοῦ πολέμου, κατά τόν ὁποῖον εἶναι ἀδιανόητος κάθε σκέψις γιά συνθηκολόγησιν ἢ συμβιβασμόν μέ τόν ἐχθρόν. Κατόπιν ἀρνεῖται νά λάβῃ τροφίμα ἢ ἄλλην οἰκονομικήν βοήθειαν και καλεῖ τούς Σπαρτιάτας νά στείλουν τάχιστα τόν στρατόν τους στήν Ἀττική, στήν ὁποῖαν θά εἰσβάλῃ ὁ ἐχθρός, μόλις πληροφορηθῇ τήν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών του.

Ταυτοχρόνως εἰσηγεῖται στήν Ἐκκλησία τοῦ Δήμου ψήφισμα, πού ἐγκρίνεται, οι ἱερεῖς νά καταρῶνται ὁποιονδήποτε Ἑλληνα θά ἐσυνθηκολόγῃ μέ τούς βαρβάρους ἢ θά ἐγκατέλειπε τήν συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων. Τέλος ἐκλέγεται παμψηφεί «Στρατηγός Αὐτοκράτωρ» και τοῦ ἀνατίθεται νά ὀδηγήσῃ

τόν Ἀθηναϊκόν στρατόν ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Ὅταν ὁ Μαρδόνιος ἐπληροφορήθη τήν ἀπόρριψι τῶν δελεαστικῶν προτάσεών του, ἀπό τόν Ἀριστείδην, ἐκστρατεύει ἀμέσως ἀπό τήν Θεσσαλία πρὸς τήν Ἀττικήν.

Ἐκείνον τόν καιρόν οἱ καρτερικοὶ Ἀθηναῖοι, πού εἶχαν ἐπιστρέψει στήν ἐρειπωμένη πόλιν τους φροντίζουν προχειρῶς νά τήν ἀνοικοδομήσουν. Ἡ ἀγροτική παραγωγή εἶχε ὀλοσχερῶς καταστραφεῖ. Ὑπάρχει πρόβλημα τροφῆς καί στέγης διὰ τόν πληθυσμόν. Αἱ κρατικά ἐξουσία ἀρχίζουν ἐκ νέου νά λειτουργοῦν. Τήν τάξιν διατηρεῖ ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος μέ τήν παρουσία του καί μόνον ἐμψυχώνει τόν λαό.

Οἱ Ἴππεῖς περιφέρονται στήν καμμένη πόλιν, ἐλέγχουν τοὺς πάντας, συλλαμβάνουν καί μέ συνοπτικές διαδικασίας ἐκτελοῦν κατασκόπους καί προδότας, πού χάριν στά περσικά χρήματα εἶναι ἀρκετοί.

Οἱ Θηβαῖοι πρῶτοι εἶχαν συμβουλεύσει τόν Μαρδόνιον νά μὴ διακινδυνεύσῃ μάχην κατὰ τῶν ἐνωθέντων Ἑλλήνων, διότι ὅταν οἱ Ἕλληνες ὁμονοοῦν (*ὁμοφρονέοντας*) ὅλος ὁ κόσμος κι ἂν στραφῇ ἐναντίον τους θά ἦτο δύσκολον (*χαλεπά*) νά τοὺς νικήσῃ. Ἀντί λοιπόν νά πολεμήσῃ τοὺς Ἕλληνας προτιμώτερον εἶναι νά τοὺς ἐξαγοράσῃ. Ἐπίστευαν οἱ Θηβαῖοι ὅτι ἂν ὁ Μαρδόνιος ἔστελλε ἄφθονα χρήματα στούς πολιτικούς τῶν διαφόρων πόλεων θά ἐπετύγχανε νά διασπάσῃ τήν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων. Καί δέν εἶχε ἄδικον, ἀφοῦ ἤδη οἱ πολιτικοὶ τῶν Θηβαίων εἶχαν πωληθῇ στούς βαρβάρους. Τό ἴδιο καί οἱ πολιτικοὶ τῶν Θεσσαλῶν. Ὁ Θώραξ μάλιστα ἀπό τήν Λάρισα, πού εἶχε συνοδεύσει τόν Ξέρξη στήν ἐπαίσχυντον ὑποχώρησιν προέτρεπε τόν Μαρδόνιο νά ὑποδουλώσῃ τήν Ἑλλάδα.

Ὁ Μαρδόνιος βεβαίως ἔδιδε χρήματα πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἀλλά δέν ἠδύνατο νά καθυστερήσῃ περισσότερο, διότι ἐγνώριζε ὅτι τό κλίμα στά Σοῦσα καθημερινῶς

ἐπεδεινούτο καί ἐφοβεῖτο μήπως τόν ἀνακαλέσουν, ὅποτε ἐκινδύνευε ἡ ζωή του. Ἐπρεπε λοιπόν νά δράσῃ. Ἀπό τήν Βοιωτίαν, ὅπου ἐστρατοπέδευσε, εἰσβάλλει στήν Ἀττική.

Διά δευτέραν φοράν ἐντός δέκα μηνῶν καλοῦνται οἱ Ἀθηναῖοι νά ἐγκαταλείψουν τήν πόλιν των καί νά μεταβοῦν στήν Σαλαμίνα, στόν Πόρον καί στήν Πελοπόννησον.

Τώρα αἰσθάνονται προδομένοι, διότι οἱ Σπαρτιᾶται καί οἱ ἄλλοι σύμμαχοι εἶχαν συμφωνήσει, ὅτι ἐάν κατέβαιναν πρός Νότον οἱ βάρβαροι δέν θά τοῦς ἄφηναν νά εἰσβάλουν στήν Ἀττική, ἀλλά θά τοῦς ἀντεμετώπιζαν στήν Βοιωτίαν. Ὅμως δέν ἐκράτησαν τήν ὑπόσχεσίν τους καί περνωρίσθησαν στήν ὀλοκλήρωσι τῶν ἐργασιῶν τοῦ τείχους στόν Ἴσθμό, πού ἀπέμειναν μόνον αἱ ἐπάλξεις νά κτισθοῦν. Εἶχε δηλαδή σχεδόν τελειώσει.

Ὁ στόλος μεταφέρει πάλιν τοῦς κατοίκους τῆς Ἀθήνας, ὥστε ὅταν ὁ Μαρδόσιος εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν δέν εὔρε οὔτε ἕναν (ἔρημον τό ἄστυ). Πάντως εἰδοποίησε τόν Ξέρξη, ὅτι κατέλαβε τήν Ἀθήνα ὀριστικῶς.

Ἡ ἄλωσις τῶν Ἀθηνῶν δέν ἀπετέλει νίκην τῶν Περσῶν, πράγμα πού ἐγνώριζε ὁ Μαρδόσιος. Ἡ περσική κυριαρχία προϋπέθετε νίκην ἐπί τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἢ συμβιβασμόν μέ τήν πολιτικήν ἡγεσίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἀπό τάς Ἀθήνας ὁ Μαρδόσιος ἐπεδίωξε πάλιν νά ἐπιτύχῃ μίαν εἰρηνικήν λύσιν. Προσέφερε στοῦς Ἀθηναίους, ὅπως καί πρίν, τά πάντα, ἀρκεῖ νά ἀνεγνώριζαν τήν περσικήν κυριαρχίαν. Ὁ βάρβαρος δέν ἀντελαμβάνετο τήν ἐπίμονον ἄρνησιν τῶν Ἑλλήνων. Τοῦς ἔδινε τήν πόλιν πλήρως ἀνοικοδομημένη, τοῦς ἐχάριζε χρήματα, τοῦς ἔκτιζε τά κτίρια, τοῦς ναούς, τοῦς ἔλυνε τά δημόσια οἰκονομικά, τοῦς ἐμεγάλωνε τό κράτος καί γιά ὅλα αὐτά τί τοῦς ἐξήτει; Τίποτε. Ἀπλῶς νά δεχθοῦν, ἔστω θεωρητικῶς, νά εἶναι ὑποτελεῖς στόν «Μεγάλο Βασιλέα». Τοῦτο ὅμως δέν εἶναι «τίποτε» γιά τοῦς ἡρωϊκοῦς Ἀθηναίους. Εἶναι

τό πᾶν. Διότι ἀνέκαθεν ἡ Ἑλληνική φυλή θέτει ὑπεράνω τοῦ ὕλικου ὀφέλους τὰς ἠθικάς ἀξίας, τὰς ὁποίας βεβαίως δέν ἀντιλαμβάνονται οἱ βάρβαροι. Οὔτε τότε, οὔτε τώρα.

Λογικῶς πρέπει, πιστεύει ὁ Μαρδόνιος, αὐτοὶ οἱ πεινασμένοι, οἱ ἄστεγοι, οἱ οἰκονομικῶς ἐξαθλιωμένοι, οἱ πρόσφυγες Ἀθηναῖοι νά συμφωνήσουν στὰς προτάσεις του. Καλεῖ λοιπόν τόν Ἑλλησπόντιον Μουρυχίδην καί τόν στέλλει στήν Σαλαμίνα, διά νά ἐξηγήσῃ στούς Ἀθηναίους, ὅτι δέν εἶναι ἀνάγκη νά πολεμοῦν καί νά ὑποφέρουν, ἐνῶ ὑπάρχει ἡ καλλιτέρα λύσις τοῦ συμβιβασμοῦ κ.τ.λ. Κάποιος βουλευτής, ὀνόματι Λυκίδης (τῶν δέ βουλευτῶν Λυκίδης) εἶπεν, ὅτι κατά τήν γνώμην του συμφέρει νά δεχθοῦν τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου καί ἐζήτησε νά τεθῆ τό ζήτημα πρὸς ψηφοφορίαν στήν Συνέλευσιν τοῦ Δήμου.

Οἱ παρευρισκόμενοι ἐσηκώθησαν μονομιᾶς, περιεκύκλωσαν τόν Λυκίδη καί τόν ἐφόνευσαν ἐπὶ τόπου διά λιθοβολισμοῦ, ὅπως ἀρμόζει στούς ἠττοπαθεῖς ἢ στούς προδότας. Κατόπιν ἐδίωξαν περιφρονητικῶς τόν ἔντρομον ἀγγελιοφόρον. Μόλις διεδόθη τό γεγονός, αἱ Ἀθηναῖαι μετέβησαν στήν οἰκία τοῦ Λυκίδου καί μέ πέτρας ἐσκότωσαν τήν σύζυγον καί τὰ παιδιά του.

Ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Μαρδονίου τόν πληροφορεῖ γιά τήν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών του. Ὁ εἰρηνικός συμβιβασμός, πού τόσοσιν ἤθελε, ἀποκλείεται. Ἐπομένως τόν λόγον ἔχουν πάλιν τὰ ὄπλα. Οἱ βάρβαροι καίγουν ὀλόκληρον τήν Ἀττικήν. Τό ἱππικόν των καταστρέφει τήν Μεγαρίδα, ὅλα τὰ ἐναπομείναντα οἰκοδομήματα κρημνίζονται, πυρπολοῦνται οἱ ἀγροί, τὰ δάση.

Προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι συνοδευόμενοι ἀπό ἀντιπροσώπους τῶν ἐνδόξων Πλαταιῶν καί τῶν Μεγάρων ἐφθασαν στήν Σπάρτην, γιά νά ζητήσουν βοήθειαν καί νά ὑποχρεώσουν τούς Λακεδαιμονίους νά τηρήσουν τὰς ὑποσχέσεις των.

Ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν βαρβάρων δὲν ἦτο ἀποκλειστικὴ ὑπόθεσις τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις ἐπαρουσιάσθησαν στοὺς Πέντε Ἐφόρους καὶ τοὺς ὠμίλησαν μέ τὴν σκληρὰν γλῶσσαν τῆς εἰλικρινείας. Εἶπαν περίπου τὰ ἑξῆς: «Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων προσφέρεται νὰ μᾶς δώσῃ τὴν πατρίδα μας καὶ συγχρόνως νὰ συνάψῃ μαζί μας συμμαχίαν μέ δικαίους καὶ ἴσους ὅρους, δίχως δόλον καὶ ἀπάτην. Ἀκόμη μᾶς παραχωρεῖ ὁποιαδήποτε ἄλλη περιοχὴν θέλομεν νὰ προσαρτήσωμεν σὸ κράτος μας. Ἐμεῖς ὅμως, σεβόμενοι τὸν Δία τὸν Ἑλλήνιον (*Δίαν τε Ἑλλήνιον αἰδεσθέντες*) καὶ μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ πράξωμεν κακὸν εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς προδοσίας, δὲν ἐδέχθημεν τὴν προσφορὰν του, μολονότι μᾶς κατεπρόδωσαν οἱ σύμμαχοί μας καὶ μολονότι γνωρίζομεν, ὅτι θὰ ἔχωμεν περισσότερον κέρδος ἐὰν συνεργασθῶμεν μέ τὸν Πέρσην, παρὰ ἐὰν τὸν πολεμήσωμεν. Ἀλλὰ, δὲν θὰ συνθηκολογήσωμεν ποτέ μέ τοὺς βαρβάρους ἐκουσίως. Τὰς ὑποχρεώσεις μας ἔναντι τῆς Ἑλλάδος τὰς πληρώνομεν μέ ἀληθινὸ νόμισμα. Ἐσεῖς, ὅμως, πού εἶχατε φοβηθεῖ μήπως συνεργασθῶμεν μέ τοὺς Πέρσας, τώρα πού ἐμάθατε τὰς σκέψεις μας, ὅτι δηλαδή δὲν θὰ προδώσωμεν τὴν Ἑλλάδα κι ἐνῶ ἐτελειώσατε τὸ τεῖχος σας, στὸν Ἴσθμόν, δὲν ἐνδιαφέρεσθε γιὰ τὴν τύχην τῶν Ἀθηνῶν».

Οἱ Ἐφοροὶ δέχονται τὰς ἐπικρίσεις ἀδιαμαρτυρητῶς. Τί νὰ ἀπαντήσουν; Ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις συνεχίζουν νὰ καταγγέλλουν τὴν στάσιν τῆς Σπάρτης μέ λόγια θάρρους: «Εἶχατε συμφωνήσει νὰ τὸν πολεμήσωμεν στὴν Βοιωτία καὶ σεῖς δὲν ἐτηρήσατε τὴν ὑποχρέωσίν σας. Μᾶς ἐπροδώσατε. Αὐτὴ μάλιστα ἢ συμπεριφορὰ σας προξένησε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἀθηναίων, διότι ἦτο συμπεριφορὰ ἀνάρμοστος. Τώρα τὸ καθήκον σας εἶναι ἓνα. Ὅφειλετε νὰ στείλετε στρατὸν νὰ κτυπήσωμεν μαζί τοὺς βαρβάρους στὴν Ἀττικὴν. Συγκεκριμένως, ἀφοῦ ἐχάσαμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ τοὺς πολεμήσωμεν

στήν Βοιωτία, νά τούς πολεμήσωμεν στό Θριάσιον πεδίον, πού τό θεωροῦμεν κατάλληλον τοποθεσίαν διά τήν μάχην».

Οἱ Ἐφοροὶ παραμένουν σιωπηλοί. Ὁ ἐπί κεφαλῆς των δηλώνει: «Θά ἀπαντήσωμεν αὖριον». Τήν ἐπομένην δέν ἀπαντοῦν, ἀλλά ἀναβάλλουν γιά αὖριον καί πάλιν τό ἴδιο ἐπαναλαμβάνουν, ὥστε παρέρχονται ἔτσι μέ τās συνεχεῖς ἀναβολάς δέκα ἡμέραι. Τήν παραμονήν τῆς τελευταίας ἡμέρας ὁ Τεγεάτης Χεῖλεος, ὁ ὁποῖος ἀπελάμβανε στήν Σπάρτην μεταξύ τῶν ξένων τό μέγιστον κύρος συνητήθη μέ τούς Ἐφόρους καί τούς τά εἶπε μέ εὐθύτητα. «*Οὕτω ἔχει, ἄνδρες ἔφοροι...*». Ἔτσι ἔχουν τά πράγματα, ἄνδρες ἔφοροι. Ἐάν οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχήσουν μέ τούς Πέρσας δέν πρόκειται νά σās σώση τό τεῖχος στόν Ἴσθμόν, ὅσο καί νά εἶναι ἰσχυρόν, διότι ὄλαι αἱ πύλαι τῆς Πελοποννήσου θά εἶναι ἀνοικταί στούς Πέρσας. Πρῖν λοιπόν οἱ Ἀθηναῖοι μεταβάλουν γνώμην καί ζημιωθῆ ἡ Ἑλλάς εἰσακούσατε τό αἴτημά των καί βοηθήσατέ τους».

Οἱ Ἐφοροὶ ὑπελόγησαν καλῶς τούς προειδοποιητικούς λόγους τοῦ Χεῖλεος. Πράγματι τό τεῖχος στόν Ἴσθμό δέν θά εἶχε καμμίαν ἀξίαν, ἂν οἱ Πέρσαι διέθεταν τόν Ἀθηναϊκόν στόλον. Ἀργά, λοιπόν, τήν νύκτα καί δίχως νά ἀνακοινώσουν κάτι στούς ἀπεσταλμένους τῶν Ἀθηναίων «*ἐκπέμπουσι*» 5.000 Σπαρτιάτας, πού ἕκαστος συνωδεύετο ἀπό ἑπτὰ Εἰλωτας, πρὸς τήν Ἀττικήν. Ἀρχηγός τῆς σπαρτιατικῆς ἐκστρατείας ἦτο ὁ Πανσανίας, υἱός τοῦ Κλεομβρότου, πού ἐπετρόπευε τόν ἀνήλικον βασιλέα Πλείσταρχον, υἱόν τοῦ Λεωνίδου.

Τό πρῶν τό σπράτευμα εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἐκ τῆς Σπάρτης. Οἱ πρέσβεις, πού δέν τό ἐγνώριζαν, συνητήθησαν μέ τούς Ἐφόρους καί τούς εἶπαν μέ ἔντονον ὕφος: «Σεῖς λοιπόν Λακεδαιμόνιοι μείνετε ἐδῶ καί συνεχίζετε νά ἐορτάζετε τά Ἰακίνθια, ἔστω κι ἂν προδίδετε τούς συμμάχους. Οἱ Ἀθηναῖοι πού τούς ἀδικεῖτε, δέν θά σās συγχωρέσουν ποτέ κι ἀφοῦ σεῖς δέν εἴσθε πλέον σύμμαχοί τους θά συμμαχήσουν

μέ τούς Πέρσας καί ὡς σύμμαχοι τῶν Περσῶν θά πολεμήσω-
μεν μαζί τους ἐναντίον ὅποιασδήποτε χώρας ἤθελαν ἐκείνοι
ἐκστρατεύσει. Τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως θά τά
μάθετε ἀπό μόνοι σας».

Οἱ Ἐφοροὶ ἠγέρθησαν ἀπό τούς θρόνους των. Ὑψωσαν
τὴν χεῖρα καί ὠρκίσθησαν, ὅτι ὁ στρατός τῆς Σπάρτης βαδίζει
κατά τῶν ξένων, ὅπως συνήθιζαν οἱ Λακεδαιμόνιοι νά ὀνο-
μάζουν τούς βαρβάρους (ξείνους γάρ ἐκάλεον τούς βαρβά-
ρους). Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκπληκτοὶ ἠρώτησαν τί ἐννοοῦν; καί ὅταν
ἐπληροφορήθησαν τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πausανίου ἐσπευ-
σαν νά τόν προλάβουν. Μαζί των ἐπῆγαν καί 5.000 ὀπλίται,
οἱ καλούμενοι «λογάδες».

Ἐπὶ τέλους ἡ φοβερά πολεμικὴ μηχανὴ τῆς Σπάρτης ἐκινή-
θη. Τό χαρμόσυνον ἄγγελμα ἐγινε δεκτό μέ πανηγυρισμούς
στὴν Σαλαμίνα. Τό ἔμαθε καί ὁ Μαρδόνιος. Ἀργεῖοι προδό-
ται ἔστειλαν τόν καλλίτερον δρομέα στὴν Ἀθήνα. Ἐπαρου-
σιάσθη στόν βάρβαρο καί τοῦ ἀνήγγειλε: «Μαρδόνιε, μέ
στέλλουν οἱ Ἀργεῖοι γιά νά σέ πληροφορήσω, ὅτι ἔχει ξεκι-
νήσει ἡ νεότης (μάχιμος δηλαδή δύναμις) τῆς Λακεδαίμονος
καί δέν κατέστη δυνατόν νά τὴν σταματήσουν οἱ Ἀργεῖοι.
Σκέψου καλῶς αὐτά».

Ὁ Μαρδόνιος τότε ἀπεφάσισε νά ὑποχωρήσῃ πρὸς τὰς
Θήβας, ὅπου ἡ πολιτικὴ των ἡγεσία εἶχε μηδίσει καί τοῦ ἦτο
φιλική. Ἐπὶ πλέον προετίμα, καί ὀρθῶς, νά ἀναπτύξῃ στὴν
βοιωτικὴ πεδιάδα τό πολυάριθμον ἰπικόν του, παρὰ νά τό
ἀχρηστεύσῃ στό ἀνώμαλο ἀπτικόν ἔδαφος. Πρὶν φύγῃ ἔστειλε
τό ἰπικόν του πρὸς τὰ Μέγαρα, διότι εἶχε τὴν εἶδησιν, ὅτι
ἐκεῖ εὐρίσκοντο χίλιοι ἄνδρες πολεμισταί. Ἡ περιοχὴ τῆς
Μεγαρίδος κυριολεκτικῶς κατεκλύσθη ἀπό τούς βαρβάρους
ἰπτεῖς, χωρὶς νά κατορθώσουν τίποτε.

Ἐκείνη τὴν ἡμέραν οἱ βάρβαροι ἐφθασαν στό δυτικώτερον
σημεῖον τῆς Εὐρώπης, πού ἐπέτυχαν νά φθάσουν, κατ' αὐτὴν

τήν ἐκστρατείαν.

Ἀποχωροῦντες οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας διασχίζουν τὴν Δεκέλειαν καὶ στρατοπεδεύουν στὴν Τανάγραν, ὅπου διανυκτερεύουν. Τὴν ἐπομένην εἰσέρχονται στὴν Βοιωτίαν. Τὸ πρῶτον μέλημα τοῦ Μαρδονίου ἦτο νὰ ὀργανώσῃ ἀμυντικῶς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀσωποῦ, πλησίον τῶν ὀρίων τῶν Πλαταιῶν. Ἐκεῖ μέ δένδρα, τὰ ὁποῖα ἔκοψε καὶ μέ πέτρας κτίζει ἓνα τεῖχος ἔμπροσθεν τοῦ ὁποῖου σκάπτονται βαθέα καὶ πολλὰ χαρακώματα. Τὸ ὄχυρόν αὐτό εἶχε σχῆμα τετραγώνου, μέ μήκος κάθε πλευρᾶς δύο χιλιομέτρων περίπου. Ὅπισθὲν του εὐρίσκονται αἱ Θῆβαι, πού ἦσαν τό κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τῶν βαρβαρικῶν στρατευμάτων.

Ἡ ἀνοδος τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς τὸν Ἴσθμόν προεκάλεσε ἀληθῆ ἐθνικόν συναγερμόν τῶν Πελοποννησίων. Οἱ νέοι ἐντρέποντο νὰ μείνουν στὰς πόλεις των καὶ νὰ μὴ ἀγωνισθοῦν ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ὑπὸ τὴν λαϊκὴν πίεσιν συγκροτοῦνται σώματα στρατοῦ, πού κατευθύνονται ταχέως πρὸς Ἀθήνας.

Τὸ πολεμικόν πνεῦμα τῆς φυλῆς ἐπικρατεῖ παντοῦ. Ἡ Τεγέα δίδει 1.500 ὀπλίτας, ἡ Σικυῶν 3.000, ἡ Ἐπίδαυρος 800, ἡ Τροιζὴν 1.000, ἡ Ἐρμόνη 300, ἡ Κόρινθος 5.000, αἱ Μυκηναί-Τίρυνς 400. Προσέρχονται ἐπίσης 600 Ὀρχομένιοι Ἀρκάδες, 200 Λεπρεᾶται, 1.000 Φλιάσιοι καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος καταφθάνουν πολεμισταί, ὅπως 1.800 Θεσπιεῖς, 600 Πλαταιεῖς, 3.000 Μεγαρεῖς, 800 Λευκάδιοι-Ἀνακτόριοι, 600 Ἐρετριεῖς-Στυρεῖς, 400 Χαλκιδεῖς, 500 Ἀμβρακῖῶται, 200 Κεφαλλῆνες, 300 Ποτιδαῖται. Γιά πρώτη φορά συγκεντρώνονται στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος εἰς τόσον μεγάλην ἰσχύν. Ἐχομεν ἄνω τῶν 100.000 ἀνδρῶν. Πρόκειται διὰ μίαν Ἑλληνικὴν στρατιάν, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 38.700 βαρέως ὀπλισμένους ἀνδρας καὶ 69.500 ψιλούς.

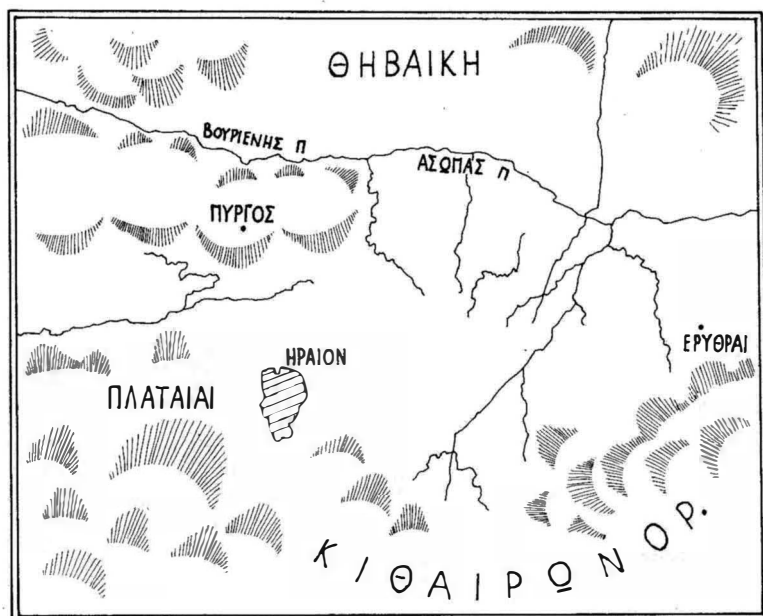
Ἡ Ἑλληνικὴ στρατιὰ προωθεῖται, διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος στὴν

Βοιωτίαν καί στρατοπεδεύει στάς Ἐρυθράς (στό σημερινόν κακόηχον Κριεκούκι).

Ἡ παράταξις εἶναι μεγαλειώδης. Στό δεξιόν κέρας τάσσονται 10.000 Λακεδαιμόνιοι, δίπλα των οἱ Τεγεᾶται, μετά οἱ Κορινθιοὶ καί ἀκολουθοῦν οἱ λοιποὶ Ἕλληνες. Στό ἀριστερόν κέρας τοποθετοῦνται 8.000 Ἀθηναῖοι, μέ στρατηγόν τόν Ἀριστείδη. Ἡ ὑπεροχή τῶν ἐχθρῶν στό ἵππικόν εἶναι ἀπόλυτος, διότι παραδόξως οἱ Ἕλληνες δέν ἔχουν καθόλου ἵππεις. Ὁρισμένοι ὑποστηρίζουν ὅτι καί ἐμεῖς εἶχαμε ἵππικόν, ἀλλά διά κάποιους λόγους δέν τό ἐχρησιμοποίησαμεν. Ἀνώτατος Διοικητής εἶναι ὁ ὄξυδερκῆς βασιλεὺς Πausanίας, μέ συστράτηγον τόν Εὐρυάνακτα.

Οἱ ἀντίπαλοι ἀναπτύσσονται κατά Ἔθνη ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Πέρσαι ἀπέναντι τῶν Σπαρτιατῶν καί Τεγεατῶν. Οἱ Μῆδοι ἀπέναντι τῶν Κορινθίων, Σικυωνίων, Ποτειδαϊατῶν καί Ὀρχομενίων. Οἱ Βάκτριοι ἀπέναντι τῶν Ἐπιδαυρίων, Λεπρεατῶν, Τροϊζηνίων, Τιρυνθίων, Μυκηναίων καί Φλιασίων. Οἱ Ἰνδοὶ ἀπέναντι τῶν Ἐρμιονέων, Ἐρετριέων, Στυρέων καί Χαλκιδέων. Οἱ Σάκαι ἀπέναντι τῶν Ἀμβρακιωτῶν, τῶν Ἀνακτορίων, τῶν Λευκαδίων καί τῶν Αἰγινήτων. Οἱ Ἕλληνες σύμμαχοι τοῦ Μαρδονίου, ὅπως οἱ Θηβαῖοι, Θεσσαλοὶ, Θράκες, Μαλιεῖς κ.τ.λ. ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων, Πλαταιέων καί Μεγαριτῶν.

Αὐτοὶ οἱ μηδίσαντες Ἕλληνες ἀνήρχοντο περίπου εἰς 50.000 ἄνδρας, κατά πρόχειρον ὑπολογισμόν τοῦ Ἡροδότου. Τό ἱστορικῶς βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ ἀριθμὸς παραμένει ἄγνωστος, ἀφοῦ οὐδεὶς τοὺς ἐμέτρησε. Οἱ προαναφερθέντες βάρβαροι μαζί μέ τοὺς Αἰγυπτίους, Αἰθίοπας, Φρύγας καί τὰς λοιπὰς ἐθνικότητας πού παρετάχθησαν ἐναντι τῶν Ἑλλήνων ἔφθαναν τὰς 300.000 ἀνδρῶν περίπου, στάς ὁποίας ἂν προσθέσωμεν τὰς δυνάμεις τοῦ ἵππικοῦ καί τῶν μηδισάντων ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος πλησιάζει τὰς

Περιοχή μάχης Πλαταιών.

400.000.

Ἄνωτατος Διοικητής εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Μαρδόνιος, μέ ἀρχηγόν ἵππικου τόν ἀνδρείον Μασίστιον.

Ὅπως εἶπαμε οἱ Ἕλληνες παρετάχθησαν στάς ὑπωρείας, στούς πρόποδας δηλαδή, τοῦ Κιθαιρῶνος μέ προοπτικήν ἄν παραστή ἀνάγκη νά ὑποχωρήσουν στάς πλαγιάς τοῦ ὄρους. Παραλλήλως οἱ ἐχθροί παρετάχθησαν στήν πεδιάδα μέ προοπτικήν νά καταφύγουν στό ὄχυρόν, πού ἔχουν δημιουργήσει.

Οἱ ἀντίπαλοι πανέτοιμοι διά τήν σύγκρουσιν ἀδρανοῦν ἐπί δέκα ἡμέρας. Στό διάστημα αὐτό συμβαίνουν διάφορα ἐπεισόδια, ἀλλά ἡ ἀποφασιστική μάχη δέν πραγματοποιεῖται. Καί οἱ δύο ἀντίπαλοι τήν ἀποφεύγουν. Οἱ μέν Ἕλληνες, διότι ἐλπίζουν ὅτι θά τελειώσουν τά τρόφιμα τοῦ Μαρδονίου. Οἱ δέ Πέρσαι, διότι πιστεύουν ὅτι θά διασπασθοῦν οἱ Ἕλληνες.

Ὁ χρόνος ἐργάζεται εἰς βάρος τῶν Περσῶν. Ἦδη ὁ «κλεφτοπόλεμος» τόν ὁποῖον διεξάγουν οἱ ἡρωϊκοί Φωκεῖς ἐμποδίζει τάς ἐφοδιοπομπάς νά ἔλθουν ἀπό τήν Θεσσαλίαν. Ἀλλά καί ὁ Μαρδόνιος κατόπιν συμβουλῶν τῶν Θηβαίου Τιμηγενίδου ἀπέκοψε τήν ὁδόν ἀνεφοδιασμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Συγκεκριμένως ἔστειλε τό ἵππικόν του στήν διάβασιν τοῦ Κιθαιρῶνος πρός τάς Πλαταιάς, ἡ ὁποία λέγεται Τρεῖς Κεφαλαί ἢ κατά τοὺς Ἀθηναίους Δρυός Κεφαλαί. Κατερχόμενο τό ἵππικόν στήν πλαγιά συνήντησε 500 ὑποζύγια, πού μετέφεραν τρόφιμα ἀπό τήν Πελοπόννησον. Οἱ Πέρσαι ἵπτεῖς ἔσφαξαν ὄλους τοὺς συνοδοῦς ἀκόμη καί τά ζῶα.

Τό σπουδαιότερον πάντως περιστατικόν, πού συνέβη ἐκείνας τάς ἡμέρας τῆς ἀναμονῆς, εἶναι τό ἀκόλουθον. Ὁ Μαρδόνιος διατάσσει ὄλο τό ἵππικόν του νά διαβῆ τόν Ἀσωπόν καί νά ἐπιτεθῆ κατά τῆς πλαγιάς πού κατεῖχον οἱ Μεγαρεῖς. Ὁ Μασίστιος, πού ἵππευε ἓνα περίφημον Νησαῖον (ἐξαιρετικῶς μεγαλόσωμος ἵππος προερχόμενος ἀπό τήν Νησαῖαν πεδιάδα τῆς Μηδίας) χρυσοχάλινο ἄλογο μέ πλούσιον στολι-

σμόν, ἐπελαύνει διαδοχικῶς κατά τῆς Ἑλληνικῆς θέσεως καὶ προκαλεῖ βαρείας ἀπωλείας στήν γραμμὴ ἀμύνης τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Μεγαρεῖς κινδυνεύουν νὰ ἀνατραποῦν. Ἀμύνονται γενναίως, ἀλλά αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τῶν χρειάζονται ἐνίσχυσιν. Παρά τὴν κρισιμότητα τῆς καταστάσεως εἰδοποιοῦν ψυχραίμως τὸν Πausανίαν (*Μεγαρέες λέγουσι*) ὅτι δὲν ἀντέχουν πλέον νὰ ἀναχαιτίζουν ὄλο τὸ περσικόν ἱππικόν καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀμέσου βοηθείας, ἄλλως θὰ ἐγκαταλείψουν τὴν θέσιν τῶν.

Ὁ Πausανίας ἐρωτᾷ τοὺς στρατηγούς ποῖος δέχεται νὰ σπεύσῃ πρὸς συμπαράστασιν τῶν Μεγαρέων; Ὁ Ὀλυμπιόδωρος, υἱὸς τοῦ Λάμπωνος, Ἀθηναῖος εὐπατριδῆς, ἐπὶ κεφαλῆς τριακοσίων συμπολεμιστῶν του, ἀναλαμβάνει ἐθελοντικῶς τὴν ἐπικίνδυνον ἀποστολήν. Μαζί μὲ μερικοὺς τοξότας κατευθύνονται σὸ ἀκραῖον σημεῖον ὅπου μάχονται οἱ Μεγαρεῖς. Οἱ Πέρσαι πού τοὺς βλέπουν ἀποροῦν μὲ τὴν τόλμην αὐτῶν τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν, πού ἀκριβῶς προχωροῦν δίχως ὑποστήριξιν ἱππέων. Ὁ Μασίστιος ἠγεῖται προσωπικῶς τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τους. Γίνονται μία, δύο, τρεῖς ἔφοδοι. Ἀποκροῦνται. Οἱ Ἀθηναῖοι τοξόται σημαδεύουν τὸν Μασίστιον. Πληγώνουν μὲ τὰ βέλη τὸ ἄλογό του, τὸ ὅποιον ἀφηνιάζει καὶ ρίχνει κάτω τὸν ἀναβάτη του. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ στιγμή πού τὸ ἱππικὸ τμήμα κάνει μεταβολή διὰ νὰ ἀφήσῃ χώρο εἰς ἄλλο ἐπερχόμενον τμήμα, ἔτσι οἱ Πέρσαι ἱππεῖς δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴν πῶσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀρπάζουν τὸν ἵππον τοῦ Μασιστίου, ὁ ὁποῖος, πεζὸς πλέον, ἀγωνίζεται μὲ θάρρος. Φέρει λεπιδωτὸν χρυσοῦν θώρακα, πού δὲν τὸν διαπερνοῦν τὰ κτυπήματα τῶν ξιφῶν, μέχρις ὅτου ἓνας στρατιώτης βυθίζει τὸ δόρυ του σὸν ὀφθαλμόν τοῦ Πέρσου καὶ τὸν σκοτώνει.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἱππεῖς πού ἐπρόσεξαν τὴν ἀπουσία τοῦ Μασιστίου ἀντελήφθησαν τί συνέβη καὶ ὁρμοῦν μαζικῶς διὰ

νά σώσουν τόν ἀρχηγόν τους ἢ νά πάρουν τό σῶμα του.

Αἱ συμπλοκαί γύρω ἀπό τό πτώμα τοῦ Μασιστίου εἶναι σκληραί, ἀνηλεεῖς. Οἱ τριακόσιοι Ἀθηναῖοι μάχονται κατὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων κυμάτων τῶν Περσῶν ἰπέων μέ πείσμα. Χάνουν τό πτώμα, τό ξανακερδίζουν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ εἶναι τεράστια. Ἀναγκάζονται νά ἀποσυρθοῦν ἡττημένοι καί ἀναφέρουν στόν Μαροδόκιον τόν θάνατο τοῦ Μασιστίου.

Ἀπογοήτευσαι καί θλίψις κυριαρχοῦν στό ἐχθρικό στρατόπεδον. Οἱ θρηνοὶ καλύπτουν τήν βοιωτικήν πεδιάδα, διότι ὁ Μασίστιος ἦτο λίαν ἀγαπητός στούς βαρβάρους. Ξυρίζουν τὰς κεφαλὰς των καί τὰς χაίτας τῶν ἵπων εἰς ἔνδειξιν πένθους. Ἀντιθέτως στό δικό μας στρατόπεδο ἐπικρατεῖ ἐνθουσιασμός. Ὁ Ὀλυμπιόδωρος διέταξε νά τοποθετήσουν τόν νεκρόν Μασίστιον ἐπί ἐνός ἄρματος καί νά τόν περιφέρουν ἀνάμεσα στούς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι τρέχουν διά νά δοῦν τόν βάρβαρον ἵππαρχον, πού ἦτο ὑψηλός καί ἐξαιρετικῆς ὠραιότητος.

Τώρα, μετά ἀπό αὐτήν τήν νίκην, ὁ Πausanias ἀποφασίζει νά κατεβάσῃ τό στρατεύμα στήν περιοχὴ τῶν Πλαταιῶν, ἡ ὁποία τοῦ φαίνεται καταλληλοτέρα ἀπὸ τὰς Ἐρυθράς. Ἐδῶ ὁ στρατός μας ἀναπτύσσεται ἀπὸ τήν «Γαργαφίαν Κρήνην» ὅπου ἐγκαθίστανται οἱ Σπαρτιάται πρὸς τὰ δεξιὰ, ἕως τοῦ τεμένους τοῦ ἥρωος Ἀνδροκράτους πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅπου τοποθετοῦνται οἱ Ἀθηναῖοι. Μετακινοῦνται ἐπίσης καί οἱ Πέρσαι, ὥστε ἔρχονται ἀντιμέτωποι τῶν Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων ρεεὶ ὁ ποταμὸς Ἀσωπός.

Ὅλα εἶναι ἔτοιμα γιὰ τήν τελικὴν ἀναμέτρῃσιν, ἡ ὁποία καθυστερεῖ, διότι, σὺν τοῖς ἄλλοις, οἱ μάντιες τῶν δύο παρατάξεων συνιστοῦν ἀποφυγὴν ἐπιθέσεως. Ὑπάρχει ἓνας χρησμός ὁ ὁποῖος προβλέπει ὅτι θά χάσῃ τήν μάχην ὁποῖος ἐπιτεθῇ πρῶτος.

Οἱ Ἕλληνες ἐχρησιμοποιοῦν τόν μάντιν Τεισαμενόν ἀπὸ

τήν Ἡλείαν, πού αὐτός καί ὁ ἀδελφός του Βίας ἦσαν οἱ μόνοι μὴ Λάκωνες, οἱ ὁποῖοι ἐπολιτογραφήθησαν Σπαρτιάται.

Οἱ βάρβαροι ἐπίσης εἶχαν μάντιν ἀπὸ τὴν Ἡλείαν, τὸν Ἥγησιστρατον, φανατικὸν ἐχθρὸν τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅταν αὐτὸς ἦτο φυλακισμένος στὴν Σπάρτην καὶ ἐπρόκειτο νὰ τὸν θανατώσουν μέ βασιανιστήρια, κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἀποκόπτων ὁ ἴδιος μέ μάχαιραν μέρος τοῦ ποδός του, διὰ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὸν σιδηροῦν κρίκον, πού τὸν εἶχαν δέσει. Ἐκτοτε ἔφερε τεχνητὸν ξύλινον πόδα καὶ διεκήμεντε παντοῦ τὸ μῖσος του κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν.

Οἱ μηδίσαντες Ἕλληνες, τέλος, διέθεταν ἰδικόν των μάντιν, τὸν Ἰπλόμαχον ἀπὸ τὴν Λευκάδα.

Ὅλοι αὐτοὶ ἐξετάζουν τοὺς οἰωνοὺς καὶ τοὺς εὐρίσκουν ἀρνητικούς. Δέν ἀμφιβάλλουν. Ὅποιος ἐπιτεθῆ πρῶτος θά ἦττηθῇ. Ἡ ἀδράνεια συμφέρει τὸν Πausανία, διότι συνεχῶς προσέρχονται ἐνισχύσεις σὶ σπράτευμά του, ἐνῶ ἡ περαιτέρω ἀναμονὴ ἀπειλεῖ τοὺς βαρβάρους, ἐπειδὴ τοὺς κλονίζει τὸ ἠθικόν, αὐξάνουν αἱ ἀποστασίαι τῶν πρῶν φίλων των καὶ ἐντείνεται ὁ «κλεφτοπόλεμος» στὴν Στερεὰ Ἑλλάδα.

Τὴν ἐνδεκάτη ἡμέρα ὁ Μαρδόنيος συγκαλεῖ πολεμικὸν συμβούλιον. Ἡ ὑπομονὴ του ἐξηντήθη. Δέν ἀντέχει πλέον τὸν ψυχολογικὸν πόλεμον. Τὰ νεῦρα του ἔσπασαν. Πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ ἐπιτεθοῦν. Νὰ ἐξέλθουν τοῦ θανατηφόρου τέλματος τῆς ἀπραξίας. Ὁ Ἀρτάβαζος προτείνει στὸν Μαρδόνιο νὰ ὑποχωρήσουν στὰς τειχισμένας Θήβας, ὅπου ἔχουν τροφίμα καὶ νὰ προσπαθήσουν μέ ἄφθονα χρήματα νὰ ἐξαγοράσουν Ἕλληνας πολιτικούς. Νὰ ἐφαρμοσθῇ δηλαδή τὸ παλαιὸν σχέδιον. Ἄλλως τε μία πολιορκία τῶν Θηβῶν θά εἶναι χρονοβόρος διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ σὶ διάστημα αὐτὸ θά ἐπιτύχουν τὸν δελεασμὸν των μέ πλοῦσια δῶρα κ.τ.λ. Μέ τὸν Ἀρτάβαζον συμφωνοῦν οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν ἐπαινοῦν διὰ τὴν διορατικότητά του.

Ὁ Μαρδόνιος ὁμως σκέπτεται διαφορετικῶς. Ἔλλα πράγματα τὸν ἀπασχολοῦν καὶ περισσότερον ἢ ζωὴ του. Τί θὰ δικαιολογηθῆ στὸν Ξέρξη; Μόλις πρό ἡμερῶν ἀνήγγειλε σὰ Σούσα τὴν ὀριστικὴ κατάληψι τῶν Ἀθηνῶν. Τώρα θὰ τοὺς πληροφορήσῃ ὅτι πολιορκεῖται σὰς Θήβας; Δέν γίνεται. Ἡ κατάστασις ἐπιβάλλεται νὰ ξεκαθαρίσῃ ἀμέσως. Ἔχομεν, δηλώνει, πολὺ ἰσχυρότερον (πολλῶ κρέσσω) στρατόν ἀπὸ τὸν Ἑλληνικόν, συνεπῶς καλλιτέρα τακτικὴ εἶναι νὰ ἐπιτεθῶμεν, προτοῦ ἔλθουν καὶ ἄλλαι ἐνισχύσεις στοὺς Ἕλληνας. Τοῦτο εἶναι προφανές. Πῶς δέν τό εἶχαμε ἀντιληφθεῖ ἐνωρίτερον; Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἡγησίστρατον καὶ τὰ σφάγια του μὴν τοῦ δίδετε σημασίαν. Ἐξ ἄλλου, γὰ νὰ μὴν ὑπάρξουν ἐνδοιασμοί, ὁ Μαρδόνιος ἐρωτᾷ τοὺς στρατηγούς των μηδισάντων Ἑλλήνων, ἐάν εἶχαν ἀκούσει ποτέ τους προφητεῖαν (λόγιον) πού νὰ λέγῃ, ὅτι οἱ Πέρσαι θὰ καταστραφοῦν στὴν Ἑλλάδα; Οὐδεὶς ἀπήντησε. Εἶτε διότι πράγματι δέν ἤξεραν, εἶτε διότι ἐφοβοῦντο νὰ δυσαρεστήσουν τὸν Μαρδόνιον.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐδόθη χρησμός ἀπὸ τὸν Βάκιν, πού ἀναφέρει ὅτι πλησίον τῶν ποταμῶν Θερμώδοντος, πού ρεεὶ στὴν Τανάγρα, καὶ Ἀσωποῦ, θὰ συγκεντρωθοῦν Ἕλληνες καὶ βαρβαρόφωνοι καὶ ἐκεῖ θὰ πέσουν πολλοὶ τοξοφόροι Μῆδοι. Ἀναλόγους προφητείας διετύπωσε καὶ ὁ Μουσαῖος. Ὁ Μαρδόνιος ὁμως πιθανῶς προσποιούμενος ὅτι ἀγνοεῖ τὸν ἀνωτέρω χρησμόν εἶπεν, ὅτι ὑπάρχει μία προφητεία γὰ τὴν καταστροφὴ ἐκείνων τῶν Περσῶν, πού θὰ λεηλατήσουν τὸν Ναὸ τῶν Δελφῶν. Γι' αὐτὸ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὴ πλησιάσουν στοὺς Δελφοὺς. Ἐπομένως καὶ ἀπὸ θρησκευτικῆς πλευρᾶς εἶναι ἐντάξει.

Ἡ προετοιμασία τοῦ στρατοῦ εἶναι πλήρης. Ἄρα διατί νὰ περιμένῃ; Αὐριον τό πρωῖ θὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους θὰ αἰφνιδιάσῃ. Οἱ ἐπιτελεῖς καταστρώνουν τὰ σχέδια καὶ συντάσσουν τὰς διαταγὰς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Μαρ-

δόνιος τὰς ἐγκρίνει. Δίδει τὰς τελευταίας ὁδηγίας καὶ ἀποσύρεται στὴν βασιλικὴ σκηνή, πού τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ Ξέρξης διὰ νὰ κοιμηθῆ. Ἐνύκτωσε. Ἦσυχία ἐπικρατεῖ καὶ στὰ δύο στρατόπεδα. Μόνον οἱ ἔνοπλοι φρουροὶ τῆς ἐπιφυλακῆς ἀγρυπνοῦν. Μέσα στό σκότος κάποιος ἱππεύς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ περσικόν στρατόπεδον. Καλπάζει καὶ ἐντὸς ὀλίγου φθάνει σέ ἓνα Ἑλληνικόν φυλάκιον. Εἶναι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Ἀμύντου, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὸ περσικόν στρατεύμα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς φόρου ὑποτελῆς ἡγεμῶν καὶ ὁ ὁποῖος στὴν πραγματικότητα εἶναι ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἑλληνικῆς κατασκοπείας.

Νὰ μέ ὁδηγήσετε ἀμέσως στοὺς διοικητὰς σας, ζητεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους σκοπούς. Αὐτοὶ τὸν κρατοῦν στό φυλάκιον καὶ εἰδοποιοῦν τοὺς ἀξιωματικούς των, ὅτι κάποιος ἱππεύς πού ἦλθε ἀπὸ τὸ ἐχθρικό στρατόπεδον θέλει νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ. Ἐγνώριζε μάλιστα καὶ τὰ ὀνόματά τους.

Ὅπως ἦτο φυσικόν οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ σπεύδουν στό φυλάκιον καὶ συναντοῦν τὸν Ἀλέξανδρον. Αὐτὸς τοὺς παίρνει ἰδιαίτερος καὶ τοὺς ἀποκαλύπτει τὰ σχέδια τῶν Περσῶν μέ ὅλας τὰς λεπτομερείας, τὰς ὁποίας ἤξερε, διότι εἶχε λάβει μέρος στό πολεμικόν συμβούλιον τοῦ Μαρδονίου.

« Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παραθήκην ὑμῖν τὰ ἔπεα τάδε τίθεμαι, ἀπόρρητα ποιευμένα πρὸς μηδένα λέγειν ὑμέας ἄλλον ἢ Πausανίην, μὴ μέ καὶ διαφθείρητε...». Δηλαδή, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σὰς ἐμισεύομαι αὐτὰ πού θὰ σας εἶπω, τὰ ὁποῖα νὰ τὰ κρατήσετε μυστικά καὶ νὰ τὰ ἀναφέρετε μόνον σὸν Πausανίαν, ἀλλοιῶς θὰ μέ καταστρέψετε... Καὶ τοὺς φανερῶνει τὰ πάντα. Τὴν αὐγὴ θὰ γίνῃ ἡ αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεσις. Νὰ εἰσθε ἔτοιμοι. Ἄν ἀναβληθῆ ἡ ἐπίθεσις νὰ παραμείνετε στὰς θέσεις σας, διότι ὁ Μαρδόνιος ἔχει προμηθείας δι' ὀλίγας ἡμέρας.

Ἔτσι ὁ Πausανίας πληροφορεῖται ἐγκαίρως τὰς προθέσεις

του ἔχθρου καί ἀσφαλῶς δέν πρόκειται νά αἰφνιδιασθῆ. Ὅλα τά τμήματα εἰδοποιοῦνται νά ἐτοιμαθοῦν γιά νά ἀποκρούσουν τήν ἐπίθεσι τῶν βαρβάρων.

Ὁ Ἀλέξανδρος πρὶν ἐπιστρέψῃ στό ἔχθρικό στρατόπεδο ἐξηγεῖ στοὺς Ἀθηναίους τὰ βαθύτερα αἰτία τῆς πράξεώς του. Διεκινδύνευε τήν ζωὴν του χάριν «*συναπάσης τῆς Ἑλλάδος*» διότι καί «*αὐτός τε γάρ Ἕλληνας γένος εἰμί τῶρχαῖον*».

Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν διακρίνεται διὰ τοὺς πολλοὺς ἔλιγμούς, πού ἔγιναν πρὸ καὶ κατὰ τήν διάρκειά της. Ἐπραγματοποιήθησαν ἀπὸ τὸν Πausanias μετακινήσεις μονάδων βάσει σχεδίου, πού κάθε τόσο προσηρμόζετο στὰ νέα στρατηγικά δεδομένα.

Ἄρκετοὶ Σπαρτιᾶται Ἀξιωματικοὶ δυσανασχέτουν ἀπὸ ἐκείνας τὰς συνεχεῖς ἀλλαγὰς θέσεων. Ὁ Pausanias δεξιότεχνικῶς ἐπεδίωκε νά συνάψῃ μάχη ὑπὸ τοὺς καλλιτέρους ὄρους, πρᾶγμα πού οἱ παραδοσιακοὶ πολεμισταὶ του δέν κατενόουν.

Χαρακτηριστικόν εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀμομφαρέτου, υἱοῦ τοῦ Πολιάδου καὶ λοχαγοῦ τοῦ Πιτανάτη λόχου (ἐκ τοῦ δήμου Πιτάνης τῆς Λακωνίας). Ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ στρατιὰ ἐπραγματοποιεῖ ὑποχωρητικὸν ἔλιγμόν πρὸς παραπλάνησιν τοῦ ἔχθρου, ὁ Ἀμομφάρετος ἠρνήθη νά ὑπακούσῃ, διότι, ὅπως εἶπε, δέν ἀποφεύγει τοὺς βαρβάρους διὰ νά μὴ ντροπιάσῃ τήν Σπάρτην (*αἰσχυνέειν τήν Σπάρτην*).

Ματαίως ὁ Pausanias καὶ ὁ Στρατηγὸς Εὐρύναξ προσεπάθουν νά τὸν μεταπείσουν. Τοῦ ἐξήγησαν ὅτι μὲ τήν συμπεριφορὰν του διακινδυνεύει τήν ζωὴν τῶν ἀνδρῶν του, ἀφοῦ τὰ ὑπόλοιπα τμήματα ἐπειθάρχησαν καὶ ἀπεχώρησαν. Ὅτι δέν ἐπρόκειτο περὶ ὑποχωρήσεως ἀλλὰ περὶ ἔλιγμου κ.τ.λ. Τίποτε. Ὁ Ἀμομφάρετος παραμένει ἀμετάπειστος. Σηκῶνει μάλιστα μία τεραστία πέτρα καὶ τήν ἀφήνει μπροστὰ στὸν Pausanias λέγων: «Ἴδού ἡ ψῆφος μὲ τήν ὁποῖαν ψηφίζω νά μὴ

φύγω πρό τῶν ξένων». Ὁ Πausanías ὠργισμένος τόν ἀπεκάλεσε ἄμυαλον (*οὐ φρενήρεα*).

Νυκτώνει καί αἱ ἀντεγκλήσεις συνεχίζονται. Ὁλόκληρον τό στρατηγικόν σχέδιον ἀπειλεῖται νά ἀνατραπῆ ἐξ αἰτίας τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης ἑνός διοικητοῦ μονάδος. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλλουν ἀπεσταλμένους καί ἐρωτοῦν τόν Πausanías τί νά πράξουν καί ἂν οἱ Σπαρτιάται θά μείνουν ἢ θά φύγουν. Ὁ Πausanías τότε ἀπεφάσισε νά ἀναχωρήσουν ὅλοι καί νά ἀφήσουν τόν Ἀμομφάρετον μόνον του, ἀλλά νά μή ἀπομακρυνθοῦν πολύ, ὥστε ἂν ἐπιτεθοῦν οἱ Πέρσαι νά σπεύσουν εἰς βοήθειαν τοῦ Πιτανίτου λόχου. Τελικῶς ὁ Ἀμομφάρετος ἔδωκεν ἐντολήν στοὺς ἄνδρας του νά ἀναλάβουν τά ὄπλα των καί νά ἀκολουθήσουν τό ὑπόλοιπο στρατεῦμα μέ ἀργό βῆμα (*Τά ὄπλα ἤγε ἀναλαβόντα τόν λόχον βάδην πρὸς τό ἄλλο σίφος*).

Ἦδη ἔχει ξημερώσει. Ὁ Μαρδόσιος ἐπληροφορήθη, ὅτι τὴν νύκτα ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐγκατέλειπε τὴν θέσιν του καί ἐνόμισε, αὐτὸ ἀκριβῶς πού ἤθελε ὁ Πausanías, ὅτι δηλαδή οἱ Ἕλληνες ἐφοβήθησαν καί ἔφυγαν. Ἐνθουσιασμένος ἐκάλεσε τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεσσαλοῦ βασιλέως Ἀλεῦα, τόν Θώρακα, Εὐρύπυλο καί Θρασυδαῖο, πού τόν ἠκολούθησαν καί μέ τὴν ἔπαρσι νικητοῦ τοὺς εἶπε περίπου τά ἑξῆς: «Ἔσεῖς συνηθίζατε νά μοῦ λέγετε, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶναι σπουδαῖοι πολεμισταί. Τί ἔχετε νά μοῦ πεῖτε τώρα πού βλέπετε τόν χῶρον ἔρημον (*ὀρῶντες ἔρημα*); Μέχρι χθές τοὺς εἶδατε ν' ἀλλάζουν θέσιν στήν παράταξιν καί τώρα διαπιστώνετε τό ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἔτσι ἀπέδειξαν ὅτι δέν ἀξίζουν τίποτε. Εἶμαι μάλιστα ἐκπληκτος γιά τὴν πρότασιν τοῦ Ἀρταβάζου νά καταφύγω σὰς Θήβας, ὅπου ν' ἀντιμετώπισω πολιορκίαν. Πρέπει νά τοὺς καταδιώξωμεν καί ἀφοῦ τοὺς αἰχμαλωτίσωμεν νά τοὺς τιμωρήσωμεν διὰ τὰς προσβολὰς των, πού ἔκαναν εἰς βάρος τῶν Περσῶν».

Ρίχνει μία τελευταία ματιά στο ξηρο μέρος και διατάσσει τους στρατηγούς του να διαβούν τον Άσωπόν και μέ ὄση ταχύτητα μπορούν να ακολουθήσουν τους Έλληνας.

Οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Τεγεᾶται βλέπουν τοὺς ἐπερχομένους βαρβάρους νὰ ὀρμοῦν μέ βοήν καὶ ἀταξίαν ἐναντίον των. Τό ἐχθρικό ἰππικόν πλησιάζει πρῶτον. Ὁ Πausanias ἀποστέλλει ἀγγελιοφόρον στοὺς Ἀθηναίους καὶ ζητεῖ βοήθειαν, ιδίως θέλει τοὺς ἐμπείρους Ἀθηναίους τοξότας. Πραγματικῶς οἱ Ἀθηναῖοι, πού ἔλαβον τό μήνυμα, ἀδυνατοῦν νὰ βοηθήσουν τοὺς Σπαρτιάτας, διότι ἐδέχθησαν ἐπίθεσιν ἀπό τοὺς μηδίσαντας Ἑλληνας.

Ἀναγκαστικῶς λοιπόν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Τεγεᾶται θά ἀντιμετωπίσουν μόνοι των τοὺς Πέρσας. Κατά τά συνηθισμένα γίνονται θυσίαι, ἀλλά οἱ οἰωνοὶ δέν εἶναι εὐνοϊκοί. Τά βέλη τῶν βαρβάρων πλήττουν τά τμήματα τῶν Σπαρτιατῶν πού ψυχραίμως περιμένουν τά ἀποτελέσματα τῶν θυσιῶν. Ὁ Πausanias στρέφεται πρὸς τό ἱερόν τῆς Ἥρας στὰς Πλαταιάς, στό Ἥραιον, καὶ ἐπικαλεῖται τήν βοήθειαν τῆς Θεᾶς. Τήν παρακαλεῖ νὰ μή χάσουν οἱ Ἕλληνες τήν ἐλπίδα τῆς νίκης. Πρὶν τελειώσῃ τά λόγια του οἱ Τεγεᾶται προχωροῦν ἐμπρός καὶ σχεδόν ἀμέσως οἱ οἰωνοὶ ὑπόσχονται νίκην.

Ἡ πρώτη σύγκρουσις διεξήχθη σῶμα πρὸς σῶμα πλησίον τοῦ Δημητρίου (ιερόν τῆς Δήμητρος). Οἱ βάρβαροι «ἀνεπιστήμονες» τῆς πολεμικῆς τεχνικῆς ἐπέπεσαν στήν Σπαρτιατικὴν γραμμὴν ἀμύνης καὶ ἐφονεύοντο (διεφθείροντο).

Οἱ Πέρσαι ἔχουν τήν ψευδαίσθησιν, ὅτι θά νικήσουν τοὺς Λακεδαιμονίους. Βασιζόμενοι στό πολυπληθές τοῦ στρατοῦ των ὀρμοῦν μαζικῶς ἐναντίον τῆς Σπαρτιατικῆς φάλαγγος. Ὅταν φθάνουν εἰς ἀπόστασιν βολῆς χιλιάδες τοξόται ρίπτουν βέλη, ἐνῶ ταυτοχρόνως προχωροῦν καὶ πλησιάζουν στήν παράταξιν τῶν Σπαρτιατῶν. Πλησιάζουν στόν θάνατο, δίχως νὰ τό γνωρίζουν.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀντιμετωπίζουν τὰ βέλη γονατιστοὶ καὶ μὲ ὑψωμένας τὰς ἀσπίδας πού τούς παρέχουν προστασία. Ταυτοχρόνως ὡς ἐλλοχεύοντες λέοντες ἀναμένουν τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως. Τὸ βουητὸ τῶν βαρβάρων ἀκούγεται πλησίον. Ἀρχίζουν νὰ διακρίνονται τὰ ἄγρια πρόσωπά των. Τότε δίδεται τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου. Μυριόστομος πολεμικὴ ἰαχὴ ὑψοῦται στὸν οὐρανόν, ἐνῶ αἱ σάλπιγγες τοῦ Ἄρεως ἀντηχοῦν στὴν κοιλάδα.

Τὸ πελώριον κῦμα τῶν πρώτων βαρβάρων ἀναχαιτίζεται, σπὴν συμπαγῆ διάταξι τῶν Σπαρτιατῶν. Ὑποχωροῦν γιὰ νὰ ἀνασυνταχθοῦν ἐνῶ τὸ δεύτερο κῦμα ἐξαπολύεται ἐναντίον τῶν γρανιτένιων στρατιωτῶν τῆς Σπάρτης. Τότε ἀκούγεται τὸ ἐμβατήριον (ἀπὸ τὸ ἐμβαίνω στὴν μάχην), ἐγείρονται αἱ πολεμικαὶ σημαῖαι καὶ ἡ στρατιά τῶν Λακεδαιμονίων σταθερῶς καὶ εὐτάκτως βαδίζει μὲ πρωτοφανῆ ψυχραιμίαν κατὰ τῶν βαρβάρων, πού ἐπέρχονται δρομέως. Στὸ βάθος ξεχωρίζει ὁ Μαρδόνιος ἐπὶ λευκοῦ ἵππου περιτριγυρισμένος ἀπὸ σωματοφυλακὴν χιλίων ἐπιλέκτων Περσῶν.

Τὰ συναρπαστικά γεγονότα τῆς μάχης ἐξελίσσονται ταχύτατα. Ὁ Σπαρτιάτης πολεμιστὴς Ἀρίμνητος ἐκσφενδονίζει κατὰ τοῦ Μαρδονίου μέγα λίθον. Τὸν ἐπιτυγχάνει. Ἀνατρέπεται ἀπὸ τὸν ἵππον του. Δέν γνωρίζομεν ἐὰν ἔπεσε νεκρὸς ἢ ἂν ἐφονεύθη σὸ ἐδαφος. Οὔτε κανεῖς θά μάθη ποτέ ἂν θνήσκων ὁ Μαρδόνιος ἐνεθυμήθη τὸν Ἀρτάβανο, πού προέβλεψε ὅτι ἂν ἐκστρατεύσουν στὴν Ἑλλάδα θά ἠττηθοῦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Μαρδονίου θά γίνῃ λεία τῶν σκύλων καὶ τῶν ὀρνέων, κάπου στὴν γῆ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ θάνατος τοῦ Μαρδονίου ἐπιταχύνει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὀπλῖται μὲ τὸν βαρύν ὀπλισμόν καὶ τὰ καλογυμνασμένα σώματα εἶναι πραγματικῶς ἀκαταμάχητος δύναμις. Διασποῦν τὴν ἐχθρικὴ παράταξι σκορπίζοντες τὸν ὄλεθρον, πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις. Οἱ βάρβαροι τρέ-

πονται εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἐνῶ στό πεδίον τῆς μάχης κείνται δεκάδες χιλιάδες νεκροί.

Τοὺς ὑποχωροῦντας ἐχθροὺς ἀκολουθοῦν κατὰ πόδας οἱ Σπαρτιάται, δίχως νά διαλύουν τήν συμπαγῆ διάταξιν των, διότι φοβοῦνται ἐπιθέσεις ἵππικου. Μὲ προτεταμένα τὰ δόρατα καί τὰ αἵματοβαμμένα ξίφη βαδίζουν, πρὸς τό ξύλινο τεῖχος, πού εἶχαν κατασκευάσει οἱ βάρβαροι καί ὅπου συνέρρεαν, ὅπως κι ὅπως, ὅσοι κατώρθωναν νά φθάσουν ζωντανοί ἐκεῖ. Αἱ χιλιάδες τῶν Περσῶν τώρα ὄχυροῦνται στό τεῖχος, ἐνισχύουν τήν ἀμυνάν των καί προετοιμάζονται νά ἀντιμετωπίσουν τοὺς Σπαρτιάτας.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι δέν βιάζονται νά ἐπιτεθοῦν. Ἄλλως τε δέν εἶναι συνηθισμένοι στήν τεχνικήν τῆς πολιορκίας. Ὅσοσον πραγματοποιοῦν μερικές ἀναγνωριστικές ἐφόδους καί διατηροῦν τήν ψυχολογικήν ἔντασι μεταξύ τῶν βαρβάρων, πού κατὰ χιλιάδας συνωθοῦνται καί συνωσιζονται ἐντός τῶν χαρακωμάτων, ὅπου δυσκολεύονται στάς κινήσεις των. Τό ἠθικόν των εἶναι βεβαίως μειωμένον, ἀλλά δέν παύουν νά ἀποτελοῦν ἕναν ὄγκο πολεμιστῶν, πού ὁ μέγας ἀριθμός των τοὺς κάνει νά ἀναθαρροῦν.

Στό πεδίον τῆς μάχης, τώρα ἐμφανίζεται ἡ στρατιά τῶν Ἀθηναίων. Πρὸ ὀλίγου οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ πείσμονα ἀγῶνα, εἶχαν νικήσει τοὺς Θηβαίους καί τοὺς λοιποὺς Βοιωτοὺς, πού εἶχαν συμμαχήσει μέ τοὺς Πέρσας. Οἱ μηδίσαντες ἀπεδεκάτισθησαν. Ὅσοι ἐγλύτωσαν διέφυγαν στάς Θήβας καί ἀνέμεναν τήν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων.

Σπαρτιάται καί Ἀθηναῖοι δίχως νά ἀναπαυθοῦν ρίχνονται μέ ὄρμην κατὰ τοῦ τείχους. Οἱ βάρβαροι ἀμύνονται μέ τήν δύναμιν τῆς ἀπελπισίας. Πολεμοῦν διά τήν ἴδια τήν ζωήν των, πού συνιστᾷ σοβαρό κίνητρον ἀγῶνος. Τίποτε ὁμως δέν εἶναι ἱκανό νά σταματήσῃ τοὺς Ἕλληνας.

Ἐδῶ χρειάζεται μία παρένθεσις διά νά διευκρινίσωμεν, ὅτι

ούσιαστικῶς τήν μάχην διεξήγον μόνοι των οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ Σπαρτιάται. Οἱ ὑπόλοιποι σύμμαχοι εὐρίσκονται στό Ἡραῖον καί δέν ἔλαβον μέρος στήν σύρραξιν. Ὅταν ἐπληροφόρηθησαν τήν νίκην τοῦ Πausανίου ἔσπευσαν ὅλοι μαζί. Οἱ Κορίνθιοι ξεχύνονται ἀπό τοὺς πρόποδας τοῦ Κιθαιρῶνος πρὸς τό Ἱερὸν τῆς Δήμητρος, πέραξ τοῦ ὁποῖου συνήφθησαν σκληραὶ συμπλοκαί. Οἱ Μεγαρεῖς καί οἱ Φλιάσιοι κατευθύνονται ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἀπό τόν δρόμο πού διέσχιζε τὰς πεδιάδας. Ἐκεῖ οἱ Φλιάσιοι δέχονται ἐπίθεσιν ἀπό τό ἱππικόν τῶν Θηβαίων, τό ὁποῖον κατορθώνει νά τοὺς διασκορπίσῃ. Ἐπρόκειτο διὰ κάποιον συμβάν, πού δέν ἐπέδρασε στήν πορεία τῆς μάχης. Ἀπό παντοῦ αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ μονάδες τρέχουν πρὸς τό τεῖχος.

Ἡ ἄμεσος ἔφοδος, δίχως πολιορκητικὰς μηχανὰς καί ἱππικόν, εἶναι πρῶξις ὑπερτάτης ἀνδρείας. Ἡ ὥρα νά πληρώσουν οἱ βάρβαροι ἦλθεν. Ὁ Pausanias διέταξε νά σφαγῇ ὁ ἐχθρὸς, πού ἐπεδίωξε τήν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τάχιστα σχηματίζονται τὰ κύματα ἐπιθέσεως καί ἀλληλοδιαδόχως ἐξορμοῦν μέ νικηφόρους ἰαχὰς καί ὑψηλά τὰς πολεμικὰς σημαίας. Σ' ἓνα σημεῖο ἀνεβαίνουν, σπάζουν τό φράγμα, δημιουργοῦν ρήγμα καί πρῶτοι οἱ Τεγεᾶται εἰσορμοῦν στό πολυπληθές βαρβαρικόν στρατόπεδον, καί κυριεύουν τήν σκηνήν τοῦ Μαρδονίου. Οἱ βάρβαροι κυριεύονται ἀπό φόβον (πεφοβημένοι). Πολλαὶ δεκάδες χιλιάδες ποικιλοχρῶμων καί ποικιλονύμων ἐχθρῶν προσπαθοῦν νά διαφύγουν. Τὰ χαρᾶκώματα καί τὰ ξύλινα τεῖχη ἐμποδίζουν τήν φυγὴν καί τήν σωτηρίαν των.

Οἱ ἀγέρωχοι Ἕλληνες εἶναι ἀνηλεεῖς. Τόν λόγο ἔχουν τὰ ξίφη. Ἀπό τὰς τριακοσίας χιλιάδας (τριακόνα μυριάδας) βαρβάρων θά σωθοῦν ὀλιγώτεροι τῶν τριῶν χιλιάδων (μηδέ τρεῖς χιλιάδας). Αἱ ἰδικαί μας ἀπώλειαι ἦσαν ἐνενήκοντα εἰς Σπαρτιάται, πεντήκοντα δύο Ἀθηναῖοι καί δεκαεξὶ Τεγεᾶται,

γιά τούς ἄλλους συμμάχους δέν ἔχομεν στοιχεῖα.

Ἡ μάχη διεξήχθη τόσον ταχέως, ὥστε ἀρκετοί σύμμαχοι δέν ἐπρόλαβαν νά πολεμήσουν. Ἐπί παραδείγματι, οἱ Μαντινεῖς ἔφθασαν, ὅταν ἐτελείωσεν ἡ μάχη. Ἦρχισαν νά φωνάζουν καί νά ζητοῦν ἀπό τόν Πausανία νά τούς τιμωρήσῃ. Ἡθέλησαν μάλιστα νά καταδιώξουν τόν Ἀρτάβαζο, πού ἔφευγε πρὸς Θεσσαλία. Ἀλλά ὁ Πausανίας τούς ἀπέτρεψε καί αὐτοί, ἀφοῦ ἐγύρισαν στήν πόλιν των κατεδίκασαν εἰς ἔξοριαν τούς στρατηγούς των. Τό ἴδιον ἀκριβῶς συνέβη καί μέ τούς Ἡλείους.

Μετά τήν πανωλεθρίαν τῶν βαρβάρων, ὁ Πausανίας δίδει ἐντολή στούς Εἰλωτας νά συγκεντρώσουν τά λάφυρα, τά ὁποῖα περιελάμβαναν σκηνάς πλήρεις χρυσῶν καί ἀσημένιων ἐπίπλων, ἀνάκλιντρα κατασκευασμένα ἀπό πολύτιμα μέταλλα, χρυσᾶ ἀγγεῖα, χρυσᾶ ποτήρια καί φιάλας, ὀλόκληροι ἄμαξι φορτωμένοι μέ χρυσᾶ καί ἀργυρᾶ νομίσματα, σπαθιά μέ χρυσᾶ λαβάς, βραχιόλια καί περιδέρια, πού τά ἀφήρεσαν ἀπό τούς νεκρούς, χρυσοποίκιλτα ἐνδύματα, καί πλῆθος ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων καί σκευῶν.

Τό ἐν δέκατον ἐκ τῶν πλουσιῶν λαφύρων ἀφιερῶθη στόν Θεό τῶν Δελφῶν, στόν Ἀπόλλωνα. Ἀπό αὐτόν τόν χρυσόν κατεσκευάσθη ὁ χρυσοῦς Τρίπους, ὁ ὁποῖος ἐτοποθετήθη ἐπί μιᾶς στήλης τριῶν περιπλεκόμενων χαλκίνων ὄψεων, ὕψους 6 μέτρων, γιά τό ὁποῖον εἶπαμε προηγουμένως.

Κατόπιν ἐχωρίσθησαν τά μερίδια πού ἀφιερῶθησαν στόν Θεό τῆς Ὀλυμπίας, στόν Δία, καί στόν Θεό τοῦ Ἴσθμοῦ, τόν Ποσειδῶνα καί ἀνηγέρθησαν τά ἀγάλματα τοῦ Διὸς ὕψους δέκα πήχεων καί τοῦ Ποσειδῶνος ὕψους ἐπτὰ πήχεων. Ἐπειτα τά ὑπόλοιπα ἐμοιράσθησαν στούς ἄνδρας. Εἰδικῶς στόν Πausανία παρεχωρήθησαν δέκα τεμάχια ἐξ οἰουδήποτε κυριευθέντος εἶδους, δηλαδή ἔλαβε ἀπό δέκα τάλαντα, δέκα ἵππους, δέκα καμήλους κ.τ.λ.

Ὁ πλοῦτος καί ἡ πολυτέλεια τῶν Περσῶν προεκάλεσαν ἐκπληξί στούς Ἕλληνας. Ἀναφέρεται, ὅταν ὁ Πausanías εἶδε τήν σκηνή τοῦ Ξέρξου μέ τά χρυσά καί ἀργυρά ἐπιπλα κ.τ.λ. ἐκάλεσε τούς μαγείρους τοῦ Μαρδονίου καί τούς ἐζήτησε νά ἐτοιμάσουν ἕνα γεῦμα ὅπως αὐτό τοῦ κυρίου των. Πράγματι οἱ μάγειροι ἐτοίμασαν ἕνα πλουσιοπάροχο γεῦμα μέ πλήθος ἐδεσμάτων, πού ἐτοποθετήθησαν ἐπί χρυσῆς τραπέζης, δίπλα εἰς χρυσοῦν ἀνάκλιτρον. Ὁ Pausanías ἐχαμογέλασε μέ τήν ὑπερβολική χλιδή καί διέταξε τόν ὑπηρέτη του νά τοῦ φέρη τό λακωνικό γεῦμα, ὅπως συνήθιζε αὐτός νά τρώγη. Ἐφεραν λοιπόν τό ξύλινο τραπέζι, ὅπου ἐγευματίζε μέ κριθίνο ψωμί καί μέλανα ζωμόν. Ἀφοῦ ἔβαλαν τό λακωνικόν καί περσικό γεῦμα, τό ἕνα δίπλα στό ἄλλο, ὁ Pausanías ἐκάλεσε τούς Ἕλληνας στρατηγούς καί τούς εἶπε γελῶν: «Σᾶς ἐκάλεσα γιά νά σᾶς δείξω τήν ἀνοησία τοῦ ἡγέτου τῶν Μήδων, πού ἐνώ εἶχε αὐτά, ἦλθε νά μᾶς πάρη αὐτά!».

Μετά πολύ καιρόν ἀπό τήν μάχην οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς εὔρισκαν θαμμένους θησαυρούς καί θήκας μέ χρυσόν. Τά πτώματα τῶν βαρβάρων ἔμειναν ἀταφα, τροφή γιά ὄρνεα. Ὅταν ἐσάπισαν αἱ σάρκαι, οἱ Πλαταιεῖς ἐμάζευσαν εἰς ἕνα χῶρο τούς σκελετούς καί τούς ἔκαυσαν.

Τό πτώμα τοῦ Μαρδονίου δέν ἀνευρέθη. Ὁ υἱός τοῦ Μαρδονίου Ἀρζόντης ἔδωσε εἰς πολλούς Ἕλληνας χρήματα, διότι τοῦ ἔλεγαν ὅτι ἔθαψαν τόν πατέρα του. Πράγματι ἀποτελεῖ μυστήριον ἡ ἐξαφάνισις τοῦ πτώματος τοῦ Μαρδονίου. Μετά τήν μάχην οἱ Ἕλληνες εὔρον τόν νεκρόν Μαρδόκιον καί ὁ Αἰγινήτης Λάμπων ἐπρότεινε στόν Pausanías νά κόψουν τήν κεφαλήν τοῦ Μαρδονίου καί νά τήν καρφώσουν ἐπί πασσάλου, ὅπως ἔκανε ὁ Ξέρξης στόν Λεωνίδα. Ὁ Pausanías ἀπέρριψε τήν πρότασι μέ ἀποτροπιασμό καί παρετήρησε αὐστηρῶς τόν Λάμπωνα, ὁ ὁποῖος τοῦ εἰσηγήθη πρᾶξιν πού ἀρμόζει εἰς βαρβάρους καί ὄχι εἰς Ἕλληνας. Ἐξ ἄλλου ὁ

Λεωνίδας και οι νεκροί τῶν Θερμοπυλῶν ἔλαβον ἐκδίκησιν ἀπό τὰς ἀναριθμήτους ζῳάς τῶν βαρβάρων, πού ἐχάθησαν στάς Πλαταιάς. Αὐτά συνέβησαν μετὰ τὴν λήξιν τῆς μάχης. Τὴν ἐπομένη τὸ πτώμα ἐξηφανίσθη.

Τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα ἔχουν παραταχθεῖ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ὑψίστου θρησκευτικοῦ καθήκοντος. Πρόκειται μὲν κάθε ἐπισημότητα νὰ ταφοῦν οἱ ἡρωϊκοὶ νεκροί. Ἡ τελετὴ εἶναι ἐπιβλητικὴ. Ἐκφωνοῦνται Ἐπιτάφιοι, κατὰ τὰ καθιερωμένα. Αἱ πολεμικαὶ σημαῖαι παρελαύνουν, σταματοῦν πρὸ τῶν τάφων καὶ κλίνουν πρὸς τὰ κάτω εἰς ἔνδειξιν τιμῆς πρὸς τοὺς ἐνδόξους πεσόντας.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνέσκαψαν τρεῖς τάφους. Ἐναν διὰ τοὺς ἰερεῖς, ὅπου ἐτάφησαν καὶ οἱ Ποσειδώνιος, Ἀμομφάρετος, Φιλοκῶν, Καλλικράτης, στὸν δεῦτερο τάφο ἐτάφησαν οἱ ἄλλοι Σπαρτιάται καὶ στὸν τρίτον οἱ Εἰλωτες. Οἱ Τεγεᾶται ἔθαψαν εἰς κοινόν τύμβον τοὺς νεκροὺς των. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Κάπως ὁμοίως καὶ οἱ ὑπόλοιποι σύμμαχοι.

Τέλος ἀπενεμήθησαν τὰ βραβεῖα ἀνδρείας. Ὡς πρῶτος ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἀριστόδημος, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπιζήσει ἀπὸ τοὺς Τριακοσίους τῶν Θερμοπυλῶν ἀλλὰ δὲν ἐτιμήθη, διότι ἐθεωρήθη ὅτι ἠγωνίσθη ἡρωϊκῶς διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τιμὴν του, ἐπειδὴ ἐπέζησε στάς Θερμοπύλας.

Αἱ δημόσιαι τιμαὶ ἀπεδόθησαν στοὺς Σπαρτιάτας Ποσειδώνιον, Φιλόκωνα καὶ Ἀμομφάρετον. Ἐτιμήθη ἐπίσης καὶ ὁ Ἀρίμνηστος. Ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὸ πρῶτον βραβεῖον ἔλαβε ὁ Σωφάνης, υἱὸς τοῦ Εὐτυχίδου ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν. Αὐτὸς ἐμάχετο ἔχων δέσει στήν πανοπλία του μὲν χαλκὴν ἀλυσίδα μία βαρυτάτη ἄγκυρα, ὥστε τοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὅταν ἐπροχώρει δύο δοῦλοι μετέφεραν τὴν ἄγκυρα, τὴν ὁποῖαν ἄφηναν χάμω, ὅταν ὁ κύριός των ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσῃ.

Ἄφου ἐτιμήθησαν κατὰ μεγαλοπρεπῆ τρόπον ὅλοι οἱ ἀρι-

στεύσαντες στην ανδρείαν ο Πausανίας συνεκάλεσε συμβούλιον μέ θέμα τήν τιμωρίαν τών Θηβαίων. Οί προδόται πρέπει νά πληρώσουν.

Ἐνδεκα ἡμέρας μετά τήν μάχην τών Πλαταιῶν ὁ συμμαχικός στρατός πολιορκεῖ τάς Θήβας. Ἄπεσταλμένοι τοῦ Πausανίου ζητοῦν ἀπό τούς Θηβαίους νά τούς παραδώσουν ὄσους συνειργάσθησαν μέ τόν ἐχθρόν καί ἰδιαίτερος τόν Τιμηγενίδη καί τόν Ἄτταγῖνον, πού ἦσαν οἱ ἀρχηγοί τών μηδισάντων. Ἐάν οἱ Θηβαῖοι ἤρνούντο, τότε θά συνεχίζετο ἡ πολιορκία καί θά κατελαμβάνετο ἡ πόλις των, μέ ὄλας τάς ὀλεθρίους συνεπείας. Οἱ Θηβαῖοι ἤρνήθησαν. Ἔτσι ὁ Πausανίας διατάζει νά λεηλατηθῇ ἡ περιοχή, πού ἀνήκε σάς Θήβας καί νά ἀρχίσουν αἱ ἐπιθέσεις κατά τών τειχῶν. Ἦτο ἀναγκαῖον νά τιμωρηθοῦν αἱ Θῆβαι πρὸς παραδειγματισμόν, ἀλλά καί πρὸς ἰκανοποίησιν ὄλων τών Ἑλλήνων, πού ὑπέφεραν ἀπό τήν βαρβαρικήν ἐπιδρομήν.

Μετά εἰκοσαήμερον πολιορκίαν οἱ Θηβαῖοι ἀναγκάζονται νά ὑποκύψουν καί εἰδοποιοῦν τόν Πausανίαν, ὅτι θά τοῦ παραδώσουν τούς προδότας. Ὁ Ἄτταγῖνος μόλις ἔμαθε τήν ἀπόφασιν τών Θηβαίων ἐδραπέτευσε. Συνελήφθησαν οἱ υἱοὶ του καί ὠδηγήθησαν στόν Πausανίαν, ὁ ὁποῖος τούς ἐλευθέρωσε, διότι καθὼς εἶπε, δέν θεωρεῖ τούς νέους αὐτούς ὑπευθύνους τῆς προδοσίας. Οἱ ὑπόλοιποι προδόται πού παρεδόθησαν ἐνόμιζαν ὅτι θά ἐδικάζοντο, ὅποτε θά εἶχαν τήν εὐκαιρίαν νά δωροδοκήσουν διά νά σωθοῦν. Ματαίως. Ὁ Πausανίας τούς μετέφερε στήν Κόρινθον καί διέταξε νά ἐκτελεσθοῦν ἄνευ δίκης, ὅπως πάντοτε ἀξίζει στούς προδότας.

Ὄταν ὁ Ἀρτάβαζος εἶδε τήν ὑποχώρησι τών Περσῶν, ἀντί νά εἰσέλθῃ στό περιχαρακωμένο στρατόπεδο ἡ σάς Θήβας, προετίμησε νά ἐπιστρέψῃ στήν Ἀσία. Ὅπως ὁ Ξέρξης, ἔτσι καί αὐτός ἀπεδείχθη ἐξαιρετικός δρομεύς. Πρὶν ἀκόμη τελειώσῃ ἡ μάχη εἶχε φθάσει στήν Φωκίδα καί λαχανιασμένος

έπλησίασε πρὸς Θεσσαλίαν. Ἐκεῖ δὲν ἐγνώριζαν ἀκόμη τὴν καταστροφὴν τῶν Περσῶν. Τὸν ὑπεδέχθησαν καὶ ἠθέλησαν νὰ τὸν φιλοξενήσουν. Σᾶς εὐχαριστῶ, τοὺς εἶπε, ἀλλὰ εἶμαι πολὺ βιαστικός (*σπουδὴν ἔχω*). Πρέπει ταχέως νὰ μεταβῶ στὴν Θράκην μὲ τὴν συνοδείαν μου διὰ ὠρισμένην ἀποστολήν. Συντόμως ἔρχεται καὶ ὁ Μαρδόνιος καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸν περιποιηθῆτε ὅπως ἐμένα, καὶ δὲν θὰ τὸ μετανιώσετε. Τὸν ἐπίστευσαν... Κατάκοπος καὶ κατακερματισμένος ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πορείας ἰδίως ἀπὸ τοὺς Θράκας κατῶρθωσε τελικῶς νὰ φθάσῃ στὸ Βυζάντιο. Χωρὶς καθυστέρησιν ἐπεβιβάσθη πλοίου καὶ ἐπέρασε ἀπέναντι στὴν Ἀσίαν. Εἶχε διασωθῆ μὲ αὐτὸν τὸν ἄνανδρο τρόπον.

Ὁ Ἀριστείδης εἰσηγήθη νὰ ἐορτάζεται ἡ ἐπέτειος τῆς νίκης. Ἡ πρότασις του ἐγένετο δεκτὴ καὶ ἀνετέθη στοὺς Πλαταιεῖς καθ' ἕκαστον ἔτος νὰ πραγματοποιοῦν τὴν τελετὴν τῶν ἑξαγνισμῶν.

Τὴν 16ην τοῦ Μαιμακτηριῶνος (μεταξὺ Ὀκτωβρίου-Νοεμβρίου), μόλις ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος σχηματίζεται πομπή μὲ ἐπὶ κεφαλῆς σαλπικτὴν, ὁ ὁποῖος σαλπίζει ἐμβατήριον. Ἀκολουθοῦν ἄμαξαι μὲ μυρσίνας καὶ στεφάνους, εἷς μαῦρος ταῦρος καὶ νέοι πολῖται, οἱ ὁποῖοι κρατοῦν χοάς ἀπὸ οἶνον, γάλα καὶ ἀμφορεῖς μὲ ἔλαιον καὶ μύρον. Ἀπαγορεύεται ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ ἀναμειχθῆ στὴν πομπή δοῦλος, διότι οἱ τιμώμενοι ἄνδρες ἔπεσαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν: *«τοὺς ἄνδρας ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας»* (Πλούταρχος: *«Ἀριστείδης»* 212).

Ὁ Ἄρχων τῶν Πλαταιῶν, ὁ ὁποῖος τὸν προηγούμενον χρόνον δὲν εἶχεν ἐγγίσει σίδηρον καὶ ἔφερε μόνον λευκὸν χιτῶνα, τώρα ἐμφανίζεται μὲ κόκκινον χιτῶνα, λαμβάνει μίαν ὑδρίαν καὶ μὲ ξίφος προτεταμένο βαδίζει πρὸς τοὺς τάφους διασχίζων τὴν πόλιν. Κατόπιν μὲ ὕδωρ τῆς κρήνης λούζει τὰς νεκρικὰς στήλας καὶ τὰς χρεῖε μὲ μύρον (*ἐνάγνισμα*). Ἐν

συνεχεία θυσιάζει τόν ταῦρον καί τόν ρίπτει στήν πυράν. Μετά προσεύχεται σόν Δία, σόν χθόνιον Ἑρμῆ καί προσκαλεῖ τούς ἥρωας πού ἐφονεύθησαν μαχόμενοι ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος εἰς δείπνον καί εἰς συμπόσιον αἵματος. Ἐτελοῦντο δηλαδή αἱ λεγόμενα «αἱματοκουρίαι», πού ἦσαν χοαί (χύσιμον ὑγροῦ) αἵματος ἐπί τῶν τάφων. Τέλος κάνει σπονδήν ἀπό κρατῆρα οἴνου καί ἀγγέλει: *«Προπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανοῦσι»*. Ἔχομεν στοιχεῖα ὅτι ἡ τελετή αὐτή ἐγένετο τουλάχιστον ἐπί ἑπτακόσια ἔτη.

ΜΥΚΑΛΗ

«Τῶν βαρβάρων ἄρχειν».
(Ἴσοκράτης: «Πρὸς Φίλιππον» 154).

Τὴν ἴδια ἡμέρα πού οἱ Ἕλληνες ἐθριάμβευσαν στὰς Πλαταιάς, ἐνίκησαν τοὺς βαρβάρους καί στήν μάχη τῆς Μυκάλης. Ἡ μία μάχη ἔγινε τό πρωῖ καί ἡ ἄλλη τό βράδυ.

Ὁ κύριος ὄγκος τῶν ἠττηθέντων στήν ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας πολεμικῶν πλοίων τοῦ Ξέρξου, εἶχε διαφύγει στά μικρασιατικά παράλια καί εἰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἰδίως στήν Σάμον. Ἡ παρουσία τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐξησφάλιζε τήν ὑποταγήν τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Αὐτό τό ἐγνώριζε ὁ Θεμιστοκλῆς καί πάση θυσίᾳ ἐπεδίωκε τήν καταστροφὴν τῶν ἐχθρικῶν τριήρεων. Διότι, ἐπί πλέον, δίχως στόλον οἱ βάρβαροι δέν θά ἠδύνατο ποτέ νά ἐπιτεθοῦν πάλιν ἐναντίον τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, τῆς λεγομένης πελαγίας Ἑλλάδος καί ἐναντίον τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου.

Ἀμέσως μετὰ τήν νίκην τῆς Σαλαμίνας ἕνα μεγάλο τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνεζήτησε τόν περσικόν διά νά τόν ἀποτελειώσῃ, ἀλλά δέν τόν συνήνητησε καί ἔτσι ἀπό τόν Καφηρέα καί τήν Ἄνδρο ἐπανέπλευσε στό Φάληρον.

Τά βαρβαρικά πλοῖα εὐρίσκοντο στόν Ἑλλήσποντο καί

μετέφεραν τούς ἐπιζήσαντες βαρβάρους στρατιώτας ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν στὴν ἀσιατικὴν. Ἐπειτα ὁ Ξέρξης διέταξε τούς στόλους τῶν Αἰγυπτίων καὶ Φοινίκων νὰ ἀπέλθουν στὴν πατρίδα των. Τὰ ὑπόλοιπα πλοῖα, πού δέν ἦσαν καὶ ὀλίγα, ὑπὸ τούς ναυάρχους Ἀρταῦντην καὶ Μαρδόνην διετάχθησαν νὰ πλεύσουν καὶ νὰ ἀγκυροβολήσουν στὴν Σάμον.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀγωνίζεται νὰ πείσῃ τούς Ἕλληνας νὰ μὴ σταματήσουν τὸν πόλεμο, ἀλλὰ νὰ τὸν συνεχίσουν στὴν Ἀσίαν. Ἡ κυριαρχία στὴν θάλασσαν καὶ αἱ νίκαι στὴν ξηρὰ ἔπρεπε νὰ ἀξιοποιηθοῦν. Ὅμως οἱ ἐπανελθόντες πολιτικοὶ δημαγωγοῦν καὶ ἐπιτυχάνουν νὰ παραγκωνίσουν τὸν ἥρωα τῆς Σαλαμίως. Τὸν καθαιροῦν, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ ἀρχηγόν τοῦ στόλου καὶ ἀπὸ στρατηγόν. Τὰ ἡνία τῆς ἐξουσίας ἀναλαμβάνουν τώρα οἱ πολιτικοί, οἱ ὁποῖοι ἀποφεύγουν τὴν εἰσβολή στὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ὀργάνωσιν ἐπαναστάσεως στὰς ἰωνικὰς πόλεις.

Ὡστόσο οἱ Ἕλληνες, καὶ ἰδιαιτέρως οἱ Ἀθηναῖοι, βλέπουν τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος στὴν θάλασσα καὶ συμφωνοῦν, ὅτι τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι Ἑλληνικὴ ἐσωτερικὴ θάλασσα, στὴν ὁποῖαν δέν πρέπει νὰ ναυλοχοῦν ἐχθρικά πλοῖα. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ Αἰγαίου εἶναι προϋπόθεσις τῆς ὅλης ἀσφαλείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ συγκέντρωσις στὴν Σάμο τριακοσίων περὶπου βαρβαρικῶν τριήρων δέν μπορεῖ νὰ ἀφήσῃ ἀδιαφόρους τούς Ἕλληνας στρατιωτικούς ἡγέτας. Ἀποφασίζεται ὁ σχηματισμὸς ἰσχυρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως καὶ ἡ ἐξόρμησις στὴν Σάμο, πρὸς ἐκμηδένισιν τῶν ἐχθρῶν.

Αὐτὴν τὴν φορὰν οἱ Ἀθηναῖοι δέν δέχονται τὴν ἀποκλειστικὴν διοίκησιν ἐκ μέρους τῶν Σπαρτιατῶν. Συμφωνεῖται λοιπὸν νὰ ἡγήται τοῦ ἡνωμένου στόλου δυαρχία, πού τὴν ἀποτελοῦν ὁ Ἀθηναῖος Ξάνθιππος, πατὴρ τοῦ Περικλέους καὶ ὁ Σπαρτιάτης βασιλεὺς Λεωτυχίδης ἢ ἀκριβέστερον Λεωτυχίδας, ἐκ τοῦ περιφήμου οἴκου τῶν Εὐρυποντιδῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἀνέρχεται εἰς 110 πλοῖα, πού συγκεντρώνονται στὴν Αἶγινα. Ἐκεῖ ἐρχεται μία διπλωματικὴ ἀντιπροσωπεῖα, ἀπὸ τὴν Χίον, ἡ ὁποία παρακινεῖ τοὺς ναυάρχους νὰ πλεύσουν πρὸς τὰ Ἴωνικά παράλια, ὅπου τὰ πάντα εἶναι ἔτοιμα διὰ ἐπανάστασιν καὶ δὲν μένει παρὰ ἡ ἐμφάνισις τῶν Ἑλληνικῶν τριήρων. Ὁ Λεωτυχίδας πού ἦτο κάπως ἐπιφυλακτικὸς πείθεται.

Αἱ τριήρεις ἀποπλέουν καὶ κατευθύνονται στὴν Δῆλον, ὅπου ἀγκυροβολοῦν. Τότε παρουσιάζονται στοὺς ναυάρχους τῶν Ἑλλήνων τρεῖς Σάμιοι πολιτικοί, ὁ Ἠγησίστρατος, ὁ Λάμπων καὶ ὁ Ἀθηναγόρας, οἱ ὁποῖοι ἐδραπέτευσαν ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ ἀναγγέλουν, ὅτι τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἐλλιμενίζονται στὴν νῆσον, ὅπου ἄρχει ὁ διορισθεὶς ἀπὸ τοὺς Πέρσας τύραννος Θεομήστωρ. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς πόλεως καὶ οἱ Ἴωνες ἀναμένουν τὴν ἀφίξι τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐπομένως σεῖς ἐπιβάλλεται νὰ τοὺς βοηθήσετε. Ἐν ὀνόματι τῶν κοινῶν Θεῶν ὀφείλετε νὰ ἀπελευθερώσετε τοὺς Ἴωνας ἀπὸ τὴν δουλείαν...

Αὐτὰ ἔλεγαν καὶ προέτρεπαν μὲ ἐντόνους ἐκκλήσεις τοὺς ναυάρχους νὰ ἀναλάβουν ἀμέσως δρᾶσιν. Ὁ Ἠγησίστρατος ἰδίως ἐπίεξε τὸν Λεωτυχίδα, ὁ ὁποῖος αἰφνης τὸν ἐρωτᾷ: «Σάμιε, ποῖον εἶναι τὸ ὄνομά σου;» Ἐκεῖνος ἀπήντησε «Ἠγησίστρατος», ὁπότε ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἐσηκώθη καὶ ἐδήλωσε, «δέχομαι τὸν οἰωνόν ἡγησίστρατον (Ἠγησίστρατος σημαίνει ὁ ὀδηγῶν τὸν στρατόν, ὁ ἡγεμὼν τοῦ στρατοῦ) ἀλλὰ ἀφοῦ μᾶς δώσης ἐγγύησιν, ὅτι οἱ Σάμιοι θὰ μᾶς ὑποστηρίξουν, ὀδήγησέ μας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν». Ἐν συνεχείᾳ συνετάγη ὁ ὄρκος τῆς συμμαχίας (*πίστιν τε καὶ ὄρκια*) μεταξύ τῶν Σαμίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἐνῶ ὁ Ἠγησίστρατος παρῆμεινε στὴν Δῆλο διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν στόλο μας κατὰ τῶν βαρβάρων, οἱ ἄλλοι δύο ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Σάμο.

Τὰς ἀκολουθούτους δύο ἡμέρας ἔγιναν στὴν Δῆλο αἱ προετοι-

μασίαι διά τήν ἐπίθεσιν. Κατά τά θρησκευτικά ἔθιμα ὁ μάντις Διήφρονος, ἀπό τήν Ἴ�πολλώνια τοῦ Ἴονικοῦ κόλπου, ἐθυσίασε καί εὔρε τούς οἰωνούς εὐνοϊκούς. Ἀπεφασίσθη λοιπόν ὁ ἀπόπλους πρὸς τήν Σάμον. Ὅταν ἐφθασαν στό Ἥραιον (Κάλαμοι) ἐπληροφορήθησαν, ὅτι οἱ Πέρσαι εἶχαν ἐγκαταλείψει τήν νῆσον καί εἶχαν περάσει ἀπέναντι στό ἀκρωτήριο τῆς Μυκάλης, πλησίον τῆς Μιλήτου.

Ἡ χερσόνησος τῆς Μυκάλης εἶναι μία δυτική προεξοχή τῆς Ἰωνίας πρὸς τήν Σάμον. Ἀρχικῶς ὁ περσικός στόλος ἀπεφάσισε νά ναυμαχήσῃ καί ἀνεπτύχθῃ στήν νότιον ἀκτὴν τῆς Μυκάλης. Ἡ ἐπιλογή τῆς θέσεως εἶναι καλή, διότι τά πλοῖα θά ἔχουν τήν ὑποστήριξι τοῦ φιλικοῦ τους στρατοῦ, πού ἦτο στρατοπεδευμένος στήν περιοχὴ διὰ νά περιφρουρῇ τήν Ἰωνίαν. Ὁ στρατός αὐτός εἶχε δύναμι 60.000 ὀπλιτῶν μέ στρατηγὸ τὸν Τιγράνη, ἄνδρα φημισμένον διὰ τὸ ὕψος καί τήν ὠραιότητά του.

Τελικῶς οἱ Πέρσαι ναύαρχοι ἀλλάζουν ἀπόφασιν. Δέν θά ναυμαχήσουν. Ἡ ἐμπειρία τῆς Σαλαμίνας εἶναι ἀκόμη πρόσφατος. Ἔτσι διαλέγουν τὸν ἐξευτελισμόν. Δηλαδή ἀνασύρουν τά πλοῖα των στήν ξηρά. Πρωτοφανές. Ἀφοῦ ἔσυραν τὰς τριήρεις ἀρκετά στό βάθος τῆς ἀκτῆς ἐκτισαν ἐν τάχει τεράστιο προστατευτικὸ τεῖχος μέ ξύλα, χῶμα, πέτρας κ.τ.λ. Ἐκοψαν μάλιστα τά ὀπωροφόρα δένδρα καί κατεσκεύασαν πασσάλους (*σκόλοπας*) τούς ὁποίους ἐνέπηξαν γύρω ἀπὸ τὸ τεῖχος διὰ καλλιτέραν ἄμυναν.

Στό βάθος διακρίνονται τά Ἑλληνικά πλοῖα πού πλησιάζουν. Ἦλθαν. Οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι ματαίως ἐπερίμεναν νά ἀντιμετωπίσουν τὸν βαρβαρικὸν στόλον. Προσεγγίζου τήν ἀκτὴν καί διαπιστώνουν, ὅτι αἱ ἐχθρικοὶ τριήρεις ἔχουν ἀνασυρθῆ καί τοποθετηθῆ ἐντός τοῦ τείχους. Ταυτοχρόνως βλέπουν σὸν αἰγιαλὸν χιλιάδας ἐχθρῶν στρατιωτῶν νά ἔχουν παραταχθῆ γιὰ νά ἀποκρούσουν ἐνδεχομένην ἀπόβασιν.

Στήν ναυαρχίδα του Λεωτυχίδου συγκαλείται σύσκεψις τῶν διοικητῶν τῶν ναυτικῶν καί πεζικῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων. Γίνεται μία ταχεῖα ἐκτίμησις τῆς καταστάσεως, ὅπως λέγουν οἱ στρατιωτικοί καί τίθεται τό ἐρώτημα ἂν θά ἀποβιβασθοῦν καί θά πολεμήσουν στήν ξηρά ἢ ἂν θά ἐπιστρέψουν στήν Σάμο. Ἡ ἀποχώρησις ἀπορρίπτεται ἀπό ὄλους. Ὁ Λεωτυχίδης καί ὁ Ξάνθιππος συμφωνοῦν νά πραγματοποιήσουν τολμηράν ἀπόβασιν. Θά προηγηθῇ ἐνέργεια ψυχολογικοῦ πολέμου κατά τά διδάγματα τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἡ τριῆρης τοῦ Λεωτυχίδου διέρχεται πλησίον τῆς παραλίας καί μέ τηλεβόα ὁ κῆρυξ καλεῖ τοὺς Ἴωνας νά ἀποστατήσουν. Τό κείμενον τῆς ἐκκλήσεως εἶναι ὑπόδειγμα προπαγάνδας. « Ἄνδρες τῆς Ἰωνίας, ἂν μέ ἀκούγετε προσέξατε αὐτά πού σᾶς λέγω. Οἱ Πέρσαι δέν θά καταλάβουν τίποτε. Μόλις ἀρχίσῃ ἡ μάχη νά ἐνθυμηθῆτε ὄλοι. Πρῶτον τήν ἐλευθερίαν καί μετά τό σύνθημά μας Ἦρα. Ὅσοι μέ ἀκούσατε νά γνωρίσετε τό μήνυμά μου καί εἰς ἐκείνους πού δέν μέ ἤκουσαν».

Ὁ Τιγράνης πού ἔμαθε τί ἐφώναζε ὁ κῆρυξ ἀνησύχησε καί ἤρχισε, ὄχι ἀδίκως, νά ἀμφιβάλῃ γιά τήν πιστότητα τῶν Ἰώνων. Ἐτοί ἀφοπλίζει τοὺς Σαμίους, τοὺς ὁποίους ἐξ ἀρχῆς ὑπωπεύετο διά συμπάθειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἄλλως τε δέν ἐλησμόνησε, ὅτι οἱ Σάμιοι εἶχαν βοηθήσει τήν ἀπόδρασιν πεντακοσίων Ἀθηναίων στοὺς ὁποίους μάλιστα ἔδωσαν καί τροφίμα διά τό ταξίδι τους. Κατόπιν ὁ Τιγράνης ἔστειλε τοὺς Μιλησίους στά ὄρη τῆς Μυκάλης δῆθεν διά νά φρουροῦν τὰς διαβάσεις, ἐνῶ ἀληθῶς διά νά φύγουν ἀπό τό πεδῖον τῆς μάχης. Ὁ Ἑλληνικός στόλος κινεῖται παραλλήλως πρὸς τήν ἀκτῆν. Εἰς μίαν στιγμὴν στρέφεται ταχέως πρὸς τόν αἰγιαλόν καί 25.000 Ἕλληνες ἀποβιβάζονται ἀστραπιαίως καί λαμβάνουν θέσεις μάχης. Οἱ βάρβαροι δέν ἀποπειρῶνται νά ἐπιτεθοῦν. Μέ βάσιν τό τεῖχος τους ὀργανώνουν τήν ἀμυνάν των. Οἱ Ἀθηναῖοι βαδίζουν κατά μήκος τῆς ἀκτῆς εἰς ὀμαλόν

ἔδαφος, ἐνῶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀκολουθοῦν ὄρεινόν δρόμον. Ὅπως προελαύνουν μαθαίνουν τό νέο τῆς νίκης στάς Πλαταιάς. Ἐνθουσιάζονται καί ἐνθαρρύνονται. Ἀνυπομονοῦν μάλιστα νά συγκρουσθοῦν μέ τούς βαρβάρους, διότι γνωρίζουν ὅτι ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς μάχης θά κριθῆ ποῖος θά κυριαρχήσῃ στόν Ἑλλάσποντον καί στάς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Οἱ στρατηγοί τους εἶχαν ἀνακοινώσει, ὅτι ἔπαθλον τῆς νίκης εἶναι τό Αἰγαῖον.

Ἡ παράταξις τῶν Ἀθηναίων καί οἱ παραταχθέντες μαζί τους Ἕλληνες φθάνουν στήν πρώτη γραμμῆ ἀμύνης τοῦ ἐχθροῦ. Δέν ἀναμένουν τούς Λακεδαιμονίους, πού γιά νά συμπλακοῦν μέ τούς βαρβάρους πρέπει νά κάνουν κύκλο βαδίζοντες εἰς ἀνώμαλον ἔδαφος. Ὁ Ξάνθιππος θέλει νά πάρῃ ὅλη τήν δόξα μόνος του. Δίδεται τό σύνθημα ἐφόδου καί ὀρμητικῶς οἱ Ἕλληνες στρατιῶται διασποῦν τό φράγμα τῶν ἀσπίδων. Ἀπεγνωσμένως οἱ Πέρσαι ἀγωνίζονται νά ἀναχατίσουν τήν ἐπίθεσιν τῶν Ἀθηναίων. Δέν τό κατορθώνουν καί ὑποχωροῦν στό ὄχυρό τους, ὅπου προσπαθοῦν νά ἀμυνθοῦν. Τίποτε ὁμως δέν συγκρατεῖ τούς Ἕλληνας. Διασχίζουν μέ σοβαράς ἀπωλείας τό φράγμα τῶν πασσάλων καί δημιουργοῦν ρήγμα στό τεῖχος. Ἐδῶ αἱ αἵματηραί συμπλοκαί εἶναι ἀμφίροποι, μέχρις ὅτου ἄνδρες τῆς Κορίνθου, τῆς Τροιζήνης καί τῆς Σικυῶνος εἰσβάλλουν ἐκ τῶν νώτων τοῦ ἐχθροῦ. Τότε οἱ βάρβαροι τά χάνουν, πανικοβάλλονται καί τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγήν. Μόνον οἱ Πέρσαι ἐξακολουθοῦν νά ἀμύνονται εἰς ἐστίας ἀντιστάσεως. Ὁ στρατηγός των Τιγράνης καί ὁ ναύαρχος Μαρδόντης φονεύονται. Τότε καταφθάνουν καί οἱ Σπαρτιάται, οἱ ὁποῖοι ἐξαγριωμένοι πού δέν συμμετέσχον στήν μάχη σφάζουν ὅλους τούς Πέρσας πού συνέχιζαν ἀκόμη νά πολεμοῦν. Οὐδεῖς βάρβαρος ἐπέζησε. Στήν πανωλεθρίαν τῶν αὐτῆν συνετέλεσε ἡ στάσις τῶν Σαμίων, τούς ὁποίους εἶχαν ἀφοπλίσει, ἀλλά ἐβοήθησαν ὅσον ἠδύναντο. Ὅμοίως

οι Μιλήσιοι πού ἐφύλαττον τὰς διαβάσεις ἐπετέθησαν κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ τοὺς κατέσφαξαν, ἐνῶ οἱ Ἴωνες πού ὑπηρετοῦν τοὺς Πέρσας ἐστράφησαν κατὰ τῶν διοικητῶν τους.

Μετά τήν μάχην οἱ Ἕλληνες μετέφεραν στήν παραλίαν τόν χρυσόν καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν βαρβάρων καὶ ἔκαψαν τὰ πλοῖα καὶ τό ὄχυρόν. Ἔστησαν τρόπαιον νίκης καὶ ἀπένευμαν βραβεῖα ἀνδρείας, τὰ συλλογικά στοὺς Ἀθηναίους, Κορινθίους, Τροιζηνίους καὶ Σικωνίους, τῶν ὁποίων ὁ στρατηγός Περίλεως ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος.

Πρῶτον ἀτομικόν βραβεῖον ἀνδρείας ἀπενεμήθη στόν Ἀθηναῖον Ἑρμόλυκον, πού ἦτο πρωταθλητής στό παγκράτιον (πάλη μετά πυγμῆς).

Τέλος οἱ νικηταί, ἀφοῦ ἀπέδωσαν τιμάς καὶ εὐγνωμοσύνην στοὺς Θεοὺς ἐπέστρεψαν στήν Σάμον, ὅπου ἔκαναν συμβούλιον μέ θέμα, πού τότε, τώρα καὶ πάντα πρέπει νά ἀπασχολῇ τοὺς Ἕλληνας: τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰωνίας.

Σύντομα
βιογραφικά
σημειώματα

Ὁ Μιλτιάδης (554-489) ἦτο υἱὸς τοῦ Κίμωνος, Ὀλυμπιονίκου στοὺς ἀγῶνας τεθρίππου ἄρματος καὶ κατήγετο ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον γένος τῶν Φιλαϊδῶν (ἐκ τοῦ ἥρωος Φιλαίου).

Τὸ 524 ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν στὴν Θρακικὴν χερσόνησον διὰ νὰ ἐπιβάλη τὴν Ἀθηναϊκὴν κυριαρχίαν.

Τὸ 518 διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Στησαγόραν στὴν ἡγεμονίαν τῶν Δολόγων τῆς Θράκης. Δόλογοι ὠνομάζοντο στοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Θράκης, ἡ ὁποία ἐλέγετο Δολογιάς. Τὸ ὄνομα προῆλθε ἐκ τοῦ Δολόγου, ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Κρόνου καὶ τῆς νύμφης Θράκης.

Ὁ Μιλτιάδης ἐνυμφεύθη τὴν Ἠγησιπύλην, κόρη τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Ὀλόρου, μέ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε τὸν Κίμωνα. Ὡς ἡγεμὼν ἐπεδόθη δραστηρίως στὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας του εἰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Λήμνον, τὴν ὁποίαν ἐχάρισε στοὺς Ἀθηναίους.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου στὴν Σκυθίαν εἰσηγήθη στοὺς Μικρασιάτας τυράννους, οἱ ὁποῖοι ἐφρούρουν τὴν γέφυραν στὸν ποταμὸν Ἰστρον νὰ τὴν καταστρέψουν, ὥστε νὰ ἀποκλεισθοῦν οἱ Πέρσαι καὶ νὰ ἐξοντωθοῦν, ἐνῶ ταυτοχρόνως νὰ ἐπαναστατήσουν αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις, πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ. Ἡ πρότασις αὐτὴ δὲν ἐγένετο δεκτὴ, διότι ὑπερίσχυσε ἡ γνώμη τοῦ τυράννου τῆς Μιλήτου Ἰστιαίου, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε ὅτι τοὺς συνέφερε νὰ διασωθῇ ὁ Δαρεῖος.

Ἡ κατάληψις τῶν Ἴωνικῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Περσῶν ὑπεχρέωσε τὸν Μιλτιάδη, πού ἦτο ἀσυμβίβαστος ἐχθρὸς των, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Θράκην. Ἀνεχώρησε μὲ τέσσαρας τριήρεις συναποκομίζων οἰκογένειαν, θησαυροὺς καὶ στρατιωτικὸν τμήμα ἐξ Ἀθηναίων μισθοφόρων. Τὸν στολίσκον τοῦ Μιλτιάδου κατεδίωξαν τὰ φοινικικὰ πλοῖα, πού ἐνέδρευαν στὰ στενά τοῦ Ἐλλησπόντου. Μετὰ πολλὰς περιπετείας ὁ Μιλτιάδης κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ φθάσῃ στὰς Ἀθήνας. Μία ὁμως τριήρης μὲ τὸν υἱὸ τοῦ Μητίοχον συνελήφθη ὑπὸ τῶν Φοινίκων, οἱ ὅποιοι τὸν παρέδωσαν στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν.

Ὅταν τὸ 494 ὁ Μιλτιάδης ἐπέστρεψε στὰς Ἀθήνας ἦτο ἤδη 60 χρόνων. Σχεδὸν ἀμέσως κατηγορήθη ὡς ἀντιδημοκράτης. Εἰσήχθη εἰς δίκην ἀλλὰ ἐπέτυχε νὰ ἀθωωθῇ. Τὸ 491 ἐκλέγεται μεταξύ τῶν 10 στρατηγῶν καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀντιμετωπίζει νικηφόρος τοὺς Πέρσας στὸν Μαραθῶνα.

Μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔλαβε σόλον διὰ νὰ τιμωρήσῃ ὅσας νήσους τοῦ Αἰγαίου ἐβοήθησαν τοὺς βαρβάρους. Πράγματι ἀπέπλευσε μὲ 62 πλοῖα καὶ στρατὸν καὶ ὑπέταξε τὰς νήσους πού ἐμήδισαν. Στὴν Πάρον ὁμως ἀπέτυχε, διότι οἱ Πάριοι ὠχυρώθησαν στὴν Ἀκρόπολιν τῆς νήσου καὶ ἐπὶ 26 ἡμέρας ἠγωνίζοντο σθεναρῶς. Ὁ Μιλτιάδης τελικῶς ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ τραυματισμένος στὸν πόδα ἐγύρισε στὰς Ἀθήνας, ὅπου κατηγορήθη ὅτι τάχα ἐξηπάτησε τὴν πόλιν κ.τ.λ.

Ὁ δημαγωγὸς Ξάνθιππος ἐμήνυσε τὸν Μιλτιάδη, ὅτι παρεπλάνησε τοὺς Ἀθηναίους, διότι τοὺς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τοὺς φέρῃ πλοῦτη μὲ τὴν ἐκστρατείαν, πρᾶγμα πού δέν συνέβη καὶ ἐζήτησε νὰ τὸν καταδικάσουν εἰς θάνατον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δίκης, ὁ Μιλτιάδης παρίστατο ἀλλὰ δέν ἠδύνατο νὰ ὀμιλήσῃ, οὔτε κἀν νὰ ἀπολογηθῇ, διότι ἦτο ἐτοιμοθάνατος. Ἔχει σαπίσει ὁ μηρὸς του καὶ κατάκοιτος, μὲ ὑψηλὸν πυρετόν, παρακολουθεῖ τοὺς φίλους του, οἱ ὅποιοι τὸν ὑπερασπι-

ζονται. Ὁ Δῆμος δέν καταδικάζει τόν Μιλτιάδη εἰς θάνατον, ἀφοῦ τόν βλέπει νά πεθαίνει, ἀλλά εἰς πρόστιμον 10 ταλάντων. Ὁ Μιλτιάδης ἀποθνήσκει «*τοῦ μηροῦ σαπέντος τελευτᾶ*» καί τό πρόστιμον πληρώνει ὁ υἱός του Κίμων.

Ὁ **Θεμιστοκλῆς** (526-461) ἦτο υἱός τοῦ Νεοκλέους, κατήγετο ἐκ τοῦ ἀρχαίου γένους τῶν Λυκομηδῶν καί ἀνῆκε στήν Λεοντίδα φυλήν. Ἀπό νεαρᾶς ἡλικίας ἠσχολήθη μέ τήν πολιτικήν καί ἐνεγράφη στήν «*πολιτικήν ἐταιρείαν*» (κόμμα), ἡ ὁποία ἐπίστευε στόν πόλεμον κατά τῶν βαρβάρων καί στήν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπό τοὺς Πέρσας. Συντόμως ἀπό «*ἐταῖρος*» (μέλος) ἔγινε ἀρχηγός αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἐταιρείας καί πρωτοστάτησε στήν κήρυξι τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑποστηρίζων τόν Ἀρισταγόρα.

Μετά τήν καταστολήν τῆς ἐπαναστάσεως κατηγόρησε τοὺς Ἀθηναίους, πού ἐγκατέλειψαν τήν Μίλητον. Τό 493 ἐκλέγεται «*πρῶτος ἀρχων*» τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν συνεχείᾳ ἐπεδόθη μέ πάθος στήν ναυπήγησιν ἰσχυροῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου καί στήν ἴδρυσιν κλειστῶν λιμένων. Ἀναμφιβόλως, ὑπῆρξε ὁ θεμελιωτής τῆς ἀθηναϊκῆς θαλασσοκρατίας, ὁ δημιουργός τοῦ λιμένος καί τῆς πόλεως τοῦ Πειραιῶς, ὡς ἐπινείου τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς καί τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Τό 490 μάχεται ἥρωικῶς στόν Μαραθῶνα, στό ἐπικίνδυνον σημεῖο τοῦ κέντρου τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως. Κατόπιν καταργεῖ μέ ψήφισμα τήν διανομήν τῶν ἐσόδων ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου, μεταξύ τῶν Ἀθηναίων καί μέ τά χρήματα αὐτά ναυπηγεῖ 100 τριήρεις πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν βαρβάρων, πού ὀρθῶς προέβλεπε νά ἐπέρχωνται ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Τό 483 λαμβάνει ἐξουσιοδότησιν ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου νά ὑλοποιήσῃ τό πρόγραμμά του, διά τήν ναυτικήν θωράκισιν τῆς Ἑλλάδος. Μέ πρωτοφανή δραστηριότητα ναυπηγεῖ ἄλλας 100 πολεμικὰς τριήρεις, ὥστε, ὅταν τό 481 ἦλθον

οί άπεσταλμένοι του Ξέρξου, διά νά ζητήσουν «γῆν καί ὕδωρ» αἱ Ἄθηναί εὐρέθησαν έτοιμοπόλεμοι.

Τό 480 ναυμαχεῖ νικηφόρως στό Ἄρτεμίσιον καί κατόπιν φθάνει στό άποκορύφωμα τῆς δόξης του, μέ τήν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, σπῆν όποίαν παρέσυρε τούς Πέρσας καί έξηνάγκασε τούς Ἕλληνας νά ναυμαχήσουν στό στενόν τῆς νήσου.

Μετά τήν περιφανῆ νίκη τῆς Σαλαμίνας οἱ δημαγωγοί πολιτικοί πείθουν τούς Ἄθηναίους καί καθαιροῦν άπό τά άξιώματά του τόν Θεμιστοκλήν. Ναί μέν έθεωρεῖτο σωτήρων, αλλά «δέν συνεχώρουν τό άσυμβίβαστον τοῦ χαρακτήρος του, πρός τάς βασικάς άρχάς τοῦ δημοκρατικοῦ των πολιτεύματος». (Γ. Τουρνάϊσσην).

Τό 478 άναλαμβάνει τήν έξουσίαν εκ νέου, ολοκληρώνει τήν όχύρωσιν τῆς πόλεως καί σημειώνει διπλωματικές έπιτυχίας, εναντι τών Λακεδαιμονίων καί τών συμμάχων των. Μολαταῦτα ό φθόνος τών έχθρῶν του επικρατεῖ εκ νέου καί οἱ Ἄθηναίοι έξορίζουν τόν Θεμιστοκλή στό Ἄργος.

• Όταν κατηγορήθη, τάχα, διά προδοσίαν ό Πausανίας, οἱ συκοφάνται έμπλέκουν καί τόν Θεμιστοκλή, ότι δήθεν έγνώριζε καί δέν κατήγγειλε τήν «προδοσίαν» τοῦ Pausανίου. Ὁ Θεμιστοκλής άντιλαμβάνεται τήν σκευωρίαν. Δραπετεύει σπῆν Κέρκυρα. Τόν καταδιώκουν. Φεύγει πρός τόν βασιλέα τών Μολοσσῶν. Τόν ακολουθοῦν καί εκεί. Οἱ Ἕλληνες θέλουν όπωσδήποτε νά τόν καταδικάσουν εις θάνατον. Ἡ σωτηρία του λοιπόν εύρίσκειται στους Πέρσας. Ὁ Θεμιστοκλής, φύσις περιπετειώδης καί άποφασιστική, δέν διστάζει. Μεταβαίνει στήν Ἐφεσο καί μετά σά Σούσα. Ἄπευθύνει δέ πρός τόν υἱόν τοῦ Ξέρξου, βασιλέα Ἄρταξέρξην τόν Μακρόχειρα, έπιστολήν (Θουκυδίδης, 1, 136-137), όπου μέ υπερέφαινον ὕφος τοῦ ζητεῖ όχι προστασίαν, αλλά προθεσμίαν ενός έτους διά νά τοῦ εἶπη ό ίδιος (άφού μάθη περσικά) τούς λόγους διά

τούς όποιους ήλθε εις αυτόν. Ό Άρταξέρξης έξεπλάγη. Άμέσως έδέχθη τό αίτημα του Θεμιστοκλέους, προς τόν όποιον μάλιστα έδωσε τό τεράστιον ποσόν των 200 ταλάντων, μέ τά όποία τόν είχε έπικηρύξει. Του άνέθεσε επί πλέον τήν ήγεμονίαν τής Μικρασιατικής Μαγνησίας και του προσέφερε τάς πόλεις Σκηψιν, Λάμψακον, Μυούντα, Περκώνην μέ όλα τά εισοδήματά των. Ήσθάνετο τόσην χαράν πού είχε τόν Θεμιστοκλή, ώστε τήν νύκτα καθώς έκοιμάτο άνέκραξε τρεις φορές. Έχω Θεμιστοκλέα τόν Άθηναϊον: «και νικτωρ ύπό χαράς διά μέσων των ύπνων έκβοήσαι τρίς: Έχω Θεμιστοκλέα τόν Άθηναϊον» (Πλούταρχος: «Θεμιστοκλής» 28).

Τό 461 ό Άρταξέρξης καλεί τόν Θεμιστοκλή, διά νά του αναθέσει τήν άρχηγίαν του περσικου στόλου μέ τήν έντολή νά ναυμαχήση τόν Άθηναϊκό, πού έσπευδε νά βοηθήση τούς έπαναστατήσαντες Έλληνας τής Αιγύπτου. Κυβερνήτης των Άθηναϊκων τριήρων ήτο ό άήτητος Κίμων. Τότε ό Θεμιστοκλής μή θέλων νά πολεμήση εναντίον των Έλλήνων και μή θέλων νά φανή άγνώμων (βαρύτατον ήθικόν παράπτωμα για τούς Άρχαιοέλληνας) προς τόν Άρταξέρξην επιλέγει τήν αυτοκτονίαν. Προσεύχεται, άποχαιρετά τούς φίλους του και πίνει δηλητήριο.

Άργότερον οι συγγενείς του μετέφεραν τόν νεκρόν, κρυφά, και κατά τήν έπιθυμίαν του τόν έθαψαν στην είσοδο του λιμένος του Πειραιώς.

Ό Άριστείδης (540-468) ήτο υίός του Λυσιμάχου, εκ του δήμου Άλωπεκής και ανήκε στην Άντιοχίδα φυλήν.

Άπό νέος εισήλθε στην πολιτική ως μέλος τής συντηρητικής παρατάξεως, τής όποίας ήγειτο ό Κλεισθένης, μετά τόν θάνατον του όποιου άνέλαβε αυτός άρχηγός.

Τό 509 συμβάλλει ενεργώς στην μεταρρύθμισιν του πολιτεύματος του Σόλωνος. Τό 490 εκλέγεται μεταξύ των δέκα

στρατηγῶν καί μετέχει στήν μάχη τοῦ Μαραθῶνος, ὅπου μαζί μέ τόν Θεμιστοκλή ἠγωνίσθη στό κέντρον τῆς παρατάξεως. Τό 489 ἐκλέγεται Ἄρχων τῆς πόλεως καί ἀντιτίθεται στό πρόγραμμα ναυτικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηνῶν, διότι ἦτο ὑπέρ τῆς γεωργίας καί τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀγροτῶν. Τό 483 ἐξορίζεται.

Τό 480, ἐν ὄψει τοῦ περσικοῦ κινδύνου, ἀνακαλοῦνται αἱ ἐξορίαί καί ὁ Ἀριστείδης ἐπιστρέφει στήν Ἀθήνα, ὀλίγον πρῖν ἀπό τήν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, στήν ὁποίαν λαμβάνει μέρος καί μάχεται ἡρωϊκῶς στήν νήσον Ψυττάλειαν, ὅπου ἀπεβιβάσθη καί ἐφόνευσε τήν περσικήν φρουράν. Τό 479 εἶναι στρατηγός τῶν Ἀθηναίων καί πολεμεῖ γενναίως στήν νικηφόρον μάχην τῶν Πλαταιῶν.

Τό 478 ἠγεῖται τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, πού ἔπλευσε στήν Κύπρον, διά τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου. Μετά τήν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πausανίου ὀρίζεται ἀρχηγός τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, πού ἔπλευσε στήν Μικράν Ἀσίαν καί κατόπιν ἀνακηρύσσεται ἀρχηγός τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας.

Ἡ ἀκεραιότης τοῦ χαρακτήρος του καί ἡ ἀπαράμιλλος τιμιότης του ἀνεγνωρίσθησαν ἀπό ὅλους, ὥστε κατέστη γνωστός στήν ἱστορίαν μέ τήν ἐπωνυμίαν «ὁ Δίκαιος Ἀριστείδης». Συνέβαλε δέ προσωπικῶς στήν ὀργάνωσιν τοῦ πολέμου κατά τῶν βαρβάρων, διά τῆς ἐφαρμογῆς ἐνός κοινοῦ προγράμματος πολεμικῆς προετοιμασίας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἴδιος προσδιώρισε τόν στρατόν, τά πλοῖα καί τά χρήματα τά ὁποῖα ὠφείλαν αἱ Ἑλληνικαί πόλεις νά συνεισφέρουν διά τήν ἀντιμετώπισιν τῶν Περσῶν. Ἐδρα τῆς συμμαχίας ὠρίσθη ἡ Δῆλος (Δῆλος ὁμοσπονδία), ὅπου ἐγκατέστησαν τό συμμαχικόν ταμεῖον.

Μολονότι ὁ Ἀριστείδης κατέλαβε ὕψιστα ἀξιώματα καί διεχειρίσθη τεράστια χρηματικά ποσά παρέμεινε πάμπτωχος.

Ἡ δόξα καί ἡ φήμη τοῦ Ἀριστείδου, ὅπως ἦτο φυσικόν, προεκάλεσαν τόν φθόνον τῶν Ἀθηναίων πολιτικῶν, οἱ ὅποιοι συνεκέντρωσαν πλήθη ἀπό διάφορα μέρη ἐντός τῆς πόλεως καί ἔθεσαν εἰς ψηφοφορίαν τόν ἔξοστρακισμόν τοῦ Ἀριστείδου.

Ὁ Πλούταρχος («Ἀριστείδης» 7) ἀναφέρει, ὅτι τόν κατηγόρησαν δῆθεν ὅτι ἠθελε νά ἐγκαθιδρύσῃ τυραννίαν, ἐνῶ πραγματικῶς τόν ἐφθόνουν. Εἶναι πασίγνωστον τό ἐπεισόδιον κατά τό ὅποιον κάποιος ἀμόρφωτος χωριάτης (τινά τῶν ἀγραμμάτων καί παντελῶς ἀγροίκων) ἐζήτησε ἀπό τόν ἴδιον τόν Ἀριστείδη, πού δέν τόν ἐγνώριζε, νά γράψῃ τό ὄνομα Ἀριστείδης στό ὄστρακον, μέ τό ὅποιον ἐψήφισε ὑπέρ τῆς ἔξορίας του. Ὁ Ἀριστείδης ἀτάραχος ἐρώτησε τόν ἀγροίκον: τί κακόν σοῦ ἔκανε ὁ Ἀριστείδης; Τίποτε, ἀπήντησε ὁ χωριάτης, οὔτε κἀν τόν γνωρίζω, ἀλλά μέ ἐνοχλεῖ νά ἀκούω παντοῦ νά τόν ἀποκαλοῦν δίκαιον (*Οὐδέν εἶπεν, οὐδέ γινώσκω τόν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι πανταχοῦ τόν Δίκαιον ἀκούων*). Ὁ Ἀριστείδης τότε ἔγραψε τό ὄνομά του στό ὄστρακο καί τό ἔδωσε σόν ἄξεστο Ἀθηναῖο. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἐξωρίσθη ἐκεῖνος, τόν ὅποιον ὁ Ἡρόδοτος («Ἱστορία» Η, 79) χαρακτηρίζει «ἄριστον ἄνδρα γενέσθαι ἐν Ἀθήνῃσι».

Ὁ Ἀριστείδης ἀπέθανε κάπου σόν Εὐξείνιο Πόντο, ὅπου μετέβη διά δημοσίαν ὑπόθεσιν καί ἐτάφη στάς Ἀθήνας. Συγκεκριμένως στό Φάληρον, τοῦ ὁποίου τόν τάφον ἔκανε ἡ πόλις, διότι ἐκεῖνος δέν ἄφησε χρήματα οὔτε διά τήν ταφήν του (*μηδ' ἐντάφια καταλιπόντι*).

Ὁ Παισαίνιος (-467) ἦτο υἱός τοῦ βασιλέως Κλεομβρότου καί κατήγετο ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγιάδων. Διετέλεσε ἐπίτροπος τοῦ Πλειστάρχου, ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ ἥρωος βασιλέως Λεωνίδου, τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνεψιός.

Τό 479 ὡς Ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων κατενίκησε στήν

μάχην τῶν Πλαταιῶν τοὺς Πέρσας, ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον. Κατόπιν ἐπολιόρησε ἐπὶ εἰκοσαήμερον τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν καὶ διέταξε τὴν σφαγὴν ὄλων ὄσων ἐπῆγαν μὲ τοὺς Πέρσας.

Τὸ 476 ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐξ 70 τριήρων, μὲ ἀποστολὴν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, τὴν πλήρη ἐκδίωξιν τῶν βαρβάρων ἐκ τοῦ πελάγους καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐπὶ Πausανίου ἐγινε πάλιν ἐσωτερικὴ Ἑλληνικὴ θάλασσα.

Ὁ δυναμικὸς Στρατηγὸς κατώρθωσε μετὰ πολὺμηνον ἀγῶνα νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Κύπρου. Ἐπίσης εἰσέβαλε σὸ Βυζάντιον, πού ἦτο κέντρον ἀνεφοδιασμοῦ τῶν Περσῶν καὶ ὅπου ἦσαν συγκεντρωμένοι θησαυροὶ ἀμύθητοι. Ἡ πόλις ἐπροστατεῦτο ἀπὸ ἰσχυροτάτην φρουράν καὶ ἀπόρθητα τεῖχη. Μολαταῦτα, χάρις στὴν στρατηγικὴν του ἰδιοφυΐαν, ἐπέτυχε εἰς συντομώτατον χρόνον μὲ αἰφνιδιαστικὴν καταδρομικὴν ἐπιχείρησιν νὰ κυριεύσῃ τὸ Βυζάντιον καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ πολλοὺς συγγενεῖς τοῦ Ξέρξου.

Ἄπομμύμενος τὴν τολμηρὰν τακτικὴν τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπηλευθέρωσε τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ξέρξου καὶ ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βάρβαρον δεσπότην, τὸν ὁποῖον ἐκάλει νὰ συνεργασθῶν. Ὁ Ξέρξης ἐπαγιδεύθη καὶ ἀπέστειλε σὸν Πausανίαν τὸν Ἀρτάβαζον, ὡς προσωπικόν του διαπραγματευτήν. Πρὶν ὅμως φθάσουν εἰς ὅποιονδήποτε ἀποτέλεσμα, κάποιος κατήγγειλε τὸν Πausανίαν, ὅτι τάχα ἐπεδίωκε συνεργασίαν μὲ τὸν ἐχθρόν, μὲ συνέπεια νὰ τὸν καλέσουν οἱ Πέντε Ἐφοροὶ νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Σπάρτην, διὰ νὰ λογοδοτήσῃ.

Δέν γνωρίζομεν τί ἀκριβῶς ἀπελογήθη καὶ ἴσως δέν θὰ τὸ μάθωμεν ποτέ. Λέγουν ὅτι τάχα μὲ δωροδοκίας ἐπέτυχε νὰ ἀθωωθῇ. Τὸ βέβαιον εἶναι ἐπίσης, ὅτι τοῦ ἀφήρσαν κάθε ἐξουσίαν. Αὐτὸς ὅμως ἀπτόητος ἐξακολούθει τὴν προσα-

θειά του προς τούς Πέρσας. Ὡς ιδιώτης πλέον ἐπανερχεται στό Βυζάντιον καί συνεχίζει τās συζητήσεις του μέ τόν Ἀρτάβαζον. Προφανῶς αἱ ἐπαφαί αὐταί διέρρευσαν. Τώρα τόν ἐξορίζουν στάς Κολωνάς τῆς Τρωάδος, ἀπ' ὅπου πάλιν ἐπιμένει στό σχέδιόν του.

Τότε οἱ Ἔφοροι στέλλουν ἀγγελιοφόρον καί τόν καλοῦν ἐκ νέου στήν Σπάρτην. Ὁ Πausanías ἔχων τήν συνείδησίν του ἥσυχον ἐπιστρέφει στήν πατρίδα του, ὅπου ματαιῶς τώρα προσπαθεῖ νά ἐξηγήσῃ στούς Ἐφόρους, ὅτι αἱ συνεννοήσεις μέ τούς βαρβάρους ἀπέβλεπον στό νά τούς ἐξαπατήσῃ, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε ὁ Θεμιστοκλῆς. Αἱ ἀνακρίσεις διαρκοῦν ὀλοκλήρους μῆνας! Εἰς κάποιαν μάλιστα στιγμῆν οἱ Ἔφοροι κρύπτονται ἐντός τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος στό Ταίναρον, ὅπου ὁ Πausanías συνητητή μετ' ὅσον ὑπηρετήν του, πού ἔστειλε στόν Ἀρτάβαζον καί ὁ ὁποῖος εἶχε καταδώσει τόν Πausanían. Οἱ Ἔφοροι ἀκοῦν τόν Πausanían νά δίδῃ ὁδηγίας στόν ὑπηρετήν του, ὁ ὁποῖος βεβαίῶς δέν ἐγνώριζε τήν ἀλήθειαν, ὅπως συνέβαινε καί μέ τόν ὑπηρετήν τοῦ Θεμιστοκλέους, πού μετέφερε μηνύματα στόν Ξέρξη.

Οἱ Ἔφοροι, οἱ ὁποῖοι ὑπωπτεύοντο ἐπί πλέον τόν Πausanían ὅτι ἐσκόπευε μέ τήν βοήθειαν τῶν εἰλώτων νά μεταβάλῃ τό πατροπαράδοτον πολίτευμα τῆς Σπάρτης καί νά ἐνισχύσῃ τās ἐξουσίας τῶν βασιλέων, διατάσσουν τήν σύλληψίν του.

Ὁ Πausanías ἀντιλαμβανόμενος τόν κίνδυνον τόν ὁποῖον διατρέχει, δραπετεύει καί καταφεύγει ἰκέτης στόν ναόν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, πού εὐρίσκετο στήν Ἀκρόπολιν τῆς Σπάρτης. Τότε οἱ Σπαρτιάται κίzzουν τήν πύλην τοῦ ναοῦ καί ἀφήνουν τόν Πausanían νά ἀποθάνῃ ἐξ ἀσιτίας. Ὀλίγον πρὶν ἀπό τό τέλος τόν ἐξάγουν, γιά νά μή μολύνη μέ τόν θάνατόν του τόν ναόν.

Ἡ ἱστορική ἔρευνα βεβαιώνει, ὅτι ὁ Πausanías δέν ὑπῆρξε προδότης τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε συλλάβῃ τό μεγαλοφυές σχέ-

διον νά πείση τούς Πέρσας νά συνεργασθοῦν μαζί του, δῆθεν πρὸς κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος, νά χρηματοδοτήσουν τὴν συγκρότησιν μεγάλου στρατοῦ, κυρίως ἀπὸ Ἑλληνας τῆς Ἰωνίας καὶ τελικῶς μέ τὰς δυνάμεις αὐτάς ὁ Πausanίας, ἀντὶ νά ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς πατρίδος του, θά ἐξεστράτευε κατὰ τοῦ Περσικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον καὶ θά κατέλυε.

Οἱ ζηλόφθονες ὅμως καὶ οἱ συκοφάνται δέν ἐπέτρεψαν στόν δαιμόνιον στρατηγόν νά πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του. Κατηγόρησαν διὰ προδοσίαν τόν νικητὴν τῶν Πλαταιῶν, ὁ ὁποῖος ἀντὶ νά ἀπολογῆται στοὺς στενοκεφάλους ἐφόρους ἡδύνατο κάλλιστα νά ζῆ ὡς μεγιστάν σπὴν Ἀσίαν. Ἡ συκοφαντία διετηρήθη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων καὶ ἐξακολουθεῖ δυστυχῶς νά σιγματιζῆ τόν ἐπιφανῆ ἐκεῖνον Ἑλληνα, ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ὁ Ἰππίας (5ος αἰών) ἦτο υἱὸς τοῦ τυράννου τῶν Ἀθηνῶν Πεισιστράτου, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἐκ τῶν Φιλαϊδῶν. Ὑπῆρξε ἐνθερμος προσάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Συνεδέετο στενῶς μέ τὰς ἀσθενεστέρας τάξεις καὶ ἰδιαίτερος μέ τούς *Διακρίους*, ὅπως ὠνομάζοντο οἱ κάτοικοι τῆς Διακρίας, τῆς ὀρεινῆς δηλαδή βορειοανατολικῆς Ἀττικῆς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολυπληθεῖς, φιλοπόλεμοι καὶ πτωχοί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τούς *Παράλους* (κάτοικοι Ἀττικῶν παραλίων) καὶ τούς *Πεδιεῖς* (κάτοικοι Ἀττικῶν πεδιάδων) πού ἦσαν πλούσιοι.

Τὸ 527 ἀπεβίωσε ὁ Πεισίστρατος καὶ ἀνέλαβε τύραννος ὁ Ἰππίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του συνεχίσθη τὸ λαμπρὸν πολιτικὸν ἔργον τοῦ πατρός του.

Οἱ ἀντίπαλοι του Ἀλκμεωνίδαι ὠργάνωσαν ἐπανάστασιν ἐναντίον του καὶ κατέλαβον τὸ φρούριον Λειψύδριον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος. Ὁ Ἰππίας ὅμως τούς ἐπετέθη καὶ μέ τόν πιστόν του στρατὸν τούς συνέτριψε. Ἀντεμετώπισε ἐπίσης καὶ τούς Σπαρτιάτας, πού ἀπεβιβάσθησαν στό Φάληρον. Τὸ 510 ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης Α΄ μέ ἰσχυρὰν στρατιωτι-

κὴν δύναμιν ἐνίκησε τὸν Ἴππιαν πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῆς Παλλήνης καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὀχυρωθῆ στὴν Ἀκρόπολιν. Κατὰ τύχην οἱ Σπαρτιάται συνέλαβον τὰς οἰκογενεῖας τῶν Πεισιστρατιδῶν, τὰς ὁποίας ἔστειλαν ἐκτὸς Ἀττικῆς δι' ἀσφάλειαν. Μετὰ ἀπὸ διαπραγματεύσεις συνεφώνησαν νὰ ἀποχωρήσῃ ὁ Ἴππιος μέ τὴν φρουρὰν καὶ τοὺς θησαυροὺς του. Ἀρχικῶς μετέβη στὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Ἠγησίστρατον, πού ἦτο τύραννος στὸ Σίγειον τῆς Τροίας.

Τὸ 505 συμμετέχει σὸ συνέδριον τῶν συμμαχικῶν πόλεων, ὅπου συνεζητήθη τὸ αἶτημα τῆς ἐπανόδου τοῦ σπᾶς Ἀθήνας, τὸ ὁποῖον τελικῶς ἐξ αἰτίας τῶν Κορινθίων ἀπερρίφθη. Παρὰ τὰς προσπαθείας τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου καὶ τῶν φίλων του ἡγεμόνων τῆς Θεσσαλίας δέν κατώρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Ἀττικὴν, ὅπου πράγματι ὁ λαὸς τὸν ἠθέλε, ἀλλὰ ἐναντιοῦντο οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Ἀλκμεωνίδαι. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ φίλος του Ἀρταφέρνης, ἀδελφὸς τοῦ Δαρείου, τὸν συνέστησε στὸν Πέρση βασιλέα. Ὁ Ἴππιος ἐκέρδισε τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Δαρείου, ὁ ὁποῖος συχνὰ τὸν συνεβουλεύετο διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ζητήματα.

Κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Δάτιδος ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἴππιος ἠκολούθησε τοὺς εἰσβολεῖς καὶ τοὺς παρέσυρε νὰ ἀποβιβασθοῦν στὸν Μαραθῶνα, ὅπου διὰ τοὺς λόγους πού ἀναφέρομεν στὸ κείμενο, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀξιοποιηθῆ τὸ πολυάριθμον περσικὸν ἰππικόν.

Μετὰ τὴν ἦττα τῶν Περσῶν στὸν Μαραθῶνα ὁ Ἴππιος ἀπεσύρθη στὴν νῆσον Λῆμνον. Ἐκεῖ ἀπέθανε ὑπέρφηρος.

Κατηγορήθη ὡς προδότης. Κατὰ τὴν γνώμην μου, πού δέν μπορῶ ἐδῶ νὰ ἀναπτύξω, ὁ Ἴππιος δέν ἦτο προδότης. Ἐξυπηρέτησε ἄριστα τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, πείθων τοὺς βαρβάρους νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς ἀκατάλληλον περιοχὴν, πού ὅταν τὸ ἀντελήφθησαν ἦτο πλέον ἀργά. Ὅπως ὁ Θεμιστοκλῆς, ἔτσι καὶ ὁ Ἴππιος ἐπέτυχεν νὰ πολεμήσουν οἱ βάρβαροι

εις ἀκατάλληλον χώρον. Ἄλλως τε ὁ Ἴππίας δέν ἐπέστρεψε στούς Πέρσας, ὅπου κατέστη ὑποπτος, ἀλλά παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του στήν πατρίδα.

Ὁ Δημάρατος (520-) διετέλεσε βασιλεύς τῆς Σπάρτης, ἐκ τοῦ γένους τῶν Εὐρυποντιδῶν. Ἐπίστευε στήν ἐφαρμογήν συντηρητικῆς πολιτικῆς καί ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μέ τόν φιλόδοξον συμβασιλέα Κλεομένην, πού ἐπεδίωκε τήν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας τῶν Λακεδαιμονίων καί πέραν τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Λεωτυχίδης (διάδοχος τοῦ Δημαράτου) ἰσχυρίσθη, ὅτι ὁ Δημάρατος εἶναι νόθος καί οἱ Ἐφοροὶ ἐβεβαίωσαν, ὅτι ἤκουσαν τόν πατέρα του Ἀρίστωνα, ἀφοῦ ὑπελόγησε τόν χρόνον μεταξύ τελέσεως τοῦ γάμου καί γεννήσεως νά λέγη, ὅτι ὁ Δημάρατος «οὐκ ἂν ἐμός εἶη» (διά περισσότερα εἰς Ἡρόδοτον: «Ἱστορία» Στ, 61 κ. ἐπ.).

Ἐπρόκειτο περί συνωμοσίας τοῦ Κλεομένου καί τῶν Ἐφῶρων, διά νά ἀπομακρύνουν τόν μετριοπαθῆ καί φρόνιμον Δημάρατον. Στήν συνωμοσίαν αὐτήν ἔλαβε μέρος ἡ δελφική μάντις Περιάλλα, ἡ ὁποία ἐβεβαίωσε, ὅτι ὁ Δημάρατος ἦτο νόθος υἱός τοῦ Ἀρίστωνος, μέ ἀποτέλεσμα αὐτός νά καθαιρεθῆ καί νά ἐξαναγκασθῆ, λόγω τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Λεωτυχίδου, νά δραπετεύσῃ στήν Ἡλιδα, μετά στήν Ζάκυνθο καί τό 492, καταδιωκόμενος ἀπό τοὺς Σπαρτιάτας, ἀπεφάσισε νά μεταβῆ στήν Περσία. Ἐκεῖ ὁ Δαρεῖος τόν ἐξετίμησε ἰδιαίτερος καί τοῦ ἐχάρισε τάς προσόδους ἀρκετῶν μικρασιατικῶν πόλεων, ὅπως τῆς Περγάμου, Ἀλισάρνης, Τευθρανίας, τῶν ὁποίων οἱ μετέπειτα βασιλεῖς ἦσαν παιδιά τοῦ Δημαράτου.

Ὅταν ἐδημιουργήθῃ τό περιπετειῶδες ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ Δαρείου, ὁ Δημάρατος ὑπεστήριξε τόν Ξέρξην καί μέ εὐφυῆ ἐπιχειρήματα, πού τά διασώζει ὁ Ἡρόδοτος, ἔπεισε τόν Δαρεῖον νά τόν ὀρίσῃ διάδοχόν του. Φυσικόν λοιπόν ἦτο

ὁ Ξέρξης νά αἰσθάνεται μεγάλην ὑποχρέωσιν ἔναντι τοῦ Δημαράτου. Μολοντοῦτο ὁ Δημάρτος δέν ἠδυνήθη νά ἀποτρέψῃ τόν Ξέρξην ἀπό τήν ἐκστρατείαν του κατά τῆς Ἑλλάδος. Παρά τās ἀντιρρήσεις καί παρά τās ἐπισημάνσεις διά τούς κινδύνους μιᾶς τέτοιας ἐκστρατείας, ὁ Ξέρξης ἀπεφάσισε νά τήν ἐπιχειρήσῃ.

Τότε ὁ Δημάρτος, διακινδυνεύων, εἰδοποίησε μυστικῶς τήν Σπάρτην, διά τήν προετοιμαζομένην περσικὴν εἰσβολήν, ὥστε οἱ Ἕλληνες νά λάβουν τά μέτρα των. Τό μήνυμα ἐγράφη στήν κεφαλὴν ἑνὸς δούλου, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξυρίσθη. Ὅταν ἐμεγάλωσαν τά μαλλιά του ὁ Δημάρτος ἔστειλε τόν δούλον στήν Σπάρτην. Ἐκεῖ τοῦ ἐξύρισαν τήν κεφαλὴν καί ἐδιάβασαν τήν πληροφορίαν.

Ἵ Ξέρξης Α΄ (-465), περσισί: «Ξιαγιαρσία», ἦτο υἱὸς τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου. Μετά τόν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἀνῆλθε στὸν περσικὸν θρόνον τό 485. Ἡ εὐνοουμένη σύζυγός του, ἑβραία Ἑσθήρ, ὁ ἑβραῖος θεῖος τῆς, πρωθυπουργὸς Μαρδοχαῖος καί ὁ Μαρδόνιος τόν ἔπεισαν νά ἐκστρατεύσῃ ἔναντιὸν τῆς Ἑλλάδος, παρά τās ἀντιθέτους συμβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δαρείου καί θεῖου του Ἀρταβάνου.

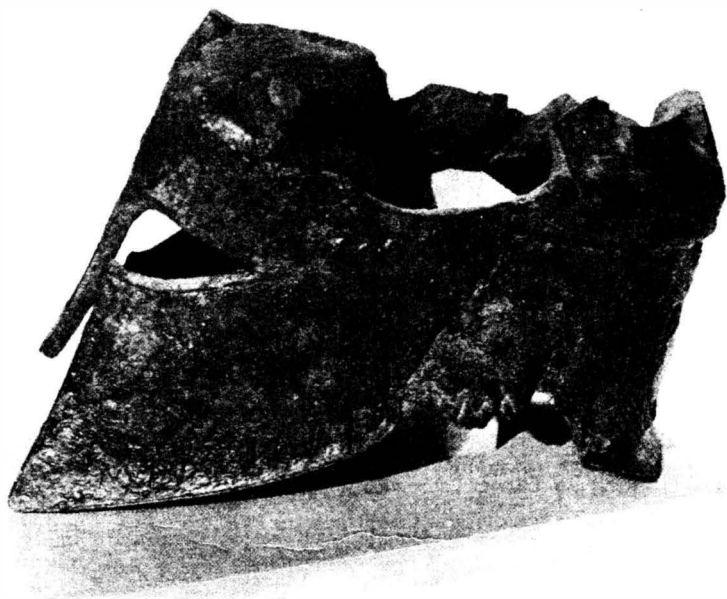
Ἐπρόκειτο μερὶ μαλθακοῦ τύπου, ἐκφύλου καί δούλου εὐτελῶν σαρκικῶν ἠδονῶν. Ἐκμεταλλευόμενοι αὐτὰς τās ἀδυναμίας του κατώρθωσαν οἱ ἑβραῖοι, πού εὐρίσκοντο στήν Περσία, νά φονεύσουν τόν τότε Πρωθυπουργό Ἀμάν τόν Μακεδόνα καί 75.000 Πέρσας εἰς μίαν πρωτοφανῆ σφαγὴν μέ τήν ἔγκρισιν τοῦ Ξέρξου, χάρις στά κάλλη τῆς Ἰουδαίας Ἑσθήρ. (*Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμος ΙΑ, σελ. 629, λ. «Ἑσθήρ»). Κατά τήν μετάφρασιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ ἀναφερόμενος Ἀχασβῆρος ἢ Ἀχασβερός ἢ Ἀσουήρος εἶναι ὁ Ξέρξης, ὅπως ἀπεδείχθη ἱστορικῶς καί ὄχι ὁ Ἀρταξέρξης, ὅπως σκοπίμως μετέφρασαν οἱ ἑβδομήκοντα (Ο΄) διά νά ἀποκρύψουν τās εὐθύνας τῶν ἑβραίων στήν ἐκστρατεία

έναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Μετά τὰς ἐπανελημμένας ἀποτυχίας του νά κυριεύσῃ τὴν Ἑλλάδα, παρεδόθη στὰς προσφιλεῖς του ἀκολασίας, πού προεκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τοῦ περσικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος κατετυραννεῖτο ὑπὸ τῶν ἑβραίων.

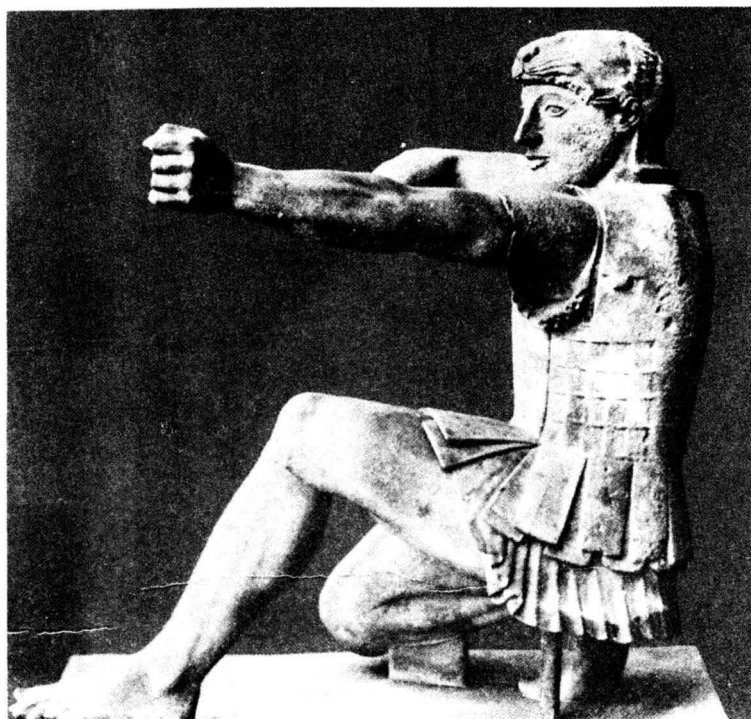
Ὁ ἀδελφός τοῦ Ξέρξου Μασίστης, πού προετοίμαζε ἐπανάστασιν, ἐπροδόθη, συνελήφθη καὶ ἐφονεύθη μέ τὰ παιδιά του. Τελικῶς τὸ 465 ὁ Ὑρκανός χιλίαρχος Ἀρτάβανος, ἀρχηγός τῶν σωματοφυλάκων, σκοτώνει τὸν Ξέρξη.

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

Χαλκούν κράνος, τό όποϊον άνευρέθη στην Όλυμπϊαν και έκτίθεται στό μουσεϊον της. Τό κράνος είναι κορινθιακού τύπου και φέρει έγχάρακτον έπιγραφήν, ότι είναι άνάθημα του Μιλτιάδου.

Ὁ Ἡρακλῆς τοξεύων. Τὴν βοήθειάν του ἐπεκαλέσθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ νικήσουν στὸν Μαραθῶνα.

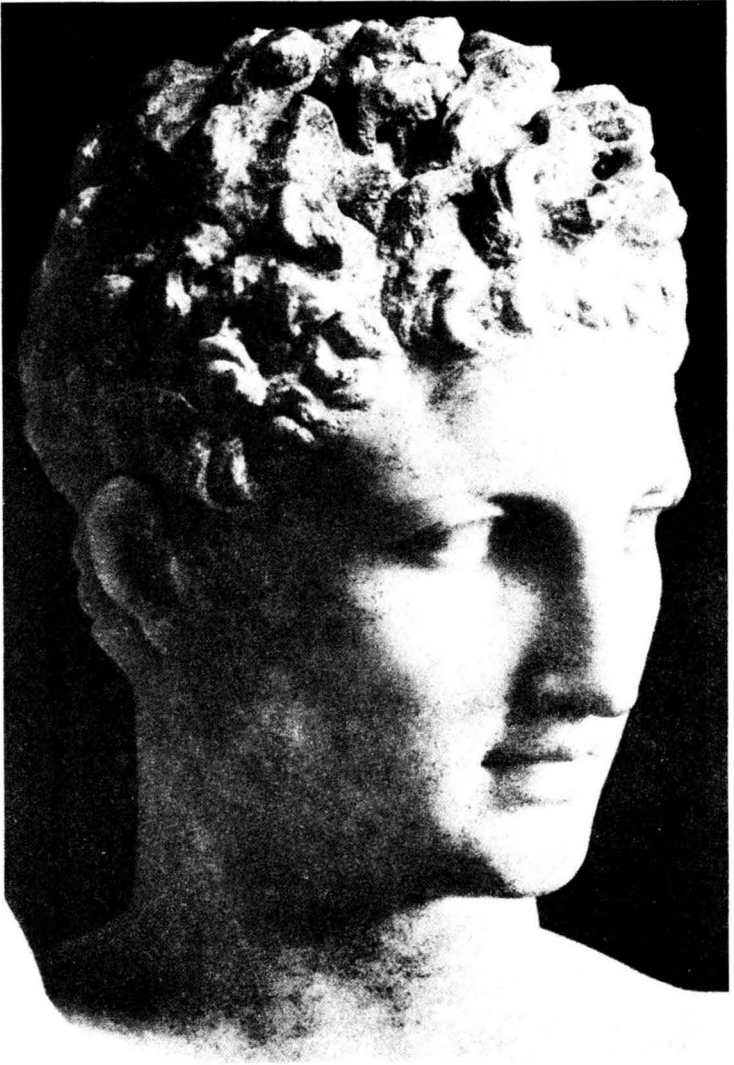
Ὁ Θεμιστοκλῆς. Οἱ βάρβαροι κατέστρεψαν τὰς ὡραίας φυσιογνωμίας τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ φθόνο πρὸς τὸ ἀπαράμιλλον Ἑλληνικόν κάλλος. Πλήθος ἀνδριάντων, προτομῶν καὶ ἀγαλμάτων ἔχουν κτυπηθῆ στὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου ἢ ἔχουν ἀκρωτηριασθῆ ἀπὸ τοὺς πάσης φύσεως βαρβάρους.

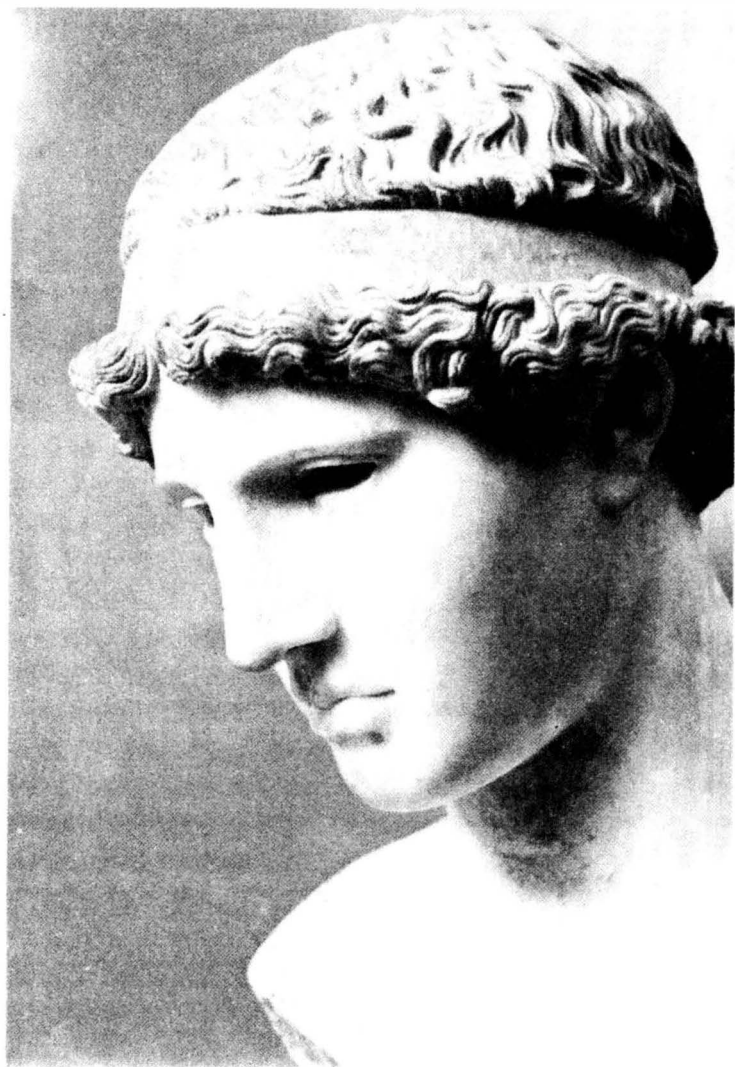
Ἡ Θεά Ἀθηνᾶ. Θεά τῆς Σοφίας καί τοῦ δικαίου πολέμου. Δι' αὐτό εἶναι ἔνοπλος καί προσαγορεύεται «Πρόμαχος». Κατά τήν διάρκεια τῶν Ἑλληνοπερσικῶν πολέμων οἱ Ἀθηναῖοι κατέφυγον στήν προστασίαν τῆς, ὡς «πολιούχου» τῆς πόλεως τῶν.

Ὁ Μαραθωνομάχος Ἀριστίων. Ἔργον τοῦ Ἀριστοκλέους.

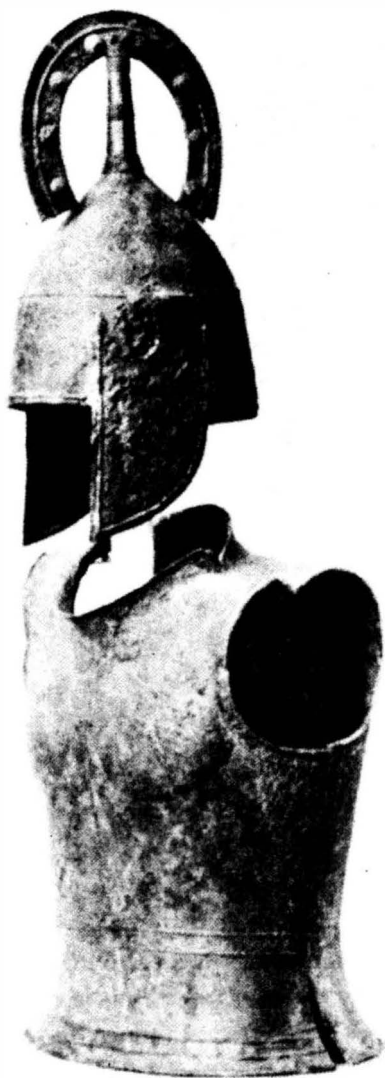
Τά κάλλιστα Έλληνικά χαρακτηριστικά, δεί

τικῆς ὑπεροχῆς ἔναντι τῶν ἀνθρωποειδῶν βαρβάρων.

Νόμισμα τῆς περιόδου, πού ὁ Θεμιστοκλῆς ἡγεμόνευε στήν Μαγνησίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Ἀετός ὑπῆρξε πάντοτε τό ἔμβλημά του.

Πανοπλία Έλληνος οπλίτου.

Ὁ Μιλτιάδης. Ἐπιβλητική φυσιογνωμία.

Ὁ Θεμιστοκλῆς.

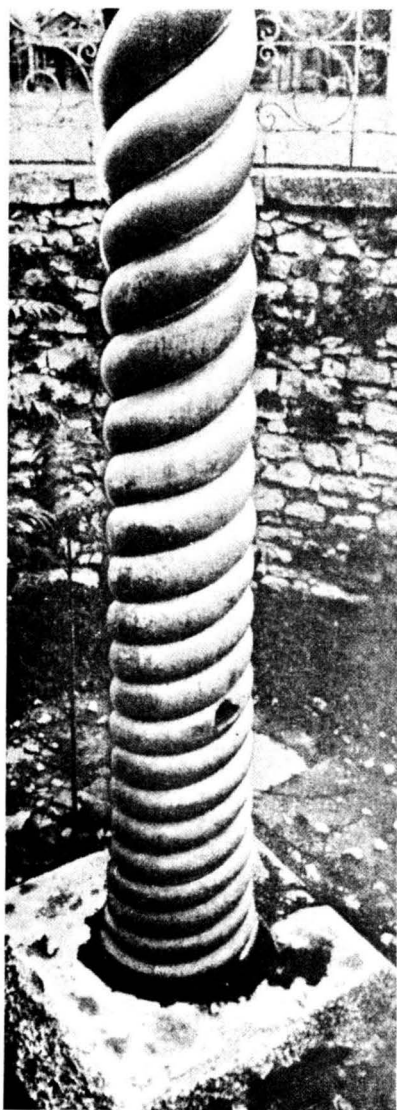
Ὁ Λεωνίδας ἀτενίζει τοὺς βαρβάρους, πού ἔρχονται.

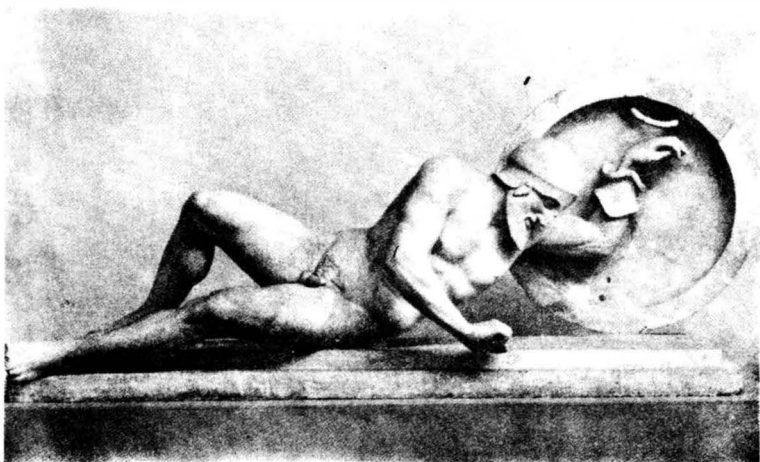
Παράστασις Ἀθηναίου ὀπλίτου φονεύοντος Πέρσην, ἀπὸ ἐρυθρὰν ἀγγειογραφίαν τοῦ Δούριδος (Ἀθηναῖος ἀγγειογράφος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος).

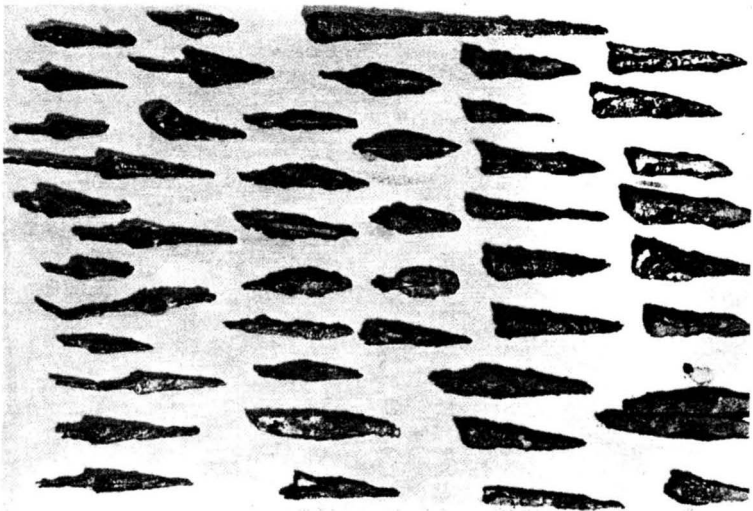
Ὁ πόλεμος ἐμπνέει τὴν τέχνην. Ἡ ἀνωτέρω παράστασις ἀναχωρήσεως πολεμιστοῦ εὕρισκεται εἰς κύλικα τοῦ Δούριδος.

Ἡ χαλκίνη στήλη ἐκ τριῶν περιπλεκομένων ὄψεων, ἡ ὁποία ἔφερε στήν κορυφήν χρυσοῦν τρίποδα καί εἶχε ἀφιερῶθῆι στόν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν μετά τήν νίκην τῶν Πλαταιῶν, ὅπως διασώζεται σήμερον στήν Κωνσταντινούπολιν.

Θνήσκων πολεμιστής.

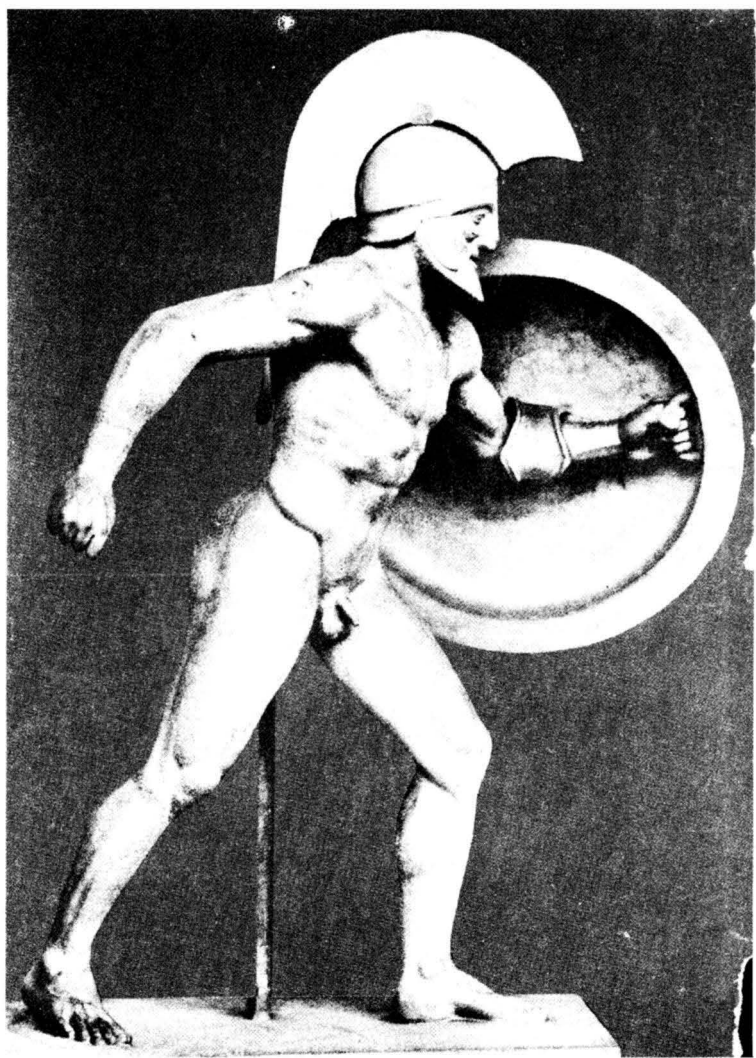

Αίχμαί βελῶν ἀπό τᾶς Θερμοπύλας, πού ἐκτίθενται στό Ἐθνικόν Ἀρχαιολογικόν Μουσεῖον.

Όπλίται μεταφέροντες νεκρόν σύντροφόν των. Η παράσταση εύρίσκεται εις Λακωνικήν κύλικα (ύψιπουν ποτήριον κυκλικού σχήματος) πού έκτίθεται στό μουσεϊόν του Βερολίνου.

Έλλην πολεμιστής. Τό γλυπτόν αὐτό ἐληλατήθη ἀπό τό ἀέτωμα τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀφαιίας στήν Αἴγινα καί ἐκτίθεται στό μουσεῖον τοῦ Μονάχου.

Ἀπόσπασμα ἐξ ἐπιτυμβίου ἐπιγράμματος, πού συνέθεσε ὁ Σιμωνίδης διὰ τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν στήν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας. Πρὸς τιμὴν τους ἡ Κόρινθος εἶχε ἀνεγείρει μεγαλοπρεπές μνημεῖον στήν Σαλαμίνα, τό ὅποιον κατεστράφη ἀπό παλαιούς καί νέους βαρβάρους. Ἡ πλάξ ἀνευρέθη στήν θέσιν Ἀμπελάκια.

Άνδριάς Λακεδαιμονίου στρατιώτου. Άνευρέθη στην Σπάρτη και πιθανολογείται ότι ανήκει στον βασιλέα Λεωνίδα.

Ἕλληνες πολεμισταὶ ἐναντίον βαρβάρων.

Ψήφισμα του Θεμιστοκλέους περί ἐκκενώσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς προπαρασκευῆς τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, πρὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνος.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΙΣ

Βιβλιοπωλείον «ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ»
Ίπποκράτους 65 - 106 80 ΑΘΗΝΑΙ
τηλέφωνον: 36.34.932
τηλεομοιότυπον: 36.17.592

Ἡ περιγραφή τῶν Ἑλληνοπερσικῶν πολέμων δεικνύει τόν ἡρωϊκό τρόπο, μέ τόν ὅποιο οἱ πρόγονοί μας ἀντεμετώπισαν νικηφόρως τοὺς βαρβάρους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Μέ ἀπόλυτο σεβασμό πρὸς τὴν ἱστορικήν ἀλήθειαν ἐκτίθενται ὅλα τα γεγονότα, πολεμικά καί πολιτικά, πού συνέβησαν τότε καί πού δικαιώνουν τὴν ὑπερηφάνειαν νά εἶναι κάποιος ΕΛΛΗΝ.

Οἱ λαοὶ πάντοτε ἔχουν ἀνάγκη παραδειγμάτων. Τά ἀνδραγαθήματα τῶν Ἀρχαιοελλήνων ἀποτελοῦν ὑποδείγματα ζωῆς διὰ τοὺς Νεοέλληνας, ἂν αὐτοὶ θέλουν νά ἐπιβιώσουν στὸν ἱερόν χῶρον, πού λέγεται ΕΛΛΑΣ.

Ἡ ἱστορία διαπιστώνει, ὅτι ἐδῶ ἐπιβιώνει λαὸς λεόντων καί ὄχι λαὸς ἀμνῶν. Ὅσοι φοβοῦνται νά πολεμήσουν δέν μετέχουν τοῦ ἀθανάτου Ἑλληνικοῦ ἠθους, ἀναξίως φέρουν τό ὄνομα τοῦ Ἑλληνοῦ καί ἀργά ἢ γρήγορα θά ὑποταχθοῦν στοὺς βαρβάρους τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Οἱ βαρβαρομάχοι ἔδειξαν τόν φωτεινόν δρόμον τοῦ καθήκοντος. Ὅσοι πιστοὶ Ἕλληνες, ἄς τόν ἀκολουθήσουν τώρα. Ἡ ἱστορία χιλιετιῶν μᾶς βλέπει.